

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IVRIS CANONICI|| SEV PONTIFICII|| PARTITIONES,||

Grégoire, Pierre

[Frankfurt], 1595

VD16 G 2996

Lib. 5.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-63677](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-63677)

PARTITIONVM IVRIS
PONTIFICII SEV CANONICI,
LIBER QVINTVS.

DE IUDICIIS.
TITVLVS I.

CAPVT I.

1 Continuatio libri.

2 Quid iudicium.

3 Quid index.

1 **H**actenus in superioribus disposita videretur quodammodo materia iudiciorum, nempe res tradita sunt, quæ in controversiam venire possunt. Nunc autem necessarium esse apparet, ut cōsideremus lites ipsas, & modum, quibus legitime tolli vel minui possint. Proinde prius agemus de iudiciis in genere, subinde de illis, quæ inde pendent, & quæ ab iis efficiuntur in specie, Deo fauente.

2 In foro iudiciali contentiones & controversiae proponuntur, forum a fando dicitur, constans causa, lege, iudicio. Causa a casu, quo venit dicitur; est enim materia & origo negotii, nequidum discussionis examine patet, quæ dum proponitur causa est, dum discutitur, iudicium; dum finitur, iustitia; iudicium quasi dictio iuris, iustitia quasi iuris statio, seu status. a Iudicium prout nunc tractandum est, b actus est legitimus trium personarum, iudicis, D actoris & rei, vel aliarum earundem nomine super eadem controversia. c

3 Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure discepit; iure enim discepit, est iudicare, non est autem iudex, si in eo non sit iustitia. d

SCHOLIA.

a) hac omnia in e. foris, 10. de verbo signific.

Ab his enim tantum agitur de iudiciis litium, de quibus inueniuntur titula eiusdem inscriptionis de iudiciis, lib. 2. decret. tit. 1. lib. 2. Sexti, tit. 1. & extra iug. communibus, lib. 2. tit. 1. & in 5. P. tit. 1. & lib. 3. C. tit. 1. & de publicis iudiciis, lib. 4. 8. P. tit. 1. & lib. 4. institutio. In finia tit. final. potest dici iudicium a disquisitione iuris. d. cap. foris. vel a persona iudicis tanquam a principali. argum. l. quæ explicandi, de accusatio. sicque videtur explicare Iohannes monach. ad rubricam, de iudic. in Sexti. & gloss. ad caput in iudiciis, 12. de reguli iur. in Sext. in iudiciis non est acceptio personarum habenda, & ibi notat eadem gloss. post Iohannem Monachum, ubi supraponit quindecim significaciones nominis iudicij, quas versiculis istis connotauit.

Actio, lis, auctor, forus, arbiter, ultima velle,

Quæstio, discret. sen. instan, discussio posse

Percutiens, pena, processus iudicialis. Iudicium prima pro actione, c. ex literis, de probat. l. in tribus, de iudic. 2. lis. l. quod debetur, de pecul. 3. auctoritas iudicandi, cap. decernimus, de iudic. 4. forum iudiciale, cap. i. quanto, de iudic. 5. arbitrium, cap. a iudicibus, 2. quest. 6. cap. ab arbitriis, de offic. deleg. in Sext. l. arbitrio, qui satisda. cog. P. 6. ultima voluntas, c. licet, in fin. de sepult. in Sext. l. 1. C. de sacro sanct. eccl. 7. questio in iudicium deducta, c. per venerabilem, §. rationibus, qui filii sunt leg. 8. discretio mentis, c. grane, de prob. l. cum pretor, de iudic. P. 9. sententia iudicis, cap. fiducibus, de appella. cap. fin. de preceptis. 10. instantia ipsa iustus, l. properandum, h. a. de iudi. C. l. venerabilis, eod. tit. 11. discussio

ſo cauſa, diel. c. forus, de verborum ſignis. A 4 In ciuile, & criminale.

Et in titulis de iudiciis. 12. potefas iudi-
candi, leg. iudicium ſolutur, de iudic. 13.
condemnatio, 1. ad Corin. 11. iudicium ſibi
manducat. Et 14. pena, Matth. 5. reus
erit iudicio, & D. Ioan. ca. 5. in reſurre-
ctionem iudicii, &c. 15. dicuntur iudicium
proceſſu iudicialiſ, ut in ca. 1. de iudic. in
Sex. c. pia, de exceptio. in Sext. aetatu iudi-
cialeſ plures ſunt, vt media quibus perue-
nitur ad iudicium & eius certitudinem, B
& facilem expeditionem, ut citationes, di-
lationes, recuſationes, exceptiones, petitio-
nes, interrogationes, confeſſiones, teſtium
depoſitiones, inſtrumentorum producſiones,
interlocutiones, appellations, renuntia-
tiones, conculſiones, &c. que inter cogno-
ſendum occurruunt, que mandat ſuo or-
dine conſcribi ab amanueneſe, publica
perſona, vel alii duob. ſcribi, c. quoniam
contra, 1. de probat. ut ſi de proceſſu iudi-
cii fuerit ſuborta contentio, per hoc poſſit
veritas declarari, ut ibidem dicitur, pro-
ceſſus aetius, pradiſta dicuntur, per que pro-
cedit index ad iudicium & ſententiam.

C Poteſt colligi ex d. c. frons & ex glosſa, ad
verbum iudicium. Saltem debent eſſe in
iudicio tres perſone iſta, index, agens, &
defenſor, l. inter litigantes, l. Iulianus, de
iudic. Pan. ut dicemus poſtea, & pro iſis
perſonis alia accedere poſſunt, que tamen
ad tres illas pertiſſent, ut procurator, ad-
uocatus, teſtis, &c. pro litigantibus, & pro
iudice, vicarii, conſiliarii, aſſeffores, nota-
rii, amanueneſi, apparitores, &c.

D c. iuſtum eſt bellum, 1. 23. q. 2. ex Iſidoro
lib. 18. etymolo. c. 1.

C A P V T II.

- 1 Iudiciorum diuīſio in diuīnum & hu-
manum.
- 2 Humanum in priuatum & cōtentioſum,
quod vele ecclesiasticum, vel ſeculare,
vel mixtum eſt.
- 3 In ordinariū, extraordiñariū & mix-
tum.

I Vdiorum variæ ſpecies, habita ratione ¹
ad diuera. Et in primis quoddam dici-
tur diuīnum, quoddā humanum & mul-
ta relinquentur diuino iudicio in hoc vel
alio ſeculo exercendo, de quibus homo
non debet, vel non poſt iudicare. a Cu-
iū ſi modi ſunt, que nobis incerta aut dubia,
illi autem maniſta ſunt, & eius iudicio
committenda. b Cum nec homo, nec ec-
clesia iudicet de occultiſ, ſed tantum de
probatiſ. c Diuerſa item iudicia Dei & ho-
minū, quod Deus ſemper iuste iudicet; ho-
mo autem ſaſe decipiatur a ſe vel ab aliis,
vnde plures hominum iudicio damnati,
inueniuntur coram Deo inſontes & ab-
ſoluti; ut contra plures fuerunt iudicio hu-
mano abſoluti ut innoſentes, qui coram
Deo inueniuntur ſontes & rei. d Timen-
dum valde Dei iudicium, e a quo non eſt
prouocatio, & quod nemo ſuper terram
iudicare poſt, eidem ſit obnoxius. f

Iudicium rurſum humanum, vel a quo-
que in ſeipſum priuatum exercetur, vel ab
aliis quam iudicandiſ, g quod & vltimum,
iudicium contentioſum eſt. Quilibet ſe-
ipſum iudicare, & probare debet adhibita
pro teſte conſcientia. h Contentioſum
iudicium ſeu auſtoritate publica in foro
iudicali examinatum & diuīſum, multi-
pliciter diſtinguitur ratione materiæ de
qua agiſt. Quamobrem aliud ſpirituale,
ſeu ſeculare, aliud mixtum. Spirituale, vbi
de re vel perſona ſpirituali, vel ad foro
ecclesiasticum pertiſſent agiſt. k Tem-
porale vbi de re vel perſona ſeculari tra-
ctandum, vel de eo, quod coram iudice
ſeculari eſt iudicandum. l Mixtum quod
diuerſis reſpectibus ſub utroque foro agi-
tari poſt. m

E Item ratione formæ procedēdi duplex ³
iudicium, ordinariū & extraordiñariū.
n Ordinariū, in quo ordine ſeruato ut
iudiciis præſcribitur, proceſſit. o Ex-
traordiñariū, in quo non ſeruatur com-

Rrrr

muniter procedendi ciuilibus aliisve ne-
gotiis præscriptus regulariter, sed breuio-
ribus formulis agitur, p quando summa-
rie & de plano procedendum est de iure,
q vel procedi mandatur a principe speciali
rescripto. r Dicitur & extraordinarium a
delegato factum. s

Subinde dicitur aliud ciuile, aliud cri-
minale, aliud ex iis mixtum iudicium. t Ci-
uile, in quo de causa pecunia & priuata
contenditur. v Criminale, in quo agitur
de delictis seu criminibus vindicandis. x
Mixtum, quod & ciuiliter & criminaliter
agitari potest. y Et hæ sunt præcipuae iudi-
ciorum diuisiones, quib. & alia addi pos-
sunt, z postquam ad subtiliorem iuris in-
dagationem, quæ præceptis istis breuibus
instituuntur, peruerent.

S C H O L I A.

a cap. si omnia, 6. questio. 1. can. 1. §. non po-
test, 16. questio. 1. opprimuntur multis
modis a principibus pauperes & subditi,
piique homines a malis occulie, quorum
vindictam nec possunt. humana iudicia
exsequi, qua Deo ideo relinquuntur. Et
Deus ait, mea est vltio, & ego retribuam
eis in tempore, vt labatur pes eorum,
&c. Deuteronom. capit. 32. vers. 3. atque
Iudith, cap. 8. vers. 20. exspectemus, in-
quit, humiles consolationem, & exqui-
ret sanguinem nostrum de manib. ini-
micorum nostrorum, &c. c Atque Pro-
verbiorum 20. vers. 22. ne dicas reddam
malum pro malo, exspecta Dominum
& liberabit te. Magnum & ineffabile
tremendumque iudicium reiicere can-
sam ad tribunal Christi terminandam, ad
quod pronocant Pii, & oppressi homines,
dum deest maxime humana iustitia. Sic
Petrus Aragonia Rex 4. obiit, citatus in
sexagesimum diem ad tribunal Christi,
a procuratoribus ecclesia Taracenensis,
quod eius patrimonium vellit tyrannice
occupare, ut scribit Vafas in chronica
Hispanie.

A b cap. nomen presbyteri, 2. quest. 1. c. erube-
scant, 5 2. distinet. indicat enim de occul-
tis solus Deus, qui solus nouit cordis secre-
ta, can. 20. consulisti, 2. quest. 5. sic 1. ad
Corint. cap. 4. vers. 5. nolite ante tempus
iudicare, quoq; veniat dominus, qui
& illuminabit abscondita tenebrarum,
& manifestabit occulta cordium, & tunc
laus erit, vnicuiq; a Deo.

c dicit. c. consulisti, 2. questio. 5. cap. vni. vt
ecclesia. benef. sine diminut. conferan. l.
illicitas, §. veritas, de offic. præf. P. c. nec il-
lud, §. his itaq; & seq. 2. quest. fi. cap. mul-
ti, in fin. 2. quest. 1.

d cap. sacerdotibus, 41. cap. eti ad tempu-
s 53. c. cap. 48. cum seq. 11. q. 3. c. si quis,
c. cum aliquis, 24. q. 3.

e cap. aliorum, 9. q. 3. qualis inque enim
quis ex hoc seculo egreditur, talis Dei pre-
sentatur iudicio. can. qualis, 15. dist. 1.

f ca. facta, 9. q. 3. & communiter etiam tra-
stat, maorem esse concilio Papam in re-
strictione, & interpretatione eius, vt ab
eo non possit reprehendi, d. ca. aliorum. cap.
facta, can. nemo 9. q. 3. notatiamen glossa
antiqua ad cap. sacrosancta, ad verbum
obedire, de auctoritate sacerorum consi-
liorum in pragm. sanct. Papam in tribus
casibus esse infra concilium generale, &
teneri ei obedire. Et primu in his, quæ con-
cernunt fidem. Et ita concilium posse depo-
nere propter heresim Papam contumacem
nolentem se corriger, Inno. in ca. ex parte,
de verb. sig. nisi resipiscat, vt in c. Acatiu,
19. dist. 2. in causa schismatis, 3. in his que
tangunt generalem morum reformatio-
nem, vt in d. glo. directi sacrosancta, latius
videbis. Potes & summus pontifex se sub-
iicere minori, vt in foro penitentiali con-
fessori.

E g ca. postulatus, 3. q. 7. can. in actionem, de
pœn. dist. 1.

h dicit proxime iurib.
i dno sunt principales in orbe potestates, cap.
dno sunt. 96. dist. in. §. 1. quomodo oporteat
episc. in nouel. iudices constituti ita in his
que

qua ad Deum pertinent, diversi ab iis, qui A constituti a rege Iosaphat, in his que pertinebant ad negotia regis, 2. Paralip. c. 19. ita & in c. nouit, de iudic. cap. si imperator, 96. dist. duarum iudiciorum species, c. solita, de maior. & obedientia, & iurisdictio ecclesiastica fuit ab omni tempore in ecclesia data per Christum, Matt. 18. quam exercuit Paul. 1. ad Cor. 6. ad Timot. 5. meminit & de iurisdictione ecclesiastica personarum in Christianos Clemens Roma. B episcop. 1. & lib. 2. constitutio. Apostolica. 6. 47. confirmat Anacletus epistola 2. vocabantur & ex lege Mosis fontes ad sacerdotale iudicium, Deut. 7. & Num. 5. neg. apud Hebreos siebant iudicia, nisi duobus Leuitis assistentibus, teste Iosepho libr. 4. antiqu. c. 8. ut nec hodie in senatu Gallorum iudices sedent, nisi ad sint persona ecclesiastica, quos vocant consiliarios clericos, & qui impediunt ecclesiasticam iurisdictionem sunt excommunicati, cap. conquestus, de foro competen. c. quoniam, de immunitate ecclesia. Conatus est aliquando Petrus Cunerius aduocatus regius in senatu Parisiensi, ecclesiastici iurisdictionem labefactare, contra quem Bertrandus episcopus Heduorum apud Philippum regem pro ecclesia iuribus perorauit, & obtinuit, plura scribit de hacre Stephanus Auerarius, in cle. 1. de offic. ordina. & tracta, de potestate seculari.

k. velut si de matrimonio, usuris, decimis ecclesiasticis, agatur. cle. dispensiosa, de iud. cap. exhibita, de iudicis, cap. accedentibus, de excessu prela. si de his, in quibus versatur periculum anima & agitur de peccato, cap. nouit, 13. de iudic. cap. solita, de maior. & obediens. Pur & spirituales materie dicuntur, que coram ecclesiastico indece agitande sunt, etiam contra laicos, sacramenta, baptismus, eucharistia, confirmationis, & alia que docet Panor. & alii ad cap. quanto, de iudic. Archid. in cap. quod ante, 1. q. 1. ca. pie mentis, 16. q. 7. vi & illa & alia spiritualia, quae respiciunt articulos

fidei, c. quoniam, 10. dist. causa electionis, c. massanua, c. sacro sancta, de elec. decime, c. tua. de decimis, simonia, heres, & alia de quib. in c. decernimus, c. cū sit generale, de foro compe. debent & clericis conueniri coram indice ecclesiastico in personalibus actionib. a laicis vel clericis; quia auctor sequitur forum ret, c. cum sit generale, cap. extra transmissa, & seq. ca. si diligenti, de foro compet. ut contra clericus laicum, coram indice laico, in temporalibus & personalibus conuenit, cap. si clericus laicum, & c. cum sit generale, eod. tit. in criminalibus autem questionibus debet indicari persona ecclesiastica a suo indice ecclesiastico, cap. at si clericis, de iudic. cum similib. ibi nota. neq. valet consuetudo, ut laici in clericos habent iurisdictionem, c. ecclesia. de constitutio. & ibi Panor. & alii, & in cap. solita, de maior. & obedient. Innocent. in cap. postulasti, de foro compet. Rota decisio. 840. utrum in antiqu. Auer. decisio. capella Tholo. 126.

l. ut in c. venerabile, de iudic.

m. ut si de iure patronatus agatur. nam & illud participat de iure spirituali, c. de iure, patronatus, & de temporali, qui a laicis possidetur, ut in eorum heredes iure hereditario transfertur, cap. filii, 6. quast. 1. cle. si de iure patro.

c. quoniam, contra 13. de proba.

o. ca. examinata, de iudic. ea ratione forum, ubi seruatur iuris ordo, iudicis ordinarii dicitur; ubi autem discutitur crimen, non seruatis solemnitatibus ordinatis in ciilibus, extraordinarium, iudicium, l. fin. de priua. delict. lib. 47. P. tit. 1. & l. 1. defurt. Pandeit.

p. c. nouit, de iudic. idq. in causis, que non patientur magnam dilatationem indulgetur, ut in causis beneficialibus, electionum postulationum, dignitatum, personarum officiorum canoniciatum, probendarum, decimarum, matrimonii, usurarum, element. dispensiosam, de iudic. in criminis heres, quoque & similibus, in quibus

- seruare ordinem effet potius cum inuertere. A notatur; medium inter causam & causam, quod ad utrumque refertur ecclesiasticum & ciuile, &c.
- re, c. ad nostram, de iure iurand. Id ipsum dicendum, quando index procedit ex officio suo sine figura iudicij, per modum inquisitionis, vi in c. inquisitionis, cap. super his, c. qualiter, c. olim, de accusat. v ut si agatur de feudo, mutuo, aliisque contractibus, de pecuniaria pena, seu de multa, & similib. ut in c. ceterum, c. dilecto, ea. causam, de iudic.
- q ut in dict. cle. diffendosam, & in extra- x agitur in his maxime ad vindictam publicam, ut in c. at si clerici, cap. cum non ab homine, de iudic. sine sit pena corporalis, siue pecuniaria ratione tamen delicti, gloss. ad leg. prator, de sepulcr. violat. leg. final. de furt. P.
- uag. unica. quomodo in crimen lae- y ut in ca. tua, de procuratori. c. super his, de de accusat. de furto in l. fi. de priua. delict. l. fi. de furt. P.
- maiestat. procedendum sit, post libros fendo- z nos & praecedentes, aliasq. iudiciorum distinctions plures pertractamus fuisse lib. 47. syntag. iur. cap. 4. 5. & 6. addemus, & nunc superioribus divisionibus aliam, ratione quantitatis rerum deductarum in iudicium, iuxta glossam ad c. 2. de libelli oblatio. & Speculatorum in tit. de iudic. in fin. ut aliud sit uniuersale, aliud generale, commune, aliud speciale. Et uniuersale est, cum petimus uniuersum ius totius cuiusdam patrimonii, ut bonorum possessionum, hereditatem, l. 1. de bonor. possessio. l. 1. de rei vindic. P. l. sed et si, §. fin. de petit. hered. P. iudicium etiam petitionis hereditatis dicitur uniuersale, per gloss. in l. 1. de euictionibus. & probatur ultra in l. fi. quo tempore, & l. cum hereditatem, depe- titio. heredita. gloss. in ca. cum ecclesia, de causa possessio. & propriet. in cuius petitionem veniunt fructus etiam a possessione bona fidei percepti, qui augent portionem in l. item veniunt, §. fructus, de petitio. heredit. & dum quis petit etiam beneficium ecclesiasticum, secundum Innocentium ad capit. conquerente, de offic. ordinari. & Panor. ad c. 2. de libelli. obla. Generale iudicium est, quando non petimus in iudicio ius uniuersum cuiusdam, sed tantum quoddam genus ex eo uniuersali; ut in petitione & iudicio pro socii, negotiorum gestorum,
- summarie & de plano procedere, & sine stre- C
- pitu iudicij.
- ¶ solua princeps, penes quem est legis consti- D
- tuenda & interpretanda potestas, l. 1. & fin. C. de legib. potest mandare causas de- cidi extra iuris constitutionem summarie & de plano & iudicio extraordinario, atque nihilominus, dum huc voluerit ita fieri, debet expresse id adiicere. cle. sape, de verbor. significat, si que seruatur etiam in curia Romana, vi in rescripto, quod vocatur extensio signaturae, specialiter summus pontifex id exprimet, vel summarie causa discutitur, nec sufficeret si hoc ipsum in corpore signaturae exprimeretur, & non in signaturae, in qua, non expressum, quod in corpore petitum est videtur denegatum, etiam si princeps simpliciter rescriberet: audiat ut petitur. Atque idcirco responsio hac exigitur, audiat summarie, & prout petitur, alioquin denega- tis censetur summarius processus: expre- sisset enim summus pontifex si voluisse, argu. cap. ad audienciam de decimis. Rota decis. 466. nota quod in commissione, in antiqu. & decis. 351. si in commissione impetravit, in nouis.
- s ut in can. iudicia, §. spatium, vers. ei au- tem, 3. 9. 3.
- t explicat c. per venerabilem, 13. §. sunt an- tem, qui filii sint legit. lib. 4. titu. 17. verba E Deut. c. 17. tria, inquit, distinctiona iudicia primum inter sanguinem & sanguinem, per quod criminale intelligitur & ciuile, & ultimum inter lepram, & lepram per quod ecclesiasticum & criminale

gestorum, tutela, gloss. ad cap. 2. de libelli oblatio. Commune erit quod virumque aetorem & reum respicit, ut communis dividendo, familia erescundae, finium regundorum, &c. ex literis, de probatio. & proprius titulus, in P. & C. singulare seu speciale, in quo certares tantum petitur & adiudicatur, ut accidit in rei vindicatione, deposito, commodato, & similibus. Constituitur porro differentia inter iudicium universale & generale, quod in universale neque in libello, neque in processu cause, nec etiam in ipsa sententia, necessarium est exprimer e res; in generali vero iudicio, licet libellus generalis admittatur, tamen lite contestata res exprimi debent, c. abbatessane, §. secus autem, de sententia & re iudicii. in Sex. Socinus ad c. penult. nn. 18. de libelli obla. Bartol. ad l. 1. nume. 9. de eden. P. ubi tradit rationem diuersitatis, quamquam & nonnulli afferant, in iudicio generali, & talem sententiam valere, condemnatio te ut reddas rationem administrationis tue: per textum in cap. qualiter, in 2. de accusatiō. si quis pro redemtione, C. de donat. & itatenet Baldus in L edita, num. 25. C. de eden. Refert Socinus in d. ca. pen. num. 11. de libelli oblat. Andreas Gail. lib. 1. pract. observationū, obseruat. 68. nn. 8.

CAPUT III.

- 1 Quae in iudiciorum partib. consideranda.
- 2 Iurisdictio & eius diuīsio.
- 3 Causa.
- 4 Personæ.
- 5 Tempus.
- 6 Locus.
- 7 Forma iudicij.
- 8 Conventionalis iurisdictio.

IN iudicio partes hæc sex considerandæ sunt, iurisdictio, causa, persona, tempus, locus, figura iudicij. Iurisdictio hic pro iuris dicendi vel iusticiæ statuendæ, potestate, seu pro auctoritate iudicandi accipitur. a iurisdictio autem vel propria iudicantis seu ordinaria est, vnde & indices ordinarii

A dicti, b qui ei præsunt. Alia delegata, cui præfecti dicuntur delegati. c Alia conventionalis seu ex consensu. Propria ordinaria est, quam quis iure suo, non ab alio, quam a summo pontifice, aut a principe, aut a lege, aut a consuetudine habet. d Delegata, quam quis non iure proprio, sed alieno veluti nomine & loco alterius exercet. e Rursum ordinaria, vel est voluntaria, vel est contentiosa seu necessaria, f voluntaria, quæ inter volentes, non inter inuitos exercetur. g Necessaria est, quam subditi etiam inuiti subire tenentur. h Hæcque necessaria gradus habet ratione potestatis minoris vel maioris iudicandi, alia enim infima, alia media, alia suprema, seu vulgo alta dicta. i

Causa est res, quæ in iudicium deducitur, cuius conditio diuersa, & iudices diuersos facit, & modum agendi, & iudicium

C ipsum. k Personæ quæ considerantur in iudicij 3 sunt actor, reus, seu defensor, iudex, l & i- stæ principales, item cum his procuratores, aduocati, testes, notarius seu amanuensis, vicarii seu tenentes locum iudicium, tanquam prædictis accedentes; m de quibus in utroque iure sunt editi & legendi proprii tituli.

Tempus iudicij tres partes habet prin- 4 cipium, medium, finem. Principium ver- satur in litis contestatione, medium a li- tis contestatione usque ad conclusionem causæ; finis autem a conclusione usque ad sententiam. n Sunt & ibi particularia quædam alia tempora intra prædicta de- finienda, vt dilationum, & similium quæ ex iudiciorum necessitatibus occurrentibus apparebunt.

Locus etiam & territorii, o & rerum, p 5 & tribunalis, inspiciendus, ut conueniat & tutus sit. q

Forma porro iudicij, & stylum & con- 6 suetudinem tribunalium iurisq; obserua- tionem desiderat obseruari. r

Conventionalis iurisdictio est, quæ ex 7

Rrrr 3

consensu contendentium vim habet; vel A quando consentiunt in nō suum iudicem, quia tamen iurisdictionē habet, s vel quando arbitrium aliquorum deligunt, cui sub pœna obtēperaturos promittunt. t

S C H O L I A.

- a iurisdictionē est potestas de publico introducta, cum necessitate iurisdictionē vel a qua tatis statuenda, glossa ad leg. 1. de iurisdictionē omnium iudic. iurisdictionē dividitur B tanquam genus in merum imperium, mixtum, & simplicem iurisdictionē, leg. imperium, de iurisdictionē omnium iudic. Iurisdictionē alio modo pragmatici dividunt in altam, medium & insinuam seu bassam, de quibus postea. Prima consideratio & primum caput inspectionis indicit est iurisdictionē, nam a non competenti iudice factum, nullius est momenti. l. si a non competent. iudic. C. l. fin. de iurisdictionē. omnium iudicū, nullus est maior defectus quam potestatis, in actu, leg. multum interest, si quis alteri, vel sibi. C. plus autem continet iurisdictionē quam notio. l. ait prator, 5. de re iudic.
- b unde titulus de officio iudic. ordin. in decretalibus Gregorii & in Sext. Omnes ecclesiasticorum prelati sunt indices ordinarii, ut ait glos. in c. 2. per illum textum, de iud. argu. cap. cum ab ecclesiasticorum prelatis, de officio ordin. cap. perfectis, 25. distinct. cap. nemo, 2. quast. 3. can. experientia, & cap. si qui ex fratribus, 11. quast. 1. ca. reprehensibilis, de appellat. cap. 1. de eo, qui furtive ordines suscepit.
- c unde tit. de officio. & potestate iudicis deleg.
- d l. more majorum 5. & sequentib. de iurisdictionē omnium iudic. P. c. a iudicib. 2. q. 6. cap. indices, 11. quast. 1. Cuius generis dicuntur, qui iurisdictiones exercent iure E magistratus, quem gerunt. Et lex dicitur dare iurisdictionem, in l. quia, de iurisdictionē omnium iudic. & ibi gloss. ad verbum, nec ipsa, leg. 1. §. ad urbem, de officio prefecti verb. P. gloss. ad cap. suspicionis, ad verba,

ad quos, de officio deleg. Pano. ad c. catērum, de iudic. num. 2. Panor. ad cap. cum ab ecclesiasticis, num. 3. de officio iudicis ordinarii, quo loci & notat principem, conscribi dedisse iurisdictionem, ordinariam, quando generaliter concedit administrationem iustitiae. Judge ordinarius uniuersaliter iurisdictionem exercet, in suo territorio, cap. duo, de officio ordinarii, capit. omnes, 22. distinct. cap. significasti, de electione, can. 1. 17. quast. 6. l. pupillus, §. territorium, de verborum significat. Tales sunt episcopi indices ordinarii in suis diocesis, quib. distincta & concessa sunt singularis iurisdictionē, ad faciliorē reipublica administrationem; quae & confundi dicuntur, cum sua iurisdictionē cuique non servatur; can. peruenit, 11. quast. 1. Notat tamen Archidiaconus ad cap. experientia, 11. quast. 1. nullum in Romana curia habere ordinariam iurisdictionem a se ipso, nisi a Papa. Notatur in clem. ne Romani, de elect. quod quamvis in ea plures sint ordinarii substituti, iuxta dictam l. more majorum, de iurisdictionē omnium iudic. P. ut pote auditor contradictarum inter omnes impetrantes, presides camere Apostolice, in omnibus, quae ad notionem illorum pertinent; auditor curia causarum camera Apostolice, inter omnes curiales, & aliarum censoriarum reos; Gubernator urbis inter omnes urbanos nō exemptos; vicarius inter omnes clericos etiam regulares, qui omnes ordinarii sunt, quia a Papa substituti; tamen reliqui, qui in diversis regiones ab ipso dantur, delegati discuntur. Consuetudo etiam dat iurisdictionem, c. cum contingat, de foro compet. & ibi glos. in verba, vel consuetudine, cap. dilecti, de arbit. & ibi gloss. ad verbum consuetudinem, l. 1. & fin. C. de emancipatio, libero.

e dicta l. more majorum, & sequent. de iurisdictionē omnium iudic. leg. 1. & titul. de officio eius, cui manda est iurisdictionē. Et autem delegatio facta ad certā causam, determinata; alia ad uniuersitatem causarū. f. leg.

f l.2.de offic.proconsul.lib.1.Pand.tit.16. A
g ut in d l.2.de offic.proconsul.velut si quid
coram aliquo iudice fieri quid possit, ve-
rum coram eodem quis non cogatur id a-
gere in iudicium; ut si coram praeside quis velit
manumittere, emancipare, vel adoptare.
Et illa potestas dicitur legis actio, coniuncta iurisdictioni, quae non concedatur omni-
bus magistratibus. d.l.2.iuncta l.3. de offic.
procons. P. Sic legatus de latere exercet
iurisdictionem voluntariam, absoluendo B k
ab iudicione manum in clericos etiam
extra provinciam sibi decretam, c. excom-
municatio, g. de offic. lega. can. ad eminentiam,
de appellatio.

h Contentio a dicitur & necessaria, quae redi-
ditur in iudicium, l. inter stipulantem, §. 1.
de verbis, obligat. l. 1. si quis iuri dicere non
obtemperat, l. fin. de iurisdict. omnium iu-
dic. in P.

i Alia iurisdictionis dicitur aliquibus merum C
imperium, quod vero est mixtum, media;
infima vero, iurisdictionis simpliciter, in leg.
imperii, de iurisdictione omni. iud. de his Chas-
saneus late in consuetud. Burgundie titu-
lo 3. de iusticie & de ferrariis, & alii pra-
matici, & nos alibi in syntagmate iuris
lib. 47. ca. 21. num. 19. & sequent. Verun-
tamen hic annotare sufficiet nullam de iu-
risdictione harum iurisdictionum posse in
genere definitionem dari. Nam in Gallia D
& alibi, sunt gradus iurisdictionum di-
stincti in curiis, secundum placita & con-
cessiones diversarum principum. Sunt sacrae
iurisdictiones primi priuatis principum
consilii, omnimodam cum principe haben-
tes potestatem. Sunt alia curiae magni con-
sili, Senatus, Toprochorum, seu Bailli-
orum, & aliorum iudicium regiorum,
quibus iurisdictionis limitata & definita est.
Sunt & ducum, comitum, marchionum, E n
castillanorum, baronum, & dominorum
territoriorum & iurisdictionalium, certae
iurisdictiones, vel ex concessione feudi, vel
ex consuetudine introducata & concessa.
Sunt & alia iurisdictiones, quae non cohe-

rent nec pendent ex patrimonio seu feudo;
quales ille, quae collegiis licitis concessa sunt,
in homines eiusdem collegii seu certi arti-
ficii vel conditionis; item illa quae compe-
tit ciuitatum & municipiorum decurio-
nibus in oppidanis & alios illis non subditos.
Instituit enim princeps ita per ciuitates &
municipia indices, prout expedire ei vide-
tur, exemplo Iosaphat regis Iude. 2. Para-
lipom. cap. 19.

Causa seu petitiones deducta in iudicium
propter quas quisquam vocatur in ius iux-
ta cap. foras, de verbis, significat si magne
sunt, magnos requirunt iudices, l. non di-
stinguemus, §. de liberali, de recept. arb.
Pand. l.2. in fin. de pedaneis iudicib. & ibi
glossa ad verbum dii incident, leg. iam
dudum, ubi causa stat agi debeat. c. 1. apud
quem causa status definita. in usibus feud.
Index autem de re quam cognoscit, debet
solum iudicare, non de aliis. ca. cum super,
de causa possessio. & proprieta. & ita debet
esse sententia conformis libello, l. ut fundus,
communi. diu. dun. P.

l can. nullus unquam, cano. nullus introdu-
catur, 4. qu. 4. l. Julianus, l. inter litigan-
tes, de iudic. P.
m titulis de procuratorib. de testibus, in utro-
que iure & de postulando in C. & Pand-
elis de aduocatis diuersorum iudiciorum,
de aduocatis diuersorum iudicium. Cod.
de syndico in decretalib. de amanuensibus
seu notariis causa aut iudicii, ca. quoniam
contraxi. de probationi. lib. 1. tit. 19. cap.
statutum 11. §. afferorem, §. notarium, de
rescript. in Sext. cum similib. accedunt iu-
dicibus consiliarii, afferores, delegati, & si-
miles sum ministri, cum executores, appa-
ritores, maloferarii, hostiarii, carnicices,
commentarienses, &c.

auident. ad hanc, de re indica. C. quod pro-
cedit non tantum in causa principali eius-
que instantia, sed etiam in causa appellatio-
nis, l. fin. §. illud, de temporibus appellat. C.
ante litis contestationem res non dicitur
in iudicium deducta; & ideo index, iudi-

care non potest, c. accedens, §. cum igitur, A
ut lice non contesta. &c. ca. 1. § fin. de litis
contestatione. Exceptis casibus, in quibus ex-
pressum iudicium permittitur sine litis co-
testatione, qui plures sunt, quoque recent-
eret Bartachinus tractatu de gabellis, in
9. parte principalis num. 20. & sequentib.
vñq; ad 2. Ante litis contestationem tempus
est ante iudiciale, ideo mutari civilis &
criminalis libellus ante illam potest, postea
nequaquam, l. non potest, de iudic. P. Bar-
tol. Alexand. Iason in l. edita, C. de eden.
Dinus in l. nullus pluribus, de regulis iur.
in Sext. Per litis contestationem quis obli-
gatur instantia, & cœptum iudicium di-
citur; ut non possit pœnitere vel a lice dis-
dere, cogaturque sententiam expectare, l.
is quise obtulit, & ibi glossa, ad verbum
qui discessit, de rei vendic. l. sed et si suscep-
perit, de iudic. P. In nemo, Cod. de iurisdict.
omnium iudic. Dehinc & ante litis conte-
stationem procurator ad iudicia, quasire
integra adhuc, etiam sine causa renocari
potest: non ita post contestationem, c. 2. de
procura. in Sext. l. procuratoribus, C. eod.
titul. l. filius familiæ, l. post litem, cum leg.
sequent. eo. P. Sicuti neque procurator ad
lites potest substituere ante litis contesta-
tionem, quia nondum dominus litis factus
dicitur lice non cœpta; postea vero potest.
l. si procuratorem, §. si quis mandauerit,
manda. P. nisi esset procurator in rem suam,
qui & ante contestationem posset, substi-
tuere in sui locum alium procuratorem, c.
1. §. 1. de procuratorib. in Sex. Ceterum
notandum erit, quod pertinet ad aliquos
iuris effectus, litem inceptam videri per
solam citationem, ut res propter quam in
ius vocatio facta est litigiosa videatur, ut
tanquam eius generis non, possit interim
alienari, anthen. litigiosa, de litigios. Cod.
sed & sola citatione litis pendentia induci-
tur, cle. 2. & ibi glossa. ad verbum ad hoc, ut
lite pendent. &c. Et præuentio iudicialis,
ca proposuisti, & ibi glossa. ad verbum præ-
uentus, de foro competen. & ibi Panor. l.

vbi cœptum, leg. si quis postea quam, de in-
dic. Pand. & vitrobiq; gloss. Item ad per-
petuandam iurisdictionem iudicis delega-
ti, ut non expiret morte delegantis, c. super
questionem, ca gratum, de officio delegat. Guido Papae decis. 286. Rota decis. 9. de
dolo, in antiqu. Subinde in dictis tribus
temporibus alia tempora obseruantur, vo-
candi vel non vocandi in ius, ut titulo de
feriis, in P. & Cod. in dilationis titulo de
dilatio. C. tempora eremodicu vel perem-
tionis instantia, l. properandum, C. de iudi-
C. cap. venerabilis, 20. eodem tit. in appella-
tionibus, titul. de temporibus appellatio-
num, C. in executionibus, l. 3. de fructu. &
litum expon. C. in cognoscendo, veluti ne
diebus feriatis valide, etiam de consensu
partium die dominico fiat, cap. fi. de feriis,
l. 1. & l. si fallaciis, eod. Cod. can. placita,
15. quas. 4. can. decreuit, 22. quas. 5. §. 1.
de consecra. distinct. 1. Observatur, & ut
matutino meridiano & vespertino tem-
pore iudicia reddi possint; & nocte, nulla
mentio, §. sedebunt, seu cap. 3. de iud. cib.
nouell. 82. Nam & magistribus in pu-
blicum esse inconveniens erat vespertino
temporibus. l. 2. §. & quia magistribus, seu
§. 31. de origine iur. P. Refert Gellio libr.
14. cap. 7. reliquissim Uarronem scriptum,
Senatus consultum ante exortum vel post
occasum solis factum, ratum non fuisse,
opinor quod antiqui voluerint omnem
fraudis suspicionem submovere, quia te-
nebra apta sunt ad fabricandum falso,
l. 1. de ventre inspiciens. & qui male agit
odit luce, cap. consultum, 29. de offi. delegat.
vbi & ideo ante noctis tenebras mandatur
perfici negotium die cœptum. Habetur &
suspecta collatio fraudis noctis facta, capi.
unic. ut ecclesiast. benef. sine diminut.
conferant. verba legis 12. tabularum re-
feruntur a Gellio lib. 7. cap. 2. Ante me-
ridiem causam concito, cum per-
rant ambo præsentes. Post meridiem
item præsenti addicito; si ambo præ-
sentes, sol occasus suprema tempestas
et.

est. Contrarium tamen Senatus Atheneensis Areopagit: cui seruasse & probasse videtur, ut ait Luctanus in Hermotimo de recto indicando agens: *καὶ νυκτὸς οὐτρα δικαιοντος μὴ εἰς τὸ λέγοντα, αὐτὸν τὸ λέγοντα δικαιοντα, τις εῖ, νοτίν & in tenebris iudicare solent, ne ad dicētes respicere possint, sed ad dicta.*

o ut in l. fi. de iuris dict. om. iud.

P in titulo, ubi in rem actio exerceri debeat, C. tit. 3. titul. 9. authen. qua in prouincia, *B* ubi de crimin. agi oporteat, nempe & in delicto loco.

q veluti, ut in loco maiorum iudicium exerceatur iuxta consuetudinem, cap. ut litigantes de offic. ordinari. in Sexto. Conueniens & locus iudicis dicitur: si exerceatur in cimitatibus & locis insignibus, iuxta cap. statutum, 11. de rescript. in Sexto. & in diœcesi d. cap. ut litigantes, nisi forsitan index fuerit pulsus ex sua diœcesi. clem. 1. *C* deforo competet. Attamen episcopus ubi cunque voluerit in sua diœcesi, iudicia exercere potest, cap. cum episcopus, 7. de offic. ordinari. & d. cap. statutum, §. in nullo, de rescript. in Sexto. Consideratur & num locus tutus sit vocato in ius, & num eius ibi sint inimici. cap. sine, 33. quest. 2. clem. pastoralis, de iud. Aliter enim ut ibidem dicitur, citatus in loco non tuto non tenterit ibi comparere, ut & in c. si vero, de iud. rei, and. d. c. statutum, de rescript. in Sex. & admittetur ab eo appellatio, cap. ex parte, de appellatio. cum similib. Idem descendit, si iudex iussit venire aliquem ad locum in honestum, puta ad lupanarium, vel popinam, non enim tenetur eo venire, l. sic cum dies, §. si arbiter, de recept. arbitr. Consideratur & locus in iudicis, ut sicut in publico non secreto, alioquin non valent. l. cum sententiam, 6. de senten. & in terlocut. omnium iudic. libr. 7. Cod. titul. 45. meminit Gellius lib. 7. cap. 2. de fragmento legis 12. tabularum, in qua de deforo publico mentio sit iudiciorum exercendorum. Et Cicero 2. Rhetoricorum

vel auctor eius libri ad Herenium, lex videtur, inquit, iubere iudicem in comitio, aut in foro causam ex utriusque iudicantis oratione cognoscere. Sed & obseruandum, ne iudex laicus, maxime secularia iudicia in ecclesia exerceat vel placita. c. 1. de immunitate eccl. lib. 1. tit. 49. ca. decet, 2. §. cessent, eod. tit. in Sex. eccl. astia aliquando possunt, c. fi. 2. q. fi.

r ut titulo de ordine cognitionum, lib. 7. C. tit. 19. de ordine iudiciorum, lib. 1. C. tit. 8. & lib. 2. decretalium, tit. 10. quando ciuilis actio preiudicet, & an virag. ab eodem exerceri possit, lib. 9. C. tit. 3. l.

s ut in l. 2. de iud. P. l. est receptum de iuris om. iud.

t can. a iudicibus, 2. quest. 6. eo pertinet titulus de arbitr. Arburia ad instar iudiciorum redacta fuerunt. l. 1. de recept. arbitri. Pandeit. Servant litigantes ut plerumq. metu pœnae arbitria, l. non distinguemus, §. 1. de recept. arbitri. Pandeit. cap. 2. de arbitri. vel metu iuramenti, quod secundum canones interuenire solet, cap. 2. cap. pertuas, eod. tit. ca. quod licet, 22. q. 1. quamvis aliter statutum sit iure ciuilis, authent. decernimus, de arbitr. Cod. verum præualet ius pontificium in causis anima iuri ciuilis. cap. nouit, de iudic. ex presbyteris Dei pendet anima populi, Iudic. 8. cap. vers. 18.

C A P V T I I I I.

Qui iudicium exercere possint.

*I*udicium exerceri & sententia dici debet a proprio & competente iudice, alioquin non valet. *a* Iudicia exercere vel ferre prohibent natura, mutus, surdus, perpetuo furiosus, impubes: quia iudicio carent, lege, senatu motus, infames, & alii quidam, moribus, foemina, serui. *b* Iudex omnium in terra summus pontifex, nullus eum, aut iudicia eius iudicat. *c* Iurisdictio ordinariam habet prælati in suos subditos suos diœceos. *d* Aliqui etiam plebani & alii episcopo inferiores in sibi

Sss

subiectam plebem; e abbates, priores, in A sibi subditos & monachos. f Abbatissa in moniales & in subditos sibi clericos etiā, quos tamen excommunicare non potest. g Ceterum iurisdictio episcoporum in clericos, qui habet curam animarum, non est ab abbatibus usurpanda. h Habent & præpositi seu prælati ecclesia iurisdictiōnem; i omnibus tamen clericis ad sacros ordines promotis, vetitum de pena sanguinis vel truncationis membrorum iudicare vel consilium iudicantibus dare, ut alibi dictum est. k

S C H O L I A.

a cap. at si clerici, de iud. c. in primis, vers. de persona, 2. q. 1. ca. ad audiētiā, de consuet. l. si si a non competen. iud.

b ca. in famis, 3. q. 7. l. cum prætor, §. non autem, de iud. Pand. ubi glossa similia textui notat; vide qua dicemus infra tit. 4. de arbitris, cap. 6. in mīta gloss. tit. 6. de permisso iudicio mulieribus.

c can. pater, can. nemo iudicabit, 13. cano. cum aliorum hominum, 14. can. cuncta per mundum, 17. 9. quest. 3. can. si Papa, 40. distinct. a Deo solum iudicandus summus pontifex, c. satis evidenter, 96. distin. Scribit & Paschalis in c. significasti reges, de elect. Concilia Romana sedis legem non prefere, cum omnia concilia & facta sint D per Romanæ ecclesia auctoritatem, & robur ab ea acceperint; atq. in eorum statutis patenter excipiatur Romanus Pontificis auctoritas. Nisi forsitan Romanus Pontifex se alicuius iudicio submittat, can. nos si, 2. qu. st. 0. 7. & in causa heresis, can. si Papa, 40. distinct. A: q. ut ait glossa in d. can. 13. nemo iudicabit, 9. questio. 3. cum papam se submittit confessori suo, teneurei parere. Additque quod dum papapeccat, possit, E eius peccatum etiam ecclesiæ denunciari secundum admonitionem Evangelii. can. si peccauerit, 2. questio. 1. Tale tamen debet esse crimen, ex quo denuntiatio pernitatur, & ex quo possit accusari, ut ex-

plicat glossa ad can. si Papa, 6. ad verbum a fide deuius.

d c. non minus, de immunita. ecclesiæ, lib. 3. tit. 49. c. 1. de offic. ordinari & proprii episcopi sunt in suis diœcesis ordinarii indices, vide cap. ordinarii de officio ordinarii in Sexto. Qui canoniam etiam habent prælaturam, habent electionem & iurisdictionem, can. experientia tua, 11. quest. 1. cum similibus. neq. episcopi de aliena iurisdictione vel aliorum episcoporum debent se intromittere via ordinaria aut prima instantia, sine illorum scientia, ca. nullus primas, 9. quest. 3. alius autem dicendum de appellatione, qua ad superiorem ab inferiori denoluitur gradatim; non enim Primas estiam, aut Patriarcha habet iurisdictionem in episcopos, sed tantum in archiepiscopos, can. conquestus, 9. q. 3.

e ca. 2. & c. cum ab ecclesiariis prælatis, de offic. ordin.

f c. illorum, de senten. excom. c. cum in ecclesiis, de maiori & obedien.

g c. dilecta, de maiori. & obedien.

h Eius iurisdictionis usurpande prohibito, & que ad eam pertinent ponuntur in cap. interdicimus, 10. 16. q. 1. Interdicimus, inquit Calixtus 1. Papa, etiam abbatibus & monachis, publicas penitentias dare, infirmos visitare; & vocationes facere, & missas publicas cantare, christma & oleum, consecrationes altarium, ordinationes clericorum ab episcopis accipiunt, in quorum parochiis manent. Fere idem dictum & plura prohibita, in c. accendentib. de excess. prælato. ubi & publicas penitentias, pertinere ad episcopos solos, dictum est; idemq. in cap. in capite, 10. dist. poterit tamen abbas in suum velrogatus alibi quam in proprio monasterio, publicas cantare missas populo, can. luminoso, can. dubium, can. abbatem, 18. q. 2.

i c. 1. 15. q. 4. ca. non minus, de immunita. ecclesiæ, d. cap. cum ab ecclesiæ, de offic. ordinari facit l. fin. de iurisdictione om. iudicium.

ii sup.

ii sup.lib 4 tit. 15. de pœnis, c. 1. facit ca. sen-
tentiam sanguinis, ne cleri. vel mon. secu-
la. neg. se immisce. cap. ex literis, de excess.
prela. cum simil. ibi nota.

C A P Y T V.

- 1 Quæ ad bene iudicandum requirantur.
- 2 De suspectis iudicib. & causis suspicionis.
- 3 Describendis actis.
- 4 Deservando ordine.

Iudicia ut bene fiant, primum a iudicib. ordinatis determinari debent; secundum præscripta a canonibus vel a iure pontificio, a sine obſeruatione inani formulatur, actionum; proposita & audita sufficienter petitionis intentione, b sine odio, amore, timore, cupiditate, quia hæc quatuor humana solent corrumpere iudicia. c Est & intempestiu misericordia in iudicio. d Inelle tamen rectoribus circa subditos suos, iuste consolans misericordia, & pie ſeu iu-
ens disciplina. e In rebus porro ambiguis nō debet eſſe abſolutum iudicium; f Cum illud non nifi ſecundum allegata certum fieri debeat, g neq; ſecundum ſolam conſcientiam, h ita plena diſquifitione diſcu-
tiendum eſt prius negotium. i Sed nec de-
bent archiepiscopi, episcopi, abbates, alii-
que ecclesiasticum prælati, de negotiis ec-
clesiasticis maxime de illis, quæ ſpiritualia
eſſe noscuntur, laicorum iudicio diſpone-
re, aut propter eorum prohibitionem ec-
clesiasticæ iurisdictionis omittere exerci-
tium & iuſtitiam. k

Enſumma, omnia iudicia ſine vlla iudi-
cis peruersa ſuspitione procedere debent.
l Ideo & ſuspecti iudices maxime ſi poſtu-
ler aduersarius, ſubmouendi erunt, m alii-
que in eorum locum ſufficiendi haud ſu-
ſpecti. n Cauſe autem ſuspicionis ad re-
probandum iudicem plures, veluti ſi ſimi-
lem cauſam cum aduersario habeat, o ſi
ſocius aduersarii vel concanonicus, p aut
multum familiaris, q aut consanguineus, r
aut dominus impetrantis, s aut eius vaſal-
lus, t aut inimicus recuſantis; n ſunt & his

A alia ſimiles cauſe proponendæ; x & pro-
ponendæ coram iudice recuſando, & pro-
bandæ coram arbitris electis ob eam cau-
ſam. y

Oporter & omnia iudicij acta conſcri-
bi, z cauerique ne lite pendente in præ-
iudicium cauſe vel litis quippiam innoue-
tur. aa

Seruandus & iudiciorum ordo & ſole-
mnia, aliter iudicium erit nullum. bb Item
B & ſequenda delegatis forma mandati de-
legationis. cc Requiritur & conſeruatio
cognitionis ordinis, vt prius de exceptio-
nibus quam actionibus pronuntietur; dd
Et de præiudicitali cauſa cum aliis concur-
rente, primo loco. ee Et concurrentibus
pluribus præiudicitalibus, maior ante mi-
norem expediatur; ff Prius de poſſeffione
quam de proprietate, ſeu de iure, gg coram
eodem iudice; hh nifi cumulate proce-
datur ſuper poſſefforio & petitorio. ii

S C H O L I A.

- a In proœmio decretalium, §. fin. c. 1. §. fin. de
conſtituio. quæ ſint autē decreta, quæ con-
cilia, qui canones, ex quibus quis iudicare
debet, docetur in ca. de libellis, 20. diſt. In-
dex plus legib. quam ſue voluntat obtē-
perare debet, can. iudicet, 3. q. 7. ius ciuile
quog, inbet ſecundū leges iudicari. l. nemo,
de ſent. & interlocut. om. iud. P. Iuſtinia. in
§. 1. de offic. iudic. Magistratus ſeu iudices
ſunt tantum iuris adminiſtri, non autem
conditores, ad effectum iura perducentes, l.
2. §. poſt originē, de orig. iur. quam obrem
ſecundum ius iudicare debent, alioquin
viderentur uſurpare iuris condendi fa-
cultatem, quæ ad ſolos principes pertinet,
l. 1. & ſi. C. de legib. Sic mandatur vi cau-
ſa clericorum etiam pecuniaria ſecundum
ius canonicum determinentur, cap. quod
clericis, 9. de foro compet.
- b c. dilecti, 6. de iudic. l. 2. de formul. & im-
petratio ſublatiſ, lib. 2. C. titul. §. 8. non tam
intelligere hinc debemus ſublatiſ: e. ſe
actiones, ſed tantum ſcrupulosuſ caruſ con-

- ceptiones, in quibus qui cadebat a syllaba A conceptionis, cadebat a iure, sicut & in aliis quibusdam scrupulosa formularum conceptiones fuerunt a medio sublata, ut in donationib. l. si C. de donat. in stipulationib. §. 1. de verb. oblig. in arbitris. l. 4. de recto arbit. P. in emancipationibus servorum, l. fin. de emancip. liber. C. l. fin. C. de adoptio. & in similib. quibusdam.
- c. ca. quatuor, cum duobus sequenti. 11. q. 3. can. accusatores, in 2. 3. qu. 5. nec affecti- bus debet indulgere index, can. iudicet, §. iudicet ille, 3. q. 7. c. relatum, §. si. 5. q. 2. can. iudicare, can. ira, & seq. usq. ad c. qui recte, 11. q. 3.
- d. c. est iniusta, 2. 3. q. 4. ubi & exempla misericordia contra praeceptum domini. Et ratio quod facilitas venia incentium tribuit. Atque culpam esse in intempestina misericordia erga vinclum, qui ad iudicium servatur. docet l. si hominem, 7. depositi. P. L. addictos, Cod. de episcop. audien. Quae autem conueniant magistratū per- sona, docet Callistratus in l. obseruandum est, 19. de officio praesidis. Obseruandum est, inquit, ius reddendi, ut se facile qui- dem in adeundo præbeat, sed cōtemni non patiatur. Vnde mandatis adiicitur, ne praesides prouinciarum in ulterio- rem familiaritatem prouinciales ad- mittant; nam cōuersatione & qualicō- D temtus dignitatis nascitur; sed & in co- gnoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat, neque preci- bus calamitosorum illacrymari oportet; id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus de- legit, &c. Sed & index, qui contra con- scienciam & infitiam per gratiam odium aut sordes iudicat, est ipso iure suspensus, & per solum Papam absoluendus, si se in- E gerit diuinis, c. cum aeterni, de senten. & re iudic. in Sex.
- e. non est disciplina servanda sine misericor- dia, nec misericordia sine disciplina; sed ex illis duobus temperandum erit iudicium
- maxime criminale, c. disciplina, 9. & ca. omnis, 10. c. due sunt, 13. 45. dist. l. respi- ciendum, de poenis.
- f. c. habuisse, 7. 3. 3. distin. can. consiluisti, 2. quæst. 4. Certa sententia absolutionem vel condemnationem contipere debet. l. 1. de re iudic. vel declarare adiuc non liquere & amplius inquirendum; ambiguum enim decidi non debet, veruntamē non est omittendum ambiguitatem quandam esse iuriis, quandam facti, quandam personæ; In his que iuriis habent dubitationem per- mittitur de similibus ad similia plerunque iudicare, ut in cano. de libellis, 20. distinct. can. sicut, 14. distinct. In facti autem am- biguitate non est in alterutram partem facienda sententia, in cuiusque præsidi- cium, cap. grane, 11. quæst. 3. Si vero du- bium non sit in facto, sed in persona, poterit aliquando sententia afferri in cap. quibus- dam, 5. q. 1.
- g. cap. consiluisti, 2. q. 4. c. multi, 2. quæst. 1. Lillicitas, §. veritas, de offic. præsid. Felinus in ca. pastoralis, §. quoniam, de offic. deleg. Dicitur & in c. iudicet, 2. q. 7. quod index in loco iudicis debet conscientiam, quam de domo portauit, deponere, & secundum allegata & probata iudicare, & iuxiaca- nones & non secundum propriam senten- tiam, c. summopere, 11. quæst. 3. c. iudicet, 3. q. 7. c. si tantum, & ca. placuit, 6. quæst. 1. l. rem non nouam, C. de iudic. §. quia vero, de iudicibus in nouellis. Est que hic qua- stio satis implicita, dum index se sit vere contrarium eius, quod probatum dicitur coram eo, quod agere debeat. Cuius refo- latio varias habet sententias, quas refert glossa ad c. 1. ad verb. secundum quidem canones, de officio ordinari. quia contemnia veritate ex una parte, iudicandum non est, can. qui contemta, 8. distinct. dicunt, quidam, iudicem habentem aliquid in- conscientia, contra quam sit probatum coram eo, alteri causam debere delegare, per leg. prater, de iurisdict. omnium iud. Alii dicunt, quod licet index alius quam per

per probationes legitimas constet, in conscientia propria habuerit, debeat indicare secundum id, de quo in iudicio facta est illi fides; nec debeat sequi conscientiam secundum ante adducta iura, quia non scit ex conscientia tanquam index, sed tanquam Deus, cap. 2. de officio ordinari. can. statutum, can. placuit, 6. quest. 2. & amplectitur illam sententiam glossa ad dict. cap. de officio ordinari. Ego tamen existimarem in iudiciis irrefractabilibus, contra scientiam suam & indubitatem veritatem penes se existentem, indicare non debere; sed potius, vel a iudicio abstinere, vel diffidere seu differre iudicium, ut fecit Aut. Gellius lib. 12. cap. 2. & potius eiurandum esse munus indicandi censeo, quam contra scientiam certam indicare, maxime cum sententia irrevocabilis, in praindi- cium tertius irrevocabile, conuertitur, unde index etiam pena contra veritatem iudicantis, dignus est, c. cum aeterni, de sententia iud. in Sexto. Disputat de hoc plenissime diuus Thomas & Cajetanus, 2. 2. quastio. 67. artic. 2. doctores, ad legem ex rescripto, de munib. & honorib. glossa ad capit. pastoralis, ad verbum teneatur, de officio delegat.

h index ex sua sola scientia indicare non debet, ca. si sacerdos, de officio ordinari. Gellius lib. 12. cap. 2. ut dictum superiori annotatione, neque enim pars vel testis personam agere potest, l. Julianus, l. inter litigantes, de iud. P.

i ca. fin. 30. q. 5. l. 9. C. de iud. l. ubi falsi, C. ad leg. Cornel. de fals.

k c. 2. de iud. reprobatur consuetudo, in cap. ad nostram, 2. de consuetudinibus quam minus rationabilis, per quam, cum aliqua causa tractabatur etiam ecclesiastica, allegationibus & querelis viriisque partis auditis a presentibus literatis, sapientibus & insipientibus, quid iuris esset statuendum quarebatur, & secundum plurium voces sententia ferebatur. Laici quippe de rebus ecclesiasticis & iudiciis illarum se

intromittere non debent, c. cu laicis, de reb. ecclesi. non alien. ea. contingit, de arbitrio. cap. ecclesi. de constitutionibus, cap. bene quidem, 96. distinct. Quanquam prohibitum non sit, pecuniarias & ciuiles quaestiones per ecclesiasticos laicis delegare, & ecclesiastam laicos indices eligere, cap. expedita, de arbitrio. cap. si. ne cleric. vel monach. secularibus negotiis se immisc. in Sexto. Papa etiam ciuiles aut criminales causas, & spirituales, laicis delegare potest etiam personarum ecclesiasticarum, ut in cap. prater, §. verum, 23. dist. cap. Mennam, 2. quest. 4. ca. in synodo, 6. dist. c. Hadrianus, 10. q. 3.

l in proximo citatis iuribus.

m Suspecti indices reticuntur se recusantur, can. quia suspecti, 4. q. 5. ca. cum inter, de except. cap. causam, de iud. l. apertissimi, C. cod. tit.

n Secundum ius canonicum, & ordinarius index recusari potest, cap. licet in fine, de foro competent. c. cum sit speciale, de appell. Quamvis de iure ciuili recusatione proposita contra ordinarium iudicem, non recusatur, sed alius non suspectus ei coniungatur, l. apertissimi, C. de iud. iuncta authentib. posita, si contigerit. & authen. offeratur, de litis contestat. sed utimur in hoc iure pontificio.

o dict. c. causam, 8. de iud. cap. causam quae, de officio delega. Indice porro suspecto declarato, idem ex consensu recusantis alii negotium principale committit cognoscendum, vel ad superiori illud ipsum transmittitur, c. ad hec, 27. in fine, & can. cum speciali, 61. & ipsa probata, de appellat. cap. si quis contra, 4. de foro competent. leg. 4. ver. in eo scilicet, leg. 16. §. fancimus, ver. illo autem, Cod. de indic. nisi forsan index delegatus fuerit recusatus, nam is etiam ex consensu recusantis non potest alii negotium committere, cap. index 5. de officio delega. in Sexto. Sed et si clericus suspectum sibi dicat esse episcopum, de eo alii vicini episcopi cognoscere debent, can.

placuit, 2. quest. 6. can. presbyter, 11. q. 3. A
 Dehinc ordinarii iuris est, ut indicere recu-
 sato vel suspecto existente, eius vicarius
 seu locumtenens audeatur, ut contra, vica-
 rio suspecto, eius ordinarius; viroque au-
 tem suspecto, superior. leg. vnic. si quacun-
 que praditus potesta, ad sibi subditarum,
 & c. aspirauerit nuptias, Cod. diel. o. capit.
 causam, 8. de indic. can. 4. can. nullus, 4.
 questione 1. presumitur enim indicatu-
 rum cum pro aduersario, ut in simili sua B
 causa simile fiat iudicium, iuxta leg. 1.
 quod quisque iuris in alium statuer. Pan-
 dect. Et nemo in causa propria index esse
 debet, titul. ne quis in propria caus. indic.
 Cod. si reiicitur testis a testimonio, si simi-
 lem causam habeat cum aduersario, cano.
 si testes, §. liberis, & can. testes, 4. questione
 3. facit capit. cum ecclesiastica, de exce-
 ptionibus.

P. c. cum canonicus, de offic. delega. l. senatu, C
 de offic. presid. P.

Q. c. insinuante, de offic. delega. cap. cum spe-
 ciale, de ind.

R. ca. accedens, in 2. ut lite non contesta. & c.
 c. postremo, de appellat. ca. quia suspecti, 4.
 quest. 5.

S. cap. causam que, de offic. delegat. capit. ac-
 cusatores, 4. questione 5. cano. 4. 1. 1. que-
 stione 3.

T. Quia debet ei fidelitatem ex iuramento,
 & ex eo non potest consilium vel indicium
 aduersus eundem dare. cano. de forma, 22.
 questione 5. cap. accedens, ut lite non con-
 testa. & c.

V. inimicus repellitur ex capitibus ante cita-
 tis, & ex eo quod diximus, ut amorem, ita
 odium impedire legitimum iudicium, atq;
 inimicitiis reddere aliquem alicui suspe-
 ctum dicitur, in leg. tutor quoque. §. si tu-
 tor inimicus, de suspectis tutoribus Pan-
 dect. leg. cum pretor, de iudic. Pandect.
 Talis etiam & consanguineus inimici. di-
 el. o. cap. accedens, in 2. ut lite contestat. Iu-
 dex medius est inter actorem & reum. &
 proinde in alteru:ram partem per odium

vel affectionem declinare non debet, sed
 recte & iuste indicare pro viroque. leg. v-
 bi, C. de fals. §. viro quoque. nouell. insin-
 randum, quod præstatur ab his qui admi-
 nistra. fuscip.

X. sunt enim plures causa, ex quibus potest
 præscribi seu excipi contra indicis per-
 sonam, ut quia mutus, surdus, minor, fu-
 sis, senatus motus, fœmina, & c. leg. cum
 prætor, de indic. cano. 1. §. tria sunt, 3. que-
 stione 7.

Y. cap. cum sit speciale, & capitulo secundo
 requires, 4. 1. §. tercio, de appellatio. cum si-
 milib. in gloss. notatis; & in capit. licet, 10.
 de foro competent. capit. suspicionis, 39.
 de offic. deleg. Si tamen cum recusatio an-
 te, alii coniudices dati fuerint, non ante
 arbitros, sed coram coniudicibus erit can-
 sa probanda & cognoscenda recusationis,
 capit. si contra, de officio delegat. in Sexto.
 Quemadmodum etiam, si delegatur recu-
 setur, cognitio ad delegantem, non ad arbitri-
 os erit referenda. diel. o. capit. si contra, §.
 cum autem, & ca. super, 27. §. quem vero,
 & §. eius ergo. eo. tit. Et si recusetur officia-
 lis, cognitio erit episcopi, ut dicitur in d. ca.
 si contra, in fin.

Z. c. quoniam contra, de probationib.
 aa ca. 1. & 2. ut lice penden. nihil innouetur,
 c cum venissent, de institutio. clem. cum li-
 te, 2. eod. tit. ubi explicatur, quando dica-
 tur lis pendere.

bb c. cum dilectus filius, de purga. canonica.
 seruandus & ordo in publicis iudiciis, nisi
 omnino manifesta esset omnib. culpa, can.
 que Lotharius, 2. q. 1.

cc Aliter irritum fii, quod geritur ipso factio,
 c. Pisanis. de restitu. spoliis.
 dd ut c. exhibita, 8. de iud. c. literas tuas, 13.
 §. secunda vero assertio, de restitu. spoliat.
 c. 1. 2. 3. de ordine cognitio.

ee cap. fin. §. de hereditate, §. si crimen, §. qui
 confuetur, 3. quest. 11. l. 2. 3. 4. de oratione
 cognitio. Cod. præiudicium dicitur res, que
 cum statuta fuerit, adfert indicaturus ex-
 emplum quod sequantur, vide §. præindi-
 ciales,

De iudiciis. Tit. I.

165

ciales, de act. & ibi Theoph. vide & Cicero
rōneoratio, pro Cuentio. & ibidem Asco-
num Padianum.
ff dict. can. final. in princip. 3. quest. 11. l. si.
de ordine cognitio. lib. 7. C. tit. 9. l. 1. Cod.
qui accusare non poss. quando videlicet
concurrunt, & altera alteri facit preiudi-
cium, leg. per minorem, 5. 4. de iudic. l. scio,
4. de in integrum restitut. declaratur in l.
rei maioris, 21. de exceptionibus. Concur-
rente tamen, ciuili causa cum criminali,
poterit ciuilis prior agitari, l. 1. C. quando
ciuil. actio. criminis. prae iudic. poterunt, &
simul l. cum ciuili, 3. de ordine iudicio. l. 3.
C. tit. 8.
gg cap. ad ultimum, 2. de causa proprieta. &
posse. l. si de vi, 37. de iudic. P. l. qui catu,
5. §. si de vi, ad leg. Iuliam, de vi public. P.
l. exitu. 35. de acquiren. posse. l. ordinarii
iuris, 13. de rei vend. C. l. si quis, 3. finium
regundo. l. 3. C. de interdict. l. si coloni. 14,
de agricol. & censit. l. 1. C.
hh Alter si coram duobus iudicibus pende-
ret separatum possessorum & petitorum,
atque possessorum intra biennium non
fuerit definitum, capit. 1. §. prae terea quia,
de treuga & pac. in extranagant. com-
munib.
ii quando possessorum cum petitorio est ca-
mulatum, tunc de vitroq. iudex simul sen-
tentiam ferre potest, quemadmodum &
de vitroq. simul proceditur in c. cum eccl-
esia, 3. & c. cum super, 4. c. cum dilectus, 6.
de causa posse. & propriet.

C A P V T . V I .

De quibus iudicare possit index.

I Pse iudex dispicere debet, num negotia
que ad iudicium eius deferuntur, sint
sue iurisdictionis; a scire autem debet iu-
dex ecclesiasticus ad suam iurisdictionem
pertinere questionem iuris patronatus, b
& alia ecclesiastica; c de omni etiam cri-
mine clericus coram iudice ecclesiastico
conueniri debet, d audiri, & iudicari. e Ni-
si fuerit incorrigibilis, & exauctioratus a

A iudice ecclesiastico, traditus vel relictus
curia seculari. f Debet & clericus cleri-
cum de omni negotio coram proprio e-
piscopo ad iudicium vocare. g Laicus et-
iam clericum. h Clericus vero laicum de-
re non spirituali, coram seculari; i quia a-
ctor debet generaliter lequi forum rei. k
At iudices seculares non poterunt cleri-
cum debitorem compellere soluere; l Po-
terit tamen aliquando ob causam mixtam
ecclesiasticam & secularem, sub vitroque
foco ecclesiastico & seculari in iudicium
vocari quispiam, vt in sacrilego, m vsluris, n
petiurio, o adulterio; p sive de ceteris
quibusdam, in quantum continet pecca-
tum & derrementum animae, cognoscit
ecclesia. q quanquam de iisdem cognoscat
forum seculare. Posseunt & seculares adire
forum ecclesiasticum, si destruantur foro
vel iustitia temporali vel seculari. r Po-
terunt & laici sui iudicis vel alterius, in suis
causis iurisdictionem protogare sine eius
consensu. s Clerici tamen, sine consensu
sui episcopi, non possunt. t Attamen quilibet
clericus vndeconque ad curiam Ro-
manam vocari potest, quia omnium ec-
clesiarum Romanam mater est, verum voca-
tus comparens, potest ius reuocandi do-
mum, seu remissionem ad proprium iudi-
cium impetrare. v Sortitur autem quis
proprium forum aut ecclesiasticum, aut
seculare, vel ratione delicti, eius loci, in
quo illud commisit; x vel ratione loci con-
tractus, y aut ratione domicilii, z aut ratio-
ne rei, de qua contra posseforem moue-
tur questio. aa Ratione etiam dignitatis
aut privilegii forum quis aliud sortiri po-
test, bb maxime pro personalibus actioni-
bus; cc cuius rei exempla in iure facile oc-
currunt; dd per reconventionem quoque
e quis forum alterius sortitur. ee

S C H O L I A .

- a l si quis ex aliena, 5. de ind. l. 2. si quis in ini-
voca. non teru. P.
b c. 3. de iudic.

- c. Quemadmodum de simonia, de sacra- A
mentis, de iuramento, ratione cuius etiam
laicus vocatur coram iudice ecclesiastico.
c. 3. de foro compe. in Sex.
- d. cap. clericis, 8. de iud. can. 1. 2. & sequent.
11. q. 1. authent. statuimus, C. de episcopis
& clericis. debet & esse ordinarius, vel alius
cui ex consuetudine vel priuilegio data
fuerit iurisdictio & potestas cognoscendi,
capit. cum contingat, 13. de foro com- B
petent.
- e. at si clerici, de iud. c. cum non ab homi-
ne, eodem titu. Sunt tamen casus, in quibus
possunt clerici, vel res eorum iudicari cor-
am iudice laico, veluti in Gallia indices
regis Senarchi vel seneschalli, seu baroni,
indicant de causa possessoriis beneficiorum,
ex indulto regi concessa & conformata per
Martinum s. summum pontif. quod re- C
fexur & inseritur in dec. 1. Guidonis Papa
1. Regii quoque indices seu parlamento-
rum cognoscunt, si quid contra concordia-
taregia & pontificia a clericis agatur; Id-
que reformant per modum abusus com-
missi, ratione facultatis regi concessa, ea
de re per summum pontificem in §. fin. de
robore & firmata, c. cōcordator. in concor. D
Possunt & non obedientes sedi Apostoli-
cae per potestates seculares opprimi, can. non
lucuit, 17. distinc. Sed & ubi deficit pote-
stas ecclesiastica, ad temporalem recurri-
tur cōtra clericos; can. 25. principes, 23. q. 5.
Cōtra quoq. Schismaticos, can. de ligurib.
43. ea. 23. q. 5. & in casu, c. ubi periculū, §.
praterea, de electio, atque in aliis casibus,
de quibus tractat Chassaneus ad §. 5. des
iustices, ad verba s'il n'a grace, in con-
suetud. Burgund. & Guillelmus benedictus
ad cap. Raynicius, ad verba, & vox
rem nomine, 2. decis. ann. 140. usque ad
162. de testa, notat etiam Matthaeus de E
Afflictis, deciso. 24. incipiente, quidam
clericus spoliauit, &c. Regis curiam co-
gnoscere de spoliatione clerici, etiam cōtra
clericum seu personam ecclesiasticam su-
per possessione beneficii, de quo spoliatus
quis fuerit. Idque non tam per modum
ordinariae iurisdictionis, quantum per mo-
dū defensionis oppressorū, quam debet rex
laicus & ecclesiastici & ecclesia; & ita
iudicatum. Quamvis alioquaque or- A
dinariae iurisdictionis, causa possessoris
beneficii ecclesiastici, non possit cognoscere
iudice seculari; quia reputatur a canonis-
tis spiritualis & beneficialis, ut in clem.
unic. de causa possess. & propriet. Et Spe-
culator in titulo de contumacia, §. sequi-
tur, versiculo illud ait, quod Papa Cle-
mens ita pronuntiatur; & omnes doctores
conueniebant ad hoc; licet aliter sentiat.
gloss. ad cap. eum qui, de eo qui mittitur
in possessione causa rei serua. in Sexto. Qui-
bus tamen non obstantibus in spoliatione
beneficii ecclesiastici, suisse aliter conclu-
sum tradit dicta decisio Neapolitana, 24.
in sacro regis consilio. Et in Gallia etiam
ex iure confirmato per Martinum Pa- B
pam cognoscunt seculares regii indices, de
possessione beneficiorum. Guido Pap. dec. 1.
dict. cap. cum non ab homine, de iudic. &
cap. nonimus, de verbis. significat, cum
similib.
- g. capit. 1. de foro competent. dict. authent.
statuimus, de episcopis & cler. C. & noel.
ut clerici apud proprios episcop. conne-
niant. Neque potest iure pontificio, quod
& receptum est, clericus renuntiare fori
sui ecclesiastici priuilegio; quia illud non
tam singularibus clericis quam, favori
totius ordinis cleri concessum est; cap. si di-
ligenti, & 2. de foro competen. facit can. pla-
cuit, cano. inolita, 11. questio 1. ex qui-
bus correctare manet & antiquata, lex. si
quis in conscribendo, Codi. de episcopis
& cler. l. si qui in conscribendo, C. de pa-
t. h. in cap. 1. & 2. & d. cap. si diligenti, de foro
competent. cap. significasti, eod. tit. msi age-
re tur primo de causa feudali, in qua cōf-
sat priuilegium fori clericalis & conuen-
tio sit coram iudice vel domino feudi vel
paribus curie; dict. cap. si diligenti, §. fina.
capit. verum, capit. ex transmissa. de foro
compe.

- competenti, c. ceterum, de iudiciis. Item 2. A
si causa est realis per cap. fin. de foro com-
petenti, l. 2. vbi in rem actio. C. §. omnium,
de actio. Vel agatur 3. de possessorio etiam
rerum spiritualium. Guid. Pap. decis. 1. §
late Conarruntur in practica questionum,
ca. 35. cum sequent. Item 4. si reconuenia-
tur clericus coram laico, Felinus ad cap. et-
si clerici, nu. 8. cum sequen. de iudic. Quin-
to etiam, quando venditor est clericus, fo-
rum emtoris sequi tenetur: quia defensor
emtoris, l. venditor, de iudic. l. 1. C. vbi in
rem actio. Et ita in Camera imperiali con-
tradicersam sententiam iudicatum fuisse
tradit Gaillius, libr. 1. practicarum obser-
uationum, obseruat. 37. Sexto, si clericus
ratione officit, ut tutoris vel curatoris, vel
procuratoris laici, conueniendus sit, sequi-
tur forum laici. Socinus ad Rubricam, de
foro competent. nu. 1. § 15. § ad cap. 1. e-
ius tituli, nu. 52. quemadmodum contra, C
laicus ratione administrationis rei Eccle-
siastice, sequitur forum ecclesiasticum, per
notata, in c. iudicatum est, § ibi gloss. 1.
89. dist. § sic etiam seruari in camera im-
periali admonet Gayllius, in d. obseruat.
i. c. si clericus laicum, §. § c. cum sit genera-
le, de foro compet.
k. in proxime citatis iuribus, § ca. experien-
tie, § cap. seq. 11. qu. 1. ca. 2. ca. neminem,
3. q. 6. l. in criminali, de iuri. omn. iud. l. fi.
D
vbi in rem actio. C. l. iuris ordinem, de in-
ris. omn. iud. l. quia etiam, de alie. iud. mu-
ta. causa facta, §. 1. vt cler. apud proprios
episcop. con. in nouell. Possunt tamen ali-
quando indices ecclesiastici cognoscere de
laicorum causis, vel ratione rerum, vel ra-
tione criminum. Possuntque iudicare, lai-
cos sibi temporali iurisdictione subiectos,
ratione terrae ecclesiastice, vt in c. si duob.
de app. dummodo criminales questiones e-
ius iurisdictionis, si pœna mereantur san-
guinis, exercendas committant laicos, c. fin.
ne cleric. vel mon. sec. neg. se im. in Sext.
c. clericis, c. sententiam, eod. iit. apud Gre-
gor. capit. in Archiepiscopatu, de raptor.
- vbi iudicia sanguinis prohibentur cleri-
cis, § in c. sape, 12. seq. 23. q. 8.
l. c. seculares, 2. de foro competenti, in Sex.
m. c. cum sit generale, 8. §. 1. de foro comp. ca.
de viro, 12. q. 2. c. nulli licet. eod. quod §
potest a iudice seculari puniri. l. si quis in
hoc genus. C. de episcop. § cler.
n. que § ad forum ecclesiasticum pertinent.
c. cum tu, de us. § ad seculare, l. eos, §. su-
per usurarum, C. de usu.
o. periurium punitur in foro ecclesiastico, ca.
presbyter, 81. dist. § in iure ciuili § foro
seculari, titul. de rebus creditis § iureiur.
C. de iureiur. in P.
p. liquet ex titulis, de adulteriis, in iure Pon-
tificio, § ad leg. Iuliam, de adulteriis, in
P. § C. cum simil.
q. c. non sit, de iudic.
r. c. ex transmissa, c. extenore, 11. c. expar-
te, 15. de foro compet.
s. c. significasti, 18. de foro competenti, l. pri-
uatorum, C. de iuri. omnium iudic. l. 1. §
3. de iud. in P.
t. dict. cap. significasti, ca. non liceat, 3. quest.
6. c. 1. § 2. 9. q. 1. ca. denique, 6. q. 3. § in
ca. 1. de foro competenti in Sexto: nec ap-
pellationis articulo prætermissio, nec aliter
nulla interposita appellatione, archiepisco-
piveleorum officiales, de causis clericorum
tanquam indices, licet ipsi clerici in ipsos
consentiant, absque diœcesanorum eorum
voluntate, cognoscunt, possunt tamen in a-
lium quam suum iudicem consentire, tan-
quam in quemlibet arbitrum, nō vt in iu-
dicem, cum ipsum illis prohibitum non sit,
cap. cum tempore, c. dilecti, de arbitris.
v. cap fin. de foro competenti. Papa enim est
omnium ordinariorum iudicium ordina-
rius. can. cuncta, 9. quest. 3. Sicuti § cui-
libet patet ad principem liber aditus, l. 1.
§ l. uniuersis, de precib. imperat. offeren-
lib. 1. tit. 19. l. 1. C. quando libellum princi-
pi oblatu. litis contestatio faciat, eod. libr.
1. tit. 20. l. uniu. quando Imperator inter
pupilos § viduas, vel alias miserabiles
personas cognosc. lib. 3. C. tit. 14.

Ttt

x. cap. fin. de foro competenti. Et ratione de- A
liti commissi quis fit alterius quam alio-
quin propriofori, in cap. 1. de raptoribus,
cano, causa, cano, placuit, tertio, quastio. 6.
canon. si peccauerit, secundo, question. 1.
prima, authentica qua in prouincia, ubi
de criminis agi oporteat, Cod. leg. 1. Cod.
ubi senator et clavis, l. sicut, §. impe-
rator, & l. fin. de accusatio. Pand. cap. po-
stulasti, de indic. Reatus omnem dignita-
tem, & priuilegium excludit, l. 1. C. ubi se- B
na, vel clavis, lib. 3. tit. 24. l. 47. de riti in-
pria, dicta authent. quia in prouincia, can.
priuilegium, 11. q. 3. cap. tuarum, 11. de
priuilegiis. Ceterum pro criminis quis potest
conueniri, non solum, ubi delictum com-
misit, sed etiam, ubi inuenitur, & ubi do-
miciolum habet, leg. 1. ubi de criminis agi
oporteat. Si tamē graue sit delictum, quod
exemplari pena egeat, remittitur reu-
niendus in locum, ubi deliquit. l. solet, de
custodia reorum. l. capitalium, §. famosos,
depœnit. P. l. desertorem, de remilitia. §. si
vero quis comprehensorum, ut nulli indic-
tioeat habere loci servator. in nouellis.

y. Ide est, ratione loci, ubi quis se obligat con-
tractu, vel quasi contractu. l. haeres absens,
§. 1. de indic. l. omnem obligationem, & l.
interdum, §. fin. cod. tit. potest ibi conueni-
ri sine ibidem inueniatur, vel in alio loco
sit, potest & conueniri ubi, soluere ex con-
tractu promisit ex obligatione, cap. Pand.
& gloss. de offic. delegat. cap. dilecti, de foro
competent. Hic tamen est notanda singu-
laris decisio, cap. 1. §. contrahentes, de foro
competentis, in Sext. & ibi gloss. qua expli-
cat dubia, qua oriri ex hoc possunt. In pri-
mis, quod ratione contractus quis sortitur
forum, si in eo loco contraxerit, ubi habe-
bat domiciolum, & in iuitus ibi responde-
re cogitur, quod si mutauerit domiciolum,
vel tantum transiundo contraxerit, potest
quidem ibi conueniri, si in eo loco inuenia-
tur, quod si non inueniatur, non potest in
alio loco conuentus cogi, ut veniat nisi in
eo, et si domiciolum transiulerit, vel in loco.

domicioli, iuxta l. iuris ordinē, C. de iuris-
dictio. omnium indic. libr. 3. titul. 13. sic
intelligenda, l. haeres absens, de indic. Ve-
runtamen si is, qui contraxerit, noluerit in
locum contractus vocatus respondere, si
habeat bona in territorio eius loci, in quo
contraxit, index, qui directo non potest co-
gere personam venire, ut respondeat, poten-
tit per obliquum cogere, per captionem bo-
norum, & missionera in possessionem bono-
rum eius concessum aduersario ex primo
decreto, donec veniat.

z. dict. cap. fin. & cap. dilecti, de foro com-
petent. ca. dilectus filius, de rescript. ubi de
hoc agitur, l. haeres absens, §. proinde, de in-
dic. P. andest. Habere autem quis potest
pluribus in locis domiciolum, ut c. ex parte,
de foro competent. l. assumptio, §. iuris pru-
dentibus, ad municipal. Pand. Quemad-
modum beneficiarius habet domiciolum in
loco patrimonii, & in loco beneficii, quod
exigit residentiam, cap. postulasti, de foro
competent. Vagabundus autem ibi dicunt
habere domiciolum, ubi inuenitur, l. ubi
de criminis agi oport. C.

aa. Ratione possessionis etiam, vel loci ubi re-
sita est controversa, vocari quis potest in
iudicium eius iudicis, sub quo est, ca. sicut,
de foro competent. Potest & procedere
vocari possessor in loco, ubi habet domici-
olum, cap. ex parte, B. de foro competent. l.
fi. ubi in rem action. inten. deb. C. etiam si
res sit mobilis, d. l. fin. l. quod legatur, §. fin
autem, de indic. Quidam tamen dicunt
hoc ipsum habere locum pro immobiliis
runt, ut gloss. ad cap. final. ad verba,
contra possessorum, de foro competenti.
Proceditur & contra absentem pro actio-
ne in rem coram iudice loci ubi res est, per
editia & citationes, quibus si non obtem-
peret proceditur contra eum per missionem
in possessionem rei controversae, l. 2. C. ubi
in rem actio exerceretur debet, libro tertio,
titul. 19.

bb. Priuilegio fori sape aliqui utuntur, ut co-
ram certotantū alto quam ordinario con-
veniant.

S C H O L I A.

- a ca. non frustra, 23. quest. 5. cano. nisi bella,
 & ibi gloss. 23. quest. 1. facit. c. 1. de officio
 legat. in Sex. dum (inquit sum. Ponifex)
 subditorum scandalum remouemus, nos
 in eorum quiete quiescimus. facit l. nul-
 lus, 14. C. de Iudeis, ubi prohibet iudicium.
 & iudicis potestas, ne ad arma litigantes
 veniant, ut l. aquissimum, de usfruct. P.
 quare ne vis committatur, occurrit & ple-
 dit ideo temeraries, qui propria auctorita-
 te sine sententiis etiam suas ab inutis
 repetunt, canon. 1. 16. questio. 6. leg. ex-
 stat. de eo, quod metus causa, Pandeit. ca.
 cum qui, de prabend. in Sexto, cum simi-
 libus.
- b ca. finem litibus, de dolo & contumacia. l.
 properandum, C. de iudic.
- c cap. fratrio, de verborum significatione, l.
 prima, de iustitia & iur. Pandeit. & qui
 iudicium diffugunt multum de sua in-
 stitia diffidere videntur, cap. Christianus,
 11. quest. 1.
- d ca. Sex. differentia, 23. q. 3.
- e ca. que Lotharius, 2. q. 1.

DE OFFICIO IUDICIS.

TITVLVS II.

CAPV T. I.

Continuatio & quid officium iudicis.

Admonitis discipulis, iudicium esse or-
 dinarium & extraordinarium, & iu-
 dices esse ordinarios, & extraordinarios
 seu delegatos, dicamus de officio iudicium
 prius ordinariorum, & dehinc delegato-
 rum, deque potestate illorum. Officium
 iudicis in iure absolute pro potestate, vel
 pro his, quæ potestas concessa facere iu-
 bet, & vel permittit, nō enim quicquid iu-
 dicis potestati permittitur, subiicitur iuris
 necessitati. b Quædam etiam tenerunt ex-
 hibere iudex ordinario iure potentibus &
 agentibus, & potest etiam aliunde quæ-
 dam ex aequitate & auxilio extraordi-
 nario impartire litigantibus, quæ ipsi per-

TIT 2

re non possunt; & ideo ex officio eius procedere dicuntur. *c* Datur autem hoc extraordinarium iudicium, quando ordinarium deficit non aliter. *d* Iudicis porro officium ybicumq; pro actione proponitur; veluti cum in integrū restitutio principalius postulatur, litis contestationē poposcit: aliter, ante & post ingressum cause, post sine litis contestatione, ad illud recurri. *e*

S C H O L I A.

- a* *Ius dicentis officium latissimum dicitur, in l. 1. de surisdic. omn. iudic.* Officium ab efficiendo, nempe eo, quod quemque secundum impostam sibi personam facere oportet, de quo abunde Cicero & Ambrosius in libris, de officiis & Iudicis. Exstat in decretalibus generatibus titulus de officio iudicis, lib. 1. tit. 2. & in specie tit. de officio iudicis ordinarii, eod. lib. 1. tit. 3 1. & lib. 1. Sext. 16. & lib. 1. clem. tit. 9. Sparsum autem in C. Iustianeo, de officiis dñi servorum iudicium & magistratum tractatur, ut in decretalibus de officiis dñi servorum prepositorum & iudicium ciuilium & criminalium, ut etiam in P. & nouellis, de quibus longū nimis esset hic nomenclatura recensere.
- b* *l. non quicquid, 40. de iudic. l. sape, de officio presidis, l. 1. C. quomodo. & quando index.*
- c* *Sunt enim quedam, que ex officio iudicis praefantur, que principaliter peti nequeunt, l. qui per collusionem, §. preiis forie, de actio. emt. P. l. 4. deposit.* Frequens in iure maxime ciuali, de officio iudicis mentio, quando agitur de his, quas stricto iure peti non possunt, & quorum nomine nulla datur actio, & tamen eorum si reum condemnari, ut in predictis legibus, l. querela, Pandect. l. querela, de re iudicata, in Pandect. l. seruos, de aliment. lega. l. quintus, de annuis lega. Pand. l. deduta, l. Imperator, ad Senatus consult. Trebellian. Pandect. In bona fidei iudicis tantundem officium iudicis valebat, quantum in stipulatione eius rei nominalium facta interrogatio, leg.

A *quia tantundem, §. de negot. gest. Pandect. leg. Lucius, deposit. Pandect. l. Lucius, de actio. emt. P.*

d *leg. in causa cognitione, 16. de minoribus, 25. ann. libr. 4. Pandect. tit. 4. l. cum sue, de Carbonia. edit. l. 1. ad municip. Pand. l. quodam, de edend. Pand.*

e *l. fin. de offic. iudic.*

C A P V T II.

Officium ordinariorum iudicium, circa qua versetur & iura episcopalia.

I Vdicum maxime ordinariorum officium versatur circa sibi commissa ciuilia vel criminalia negotia, habita ratione concessae potestatis personarum & actionum. Iura ordinaria potestatis Episcopalis in subditos diffinita iure sunt; a & in ecclesiis diaeceseos canonica obedientia, b reuidentia, c institutio, d destitutio, e correctio reformatio f censura Ecclesiastica, g iurisdictio causatum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure pertinentium, h patentiæ publicæ & solemnes, i sacrorum omnium, que ab Episcopo sunt recipienda collatio, k synodus, l synodati seu cathedralici debitum. m Quarta decimationum & mortuariorum, n visitatio annua, o & eius causa procuratio quoque annua, p moderatum auxilium. q Erit & Episcoporum ordinariorum libera potestas, & officium in suis diaecesis, adulteria & scelerata inquirendi, r vlciscendi, s iudicandi secundum canones; publicum etiam auxilium opus erit aduocandi. t Pertinet & ad officium iudicis aduocatum parti non habenti dare, qui & potest esse domesticus iudicis. u Ordinarii quoque Ecclesiastici locorum, subditos suos plures dignitates vel Ecclesiæ, quibus animarum cura imminet obtinetes, seu personatū vel dignitatem cum alio beneficio, cui cura similis est annexa, possunt cogere ostendere titulum & dispensationes, quarum via ita beneficia possident, intra certū tempus definitum,

finitum, quas si non ostenderint possunt A in eos procedere perinde ac si nullas haberent. x Dat ordinariis & iurisdictionem, lex, y princeps, z consuetudo, aa priuilegium, bb vel aliud ius. cc

S C H Ö L I A.

- a c. conquerente, 16. de officio ordinarii, quod seorsim in se explicauimus.
 b Id est, secundum canonum precepta, ita maiori Ecclesiae minor debet obedientiam, B & reverentiam, cano. a subdiacono, 93. distinct. cap. illud, 5. de maiori. & obed. neque admittitur prescriptionis exceptio in contrarium, c. cum ex debito, ca. cum non licet, de prescriptio. Non erit tamen necessaria, ut obligetur scriptio, qui obedientiam ipso iam voluntarii aduentus officio comprobat. cap. legebatur, 3. de maiori. & obed. sufficit enim facere manualem obedientiam, cap. his que. eodem titulo. Quod C intelligendum est de clericis inferioribus simplicioribus, non habentibus administrationem, qui non sunt compellendi ad faciendum scriptura turamenti & obedientie, & sufficit illis, si obedientiam reprobant pralatis suis simpliciter, ca. nullus episcopus, de iure inrand. aliud autem dicendum est, de habentibus curam animarum, dist. ca. nullus, & can. quanquam, 21. distinct. Debet & pralatis suis Monachi & moniales reverentiam, cap. dilecta, de maiori. & obed. Item & principes seculares episcopis, ca. omnes, 4. cap. solida, 6. c. si quis. 2. de maiori. & obed. minor superiori, cap. cum infrior, eod. tit. d. dict. cap. conquerente, de officio & potesta. iudic. ordinaria. l. episcopale, 8. de episcop. & cleric. C. cap. cum apostolis, & prohibemus, de censib. c. quis dubitat, 96. distinct. can. Esto subiectus, 95. distinct. c. 1. de excessib. praetato.
- d cap. cum venissent, capit. ex frequentibus, de instaur. ordinatio quippe ecclesiarum, ut & cura earum, in diœcesi pertinet ad episcopum diœceseos earum, can. decimo,

omnes Basilice, 16. q. 7. c. cum venerabilis, 7. de religios. domibus. li. 3. tit. 26. etiam si monasteria sint. c. 10. obitum, 61. distin. can. 12. qui, vere, 16. questio. 1. Institutio dat ius in beneficio, vel per collationem ab ipso episcopo factam, vel per eius confirmationem factam presentationis ad beneficium, vel per confirmationem alterius ab alio facta collationis, vide gloss. ad cap. auctoritate, de instit.

E De instituto est depositio a gradu vel ordine, vel a beneficio ecclesiastico. cap. fin. de celebr. missa. depositio, que proprie dicitur est degradatio, eaque vel verbalis vel realis, utraque autem fieri debet per episcopum, cap. 2. de poenit. in Sext. c. nouimus, de verbis signific. vide qua diximus de his, libr. 31. Syntagm. iur. c. 30.

F quod & statuitur, in ca. 1. & cap. licet, 12. cap. conquerente, de officio ordinari. etiam appellatione remota, cap. 13. eod. tit. Subsunt & monasteria non exempta iure ordinario, correctioni & curiae episcopi, ca. Abbes, ca. Abbas pro. can. si quis Abbas, 18. quest. 2. cap. 1. cap. cum dilectus, & religios. domib. & ut episcopis sint subiecta, lib. 3. tit. 36. Imo & quamvis monasteria sint exempta & privilegiata, tamen in negligientiam Abbatum & prepositorum, episcopi poterunt procedere ad reformationem morum, iuxta illorum regulam, can. primo, can. visis, 16. q. 2. cap. quanto. 7. de officio ordinari. Neque hic etiam negandum est, correctionem clericorum posse ad alios, quam episcopos pertinere, quemadmodum & morum reformationem, quia & ea datur capitulo in canonicos, capit. irrefragabili, de officio ordinari. Abbatii & priori in monachos, c. cum in ecclesiis, de maiorit. & obedienti. & abbatissæ, c. dilecta, eo. tit. Verum dicendum, hoc ius dari episcopis ex ordinario iure, cateris ex speciali privilegio, vel concessione.

g Censura ecclesiastica est indicium ecclesiasticum, seu de Christianis moribus arbitrium, & quid per censuram ecclesiasticam

Ttt 3

intelligamus docet, cap. quarenii, vigesimus, de verborum significacione, eoque nomine continetur interdictum Ecclesiasticum, suspensio, & excommunicatio. Censura excommunicationis est proprius meus episcopalis, quo ecclesia maiorem non habet paenam, ca. corripiantur, vigesima quarta, questio. 3. vide quod diximus de interdicto, excommunicatione & suspensione in superiori libro proximo, titul. 16. & libr. 31. Syntagmat. ca. 8. & 9. Possunt B tamen alii ordinarii quam episcopi uti predictis censuris, in sibi subditos propter iurisdictionem sibi concessam, vide glossam, in cap. penult. de sentent. excommu. ca. cum ab ecclesiarum prelatis, de offic. ordi. Iurisdictionis enim potius est quam ordinis excommunicatio. cap. transmissam, de electio. & itaratione iurisdictionis excommunicat Abbas, c. sicut, de simo. in c. P. & c. 40. de offic. delegat. Excepta solemnis excommunicatione, qua solius episcopi est, in c. 106. debent, 12. 1. q. 3.

b. c. cum episcopus, 7. de offic. ordin. in Sext. ca. scriptum, 6. q. 1. ca. scitote, 6. q. 3. c. episcopus, 6. de offic. ordin. in Sext. cap. 1. eod. tit. apud Gregorium cum simili. Iure ordinario iurisdictione pertinet ad episcopum, ad alios nibilominus alio iure potest pertinere, vel consuetudine, vel privilegio, vel ratione concessionis a summo pontifice. D ete. l. & quia, de iurisdictione omnium iudic. P. l. 1. C. de emancip. libero. c. fi. de offic. archid. c. auditio, de prescr. c. cum contingat, de foro compet. c. irrefragabili, de offic. ord.

i. ca. accedentibus, 12. de excessib. prelator. diximus de paenitentia multa supra, lib. 1. iii. 10. facit, c. 2. de paenit. & remissio. c. falsas, de paenit. dist. 5.

k. Septem sunt sacramenta, de quibus egimus superiori primo libro, & libr. 2. syntag. iur. E c. 3. & seq. usque ad 9. Horum quedam a solis episcopis tantum conferuntur, utordo. christma, consecratio, & alia, que ad ordinem episcopalem pertinent, ca. 4. quamvis, 68. dis. c. aquam, de consec. ecclesiarum. c.

3. & 4. de consec. dist. 5. c. quanto, de con- suet. Quamvis minores ordinis aliquando a non episcopo, ab abate, monachis sibi subditis, conferri possint. ca. 1. de ordinatis ab episcopo, qui renuntia. episcopatus, libr. 1. tit. 13. ca. quoniam videmus, 69. dist. cap. 3. contingat, de ata. & qualit. ord. Que porro pertinent ad episcopum, videbis in can. perleatis, §. ad episcopum, 25. distinct. Sunt alia ex sacramentis, que ab aliis quam ab episcopis conferri possunt, ut ba- ptismus, eucharistia, paenitentia, extrema unctio, matrimonium, ut diximus superio- ri primo libro suis propriis titulis.

l. Synodus hic est concilium episcopale. Sta- tutum quippe est, episcopos singulis annis in suis diocesibus binos conuenient clerico- rum agere debere, ut ea, que ad mores & lites eorum pertinent, determinarentur. c. 2. & 4. 18. distinctio. ubi & tempora ha- bendi has duas synodos ponuntur, quaten- tamen erunt perpendenda ex diversis dioces- sionis consuetudinibus, ut notat glossa prima, ad can. habeatur, 18. distinctione, una- quaque provincia in suo sensu abundat, cano. 11. utinam, 76. distinctione. cap. cer- tificari, de sepolcru. Poteat episcopus cog- re ad synodum venire per censuram eccl- esiaisticam abbates sibi diocesana lege sub- iectos, capit. quod super his, de maiorit. & obedient.

m. Synodaticum dicitur id, quod soluitur a clericis in synodo episcopali, ob honorem cathedralis seu dignitatis, & oneris episcopalis, cuius ratione statutum exigit tan- tummodo oportere duos solidos a singulis, in dict. cap. conquerente, de offic. ordinari. can. primo & final. can. illud, 10. questio- ne 3. sed & hic sequenda erit antiqua con- suetudo, canon. 5. nec numerum, 10. que- stione 3. ubi & hoc ius dicitur quoque ca- thedralicum, & in cap. pastoralis, 7. de do- nat. & alibi.

n. capit. conquerente, de offic. ordinari. cap. de quarta, de prescript. cap. officii, 14. cap. re- quisiti, 15. de testament. Variat tamen hec

bac quarta secundum locorum coniunctu- A
dines, quas sequi expedit, dicto cap. requi-
suit, cap. certificari, de sepulchris. Eaque
ratione occurrit in pluribus iuribus ta-
xationes cius diuersa, & aliquando tertia,
aliquando quarta, aliquando media pars
dicitur debita.

Onus est episcopi, visitare, vel per se, vel
per alios discretos viros, vel per Archidia-
conos, suam prouinciam semel saltu in an-
no, ut redditu edificiaque Basilicarum, & B
vitam ministeriorum ecclesiasticorum cognos-
ci. ea decreuimus, 10. & seq. episcopum
& 12 placuit in omnibus, 10. q. 1. c. si epi-
scopus, 6. de offic. ord. in Sex. & non tantum
semel aut bis ad id tenetur, sed & quoties
opus erit visitatione, ca. cum venerabilis,
21. de censib. c. excommunicatus, 13.
§. adiudicimus, de heret. Defensur hac cura
& Archidiacono, impedito episcopo in ea.
1. de offi. archid. can. perlectis, 25. dist.

P Procuratio sequitur visitatione, quia de-
betur a visitatis visitanti, & eo nomine
sumus visitationis tempore debentur, ca.
cum venerabili, 21. & c. quanto creatori,
16. de censib. iuxta facultates ecclesie, ca.
sopita, 14. de censib. ea. cum olim, 19. & ca.
17. eod. isti. Iuxta etiam formam. ca. cum
apostolus, 6. & c. procurationes, 23. eo. tit.
de censib. ubi impensarum modus prescri-
biatur, & taxatio alia postea facta in ex-
tranag. unica de censib. exactio. procura-
tio. lib. 3. ex: rauag. communium.

q dict. cap. conquerente, de offic. ordinari. ex-
tramoderatum auxilium. Interdum quo-
que episcopus aliqua & ex causa exigere
potest mediocria, dict. c. cum Apostolus, §.
prohibemus, ca. 124. nullus episcopus gra-
uamen, 1. q. 1. & hoc dicitur caritatum auxilium.
Et quamvis episcopus pro aliis
clericis possit censem ecclesie imponere, c.
cum clericis, 11. de censib. tamen pro se non
potest sine superioris auctoritate c. 1. in fin.
ut ecclesiast. benef. sine aliqua diminutio.
conferat.

l cap. 1. de offi. ordin. ubi & quae sequuntur,

Inquisitio sit, ubi fama est, delictum aliquod
fuisse commissum, quae sufficiens est ad mo-
nendum iudicem, de veritate inquirenda,
c. licet Hels, de simonia, c. qualiter & quā-
do, de accusatio.

s ad presidem prouincia pertinet, cui similis
est episcopus, purgare prouinciam mali
hominibus, can. placuit, 6. quast. 3. b. 3. de
offic. presid. P. quod faciet, si eos conquirat
l. placuit, de offic. presid. P. and. & nouella,
17. c. 2.

t Ideft, brachium seculare, vel potestatem
secularem, d. c. 1. §. si. & c. quoniam, de offi-
ord. c. principes, 23. q. 5. c. cum ad verbum,
96. dist. c. 2. de maledic.

v cap. 1. de offi. iudic. libr. 1. tit. 3. 2. nempe se
lit: gentibus nullus vellet adesse aduoca-
tus, vel propter eius paupertatem, vel ob-
metum aduersarii, potest adiunctus Index da-
re, siue si ordinarii, siue delegatus, vi ibi-
dem dicitur, & in l. nec quicquam. §. ad-
hocatus, de offi. proconsulis, l. 1. aut pretor,
de postul. Proutet & index, ut aquafiat
patronorum, seu adiunctorum distribu-
tio, can. infames, 2. §. si vero in uno, 3. qua.
7. & t. properadum, 7. C. de postul. Quem-
admodum, & ad curam indicis pertinet
prosperitate, ut si ordo aliquis postulationu,
sicut ut omnium desideria audiantur,
ne forte dum honori postulantium datur,
vel improbitati ceditur, mediocres deside-
ria sua non proferant, dict. l. ne quicquam.
§. obseruare, de officio proconsul. in P. Et
hinc praxis senatorum & iudicium melio-
rum, ut volumina causarum conscriban-
tur disceptandarum, ut quisque iungantum
suo ordine causa veniente sua desideria
explicit, & paratus cum aduersario con-
testationi adsit, vocant hoc volumen Galli,
Leroolle des causes a plaider.

E x ordinarii, 3. de officio ordina. in Sexto. Id-
que in odium pluralitatis beneficiorum,
que est canonibus inimica sine dispensa-
tione, & que habet alioquin cupiditatis &
ambitionis damnabilis notam, capit. quia.
nonnulli, de cleric. non residenti. cap. ex §.

crabilis, de prabend. In extrauag. communibus. cap. de multa, eod. tit. apud Gregor. cum simil.

y Lex dat iurisdictionem, l. & quia, de iurisdictione omnium iudic. Pand. Veluti cum consilium generale vel constitutio dat cognoscendi potestatem ordinariis de causis exemplorum in certis articulis. Vicarius etiam episcopi, habet ordinariam iurisdictionem ex lege, Rota decis. 378. fuit dubitatum, num. 2. in nouis, dat eandem e-

B piscopius, ut ibidem dicitur, nu. 3. sed tanquam minister legis iurisdictionem ordinariam, primo creando officialem, cui generaliter partes suas committit, secundo perpetuum Vicarium instituit vel confirmando, vel conferendo beneficium, cui sit annexa iurisdictione de iure, cap. cum ab ecclesiarum, de officio ordinari. vel de consuetudine, cap. cum contingat, de foro competenti. c. dudum, versandem, de elect.

z. Princeps temporalis & spiritualis, distribuit iurisdictiones, & ab illis potest asperget illorum, atque Iohannes & Archidiacon. ad can. experientie, l. 1. quast. 1. Innocentius & Hostiensis. ad capit. cum ab ecclesiarum, de officio ordina. notant neminem dare posse iurisdictionem ordinariam, praeter principem,

aa cap. cum contingat, de foro compet. capit. Romana, eod. titul. in Sext. cap. Romana, de offi. ordin. capit. 2. ne prelati vices suas, in Sext. leg. 1. de emancipa. liber. C. debet autem esse consuetudo prescripta, aliter non valeret, cap. fin. de consuet. in Sext.

bb ca. nouit, vers. non enim, de iudic. sunt que in hoc paria, priuilegium & consuetudo, can. conquestus, 9. qu. 3. cap. duo simul, de offi. ord. c. Romana, 3. §. debet, de appellatio. in Sext.

cc Puta si agatur de feudi cognitione, cuius ius naturam feudi retinet, capit. ex transmissa, de foro competente. cap. verum, de maioritate & obedientia. cap. caterum, de iudic. aut si prescripta sit iurisdictione. Item sis, ad quem immediate effet ab inferiore

A pronocandum, non sit catholicus, denouatur pronocatio ad eum, qui superior eius est, omisso remedio, cap. si is cui, de officio delega. Denique si conuento aliquo coram non suo indice, non obiciatur exceptio. Tunc enim consensus, facit res iurisdictionem. l. 2. de iuris. omn. ind. P.

CAPUT III.

De vicariis & officialibus Episcoporum.

Q Vemadmodum ipsi episcopi, sunt ordinarii iudices Ecclesiastici, sic loco eorum tales sunt eorum Vicarii, in spiritualibus vel temporalibus, vel separatis, vel simul in utrisque constituti. a. Potest & rursum officialis vel vicarius episcopi in sui locum alium substituere. b. Iurisdictione vicarii, quem Romanus Pontifex in urbe relinquit, non extenditur extra illam, nisi

C aliter expresse ei concessum fuerit. c. Episcoporum vicarii dicuntur aliquando quoque officiales d. interdum missi dominici, iurisdictionem habentes ordinariam, constituentes eandem sedem & jurisdictionem cum episcopo, cuius vices in causarum cognitione gerunt. f. Observandum tamen, quod licet in officialem episcopi per commissionem officii sibi generaliter factam causarum cognitione transferatur, tamen potestatem inquirendi, corrigendi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis officiis vel administracionibus amouendi, non transferri, nisi specialiter haec quoque committantur. g. Sicuti nec sine speciali permissione possunt beneficia conferre. h. Poterunt autem loco episcopi confirmare, seu instituere habentes ab aliis collationes. i. Sed neque predicti possunt dare clericis literas dimissorias, seu licentiam accipendi ordinis ab alieno episcopo, nisi & illis officialibus illud in mandatis permittratur, id ipsum & de vicariis Episcopi dicendum, nisi sint Episcopi vicarii generales, aut Episcopus in remotis sit partibus. k. Habent & suos

& suos vicarios & officiales alii quam episcopi, qui habent ordinariam iurisdictionem, l. quos ex arbitrio dummodo muneris idoneos constituant in iurisdictione ecclesiastica, vel rebus eius spiritualibus, & dummodo laici non sicut officiales, quod utrisque prohibitum est ecclesiasticis. m. Pollunt autem & unus & plures officiales constitui, & unus principalis, alius dictus foraneus, qui tamen tantae est dignitatis ac principalis. n. Potest & officialis ultra, B delegatus constitui, o in officialem etiam potest ex clauistro monachus simplex aduocari. p.

S C H O L I A.

2. Exstant tituli, de officio vicarii, libr. 1. tit. 38. in decretalibus, & lib. 1. tit. 13. in Sext. & lib. 1. clementinarum, tit. 8. & ita possunt per se vel per alium episcopi iurisdictionem ordinariam exercere, c. cum episcopis, 7. de offic. ord. in Sext. factaque per officiales & vicarios, perinde habentur, ac si facta fuissent per ordinarium ipsum episcopum, per regulam communem, qui per alium facit per se ipsum facere videatur, & quod quis per se potest, potest & per alium, l. ita autem, §. gessisset, de administrat. tut. c. mulieres, §. 1. de senten. excom. in Sext. c. qui facit, de reg. iur. in Sext. Et proinde episcopus tenetur ad restitutio- D nem dannorum per officialem suum, vel vicarium iniuste datorum. ut notat Rota, decis. 43. 1. nota vtrum episcopus, in antiquo per ea, que habentur, in ca. 1. de restit. spoliat. & ibi Ioannes Andre. ut & ei imputatur, qui malorum hominum opera visitur. l. ex maleficio, de actio. §. fin. de obl. qua ex quasi maleficio nascentur, & dolus procuratoris generalis nocet domino, l. apud Celsum, §. quasi sum, de dolimали E excep. P. sibi enim imputare debet, qui tales eligi. l. cum mandato, de minor. P. §. li- cet eos, de iudic. sine quoquo suffragio, & c. in nouellis.
- b. vi in c. 1. de offic. vica. in Sext. ubi glossa,

A ad verb. ipsius, tractat, officialem procul- dubio alium ad certam causam loco sui dare posse. Dubitat autem, num & alium generalem dare possit, sed & verius resolu- uitur posse & alium ei subrogari ex con- sensu episcopi; sicutque etiam quoque rece- ptum est, & ex consuetudine fere fiat, lo- cum tenens officialis, atque dictum, c. 1. de offic. vicar. in Sext. Illud videtur firmare ex hypothesi, nec obest, cap. clericos, 4. de of- fic. vicar. apud Greg. ubi prohibitum est adeptis vicariatus, alios sibi constitui vicarios, nam ibi agitur de rectoribus ecclie- siarum vicariis perpetuis, qui non possunt in ecclesiis alios sibi vicarios perpetuos fa- cere, ut ipsi ab onere liberentur, iuxta cap. ex stirpanda, §. qui vero, de preben. Rec- ptum tamen est, ut & ipsi vicarii perpetui possint sibi alios vicarios ad modicum tem- pus eligere, ut notat glossa ad Clementinane 1. ad verba, locum aliorum, de regulari- bus, libr. 3. titul. 9. Num tamen a delegato per officiale appellari debeat ad ipsum of- ficialem delegantem, an vero ad Episco- pam, vide diuersas sententias in decisione Rota, 350. licet officialis, in nouis. nota- tur & in decis. 371. si Episcopus dat, in nouis, ab speciali delegato episcopi, vel eius vicario posse & debere appellari ad ipsum episcopum, vel ad vicarium. Vica- riuum porro, seu officialem loco episcopi co- stituit capitulum sede vacante post mor- tem episcopi, vel iam constitutam confir- mat, nempe idoneum, in iure canonico do- ctorem, vel licentiatum, vel alias quantum fieri poterit idoneum infra octo dies, ex con- stitutione concilii Tridentini sess. 24. cap. 16. Quod si non fecerit, hec deputatio ad metropolitanum desoluitur. Et si ipsa ec- clesia sit metropolitana vel exenta, ad an- tiquorem episcopum ex suffraganeis, vel propinquorem episcopum in exemptis, fa- cit ca. non liceat, in 1. 12. qua. 2. cap. fin. de supplen. neglig. prelator. in Sex. Loquimur nos porro hic, de vicariis iurisdictionis vel potestatis iudicium, non autem de his, qui

Vnnn

Ecclesiis nomine beneficiatorum administrat, qui vel temporales & amobiles sunt, cap. 1. 2. 4. de offi. vicarii, vel perpetui, qui dicuntur & rectores, de quib. in c. 3. eo. tit. c. extirpanda, §. qui vero, de prob. clem. 1. de offi. vicarii. Felinus late ad c. 6. perpetuis, de fide instrum.

c. si tua nobis, §. de offi. vicarii. solent tamen summi pontifices praecl. suis vicarii plura alia conferre & concedere, qua ex diplomatis cognoscuntur, vi notat fuse, & de eorum potestate Octauia. Westrius, lib. 2. introductionis in aula Romana actionem, c. 16. Meminit & de vicario a sede apostolica deputato, ca. is cui, de electio. in Sex. Potest in summa vicarius ea gerere in loco, ubi vicarius est, que pertinent ad iurisdictionem eius, cuius vices gerit. c. si. 93. distin. l. 1. C. de offic. eius, qui vices alterius gerit, c. 1. 94. distin. exceptis his, qua non transferuntur sine speciali mandato, ut in c. quod translationem, de officio lega. atque ideo vicarius retinet dignitatem personae eius, cuius vices gerit, quanadu negotiae eius gerit, ca. si. 94. dist. c. generaliter, 16. 9. 1. l. penult. C. de aqua duct. lib. 11.

d. ca. pen. & fin. de offi. vicarii. in Sext. tamen hac duo nomina officialia & vicarius, differunt, vi notat Guili. ad clem. 1. de offic. vicarii. Fridericus de senis, conf. 302. incip. reuerende pater, nam quicquid potest agere officialis, potest quidem vicarius, sed non convertuntur, vi idem possit officialis ac vicarius, neque officialis habet potestatem circa actus spirituales, ut vicarius, qui potest inquirere & corrigere, non utique officialis sine speciali mandato, ut paulo post dicitur. Veruntamen hodie ex praxi: hac differentia tollitur, & fere hac nomina habetur synonyma & eiusdem potestatis, ut ait Speculator. in tit. de offi. vicarii, Barbatia ad clemen. et si principalis de rescript.

e. ut in c. 1. defrig. & malefic. c. 2. de regul. f. c. cum episcopis, 7. ibi, per alium, & c. de offic. ordina. in Sex. c. Romana, 3. de appella.

A in Sext. ubi & vnum episcopi & officiales esse dicitur auditorum, & ideo ab officiali ad episcopum non appellari, & reuertitur contraria consuetudo, c. 2. de consuetudin. Sex. notat & gloss. in c. 2. de offic. ordina. in Sex. Innocentius & Hostenius ad ca. sua, ea. tit. apud Greg.

B g. Isdem verbis relatum, in c. licet, 2. de offic. vicarii. in Sext. ubi glossa notat ad verbum, committantur, quod si episcopus expresse serit vnum ex his, qua eagent speciali nota in mandato, & adiecerit clausulam, & alia omnia, quae per nos possimus, etiam si mandatum exigant speciale, quod consequuntur alia quoque commissa vel similia, vel minora, quemadmodum & notat Hostenius, ad cap. significasti, per ipsum cap. de offic. archid. & per ea. sedes, de rescript. per l. sed et si, §. quasitum, si quis cautionibus & per notata, ad cap. unde commoda. argumento procuratoris & procuratoris, iuxta c. qui ad agendum, §. 1. de procura. in Sext. Alter autem dicendum, si aliquod de spiritualibus non fuisset expressum, ut ibidem dicitur, in 1. responso. Notat etiam Lapis, Ioannes Monachus, & Dominicus contra Ioannem Andream, ad d. ca. 2. de offic. vicarii. in Sext. quod officialis ex generali mandato possit inquirere, quamvis non possit punire, & quod possit remittere reos puniendos, contra quos inquisitur ad episcopum, Rota decision. 66. si seruetur opinio, in nonis. Poterit quoque, si per inquisitionem inueniat innoxios, declarare ab eadem inquisitione absolutorum, sicut tenet Felinus ad ca. non potest, de re indic. Idque contra ripam tueri Bernardus Diaz, in practica canonum, ca. 4. h. ut expresse deciditur, in c. fin. de offi. vicarii. in Sext.

E i. c. ex frequentibus, 3. de institut. k. c. statutum, 3. de prob. in Sext. c. cum nullius clericum, 3. de temp. ord. in Sex. libr. 1. tit. 9. ubi glossa tamen, ad verba, non extrudant, notat, officiale cum speciali mandato, dimissorias dare posse, ad verbum, remotus,

remotus, id ipsum dicit in vicario generali, & si in remotis agat episcopus remota autem loca, que dicantur, relinquunt officio iudicis, additum tamen & Ioannes Andreas, in hoc concordare Hostiensem ad ca. relationem de sent. ex c. & Archid. ad ca. 2. de iusta. in Sex. A que hodie vicarii dari super hoc expressam potestatem, ut etiam presentibus episcopis tales licentias concedant.

I Sic capitulum sede vacante episcopal, constituit vicarium, cap. penultim. de suppl. B neglig. pralat. in Sext. facit & Abbatissa electa a maiori parte capituli, c. indemnitatis, de elect. in Sext. vel alius pralatus electus concorditer in casu. c. nihil, de elect. notari glo. ad clem. 1. de rescript. ad verbum episcopi, officiale episcopi, dici eum, quem capitulum dat sede vacante non obstante. clem. cum accessissent, de procurat. nempe officialem iurisdictionis non persona, que non est, pro qua facit, c. unic. de maiori. & C obediens. in Sex. Item ait, & dici officialem Archidiaconi & alterius inferioris ab episcopo. Tradit etiam Rota decis. 259. notat glossa, in antiqui, quod ubi plenaria, quantum ad spiritualia & temporalia iurisdictionis ad pralatum vel pralatissimam pertinet, pralatus potest ibi ponere vicarium temporalem secundum Ioan. Andream, ad eum frequens, de excessibus pralat.

m c. 16, in noua, 16. q. 7.

n Clem. et si principalis, 2. de rescript. agit de foraneo, qui ideo dictus ita, quod incerta parte diocesis subiecta alteri principi seculari, quam sit sedes episcopal & principalis officialis, sit constitutus. Dioceses enim episcoporum saepe non sunt insidemissibus definita, quibus provincia principum temporalium. Ideo propter faciliorem iustitiae expeditionem, ne illa impeditur principibus temporalibus dissidentibus, E sub quorum ditionibus est diuisus episcopus, constituti sunt officiales foranei, de quibus tamen ego arbitrarer contra sententiam gloss. in clem. 1. ad verbum, foraneo, de rescript. non intelligi, c. Romana, de offi.

ord. in Sex. nam isti foranei, de quibus dixi, aque principales sunt ac ii, qui in sedib. Episcopibus remanent, & proinde faciunt idem consistorium cum episcopo; aque dictum antea viuum episcopum, unum vel plurimum posse officiales & vicarios, & ideo non appellatur ab illis ad episcopum, sed ad superiorem. Ceterum non erit id negligendum, si in extranei diocesis episcopus constituit officialem, hunc quoque foraneum dici ad certam causam unum vel ad plures, & pro delegato haberi, quia constitutus, ibi, ubi constituit, non habet diocesis, & proinde ab eo foraneo ad delegantem appellabitur, non ad superiorem, & ita intelligo, d. c. Romana, de offi. ordin. in Sex. & c. Romana, de appell. in Sext.

o De quo & in c. 1. de offic. vicar. in Sext. c. insinuante. de offi. delega. c. dilecti, ultimo, de appellat. & ab hoc appellatur ad delegantem episcopum, vel eius principalem officialem, non ad superiorem.

p potest itaque fieri officialis, & locum tenet eius monachus, & a claustro propter negotia auocari, maxime sciente abate, ut notat Rota, decis. 185. nota quod monachus simplex, in antiqui.

C A P V T I V I I I .

De Choropiscopo.

D **V**icarius censematur in parte episcopatus, & cum maiore potestate, quam officialis, non tamen cum tanta, quam haberet episcopus, is qui olim dicebatur Choropiscopus, id est, religionis cuiusdam seu partis episcopatus vel diocesenos quasi episcopus. **a** Sublatus tamē visus Choropiscoporum propter insolentiam, quodque sibi episcoporum officia usurparēt. **b** tum etiam, quod pro monstrō visum sit in una diocesi, & corpore duo esse capita, duos inquam esse episcopos. **c** Potest tamen episcopus in loco, ubi diuersa sunt idiomata, vicarium viuū in lingua peritum constitutere, qui verbo & exemplo instruere possit populum sibi subditum. **d**

Vuuu 2

S C H O L I A.

a Chorēpiscopi multa habebant communia cum episcopis, neque pendebat, ab episcopis principalibus, ut vicarii ab illis constituti, sed veluti proprio beneficio in certa parte loci diocesos, muneris episcopalis non episcopi vicarias agebat partes, gerentes propria auctoritate, quæ episcopi ipsi diocesis gerere debebant, in multis quoque etiam ab episcopis distinguebantur, nam episcopi non nisi in ciuitatibus, Chorēpiscopi vero in vicis ordinari poterant, episcopi literas formatas, Chorēpiscopi non nisi commendatitias tribuebant, episcopi ius consecrandi habebant, chorēpiscopi tantum minores ordines dabant. Leuiticanus autem & sacerdotalem benedictionem non poterant tribuere, capit. ecclesiis, 3. §. inter episcopos, & capit. 4. quamvis, 68. distinct. ubi & alia fuerunt prohibita chorēpiscopis.

b d.ca. quamvis, §. fin. & ca. chorēpiscopi, 5. ea. 68. dist.

c cap. quoniam in plerisque, 14. de offic. ord. Non sunt liberi, de statu hominū, l. quod certarum, de posthu. here. instituen. C. singulis tantum episcopi debent constitui per singulas dioceses. Similes his Chorēpiscopis, erant olim in temporalibus principatus officiales dicti instrumenta, seu vicarii, melius locorum servatores vel defensores in provincia, qui etiam tandem sublati sunt, quod in singulis ciuitatibus defensores earum, vices præsidum sufficenter agerent. §. nulli quoque iudici, seu c. 4. nouell. 8. ut iudices sine quoquo suffragio siant, §. 1. & sequen. ut nulli iudic. liceat habere loci servatorem, nouella. 134. nonnullis iudic. dicitur, species dignitatis localis Suidæ, tanquam x. episcopatus.

d In dict. c. quoniam in plerisque, 14. de offic. E. ordina.

C A P V T V.

De Archidiaconis.

I Nter vicarios episcopi annumeramus archidiaconos, quorum interdictio qui-

A dem est ordinaria & perpetua, verum nomine episcopi reddit. Ideo ex vicaria potestate audit iurgia singulorū, & circuendo prouinciam, cuncta quæ emendatione indigent loco sui episcopi, corrigit, & emendat. a Attamē sine mandato & licentia episcopi nemini debet curam cōmittere animarum, b aut excommunicare, & aut dare commendatitias literas ad suscipiendos alibi ordines, d atti visitare monasteria, nisi in quantum ei consuetudo permittrit, e poterit tamen contra capellanos, quos dixerit sibi subditos causa visitationis, agere irrequisito episcopo, sicuti capitulum in re, quam habet ab episcopo diuisam, ratione administrationis, & in bonis temporalibus diuisis, agit irrequisito episcopo. f

S C H O L I A.

C a c. 1. ca. ad hac nos, 17. de offic. Archid. libr. 1. tit. 23. ca. perfectio, §. Archidiaconum, 25. distinct. ubi glossa, ad verb. iurgia, disputat de eius iurisdictione, habet & Archidiaconus nihilominus alia officia, qua in praeditis iuribus ponuntur, & in cap. ut nostrum, eo. tit. de offic. Archid. concedit & ei aliqua consuetudo, quæ tamen praescripta esse debet. c. si. de offic. Archid. c. dudum, de elect. c. ad hoc. de excess. prelat.

D b Etiam si consuetudo alia fuerit. c. cum sat. sit, 4. de offic. Archid. can. nullus omnino, 16. quest. 7. cap. cunctis fidelibus, 16. quest. 1.

c de iure communi, sine consensu episcopi. ca. Archidiaconus, 5. de offic. Archid. ca. vi- sis, 16. q. 2. c. nullus, 16. q. 7. ca. corripan- tur, 24. quest. 3. possunt tamen de consue- tudine aliquando, ut in cap. dudum, in 2. de elect.

d c. significasti, 8. de offic. Archid.

e c. dilecto filio, 10. de offic. archid.

f Rota decr. 284. nota quod Archidiaconus, in antiqu. per c. cum olim, de iestib. ad quod facit. l. ciuitates. quod cuius. uni- vers. nomine. P. c. edoceri. dere scripti.

C A P.

C A P . V I .

- 1 De Archipresbyteris.
- 2 Coadiutore.
- 3 Titularis episcopo.

¹ A Rchipresbyteri in his, [†] quæ gerunt ex officio, vices quoque episcopi dicuntur agere.^a

² Coadiutor quoque datus in temporibus vel spiritualib. videtur eriam vicarius eius, cui adiungitur vel datur.^b

³ Sed & titularius episcopus, [†] ecclesiæ B existentis penes infideles, quæ caret proprio clero & populo Christiano, & qui sedem non habet, ratione priuilegii sibi concessi de promouendo ad sacros ordines quo scumque ad se venientes, est quasi vicarius episcoporum aliorū, quorum subditos promouet. Quia nō potest sine proprio prælati expresso consensu, aut sine litteris dimissoriis promouere quenquam ad quoscunque sacros ordines, vel ad primam tonsuram, nisi velit suspendi per annum ab exsecutione pontificali, & promotus ab exsecutione suscepit ordinis, do nec aliter fuerit visum suo episcopo.^c

S C H O L I A .

- 2 ca. penult. & fin. de offic. archipresbyt. libr. 1. tit. 24. & gloss. ad clem. 2. ad verbum, foraneo, de rescript. notat quod ubi dicitur de officiali foraneo, dici eodem modo, de decano rurali, qui in parte diaœcis gerit vices episcopi ad tempus, qui etiam officia foranea dici possit. Quia tamen intelligenda ait, nisi officiales vel decani ex alio capite admittantur, ut quia canonicæ Cathedralium ecclesiæ, vel his similes Joan. Andreas id firmat. Archipresbyter, vel in urbe ciuitatis est, vel ruralis. Ciuitatis officium ponitur, ut vice episcopi co absente, officium diuinum E incipiat, benedictiones presbyterales det, & c. officium, de offi. archipresbyt. Ruralis vero, vel decanus, presbyterorum & laicorum seu plebanie gerit curā, & cuncta refert ad episcopum. c. fin. eod. sit. dici-

A tur porro archipresbyter ruralis, alicubi decanus, ut in c. capit. 50. dicit.

^b Quando prælator vel beneficiatus est impar muneri, vel propter arietudinem perpetuam, vel ob furorem superuenientem, vel ob senectutem, vel aliter, datur ei aliquid quando coadiutor, qui eius vices suppleat, honestis eidem ex beneficio expensis datis. cap. fin. & cap. ex parte, cap. de rectoribus, c. tua nos, de clericis agrota. cap. vnic. cod. tit. in Sexto.

^c In concilio Tridentino, sess. 14. cap. 2. & sessio. 6. c. 5. & sess. 23. de reforma cc. 3. 8. & 10. Quia & generaliter omnibus episcopis in aliena diaœci, sine consensu priorum prælatorum quipiam agere in praereditum eorum prohibitum est. Concil. Niceno, cap. 17. Aureliacensi, capit. 3. cap. 15. Moguntinensi, c. 14. & 1. 21. q. 2. per totam, 9. q. 3. o. 1. cum seq. de temporib. ordinat. in Sexto.

D E O F F I C I O L E G A T I .

T I T U L V S I I I .

C A P V T I .

¹ Continuatio.

² Quid legatus.

³ Et quod species, ut alii de latere, missi nati.

¹ Nicer iudices ordinarios erant [†] legati summi pontificis, quibus incertis negotiis committitur legationis officium, ut ibi euellant, dissipent, plantent arque & difficent, in prouinciis sibi commissis, vbi tanquam proconsules habentur antiquorum.^a Et ita:

Legatus summi pontificis [†] dicitur eius ² vicarius, & vices eius gerens in aliqua prouincia vel regno sibi commissis.^b

Legatorum autem [†] pontificalium tres, sunt species. ^c Quidam enim sunt legati dicti de latere, d' nempe cardinales, qui ex latere summi pontificis & eius senatu & accipiuntur, & in prouincias mittuntur nomine summi pontificis, potestate acce-

Vuuu 3

pta. f. Alii dicuntur legati nati, qui nō sunt missi de latere, sed habent ratione priuilegii beneficii possessi, potestatem a summo pontifice tanquam legati eius. Alii sunt qui dicuntur tantum legati missi, nempe quorum est electa persona & mittuntur in prouincias per summum pontificem, cum mandatis & potestate, & cardinales non sunt. g.

S C H O L I A.

B

a cap. 1. de officio lega. libr. 1. tit. 15. in Sex. equiparantur legati antiquis proconsulibus & presidibus prouinciarum, de quorum potestate & auctoritate diximus, lib. 47. Syntagmat. ca. 32. & tractatur in tit. de officio proconsul. li. 1. P. tit. 16. His manus erat imperium post principem in prouincia deputatis, l. si in aliquam, 7. §. si. & lideo, 8. eod. tit. atque plenissima potestas, nonella 30. de proconsule Cappadocia, & C nonell. 123. de proconsule P. Iestina. Presidis porro nomen generale est, eog, & proconsules & legati Caesaris, & omnes prouincias administrates, licet senatores sint, appellantur, proconsulis vero specialis appellatio, l. 1. de officio presid. lib. 1. P. tit. 18. eratq, omnis potestus penes huiusmodi presides in prouincia, que omnibus maioribus Roma magistratibus concedebatur. leg. omnibus, 10. & seq. de offic. presid. P. D

b cap. 1. §. fin. de offic. lega. c. mandata, 6. de presumt. libr. 2. tit. 23. c. unico. de consuetud. in extrauagan. commun. vicarii proconsul, legati sunt, ut in ut. de offic. procons. & leg. lib. 1. P. tit. 16. at proconsul in prouincia sibi decreta posset etiam dici vicarius principis, vel olim populi, ut apud Strabonem, & sibi ita vicaria principis dignitas, sacre cognitionis habet potestatem & indicationis principalis refert auctoritatem, l. vni. de offic. vica. C. ubi tamen vicarii dicuntur non tam principis, quā perfecti pretorio, is enim mittebatur in traetum vel diocesim aliquam aliquot in se prouincias continentem, similis protempo-

dum legato proconsuli. Sed & quāvis isti legati sunt, tamen non sine adiunctione alia, ut proconsulis, vel alterius dicuntur, veluti & legati ciuitatis & municipiorum. l. 1. de legatio. li. 50. P. tit. 7. legatus hostium, l. fin. co. ca. insignitum, 1. dist. Loquitur, & de his legatus ciuitatum ad alias ciuitates vel principem delegatis, tit. de legationibus. libr. 10. C. tit. 63. Sunt & legati Ca- saris seu principis, qui mittuntur a principe cū mandatis & principali potestate ad aliquid interdum, agendum vel negotiandum, & ad tempus, ut in l. diem functio legato, 4. de offici. assessorū, in P. lib. 1. tit. 22. mandata interdum scripta, interdum ore tenus data & accepta, ut in c. fi. 97. distin. Solent interdū legati missi pape, dici nuntii pape vel oratores, vel ambassiores, verum isti non habent eam iurisdictionem & potestatem, que datur predictis legatis de latere, nati & absolute missis, mittuntur enim isti nuntii ad certum tantum negotium, ut & in c. cum instantia. 17. de censib. c. accedens, de prescript.

c tres species sequentes ponantur, in cap. 1. de officio lega. in Sext.

d Cardinales missi in prouincias de latere dicuntur. c. volentes, 8. de offic. ordin. c. siabatatem, 36. de elect. in Sext. quia ad latius principis sunt, censentur que pars corporis eius, c. quisquis, 6. q. 1. clem. felicis, de pe- nis, ita in c. 1. de offic. leg. in Sex. dicit sum. pontif. hos legatos missos de fratribus suis honoris prærogatiua letantes, dicit & fra- tres cardinales papa. in ca. dilecto, de prab. c. licet, 3. de testib. c. fundamenta, §. licet, de elect. c. per venerabilem, qui filii sint legit. & alibi. Quare isti legati de latere, vnu- tur insignibus apostolica dignitatis, dum legatione funguntur ex consilio generalis statuto, ca. antiqua, de privilegi.

e habet ecclesia uniuersalis suum senatum ex cardinalibus, c. ecclesia, 16. q. 1. d. c. per venerabilem, qui filii sint legitimi.

f nempe occasione eccl. sie, cui datur haec fa- cultas, d. c. 1. de offic. lega. in Sext. cuius ge- nesis

neris est Archiepiscopatus Cantuariensis A
m Anglia, qui praest & iure Metropoli-
tano & iure legationis in prouincia. c. 1. de
offic. leg. c. 1. ac appella.
g dicto cap. 1. de offic. legat. in Sex. & dict. c.
mandata, de presumtio. cap. cum dilecti,
de accusatio. huius generis legati papa pos-
sunt etiam esse subdiaconi. caput. 1. 94. di-
stinctio.

C A P V T I I .

Depotestate legatorum.

Maior dignitas inest legato de latere
& potestas, quam millo vel nato, et
iam dum venerit ad illorum prouincias il-
lis commissas, qui propter sedis apostolica-
e reuerentiam ei cedere debent, neque
illo praesente, & quandiu in prouincia illo-
rum moratur, exsecutionem suæ legatio-
nis & officii habent. **a** Potest & legatus de
latere extra prouinciam sibi decretam, ab-
soluere excommunicatos pro violenta ma-
nu in clericos iniectione, legatus autem
missus, potest tantum in sua prouincia. Na-
tus vero, nullo modo. **b** Item legatus car-
dinalis de latere, potest suæ collationi re-
seruare beneficia non vacantia in aliqua
collegiata vel cathedrali ecclesia, sic tam-
en, vt vna reseruatione in ecclesia pen-
dente, non possit aliam facere, **c** & ea lege,
vt exspirante legatione reseruationes illæ,
si ad collationes non fuit processum per
executores, expirant. **d** Nō potest autem
sibi reseruare cathedrales ipsas, vel regula-
res, vel collegiatas ecclesiæ, nec dignitates
ecclesiæ cathedralium maiores post
episcopos, si ad eas præpositi sint per ele-
ctionem vocandi. **e**

S C H O L I A .

a cap. volentes, 8. de offic. lega. sic vt matori &
digniori alii ei deferunt, nec eo praesente
excent officium suum, ca. denique 2. dict.
c. antiqua, §. dominica, de priuile. l. si. de offi-
procons. P.
g cap. 1. de offic. lega. cap. dilectus, 6. co. apud

Greg. ex speciali concessione alii possident,
vt in c. literas, de supplend. neglig. pralato.
seruatur tamen & in collationibus benefi-
ciorum factis a legatis de latere distinctio,
c. praesenti, c. collatio. c. deliberatione, de of-
fic. ordinari. in Sext. Et quemadmodum
non valet beneficij impetratio, in quamodo-
cum possessum altud, non fuit expressum,
sic non valet obtentum a legato, si suppres-
sum est possessum a prouiso, c. si. de offic. lega.
in Sext. quamvis valeat collatio facta ab
ordinario, suppresso beneficio, quod iam
possidet prouisus, cle. si. de offic. ord.

d cap. praesenti, 3. de offic. legat. in Sext. non
posset tamen dare ius ad beneficium vaca-
turum gloss. in notabilibus ad casum, cap.
1. de offic. lega. nec potest cuiquam commit-
tere, vt beneficij resignationem cuiuspiam
accipiat & alii conferat, c. 4. §. si. eo. tit.
e cap. deliberatione, 4. de offic. lega. in Sext.
Sicut etiam concilium Tridentinum, ses-
sion. 24. c. 19. de reformatione, reserua-
tiones omnes, atque prohibuit easdem nomi-
natim cardinalibus.

C A P V T I I I .

Ierum de potestate legatorum.

Legatorum potestas maxime ex teno-
re literarum suæ cōmissionis seu man-
dati pender. **a** Ideo non creditur lega-
to, nisi literas suæ legationis ostendat. **b**
Sunt tamen quædam, quæ legatus de la-
tere ex dignitate habet supra alios, nam
post summum pontificem in prouincia si-
bi decreta maius imperium supra alios di-
citur habere, & proinde quædam potest,
quæ alii non possunt, vt ex proxime dictis
exempla patent, & insuper potest is, non
autem missus vel natus, Archiepiscopo-
rum & exemptorum, ex officio electiones
confirmare, nisi & missis, & natis, a se-
de apostolica id ipsum concessum fuerit, **d**
& in summa hic legatus de latere o-
mnia potest, præter exceptæ & reseruata-
soli summo pontifici, quæ non compre-
henduntur generali mandato, qua ratione **e**

legatus etiam de latere sine speciali man- A
dato, non transfert episcopos, f non vnit
episcopatus, nec eos diuidit aut subiicit, g
non cognoscit de negotio, postquam illud
retulerit ad summum pontificem, h verum
quilibet legatus cognoscit de aliis in diœ-
cesi sibi de cœcta, non tantum per appella-
tionem, sed etiam per simplicem quere-
lam aditus, i potest quoque ibi concedere
statutum, quod durat etiam finita legatio-
ne, k & si quis legatus sit diuersarum pro- B
uinciarum, poterit in vna, alterius quo-
que negotia expedire. l Qui vero legatio-
nem summi pontificis impedit, tanquam
conturbans ecclesiam, debet a liminibus
ecclesiae pulsus excommunicari, m & ter-
ra eorum, qui impediunt, subiici interdi-
cto ecclesiastico. n Atque omnes ecclesiae
legatos summi pontificis recipere tenen-
tur, & eius procurationes, & necessaria
pro modo facultatum administrare, si re- C
quirantur. o

S C H O L I A.

a de potestate legati & præiugis tractat
Ioannes de Selua. in 2. parte beneficiorum,
questio. 3. sic leges cum loquuntur de potes-
tate præsidum & proconsulum (quorum
habent similitudinem legati apostolici pro-
uinciam administrantes, in ca. 1. de offic.
lega. in Sex.) referunt se ad ea, quæ scripta D
habent in mandatis datis ab Imperatore,
ut l. mandatis, 33. de poenis. P. l. 1. de col-
leg. illic. P. lib. 47. P. ist. 22.

b ca. fin. 97. dist. ca. lectio, 67. dist. l. i. C. de
mand. princip. C. Neque etiam creditur
Cardinali afferenti aliquid in præiudicium
alterius. glos. in c. sicut nobis, de sent.
excom. Aliquando tamen in aliquibus
credi potest sine literis legato principis, si
eius persona honesta sit, & de qua non pre-
sumatur, quod mendacium dicat, & si af-
ferat se ore tenus mandatum a principe ac-
cepisse, c. nobilissimus, 97. dist. Neg. etiam
legatus sum. Pontif. petens procurationes
ab ecclesiis tenetur illis ostendere originar-

A
tempotestatem, ut notat Joan. Andr. ad c.
1. de offic. leg. Hostiens. ad c. procuratores,
de censib. Rota decis. 175. nota quodle-
gatus, in antiqu.

c in c. Abbatem, 36. §. huiusmodi, de elect. in
Sex. ut dictum de presidibus, l. 4. de offic.
presb. P. & de proconsulibus, in l. si in ali-
quam, 7. §. fin. & l. & ideo, 8. de offic. pro-
consul. P.

d dicto c. Abbatem, §. huiusmodi.
e c. qua de causa, 9. & ibi glo. ad verb. quic-
quid, 2. q. 5. gl. add. §. huiusmodi, ad verb.
transeundi, plurare reseruata sum. Ponit.
notat glo. ad c. 4. ad ver. reseruata, de offi.
legat. & Host. adfert 60. casus reseruatos,
& Rosella in summa, in ver. legatus, n. 3.
Quare nec legatus aut nuntius habet po-
testare conferendi beneficia qualibet cum
que vacantia, & indebet occupata, potest
beneficia generaliter reseruata puta per
constitutionem ex scrupulis, de præb. in extr.
vel alio modo conferre, quia nec sub hoc
mandato generali continentur generaliter
reseruata. c. si de offi. vica. in Sex. facit. ca.
quamvis, 2. de præb. in Sex. disputat. Cita
concludit rota. dec. 109. legatus siue nū-
tius, &c. in nouis & decis. 459. nota le-
gatus, in antiqu. Sed neque qui habet po-
testatem beneficia conferendi certo modo re-
seruata sedi apostolica, ut puta vacantiam
curia, poterit in vim legationis alio modo
vacantia conferre, decis. Rota 161. nota
quod vbi est, in antiqu.

f c. nisi specialis, 3. & c. quod translationem,
4. de offici. leg. ubi id reseruari dicitur sum.
Pont. in signum præiugii singularis, vi &
in c. 1. de translat. episcop. ubi ratio, & ca.
mutationis, 7. q. 1.

g d. c. quod translationem. Quia hoc ad sum.
Pont. pertinet, c. sicut vniuers. de excel. præ-
lat. poterit tamen ecclesiam parochialem
vniuers. dignitatem & alterius generis ecclæ-
siam alteri subiicere. Rota dec. 18. secun-
dum maiorem, in nouis, & dec. 5. 8. legatus
de latere, in nouis, vbi & addit, eundem
posse in iuncto etiam & non vocato curione,
id est sum.

- idipsum facere, & in decisio. 458. nota A
quod, in anti.
h c. licet, 5. de offic. ordinari.
i c. 1. de offic. lega.
k c. fin. de offic. lega.
l c. nouit, 7. de offic. lega.
m c. si quis autem, 2. 94. dist. c. vni. de consuet.
in extrang. commu.
n d. c. vni co. de consuetud.
o c. cum instantia nostra, 18. cum suis, §§. de
censib. lib. 3. tit. 39. c. accedens, 11. de pre-
scriptio. lib. 2. titul. 16. in quibus & re-
citur exceptio privilegiorum, & pre-
scriptionum.

C A P V T I I I I .

Quibus modis finiatur legatio.

Legatio legati minoris non cardinalis, suspenditur, quandiu legatus cardinalis in prouincia eius est; a aut si alius pro speciali negotio in eadem prouincia delegetur cum mandato speciali; atq; ita speciale mandatum derogat generali; b finitur vero legatio, quando ad tempus facta est, e lapsu; c vel si reuocetur; d aut si legatus referat causam ad summum pontificem, ideo in ea amplius non procedit. e Morte etiam legati finitur legatio, non etiā morte sumini pontificis delegantis, tanquam potestas iudicis ordinarii; f legatus enim esse dicitur sedis Apostolicæ; quæ nunquam moritur. g

S C H O L I A .

- a ca. volentes, de offic. lega. & exspirat iuris-
dictio minoris, adueniente potestate maio-
re, c. peruenit, 1. q. 1. c. ecce, 95. dist. c. fin.
de offic. ordin.
b c. studiasti, 2. de offic. ord. c. 1. c. pastoralis,
de rescr.
c c. de carnis, de offic. deleg.
d l. indicium soluitur, 5. de ind. P.
e c. licet, 5. de offic. ordina.
f c. legatos, 2. de offic. ordin. in Sex.
g c. gratiosa, de rescript. in Sex. c. 2. liberti,
12. q. 2.

D E A R B I T R I S .

T I T . I I I I .

- a Exstat titulus de arbitris, lib. 1. decretal. tit. 43.
lib. 1. Sexti, tit. 22. lib. 4. Pandect. tit. 8. de rece-
ptio arbitri. & lib. 2. C. tit. 56.

C A P V T I .

- 1 Continuatio.
2 Et quis sint arbitri.

Iudicibus cura debet esse, vt audititis y-
triusque partis quæstionibus & respon-
sionibus partes, si fieri possit ad concor-
diam redigant; sin minus, iudicio deter-
minent. a Cum autem ad formam iudicio-
rum arbitria reducta sint, b non alienum
erit a methodo post ordinariorum iudi-
cum tractationem, de arbitris quoque
agere.

Arbitri autem seu arbitrii iudices,
sunt proprie & compromissarii, qui nul-
lam potestatem in eligentes habentes, con-
sensu litigantium in iudices eliguntur, in
quos compromittitur, vt eorum senten-
tiae stetur. c

S C H O L I A .

- a c. 1. de mutuis petitio. lib. 2. tit. 4. ca. si pri-
mates, 5. q. 2. can. si quis membrorum, 2. 3.
quest. 8. compromissum tamen non impedit,
quominus vi index cognoscat, nisi iudici
coram quo penderit, compromissi fiat pro-
batio; & ex consensu paruum utrum esse ad
arbitros, tunc enim quiescit eius officium;
nam dum partes sunt concordes, nihil ad
indicem. l. 1. §. inde, de operis noui iuris-
tici, si aliter eius nec alterius interfit.
b l. 1. de recept. arb. P. conueniunt enim in
plurib. Nam 1. per utrumque iudicium
& arbitrium interrumpitur prescriptio;
l. fin. C. de arbitri. 2. Juratur in yiroque de
calumnia. leg. 1. & 2. §. sed quia, de iura.
calumnia. C. 3. utrumque ad finiendas li-
tes peritnet, l. 1. de recept. arb. P. Conne-
niunt & quarto, in formula procedendi, in
principio, medio, & fine, & libelli oblatio-

XXX

ne. l. penul. §. fin autem, §. altera, de arbitr. A C. l. rem non nouam, §. 1. de iud. C. nisi aliud dictum sit in compromisso. Sunt tamen quedam, in quibus differant arbitria & iudicia, quorum aliquare refert glo. ad c. cum dilectus, 6. ad verbanis his, de arbitr. Veluti primo differunt, quia stricti iuris sint arbitria, neque quicquam arbitrii possunt extra compromisso terminos agere. l. non distinguemus, §. si. de recept. arbitr. venit, solum in arbitrium, quod venire debere nominatum dictum est. l. si cum dies, §. plenum, de arbitr. In iudicium vero veniunt omnia, que expresse, ne veniant, non prohibentur; c. cum ecclesia, de causa posse. & proprietat. l. solemus, de iud. P. 2. Arbitr. non potest punire consumacces vel testes cogere, l. quid tamen, §. 1. & fin. de recept. arbitr. nisi in casu, c. suspicionis, de offic. delega. Et nisi id ipsum in compromisso dictum sit; si quidem non habet iuris dictio- nem, l. prator. de iud. Index contra iuu. de dolo & contu. iuu. de testibus cogendis, 2. Arbitr. non pronuntiat sententiam, nisi utraque parte presente. praterquam, si alter in compromisso placuerit; l. diem proferre, §. si quis litigatorum, de recept. arbitr. index potest, l. 1. C. quomodo & quando index sententiam proferre debeat presen- tibus partib. l. properandum, 13. §. et si qui- dem, de iud. C. l. 73. eod. P. 4. arbitr. non potest alibi partes citare, quam in loco, in quo compromisso est, leg. si cum dies, §. si arbitr. de recept. arbitr. P. Index potest si ne in commido tamen litigantium, l. si locu- cus, 59. de indic. 5. Arbitr. non potest de- legare arbitrium, l. in compromisso, l. non distinguemus, §. quasitum, de recept. arbitr. quia electa censetur industria, & inge- nium arbitrii, ideo per alium non potest implere, l. inter artifices, de solutio. P. At E index partes suas delegare potest, l. placet, de pedaneis iudic. C. l. more maiorum, §. de iurisdict. omnium indic. P. l. 1. de offic. eius cui manda, est iuris. 6. Non sit satis- datio coram arbitro, sufficit enim pena

compromisso, §. ad excludendas, de litigio- sis, in authen. coram indice, contra authen. offeratur, Cod. de litis contestatio. lib. 3. sit. 9. nouel. 53. cap. 3. titul. si quis cautioni- bus, & tirul. qui satisfare cogant. & c. in. Pandect. 7. Non potest mora purgari in arbitro, ubi dies praefixus est ab homine, l. celsus, de recept. arbitr. P. Contra in iudi- cits. l. sancimus, de fide instrument. Cod. l. si post tres, si quis cautio. P. 8. Sententia arbitrii non infamat, l. quid ergo, §. ex com- promisso, de his, qui notan. infam. P. quia nec is potest de crimine, quod infamat co- gnoscere, l. non distinguemus, §. Julianus, de recept. arbitr. P. c. causa, de in integ. re- stitut. Sententia iudicis potest. l. fuitibus, cum duabus sequentib. C. ex quib. caus. in- fam. irrog. lib. 2. titu. 12. l. 1. §. quorum al- terum, ad Senatus cons. Turpilian. lib. 48. P. titul. 16. 9. Si partes renuntiant appella- tion: & pactum faciant de non recedendo ab arbitrio, possunt nihilominus ab eore re- cedere, l. penultim. C. de arbitr. Aliter si de sententia iudicis sequenda paciscantur. l. fin. C. de temporib. appellat. 10. Ab arbitrii sententia non appellatur regulariter. l. 1. C. de arbitr. l. a. iudicibus, 2. quae. 6. ab- omni sententia contra; capit. ut debiti, de appellat. & toto titulo, in P. & C. quoque, 11. Ex compromisso pupillus naturaliter obligatur, quod vel ex eo liquet, quia fide- inssor accedat, l. si pupillus, de recept. arbitr. Quod non dicitur in iudicio. l. 1. qui legi- tum am personam stan. in iudi. habeant. C. 12. quod ex compromisso non datur rei iu- dicata, exceptio, sed pena petitio. l. 2. de re- cept. arbitr. Pand. nisi in tribus casibus 1. si iuratum sit, 2. si partes se subscripterint dicendo consentio, vel non contradico; 3. quando per decem dies post pronuntiatio- nem sententiae, & cognitionem eius, tacue- runt sine appellatione, ut l. ne in arbitrio, & l. penult. C. de arbitr. vel in casu, l. litigatores, §. interdum, de recept. arbitr. P. Ex sententia iudicis contra, datur exceptio rei iudicata, titul. de exceptio. rei iudicata. lib.

lib.44.tit.2.P. § fin.de perpetuis & tem- A
poralib.actio.apud Iustinia,1. Conuentus
coram arbitro, non potest coram eodem
reconvenire conuenientem, cap. cum di-
lectus filius, 6. de arbitr.contra in- iudi-
cio, cap. 1. de mutuis petitionibus, cum si-
milibus.
c. a iudicibus, 33. in principio, & §. 1. 2. q.
6. quo loci iudicium quidam dicuntur or-
dinarii; alii arbitrarii. Ordinarii sunt qui
ab Apostolico, ut ecclesiastici; vel ab Im- B
peratore, utpote seculares legitimam po-
testatem accipiunt. Arbitrarii sunt, qui
nullam potestatem habentes, cum con-
sultigantium in indices eliguntur; in quos
compromittuntur, ut eorum sententia stet-
tur. Et horum alii dicuntur ordinarii &
arbitrarii, alii ordinarii tantum; ordina-
rii & arbitrarii sunt, qui legitimam alio-
quin potestatem habentes, ab eis eliguntur
ad arbitrandum qui non sunt sue ditioni
suppositi. Hinc sit ut quia electi sunt ex co-
sensu, non liceat ab illis appellare; in d. c. a
iudicibus, & seq. sane, 2. 9. 6. In quo men-
dum est corrigendum, & pro eo quod legi-
tur, liceat, legendum, non liceat, ut habe-
tur in concilio Carthaginensi, 3. c. 10. l. 1.
C. de arbit. Quod dictum autem est rur-
sum eligi iudices nempe arbitros ex co-
sensu, intelligendum de compromissariis. Alio
quin interdum, & leges cogunt litigantes
dum recusant indices ordinarios, eligere
indices seu arbitros, non tam ad decidendam
causam principalem quam causas recusati-
onis; vel ipse index arbitros illos dabit,
can, peruenit, 3. 9. 1. quæst. 1. cap, licet, cap.
si quis contra, deforo competent. Iunge ca.
cum speciali, de appellatio. Veruntamen
notandum huismodi arbitros ex necessi-
tate datos vel acceptos, non proprii arbit-
ros, saltem non esse compromissarios, de
quibus agimus; & proinde ab illis non ab-
sistis appellari. l. fin. C. de iudic. Coaetio e-
nem illa, liberum tollit arbitrium. l. rem-
legatam, de adimend. legat. Pand. Coaetio
vero sit in pluribus, veluti & clericis co-

gitur eligere arbitros, si agat contra suum
episcopum, capit. si clericus, 46. & ibi gloss.
11. q. 1. cap. secundo requiris, de appellat.
Compromittere autem, est simul libere
promittere, quod stabitur sententia arbit-
rorum, leg. diem proferre, §. stari, & §.
si. de recept. arbitr. P. inde arbitrium vo-
catur compromissum, l. societatem arbit-
rorum, pro Socio, Pand. latius de his pro-
ximo capite.

C A P V T I I.

Species arbitrorum.

L Atius tamen aliquando arbitri appelle-
ratio accipi pro aliis potest; quare ar-
bitrorum in genere quidam dicuntur or-
dinarii arbitri, alii simpliciter arbitri, vel
arbitrarii; ordinarii sunt, qui potestatem
quidem habent iudicandi, sed non in eos
quisui iurisdictioni se subiiciunt ad iudi-
cium accipiendo. a Arbitrarii vero tatum sunt, qui aliunde nullam
legitimam potestatem acceperunt, quam
a compromittentibus, qui ad iudicandum
de quæstione, quam inter se habent, b eos
elegerunt. Est & amicabilis compositio,
quaæ differt ab arbitrio, & quaæ sit sine for-
ma iudicii, & de his etiam, de quibus com-
promitti non potest in arbitrios. c Distin-
guuntur & interdum arbitri, quod qui-
dā dicuntur accepti ex forma iuris, quo se
quis tenet secundum ins eligere; Alii
autē dicuntur ex cōpromisso, id est, sponte
a partibus nullo iure iubente, electi. d

S C H O L I A.

a Hoc omnia traduntur in d. c. a iudicibus,
in §. 1. 2. quæstio. 6. & superiori proxima,
ca. 1. annotatione quodammodo explana-
tum. Differencia & addenda horum;
quod a iudicib. non suis, cōmuniter electis
appellatur, nisi aliter conuenierit; ab ar-
bitris solum, non utiq. l. ex consensu, de ap-
pellat. Receptum autem est, posse compro-
mitti in indices pprios ordinarios & dele-
gatos, quando potestas illorū redditur ar-

biliaria, promittendo & compromittendo, A
 quod sententiam illorum velut arbitrium
 obseruabunt compromittentes, cap. cum o-
 lim 7. & cap. innotuit, de arbitris, cap. nisi
 essent viri prouidi, de prebendis, cap. lite-
 ras, de presumptio. Superiori divisioni clas-
 sici interpretes addunt aliam distinctionem, nempe arbitrorum simpliciter, & ar-
 bitrorum arbitrorum; de qua & Panor-
 mit, ad cap. causam que, de elect. Vocant
 arbitrum eum, qui indicare debet de iure, B
 secundum ordinem iudicarii; Arbit-
 tratorem, qui assumitur super contractu
 ad liem decidendam; videatur haec distinc-
 tio originem sumuisse ex leg. societatem
 mecum, 76. §. arbitrorum pro Socio, libro
 17. P. ti. 1. cui iungendum principium le-
 gis eius; ubi dilucidius, quam inuoluit
 interpretes, res manifesta sit. Proposita e-
 nimir questione de cotta societate ea lege, ut
 Nerva amicus communis partes societa-
 tis faceret, & cum Nerva constituissest, vt
 tu ex triente socius essem, ego ex besse, cum qd
 quereretur, viru id ratum iure societatis
 eset, an nihilominus socii ex aquis partib.
 essemus, respondit Proculus, melius quaf-
 sumus, utrū ex his partib. socii essemus,
 quas ipse constituissest, quā ex his, quas virū
 bonum constituisse oportuissest. Quaren-
 dum enim putabat, quam potestatem de-
 dissemus huic Nerva, non inquam, in eum D
 compromissemus tanquam in arbitrium,
 an vero tanquam in bonum virum, vt sen-
 tentiam diceret, & quid sibi videretur.
 Sicque statim Proculus addit, in §. arbit-
 rorum; arbitrorū enim genera duo sunt,
 unum eiusmodi, vt siue aquum siue in-
 quum, parere debemus; quod obseruatur
 cum ex cōpromisso ad arbitrium sit est;
 alterum eiusmodi, vt ad boni viri arbi-
 trium redigi debeat, et si nominatim fue-
 rit comprehensum, vt arbitrium eius sit
 (& postea l. 77.) veluti cum lege locationis
 comprehensum est, vt opus arbitrio loca-
 toris sit, & l. 78. In proposita vero quaf-
 one arbitrium boni viri existimo sequen-
 C

dum esse, & magis, quo iudicium pro socio
 bonefidei est, & postea 79. unde si Nerva
 arbitrium ita prauum est, vt manifesta
 eius iniquitas appareat, corrigi potest per
 iudicium bonefidei, &c. qua sequuntur
 iuncta l. 80. ex quibus patet aliter differre
 arbitros, quam contorqueatur textus ab
 interpretibus, nempe arbitros alios dicit eos,
 qui in forma iudiciali debeant indicare,
 alios qui sine forma illa & sine litigium
 contentione reciproca, menis suis senten-
 tiā, vel quod videatur proferre debent,
 quorum postremi non pertinent ad iudi-
 ciorum qualitatem, neque etiam de his agi-
 tur titulo de arbitris; nam illorum arbi-
 trum est voluntas tantum simplex, vt cum
 dicitur, aliquid arbitriū alii reli-
 etum vel collatum, id est, in voluntatem,
 qua si non fuerit visainista, debet reduci
 ad id, quod bonus vir faciendum existi-
 maset sine strepitu iudicis, vt sequenti an-
 notatione dicetur. In hoc tamen commisso
 arbitrio non erit recedendum a persona, in
 quam arbitrium dicendum restringit, id est,
 id est, debent qui arbitrium eius elegerunt
 expectare eius voluntatem, l. si quis arbi-
 tratu, de verborum obligatio, l. si cotta pro
 socio, P. l. si liberius, de ope, liber. P. l. si de
 contrahēn. emtio. C. veruntamen si non
 fuerit, vt iustum est arbitratus, illius ar-
 bitrium arbitrio boni viri, id est iudicis, e-
 mendari poterit, l. continuus, §. cum ita,
 de verbor. obligatio, quod ex iure videtur
 aliter statui in, arbitrio ex compromisso
 prolatu, in quo siue bene siue male statui
 sit, standum erit metu pœna. l. diem profer-
 re, §. pari, de recept. arbit. P. nisi forsan ex
 doli exceptione submoneatur, leg. arbitro-
 rum, C. de arbitris, vel alius modis subue-
 niatur lœso enormiter per recursum ad arbi-
 trium eiusdem boni viri, vel per appellati-
 onem, vt postea inferius suo loco dicetur.
 Nihil proptermodum quoque pertinet ad
 iudiciales arbitros seu cōpromissarios alia
 species, quas proponit glossa in d. §. arbitro-
 rum, l. societatem, pro socio, veluti quod
 quis

qui sit arbiter rei sue, l. arbitro, qui satif- A
dar. cogau. Pandecl. l. antepenult. de iudic.
(. l. in remanda, C. manda. l. quisquis,
de postula. & arbitrium voluntatis ulti-
ma, l. 1. C. de sacrosanct. eccles. nam ista
arbitrii pro voluntate libera accipiuntur,
nec ad institutum tractatum pertinent. Si
velia nihilominus explere animum de co-
rum distinctione, consules que diximus
lib. 47. syntagma. iur. cap. 39. addam tamen
ne tyrones, conturbet doctorum & inter-
pretum lectio; in summa notare oportere
apud illos interdum arbitrium accipi pro
sudice delegato vel ordinario, ut in l. quis-
quis, C. de postul. l. arbitro. & sequent. qui
satifda. cogau. interdum pro eo, qui de iure
eligitur, dum index recusatur ex causa
suspicionis, ut in cap. suspicionis, de offi. de-
lega. in l. apertissimi. C. de iudic. c. cum spe-
ciali, de appellationib. cap. legittima, eodem
titu. in Sext. quem vocani interpretes iuris
arbitrium, interdum arbiter est, qui eli-
gitur a partibus ex compromisso, de quo
nos agimus. & sic accipitur in l. 3. §. 1. &
toto titulo, de recept. arbit. & de arbitris
hunc tamen interpretes vocant arbitrato-
rem, quem dicunt differre ab arbitro; quod
arbiter ex iure; arbitrator de iure & de
facto sine ordine judiciali sententiam di-
cat, quod admonuisse sufficiet; alioquin e-
nim non erit distinctioni vel differentia
in heredum ut commentitiae, quemadmo-
dum etiam docet Corasius lib. 4. Misella.
cap. 8. sed erant tentanda quae ante docui,
b c. si quis episcopus accusatus, 36. §. arbitra-
ru tantum, 2. q. 6.

c. peruenit, 3. de arbit.

d. ut in cap. legitima, 2. & ibi glossa ad verba
formam iuris, de appellationib. in Sexto.
c. cum speciali, 6. 1. eodem tit. apud Gregor.
vbi ex causa suu' iuris iudicis probanda
contendentes tenentur eligere arbitros ad
eam decidendam; norat autem prædicta
glossa in arbitris iuris huiusmodi. pro in-
dicandus causis suspicionis iudicis eccl-
esiastici, arbitro se debere clericos & non

laicos, & sine sufficiencia; & quod non mul-
tum sint remoti a loco, sineque in locis ubi
possit haberi copia peritorum.

C A P V T I I I.

De quibus rebus compromitti in arbitros
possit, vel non.

D E omni cōtrouersia generaliter in ar-
bitros cōpromitti potest, a nisi nomi-
natim prohibetur. Prohibetur autē super
B beneficio, b super electione, c decimis, d &
super his, in quibus non licet priuatis de-
clinare forū iudicis, aut transferre earum
rerum in alios iurisdictionem. e Proinde
delegati ab ordinariis, qui iurisdictionem
non habent, sed tantummodo facultatem
iudicandi, seu arbitrii, de causa restitutio-
nis in integrum cognoscere non posunt,
nisi coram eis mota fuerit incidenter. f In
matrimoniali quoque, g liberali, h vel cri-
minalibus causis, i cum maiores iudices
illa exigant, arbiter assumi non potest, k vt
neque prælato compromittere licebit de
rebus suā ecclesiæ in præiudicium exem-
tionis. l Minus compromittere permis-
sum de his, quæ iam sententia legitimi iu-
dicis sopia fuerunt, aut de dubiis ex ea
sententia prouenientibus, quæ possent
peruertere sententiam. m Possunt vero ec-
clesiasticæ personæ de rebus ciuilib. com-
promittere in laicum, n sed non de rebus
spiritualibus, o præterquam si de his cum
auctoritate superioris in clericum & lai-
cum simul compromittant. p

S C H O L I A.

- a. ca. fin. de transact. in his, inquit textus, su-
per quib. ius non inuenitur expressum
procedas æquitate seruata, in humani-
orem partem declinando, &c.
- E b. veluti super beneficio, c. 2. de arbit. ca. nisi
essent viri prouidi, de præben.
- c. cap. cum dilectu, 32. ca. cum in iure, 33.
de elect.
- d. ca. cum Apostolica, de his, quæ fiunt a præ-
latis sine consen. capit.

e quia arbiter non consequitur iurisdictio. A nem ex arbitrio sibi delato, sed tantum cognitionem seu notitiam, l. 1. C. de arbit. l. ait prator, de re iudic. Et priuatorum consensus iudicem non facit eum, qui nulli praest indicio, neque quod is statuit rei indicat & obtinet auctoritatem, l. priuatorum, 3. Et l. fin. de iurisdict. omnium iudic. lib. 3. Cod. titul. 13. contra, si is alicui praefuerit, Et eius fieret extensio. l. 1. C. cod. l. 1. de indic. P.

F c. in causa restitutio, 9. de restitut. in integ. lib. 1. tit. 41.

G dicit. cap. causa restitutio, §. fina. Et cap. fin. de transact. causa quippe matrimonialis debet tractari per indices discretos, Et ecclesiasticos, iuxta concilium Tridentinum sessio. 24. de sacrament. matrimon. cap. fin. Et secundum sacros canones, capit. transnos, de sponsalibus. Et per eos, qui potestatem habeant iudicandi, cap. ex literis, C de consanguini. Et affinit. Coniugii sacramentum compositionis remedium non admittit, neq. in eo a severitate canonice cedere licet, cap. fin. de transactio, maxime dum de validitate vel improbatione agitur matrimonii, quos Deus enim coniunxit, non potest homo separare; canon. quos Deus, ca. an quod, 31. quest. 2. cap. deinde opponitur, 26 distinct. ca. inter corporalia, de translato. episcop. ut neq. sententia lata D contra matrimonium unquam transit in rem iudicatam, ca. lator, de sent. Et re ind. cum simil.

H cap. causa restitutio, de restitut. in integ. l. non distinguemus, §. de liberali, de recept. arbitr. liberalis causa est, qua pertinet ad statum libertatis, inde Et liberale iudicium, ut liquet ex titulo de liberali causa in P. Et C.

I criminalis causa in arbitrium deducit non posset, si in ea si famosum delictum, d. cap. causa, de in integ. restitutio. l. non distinguemus, §. Iulianus, de recept. arbitr. aut si agatur de vindicta publica, Et pena si co adiudicanda, quam partes non possunt

B remittere, glossa in l. 2. ad Senatus consult. Syllania. Bartol. ad leg. 1. §. v/s que a deo, de iniur. Pan. si tamen crimen famosum non sit aut si ciuiliter agatur, ex eo potest compromitti; ideo sententia arbitri super eo infamare non dicitur, leg. quid ergo, §. ex compromisso, de his qui notam infam. vide doctor. ad cap. Quintus allis, de iure iurian. si etiam in criminis maiori fuerint ad cognoscendum de eo delegati quidam, qui arbitrium etiam super illo suscepit in re tenta potestate delegata, valebit eorum arbitrium ut compromisum, ut in capit. literas, 14. de presumptio. libro 2. titul. 23. quia non sunt simpliciter arbitri, aut ab aliis potestate, poterant enim alioquin, Et sine compromisso cognoscere. Poterant Et arbitri cognoscere, si de causa criminali, agatur tantum de interesse pecuniariorum contentium, ut notat Massuerius in praxi, titul. de arbitris, §. 11. item non valet compromisum, per dictum non distinguemus, §. super error em.

K d. c. causa de restitut. in integ.

L c. cum tempore, 5. de arbit. ad ipsum in aliis que sunt in prauidicium ecclesia, aliter autem si sicut in favorem. Et proinde si compromisum, si de rebus ecclesia, quod non inducit alienationem rerum ecclesia, valet, non etiam si inducat. Panormi, ad dict. cap. cum tempore, Et ad cap. contingat, de transactio. Anchara. ad caput. 1. de rebus eccles. non alien in Sexto. Bartol. ad l. nulli, de transact. quo circumside rebus ecclesia pralatus velit compromittere, ut compromisum valeat debet adhibere consensum capituli, Et solemnitates in rebus ecclesiasticis alienandis requisitas, relatas in cap. sine exceptione, 12. quastio 2. Et in cap. 1. de rebus eccles. non alienand. quae nec consuetudo tollere potest, ut notant interpres in capit. nulli, de rebus eccles. non alienand. glossa ad cap. sicut, Et ad cap. sine exceptione, 12. quastio 2. facit ca. quanto, de his que sunt a pralatu sine consen. cap. Et generaliter quirent non potest alienare,

re, non potest eandem iudicio committere, A iudicium, & proinde episcopi munus dicitur, tam clericos quam laicos dissidentes & litibus implicatos, ad pacem & concordiam compellere, potius quam in iudicium trahere e.

S C H O L I A.

- a *vitalitas istius questionis, quis possit compromittere, in eo versatur, ut si compromittatur ab eo, qui non potest, corridente compromisso, corrutat etiam pena petitio. l. diem, §. coram, & l. si pupillus, de recept. arbitri. Pandeit. nec stabitur sententia cum principale, enim corrut, & consequenter accessorium. l. cum principalis, de regulis iur.*
- b *quia edictum de arbitris, est prohibitorium certarum personarum, l. si pupillus, l. non distinguemus, §. si seruus, de reo. arbitri. P.*
- c *cap. per tuas, 9. §. super quo, de arbit. quia res aliena in iudicium deduci non potest, l. i. de iure delibera. P. rubric. res inter alios gesta, &c.*
- d *gloss. ad cap. cum dilectus, de arbit. l. diems proferre, §. coram, & l. Pedius, cum l. seq. de recept. arbitri. P. admittitur autem ad agendum & defendendum filius fam. solus sine patre, in spiritualibus, ca. fin. de indic. in Sext.*
- e *tota 90. distinct.*

C A P V T V.

De compromissi formula.

Q Vando eligendi sunt a contendentiis arbitri, aut unus aut tres eleguntur; ut vel tres conueniant, vel duorum potior sit sententia, a Si tamen in duos compromissum fuerit, valebit nihilominus compromissum; qui si inter se discordent, poterunt tertium eligere concorditer. b Receppta & est clausula compromissi in duos, ut si ipsi dissident inter se in sententia, possint certam tertiam nominatam personam elegere, alioquin de incerta non valeret. c quanquam valeat forma compromissi, ut

arbitri per se diffiniant, vel per alios duos A mediatores, quos ipsi elegerint. d Arbitri porro de his tatum, super quib. in eos fuerit compromissum, iudicare possunt. e Ceterum in compromisso; vt arbitrium teneat, adiici debet, vel pena aduersus non seruantem, aut iuramentum de seruando, f forma autem in compromisso distinguit arbitrum verum ab amicabili compositore, quem vulgus vocat arbitratorem. Nam si ita in aliquem compromittatur, vt libel- B lum, responsiones & probationes recipiat, iurisque ordine seruato, procedat, arbitrus censeri debet, g sin autem in aliquem compromittatur, vt controversia de plano, & sine serie litis amici componat, & ex aequo & bono statuat, quamvis arbiter dicatur, tamen vere talis non est, sed amicabilis compositore. h

S C H O L I A.

C

a cap. 1. de arbitr. expedit autem unum vel tres impari numero potius quam duos eligi, quod alioquin facile sine exitu futura sit eorum sententia, propter hominum ad dissentendum facilitatem. l. item si unus, §. principaliter, de recept. arbit. P. duorum autem ex tribus sententia praeferit tertio, D valet, b. et ipse dissentiat praeferit, si tamen absense esset, non valeret, l. si in tres, de re arbit. P. nisi expressum esset in compromisso, vt duos possint procedere sine tertio, l. non distinguemus, §. cum in plures, de rec. arb. c. uno delegatorum, 42. de offic. §. potesta. iudic. deleg. lib. 1. titul. 39. per classulam, quod si non omnes, §. c. que §. in iudicibus plurib. delegatis locum habet, c. prudentialiam, de offic. delega.

b. vt in cap. suspicionis, de offic. delega. l. item si unus, §. principaliter, de recept. arbit. P.

c. c. annotuit, 12. de arbit. d. l. item si unus, §. si in duos, de rec. arb.

d. cap. cum a nobis, 13. de arbit. sunt autem illi mediatores amicabiles compositores, nō arbitri, ne proxime dicta repugnant.

e. cap. cum dilectus, 6. de arbitris. Stricti in-

E

ris sunt compromissa, neq; extra ea quip- piam arbitrii valde agere possunt, l. nou- distinguemus, §. fina. de recept. arbitri. & in arbitrium tantum ea veniunt, de quibus dictum est ut veniant. l. si cum dies, §. plen- num, eod. titul. Pand. nisi accedant que- dam coheretia, sine quibus causa commo- de explicari nequeat, quēadmodum quan- do statuitur dies solutioni facienda, dicitur. l. si cum dies, §. fin. & l. quid tamē. §. solu- tioni, & l. Celsus, eod. titul. Potest & de causa restitutionis in integrum arbiter inciden- ter, non autem principaliter cognosce- re, l. causam restitutionis, de restitutione, in integ.

f. iure pena adiicitur §. iuramentum, vt eo- rum metu serueniunt dicta per arbitrium, cap. 2. capit. per tuas, de arbitr. Cod. l. quia vero, de iudicib. in nou. l. litigatores, §. 2. de recept. arb. P. & de iure iurando iterum in l. 4. C. eod. titul. Permissum tamen olim & compromittere sine pena, quo iure, con- trano stante arbitrio electorum ex com- promisso agebatur incertu actione, l. diem proferre, 27. §. fina. de recept. arbit. Cor- rectit. Iustitia. nou. 82. de iudicib. cap. 11. §. quia vero multe, n. plerisq; ius eadē re antiquum, & primum ne esset villa alio ex compromisso sine pena constituto, rur- sum, ne iuramentū cōpromisissis adiucere- tur, sed sufficeret multā vel pānam non seruanti cōcipere, quā soluta liceret libere ab arbitrio resiliere, id ipsum relatum in d. auib. decernit, C de arbit. voluntate Leo Imperator nouella 73. vt pactum etiam non constituta pena valeat, vt §. iu- pontificium in cap. 1. de pēnis, etiam nu- dum, cap. 1. de pācti. quamvis illud iure ci- uili non actionem sed exceptionem produ- cat, l. iuris gentium, 7. §. 4. de pācti. P.

g. in l. 1. l. idem Pomponius, alias incipit, §. de meis, §. recepti, de recept. arbitri. P.

h. verba enim rebus seruire debent, non con- tra, can. humane aures, 22. quæstio. 5. l. 2. §. sed ut subtilitati, de constituta pecunia, C. cap. intelligentia, de verbis significati- cum

cum similib. appellatio itaque arbitrii, non facit arbitrium, sed forma compromissi; Panormit. ad cap. Quintanallis, de iure iurand. Ludonic. Roman. singulari 5. 15. Bartolus, ad leg. societatem, §. arbitrorum, numero 12. pro socio Pandect. Sic qui iurat, quod statuit arbitrio alicuius, ut in eum per cap. veniens, de iure iurand. & ibi Panor. & alti, non ut in arbitrium, sed ut in compositorem amicabilem & arbitratorem, ut & ait Ludonicus Romanus in B predicto loco. Ita arbitramentum, est veluti transactio quedam. authen. si contigerit, de iudic. C. Ias. ad ca. nemo potest, in 1. lectura. num. 64. de leg. 1.

C A P V T. VI.

Qui possint esse arbitrii vel non.

Liberum est compromittere in quoslibet cunctis arbitris, nec refert, an is, qui arbitrium suscipit, integræ famæ sit, ignorabilis, & sit ne in potestate vel extra eligentis, libertinus, vel ingenuus, & magistratus aut priuatus, & alteriusve qualitatis nisi expreſſe iure prohibeatur & arbiter fieri. Prohibentur vero, serui & mulieres, & nisi illæ sint præcellentes, quæ ut in Gallia iurisdictionem in subditos habere dicantur, h[oc] item prohibetur, manifeste excommunicatus, & monachus, maxime sine superiorum licentia. **k** Poterit tamen & a summō pontifice, causa ei aut abbatii cognoscenda nominatim delegari, **l** Prohibitum quoque in proprium iudicem ordinariū de causa eius fori cognoscētem, compromittere, de eadem. **m** Si tamen non sit competens, compromittenti reo, non est prohibitum, quin in eum compromissum fiat. **n** Quemadmodum & licet in delegatum compromittere, qui retenta sibi concessa potestate, potest tanquam arbitri statuere. **o** At nemo rei suæ hoc modo constitui arbiter potest, quia sententiam sibi dicere, & sibi imperare non potest. **p** In laicum de rebus spiritualibus compromitti non potest, q cum ex sua

A persona sit incapax eius cognitionis, & nisi id fiat auctoritate Papæ, vel superioris, vel delegati. **s** Posset tamen de temporalibus ecclesiæ compromitti in laicum, & de spiritualibus quoque in clericum & laicum simul, ut & dictum ante. Cæterum electi arbitrii non tenentur si nolunt arbitrii recipere, si susceperint tamen, co-guntur sententiam proferre. **x**

S C H O L I A.

- a ca. infames, 2. §. cognitores, 3. q. 7. l. Pedius, 7. de recept. arbit. P.
- b nam filius in causa patris, consentiente aduersario, potest esse arbiter, d. c. infames, §. filius, 3. q. 7. l. quinetiam, de recept. arbitr.
- c d. c. infames, §. seruus.
- d l. 4. & 5. de recept. arbitr. P.
- e quia edictum de arbitris, ut dixi, prohibitorum est, certarum personarum, & ita illas promittit quas non prohibet, leg. si pupillus, & l. non distinguemus, §. si seruus, de recept. arbitr. sic q. imitatur iudicia arbitrii, l. 1. eod. titu. in quibus persona, quæ non prohibentur iudicare, permittuntur. l. cumprator, de iud. P.
- f d. cap. infames, §. seruus, 3. q. 7. l. Pedius, 7. de recept. arbitr. si tamen tempore compromissi & sententia seruus habitus sit pro liber, poterit sustinere eius sententia, perl. Barbatius Philippus, de offic. prætoris. P. l. 1. C. de testa. cap. consultationibus, de iure patronat. cap. Apostolica, de cleric. excom. ministr.
- g cap. dilecti, 4. de arbitr. l. fin. C. eod. tit. quia fœmina ab omnibus officiis ciuilib. remota sunt, d. cap. dilecti, c. infames, §. tria, 3. quæstio. 7. can. mulierem, 33. quæstio 5. l. fœmina, de reg. iur. l. cumprator, de iud. P.
- h d. c. dilecti, de arbitr. nam & illis summis pontifex causas aliquando delegavit cognoscendas sciens prudensque, ut in cap. Mennam, 2. q. 5. can. si quis. & cap. cum deuotissimam, 13. quæstio. 2. inueniuntur & mulieres aliquando in lege antiqua populum iudicasse. iudic. 4. Debora, & §. 1.

733

15. questione 3. meminit Polyenus lib. 7. A
 segnypagmā, in cap. 20. Gallos
 Celas, aliquando intestina seditione la-
 borasse, & ad bellum arma sumfisse; uxo-
 res autem ipsorum ipsas inter medias acies
 opponentes crimina deprecatas, transgisse,
 vi vici in gratiam redirent & litem depo-
 nerent, & inde in posterum vicatim oppi-
 daūm, si quando Galli consilium inceunt,
 inquit, de bello, de pace, aut etiam de altis
 qua communiter ad ipsos aut socios perti-
 nent, singula de mulierum sententia ad-
 ministrantur. Atque in fæderibus cum
 Annibale factis contineatur si de Carthaginensibus
 Cela conquerantur, equitum
 praefectos & duces litem dirempturos; si de
 Gallis Carthaginenses, nūs 20. p. vñas
 dingit Gallorum mulieres indicaturas.
 i cum dicatur arbitria ad similitudinem
 iudiciorum fuisse redacta, leg. 1. d. recept.
 arbit. Pand. non valeat autem sententia a C
 manifesto excommunicato prolatā, capit.
 ad probandum, 1. 4. de sent. & re indic. lib.
 2. titul. 27. cap. exceptionem, de exceptio-
 nibus. aliter tamen dicendum, si fuisse
 occulte excommunicatus, cum nemo tam
 euitare aut diuinare teneatur. cap. vni. ut
 ecclesiastic. benef. sine diminu. confer. l. si
 putator, ad l. Aquil. P.
 k interdicuntur enim monachis liigiorum
 ministeria & officia, capit. 20. de præsen- D
 tium, 16. questione 1. & ibi gloss. singul.
 l. repetita. Cod. de episcopis & cleric l. con-
 sulta diuina. de test. §. Deo nobis, de san-
 ctiss. epis. in nou.
 l in cap. cum olim, proper, 14. de priuilegiis.
 ita delegatur causa cognoscenda monacho
 fratri Palmerio canonico sarela & Trinitatis,
 in cap. conquestus, 16. de foro compet.
 quamquam hodie non fiant a summo pon-
 tifice delegati simplices monachi, nisi sint. E
 priores conuentuales, vel expressi de mo-
 nachis in delegatione mentio fiat, clem.
 2. & ibi gloss. de rescript. cap. statuum eo-
 dem titul. in Sexto. Sunt & inquisitores
 sacrae fidei & heretica prænitatis hodie

monachi, ordinis Dominicanorum, vel
 Minorum. Scribit & Angelus Clavas
 in summa, ad verbum arbiter, num. 5.
 monachum posse esse arbitrum cum licen-
 tia abbatis, & pro utilitate monasterii,
 argu. cap. 2. de test. in Sexto. & num. 4. ex
 Oldrado tenet, quod etiam sine licentia
 abbatis, possit fieri amicabilis compo-
 sitor seu arbitrator. Eo quod officium sit pietatis,
 reducere discordantes ad concordiam.
 can. in iustum. 2. quest. 3. alii dicunt ex li-
 centia tantum abbatis posse, quod mihi
 magis placet, cum nec sine licentia eius pos-
 sit cum illis colloqui, qui eum sequestrum
 pacis & honorarium constituerant arbit-
 riatorem.

m can. infames. §. si quis vero index, 3. quest.
 7. explicat ita leg. sed si in seruum. §. si quis
 index, de receptio. arbitr. Pand. fa-
 cit le. secunda, & le. conuenire, de indic.
 P. rationem addit. Massuerius in praxi,
 ti. de arbitris nu. 8. §. idem nec index, quia
 si hoc admittetur, posset converti in pre-
 indicium Domini iustitiae regis, ducus,
 aut principis, cuius personam gerit index
 ordinarius. Item de qua re cœpit index
 cognoscere, de eadem pronuntiare cogi-
 tur, l. de quare, de indic. Pand. nihil pro-
 babet tamen, quominus index ordinarius
 de causis, quarum est index, amicabiliter
 possit cognoscere. can. si quis membrorum,
 2. 3. quest. 8. ca. si primates, 5. q. 2. & in no-
 nul. 8. 6. capit. 1. §. si vero indices, ut differ.
 indic. &c.

n cap. a iudicibus, §. ordinarii, & arbitrii,
 2. quest. 6.
 o sic intellige cap. cum olim, 7. de arbit. cap.
 literas, de præsumt. c. cum causam, de elect.
 c. veniens, de iure iurian.
 p l. si de resua, 5. 6. de rer. arbit. l. 40. §. fin. de
 fidei con. liberta.
 q cap. contigit, de arbitris, ut si agatur de de-
 cimis, que spiritualibus annumerantur,
 c. causam, de præscriptionib. cap. tuanobis,
 de decimis.
 r c. lator. qui filii sunt legitimi, c. 2. de indic.
 s cap.

s cap. prator, §. verbum. Et ibi gloss. 3. 2. dist. A
 c. per tuas, de arbit.
 t d.c. contingit, Et ibi interpretes, de arbit.
 v c. per tuas, de arbit.
 x 1. 3. §. fin. Et sequent. 4. Et 5. de recept. arbit.
 P. l. litigatores, 1. 1. §. 1. eod. tit. recepisse an-
 tem arbitrium videtur, qui iam indicis
 partes suscepit finemq; se sua sententia im-
 positum pollicetur, l. idem Pomponius,
 §. recepisse, de recept. arbit. P. Et proinde
 hodie quoque cogi potest arbitrere supplica-
 tionē edita iudici ordinario, arbitrari. Et
 si longa mora sit, potest pars, cuius inter-
 erit, accelerare sententiam, citare aduersa-
 riā, Et arbitriū ad irritandum arbitriū
 Et compromissum, Et ad prosequen-
 dam instantiam coram iudice, coram quo
 anteā introducta erat introducenda, vt
 Massuerius tradit titulō de arbitr. §. item
 si arbitri, alioquin pars altera, qua non ex-
 spectata sententia arbitrii veniret adordi-
 nariam, compromisso remanent pœnam
 deberet dictam compromisso, l. sed si in ser-
 um, §. fin. Et l. si quis rem, §. fin. de recept.
 arbit. Et si iudicatum in Senatu Parisien.
 anno Domini 1534. 1. Decemb. possunt
 tamen adferri exceptiones, ob quas arbitrē
 non cogetur sententiam dicere: Prima si is
 sit magistratus superior, cui aliis impera-
 re non possit, l. nam magistratus, de recept.
 arbit. P. quia par imperium, non habet
 in parem, nec in superiorē, l. ille a quo, §.
 tempestiū, ad Senatus consuli. Trebel-
 lia. l.c. cum inferior, de maior. Et obediens.
 cum similibus. Secunda, si fordes, corrupcio
 senturitudo arbitrii manifeste appearant,
 l. sed si in serum, 9. §. fin. Et alii, de recep.
 arbit. Tertia si eum infamauerint litigatores,
 vel eo spredo ad alium arbitriū
 peruenierint, vel ad iudicem, dict. l. sed si
 in serum, §. penult. Et l. vel alium, 10. Et
 l. litigatores, 11. eodem tit. Quarta, si com-
 promissum non interuenierit, vel interuen-
 erit quidem, sed pœna non sit apposita, ab
 viraque parte, dict. leg. litigatores. Quin-
 ta, si sit lapsus tempus compromisso adie-
 cione.

Etum, leg. idem Pomponius, cum simili-
 bus, eodem titulo. Sexta, si quādam alia
 insta impediāt, ne arbitriū subeatnr,
 vt atas, inimicitia, profectio necessaria,
 valetudo, Et similia. de quibus in l. licet
 15. cum 2. sequentib. leg. non distingue-
 mus, 32. eodem titulo. Caterum iure pon-
 tificio disputatur, num quis teneatur ar-
 bitriū in se in cōpromissū recipere, alio-
 quin liti iudicanda idoneus, an vero possit
 recusare. Et notatur, non posse sine peccato
 hoc officium repudiare, in canon. sicut e-
 nim per illum textum, Et ibi glossa ad ver-
 bum usum, 11. quæstione 1. Et per canon.
 præcipimus, 90. distinctio. nempe ut dixi,
 si alioquin ei muneri sit idoneus, Et si aga-
 tur de cōpositione amicabili ei delata, non
 anicē si agatur de cōpromisso iudicarii or-
 dinis, cuius non sunt omnes periti, maxime
 clerici, qui se a seculo negotiis debent, Et
 volunt se eximere toto titulo, ne clerici.
 vel monach.

C A P. V I I.

De quibus modis finitur arbitrorum
 potestas.

Extinguitur arbitrii potestas, morte
 arbitrorum, vel alterius ipsorum; a
 Et mortuo altero ex litigatoribus, quia
 ad illorum hæredes potestas, si hære-
 dis mentio non fuerit facta, non ex-
 tenditur; b item si non tulerint senten-
 tiā intra tempus, quod eius causa com-
 prehensum compromisso erat; c simi-
 liter postquam arbitrii diffinitiū tu-
 lerint sententiam, absoluendo vel con-
 demnando. d Idipsum si ad alium arbitriū
 vel iudicem partes compromitten-
 tes iuterint; e vel si de negotio transactum
 sit; vel homo, vel res, de quibus arbitriū
 ferendum, intereant. Et in summa com-
 promissum soluitur, morte, acceptilatio-
 ne, iudicio, pacto. f

S C H O L I A.

a cap. ex parte, 10. de arbitr. l. arbitrere calen-
 Tyyy 2

- dis, 40. de recept. arbitr. Pano. in compromissis persona arbitrium insertum, personam non egrediuntur, l. in compromissis, 46. eod. tit.
- b c. fin. de arbit. l. diem proferre, 27. §. 1. l. sed & interpellatur, 49. §. si ab altera, eod. tit. de recept. arbitr. P.
- c l. si cum dies, 22. & l. arbueret ex compromisso, 50. eo. poterit tamen proferri dies, antequam labatur ex consensu partium, vel ex potestate data arbitro proferendi in compromisso si opus sit, l. si cum dies, 5. l. laboait, 25. l. diem proferre, l. arbiter ita sumtus, de recept. arb.
- d l. qualem autem, 19. eod. tit. Pandect. quia ut ibi dicitur, post quam ita sententia lata est, arbitri nihil in ea addere minuere vel interpretari possunt, quanquam iam esse desinant arbitri, post quam functi sunt offic. facit l. index posteaquam, 55. de re indicat.
- e l. sed si in sernum, 9. §. si cum duab. sequentia de recept. arb. P.
- f leg. non distinguemus, 33. §. summa rei, & §. item non est cogendus, eo. tit. ita si utraq. pars declareret, se nolle stare compromisso, solueretur compromissum d. l. non distinguemus, §. compromisso. quia omnis res per quasunque causas contrahitur, per easdem dissoluitur regulariter, l. nihil tam naturale, de reg. iur. P. l. 1. eod. titul. apud Greg. multis etiam modis aliis extinguitur compromissum, de quibus consulendus Speculator, tit. de arbitr. & arbitratorib. §. finitum.

C A P V T V I I I.

Compromissi effectus.

Efficit autem compromissum in arbitr. ut eo pendente suspendatur iudicis ordinarii & iurisdictio & cognitio, a E etiam in causa principali & appellationis, b & per arbitrium comprobatum & homologatum, finiatur lis; c neque tempus compromissi computetur in tempore a-lioquin litis finienda, vel prosequendi ap-

A pellationem, vel audiendi testes. d Ex compromisso etiam litis contestatione facta, actiones perpetuantur, & præscriptio interrupitur, e Item acta coram arbitr. si dem faciunt coram iudice. f

S C H O L I A.

- a dummodo constet, & opponatur de compromisso, clem. quandiu, appellat. authen, si tamen, de temporib. appellat. C. & qui prosequitur litem coram iudice, omisso arbitrio, in quem compromisit, incidit in panam compromissi. l. si quis rem, de recept. arbit. P.
- b utraque enim causa suspenditur per compromissum, donec fuerit pronuntiatio, vel solutum arbitrium, d. clem. quandiu, & d. authen. si tamen.
- c authen. ne in arbitr. C. de arbitr. atque has exceptio, ut exceptio litis finita, potest impedire ingressum luis super diffinitus. Inixa Anch. an. ad cap. 1. de litis contestatio. in Sex. la sonem consil. 12. volum. 2. ut transactio. l. eleganter, §. si quis post, & ibi Bartol. & alii, de condic. indebit. Pandect.
- d in dict. clem. quandiu, de appellatio. quia nulla est negligentia in eo, & ideo nulla pena, cap. quia dñs statem, de concessio. prob.
- e l. cum antea, §. fin. de arbit. C. Panor. Feli. ad c. illud de prescript.
- f l. pen. de arbit. C. l. c. cansam, c. presentata, de testib.

C A P V T I X.

De sententia arbitrorum & eius effectu.

Ceterum pluribus constitutis arbitr. præualet sententia plurium; verum si tres sint diuersæ sententia in summa, minor erit eligenda. a Et si ex tribus arbitr. unus vocatus, noluerit vel non potuerit examinando aut terminando negotio interessante, duo procedere poterunt, perinde ac si ille præsens esset iure pontificio. b Sequenda autem forma compromissi, ut sententia

A sentia valeat. Et proinde arbitri ele&ti, ea legē, vt habito tractatu & consilio aliquorum sententiam ferrent, tenentur vt recte iudicale dicantur, illorum tractatum, & consilium adhibere, quamvis non teneantur illud sequi. *¶* In summa sententiam arbitrorum seu arbitrium aequitate subnixum, ab virtute parte obfēnare d' appellatione remota, e compromittentes compellendi sunt, nisi illud contineat peccatum per partes non remissibile, fuit si B illicitum per sententiam præceptum sit, vt puta filium exhæredari, vel vxorem dimitti, g aut si contra formam iuris vel compromissi sententia dicta sit, h aut contra prius rem iudicatam. *¶* Sed & si ex plurib. arbitris pares numero diuersas sententias dicant, licebit sententia illorum non stare, si tamen maior pars in vnam conueniat, establitur, alioquin pœna committitur. *¶* Ex compromisso tamen pro implemento arbitrii, exceptio non nascitur, sed pœnæ petitio. *¶*

S C H O L I A.

a c. 1. de arbit. in Sext. b iure pontificis sic statutum in c. 2. de arbit. in Sext. et si non fuerit dictum in compromisso, quod duo sine tertio poterunt procedere, quamvis in iure civili, contrarium responsum fuerit, in l. si in tres, alias est §. legis, item si unus, de rer. arbitrii. P. voluit enim lex canonica huiusmodi ita absentē haberi pro præsente, habita ratione aequitatis, ne differantur lites, veruntamē constatio d. c. 2. de arbit. in Sext. non seruat in foro seculari sed lex civilis, præterquam in terris ecclesie, vt notat gloss. ad d. c. 2. ad verba, lex civilis, & ibidem Petrus Ancharianus, Dominicus, & Philip- pius, qui aducit sex limitationes, vidēda & gloss. c. 2. de reg. iur. in Sext.

c ca. cum olim, 7. de arbit. Plerunque enim quis tenetur consilium aliquorum petere, vel auctui adhibere, quod non tenetur sequi, cap. licet, de regulis iur. apud Gregor. l. fin.

C. de iure emphyteo. l. quidam decedens, §. Papinianus, de administrat. tutor. l. 1. vbi pupilli educa. debeat. Pand. utile autem hoc erit adhibent in nihilominus, nam quod a pluribus quaritur facilius inuenitur, ca. de quibus, 20. dist. l. fin. C. de fideicom. si que adhibito consilio, debebit quis apud se expendere an illud implere expediat. l. 2. manda. P. possunt & adhibiti, quādā adferre & admonere, qua prateriſſent forsan solum consulentem, l. item si unus, §. si alias l. fin. tres, de recept. arb. arg. ca. N. i. cena, 32. dist. d cap. 2. in fin. de arbitri. Quod intelligitur de arbitrio simplici ex compromisso, a cuius arbitrio appellari non potest communiter, quia sibi imputare debent litigantes, quod tales arbitrii sibi elegerint, can. si quis epis- copus, 36. §. arbitrarii, 2. questio. 6. sicque in l. diem proferre, §. starci, de recept. arb. P. starci, inquit Vlp. debet sententia arbitrii, quam de te dixerit, siue aequa siue ini- quia sit, & sibi imputet, qui compromisit. Nam & Pii rescripto adiicitur, vel minus probabilem sententiam a quo animo ferre debet. Sicu: in §. fin. de so- cietate apud Iustinia. qui parum diligenter socium sibi coniunxit, & eligit, imputare sibi debet, & de se queri, non de eius culpa. Idem in l. cum duobus, 52. §. fina. l. socius, 72. pro facio. P. Atque id exemplo quoque iudiciorum dicendum, in quibus cum prætor cognita causa, per errorem vel etiam per ambitionem iubet hæreditatem, ut & fideicommissum restitui, etiam pu- blice interest restitui propter rerum iudi- catarum auctoritatem, leg. seruum inuitio, 65. §. cum prætor, ad senatus consult. Trebell. Pan. videturque in super ex com- promisso res transacta, nemoque dubitat paclta seruanda esse, & habere obligatio- nem, c. 1. de pacl. l. iuris gentium, §. prætor ait, & l. 1. eodem titul. Pand. Quod & in transactio multo fortius admissum, l. fra- tris, C. de transact. vt sit litium finis, quod curant maxime legislatores, vt accidit ce-

Tyyy 3

terius quam fieri poterit, & finem litibus, de A
dolo & contumia, l. properandum, C. de ind.
ad formam autem indiciorum compromissa
redacta sunt, finiendarum litium
gratia, l. 1. de recept. arb. P.

e Quamvis enim remoueantur appellatio-
nes ab arbitrorum ex compromisso senten-
tia, ut dicitur in cap. 2. de arbitr. si non ha-
beant aliam, quam ex compromisso pote-
statem, cap. a iudicibus, & can. sequenti.
2. questio. 6. l. 1. Cod. de arbitr. in Synodo B
Carthaginensi, cap. 98. & ca. 123. dantur
tamen loco appellationis exceptiones ut dol-
i mali, qua pœna petitioni obstat, & per
quam retractatur indicatum; l. non di-
stinguemus, 12. §. cum quidam arbiter de
recept. arbitr. Pan. Sunt & casus in quibus
ipsa appellatio recipitur, de quibus pro-
xime dicetur; Poteſt & arbitrium com-
promisorum reuocari ad arbitrium boni
viri, id est indicis, l. si societatem, §. arbi-
trorum, profocio. P. Appellatio quoque re-
cipetur ab arbitris, in quos compromis-
sum fuerit, si illi alioquin sine arbitrio
causa, ex qua compromisum est, fuerint
ordinarii vel delegati iudices, ca. a iudicibus,
§. 1. versi. ab iis et si, 2. qu. 6. Sed neque
coactio vel executio arbitrii fit per ar-
bitros, sed per ordinarios iudices, l. cum ante-
a, C. de arbitr. ibi in hac quidem, &c. &
Bald. ibidem & c. per tuas, de arbitr. & ibi D
Panorm. l. a diuino Pio, in princip. de re iud.
P. Quia autem appellatio ordinario iure
civili Romano, reicitur a sententia arbitrii,
cum proponitur tamen executioni ex-
ceptio lesionis vel alterius immodici
danni, petitur reductio ad arbitrium boni
viri, vel ad aquum & bonum, coram iudice
ordinario, cap. 2. de arbitr. Nempe coram
eo, qui causa fuissest index, si non fuissest de
ea compromisum per text. in l. 2. vbi & a- E
pud quem cognitio restitutio in integrum
agit, si, lib. 2. C. titul. 47. cap. exposita, de
arbitris, hac porro petitio reductionis, est
quædam species pronocationis ad indicem
competentem, ut notat Bartol. ad l. socie-

tatem, §. arbitrorum, profocio, num. 21.
Panor. ad cap. Quintanallis num. 39. de
iure iurand. ad c. dilectus, num. 20. de arb.
Alexand. consil. 131. num. 1. volum. 2.
incip. in causa vertente, & ibi ad illū Mo-
lineus, ait in prætice ita obseruari in pra-
xi in Gallia. Sic quoque obseruari in ca-
mera Imperiali tradit Andreas Gaylius
lib. 1. practicarum obseruationum, obser-
ua. 149. vbi plura. Quanquam Bartolus
& alii, sint in contraria sententia, & dicat
adire debet iudicem arbitrii, quos non se-
quitur praxis. Sed quæfio hinc nascitur,
num a iudice reductionis confirmante vel
retractante arbitriū, vel ut loquuntur lan-
dum, appellari possit. Cuius referit plures &
contraria sententias diuersorum docto-
rum in predicta obseruatione Gaylius, se-
quitur autem ipse adfirmatiuam, ut possit
appellari, ut ante Baldus ad leg. unice ne
lucet in una eademq. causa tertio appella.
C. num. 7. Cum regulare sit, in omnibus
causis maioribus & minoribus, licet non es-
se appellare, nisi si expresse prohibitum, l.
& in maiorib. C. de appellatio. In hoc ca-
su autem, expresse non inuenitur prohibi-
tum, dum de reductione cognovit index.
Quinimo hæc sententia reductionis per-
inde habetur, ac si fuissest ab ordinario pri-
mordialiter lata. Et huius etiam senten-
tie est Alexand. consil. 106. nu. 7. vol. 3.
incipient. visio themate. Et ibi Molineus
scribit, in regno Francia, eam opinionem
in præxi esse, licet opinio Bartoli ad leg. 1.
num. 17. de lega. 2. que est contraria, ha-
beat plures aſſeclas, ut scribit Couarrumia
lib. 2. variarum resolutionum. ca. 2. num.
3. & 5.

f d. c. 2. de arbitr. velut si sententia contine-
ret simoniam, ut ibi. & capi. cum pridem,
de paſt. c. præterea, in 1. & 2. de transact.
c. constitutus. cod. neq. etiam pœna adiicit
compromisso peti posſit, si talis quis non ob-
ſequeretur in iure arbitrio, leg. non diſtingui-
guemus, §. cum quidam, de recept. arbitr.
g c. Quintanallis, 23. de iure iurand. 3. de arb.
h cap.

h. cap. examinata, 7. de confirmat. util. vel A
i. mut. cap. cum olim, 7. de arbit. cap. cum in
veteri, 12. de electio. leg. Labeo ait, 25. §.
hac autem, de recept. arbit.

i. c. exposita, 11. de arbit.

k. cap. fin. §. fin. de re iudicat. l. diem proferre,
17. §. si plures, de recept. arbit. P. quod in-
tellige, quando arbitrii sunt singulares in
suis opinionibus, ut tunc nulli illorum ob-
temperandum sit, ea est sententia in quam
maiorum pars consenserit sequenda, ca. 1. B
de arbit.

l. 1. de recept. arbitr. P. multo minus nasci-
tur iudicati actio. l. 1. C. eodem tit. & ideo
nascitur tantum pena petitio & pauci ex-
ceptio, l. fin. Cod. eodem titul. Si autem sub
iure iurando compromissum sit, datur viti-
us in rem actio, vel actio in factum ex l. 4.
& pen. C. de arbit. Olim etiam si sine iure
iurando vel penali stipulatione fuisse
compromissum, dabatur ex arbitrio in-
certi actio, l. diem proferre, 27. §. final. de
recept. arbit. Pandect. id est conditio certi
ad incertum interesse, ut in leg. fin. Cod. si
quis in ius vocat. non iterit. quod emen-
dauit Iustinian. ut dixi antea, & sine pae-
na adiectione compromissum non obligare
voluit, cap. 11. nouell. 8. i. ius tamen anti-
quum restituisse videatur Leo Imperator
nouell. 72. dum & pauci nuda efficacia ad
obligandum declarauit. Potest & omni-
no compelli quis obediens arbitrio, si post
sententiam prolatam acquiescerit vel sub-
scriperit, vel intra certa tempora non fue-
rit conqueritus, aut si soluerit, leg. 4. §. fin.
de arbit. Cod. Cum autem ex compromis-
so pena petitur, is qui eam commisit da-
mndus est, nec interest, an aduersarii
intersit arbitrii sententia stari, nec ne. leg.
cum pena ex compromisso, 38. de recept.
Pandect. pena tamen non petetur cum eo,
quod iudicatum est, nisi dictum fuerit
in compromisso, ut contra non- servantem
arbitrium pena committatur rata ma-
nente sententia. arg... penultim. de trans-
fallo. P. Prodest itaque illa clausula rata

manente sententia vel pacto, in com-
promisso penali vel ex stipulatione adie-
cta, quod duo compromissa facta fuisse in-
telligatur; unum penale, aliud nudum &
simplex, ita quod contradicens & penam
soluere & nihilominus sententia stare ar-
bitrii, teneatur. gloss. in l. 2. verbum, exce-
ptionem, de recept. arbitr. Pand. Bartol. ad
l. ait prator, nume. 4. de re iudic. Pandect.
Iason ad leg. nemo potest, nume. 88. de le-
ga. Panorm. ad cap. 2. nume. 8. de arbitr.
Si quis tamen ex compromisso iussus ab
arbitro soluere pecuniam, moram fecerit,
penam ex compromisso debet, sed postea
soluendo, pena liberatur, l. fin. de recept.
arbitr. Pandect. Debetur autem pena in
compromisso, promissa etiam in foro con-
scientia, capit. dilecti, de arbitr. quia l. co
contumacia, quod non pareatur sententia
arbitrii, soluitur, & ita semper exigi po-
test. Alexand. consilio 31. opportune,
volum. 2.

C A P V T X.

In quibus casibus recepta est appellatio
a sententia arbitrii.

Ceterum, quamuis regulariter, ut di-
ctum est, rei iudicatur appellatio ab arbit-
rorum sententia & arbitrio, aliquando tamen
placuit ex quibusdam casibus admit-
tedam. a. Veluti si in iudicem, ordinarium
vel delegatum in causa fuerit compromis-
so. b. Si non sponte, sed iure vel iudice
cogente, electio arbitrorum facta fuerit. c
Si etiam sententia arbitrorum contineat
enormissimam laesioem, vel manifestam
vel evidentem iniquitatem, quamuis iu-
ratum fuisse compromissum; d. aut sal-
tem peti posset reducatio sententiae arbit-
rorum, ad arbitrium boniviri, dispensa-
tione adhibita iuramenti. e. Adeundus au-
tem est iudex, siue per viam querelæ, siue
per viam appellationis, ordinarius in qua-
litigantium; nempe is qui alioquin adeun-
dus fuisse pro lite, super qua compromis-
sum est. f.

S C H O L I A.

- a Quando a sententia arbitri appellari liceat, tractat Alciatus, ad leg. nemo potest, 41. delega, 1. Socinus in fallentiis regule 18. Maranta parte 6. titulo de appellatio, nn. 210. & sequent. Panormit. ad cap. 2. nn. 14. & ad cap. cum dilectus, nume. 17. de arbit. & ad cap. Quintanallis, num. 3. de iureiurand.
- b c. a indicib. §. 1. 2. q. 6.
- c c. ab arbitris, 11. de offic. delega. in Sext. l. ex consensu, 22. de appella. in Pand. l. fina. in fin. Cod. de ind. l. arbitro, 9. qui satisfare cogant. Pandecl.
- d § per textum in leg. non distinghemus, §. cum quidam arbiter, de recept. arbitr. P. l. arbitrorum, C. eodem titu. Socinus senior consilio 220. nume. 6. volum. 2. Decius consil. 523. num. 1. incip. iuridicas puto. Vbi & addit multa verborum subtilitate C compromissi reductionem excludi posse, si de magna iniquitate & enormi lesione quis conqueratur, & constet. Et hanc esse communem doctorum opinionem, scribit & Baldus ad leg. penult. num. 3. de recept. arbitr. Pandecl. & consil. 380. promitto quod ista per totum. 1. Notat & Gaylius li. 1. practicarum observationum, obsernatione. 110. numero 9. & 10. vbi addit can- telum esse pro potente reductionem, ut in D libello pro obtinenda citatione, enormissimam lesionem vel manifestam nullitatem alleget, seq. ad acta, que notorium faciunt inter easdem partes, referat, iuxta c. fin. de cohabit. cleric. & mulier. quo casu reduc- tio admitti, & citatio ad deducendam coram indice reductionis enormissimam lesionem vel manifestam nullitatem in dubio de- cerni poterit, sicut & appellatio quoque, in dubio recipienda erit lex. & Paul. Cast. ad l. 1. num. 4. si quis cautio. Pandecl. & Alex. ibi nume. 21. cum ceteris ibi cita- tis. Sicq. Gaylius predicto loco tradit, in camera Imperiali in causis compromissi sepe citationes fuisse obrentas. Latio ener-

- A mis poterit hic definiri, si quis decipiatur ultra dimidium veri § iusti pretii ex l. 2. de rescind. iur. Cod. Decius consil. 60. viso themate, vel verius estimatio eius re- linquetur arbitrio iudicis vel principis ca- cedentis literas.
- B e Quidam existimant iuratum compro- missum, nec appellationem admittere, nec petitionem reductionis, ad arbitrium boni viri, quia iuramentum, quod potest serua- ri sine dispensio salutis eterna, etiam cum damno facultatum, sit seruandum, cap. si vero, de iureiurand. ca. quamvis, de paci. in Sext. Hostiens. & alii ad c. Quintanallis, de iureiurand. Ferrariensis, cautela 8. incip. tu scis, &c. Caldericus consil. 1. de arbitris, & ita indicatum dicit Guido Pa- paus, deci. 519. incip. licet renunciaerint, & quum tamen est reductionem peri, non obstante iuramento, dispensatione ex can- sa impetrata agendi. Quia iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis, c. et si Christus de iureiurand. Sicq. dispensatio- ne impetrata, iuramentum non obstat, ut consuluit Ioh. Aranias consilio 16. vilo puncto. Massuer. iuu. de arbitr. §. item signanter, quia cessante causa cessabit effectus exceptionis, c. cum cessatione, de ap- pellatio. Aitque cap. Quintanallis, deus- reiurand. agens, seruandum esse iuratum arbitrium, intelligendum est, si equeum es- set, non aliter. & ideo iurare in compromisso, merito Iustinianus prohibuit, §. quia vere multa, de iud. in nouel. auct. decernimus, C. de arbit. ne partes postea per iurum fa- cile incurrent. Ea ratione quidam in Gallia impetrat literas a cancellaria regia, ut in hac causa liceat illis agere dispensa- tionem obrenti iuramenti, quam postea ob- neant, quod & probatur ex cap. 2. de arbi. & docet Socinus consilio 121. in causa columnae 5. volumine 3. super hoc esse quandam constitutionem legati, conca- denis reductione non obstante iuramen- to. Sic hodie in Gallia, impetrata tamen, ut plerunque dispensatione, andu parta- quidam

index, quamvis Panorm. consil. 77. incipiente in quaestione, in 5. dubio, volum. 2. dixerit, quod si enormis esset laiso, non requireretur dispensatio, per cap. veniens, & ca. Quintanallis, de iure iuri. vide Rebus sum in tomo 3. commentariorum constitutio regiarum, tractat. de arbitris, art. 1. gloss. 5. num. 12. & seq. In constitutionibus autem Ludonici regis Gallorum, art. 34. in publicatis anno domini 1512. permisum est parti granata ab arbitro compromissario recurrere vel appellare ad iudicem ordinarium, non obstante renuntiatione facta appellandi a partibus in compromisso, vel non recurrendi ad arbitrium boni viri, ex ratione legis nemo potest, delegat. 1. Intra quod tamen tempus hic recursus haberi debeat, disputat late Rebus sum dicto tractatu, de arbitris, art. 1. gloss. 8. Refertque quosdam ad 10. dies reutulisse, aliquos ad annum, aliquos ad 30. vel 40. annos, ut officium iudicis, alios ad quadriennium. Resoluit autem, quod in Gallicum recursus hic fuerit ad naturam, & causam appellationis reductus, ex via eiusdem constitutionis intra decem dies esse appellandum, iuxta capit. concertationis, de appellatio. in Sex. vel posse per constitutionem regiam dantem potestatem petendi rectionem contractum per 10. annos, ex do- lo & fraude, ex eisdem causis intra ipsum D tempus peti reductionem, nisi ante qui petere vult approbarit aliquo modo sententiam arbitrii, vide & Rotam decis. 211. in antiquis, que ait, si intelligendum esse, ut non obstante iuramento perueniatur ad emendationem & reductionem ad aquum & bonum, & illud intelligi in iuramento renuntiationis, dummodo secundum aquum & bonum indicatum esset, non aliter, pro quo etiam facit, l. si libertus, de operis libertor. P. quo pertinentiam citat textus, cap. veniens. & c. Quintanallis, de iure iuri. ita iudicatum tradit in senatu Tholosano Afrerius, decis. 267. vide Guidonem Pa- paum, decis. 5. 19. incipiente, licet.

A f ca. si de foro competent. c. venerabilibus, §. 1. de senten. excommun. in Sex. Afrerius in Stylo parlamenti tit. des appellationis, vide Imbertum, libr. 1. institutio. forensium, §. nec vero. Hic est bonus vir, ad quem habetur recursus, vel ad quē arbitris appellatur, permittente constitutione regia, nam index ordinarius litigantium sine metu pœna. Veruntamen, si is index ordinarius sententiam arbitrii approbauebit, appellatio partis ab eo postea non recipietur, nisi prius fuerit soluta pœna in compromisso apposita, quia presumitur pro sententia, l. heremus de enclitio. in P. c. in praesentia, de renuntia. ut contra, si index reprobauerit sententiam, pignora & omnia occasione compromissa accepta restituenda sunt, & hoc ipsum pronuntiare debet index, si pars petierit, c. exposita, de arbit.

D E O F F I C I O E T P O- t e s t a t e I u d i c i s de le- g a t i .

A T I T U L V S V .

a Hac rubrica exstat, libr. 1. decretal. tit. 29. libr. 1. Sexti tit. 14. & libr. 1. Clementinorum, titul. 81. & libr. 1. Pand. tit. 21. de officio eius, cui man. est iurisdict.

C A P V T . I .

Continuatio & quid index delegatus.

Q Via plerumque iudices recuperatores, seu aut delegati dicuntur arbitrii, a ideo post arbitros & de delegatis dicemus. Delegatus iudex is est, qui mandatam iurisdictionem, non suo, sed alterius nomine aut beneficio exercet. b Et ideo etiam fidem facere debet de mandato, antequam pro tali habeatur. c

S C H O L I A .

a ut in leg. 1. de pedaneis iudicibus, libr. 3. C. tit. 3. dicuntur & aliquando indices dati, l. 2. C. eod. leg. 1. de iurisdictione omnium iud. commissarii vulgo, quibus aliqua causa, vel quipiam ex causa committitur.

b colligitur haec finitio ex iuribus titulorum,

zzzz

de offi. deleg. & de officio eius cui māda. est A c in can. nobilissimum, 97. distinct. cap. cum in iure, 31. de offic. & potesta. indic. delega. vbi & notat glossa, non credi sententia delegari, nisi simul fidem faciat de commissione seu mandato, argum. cap. cum a nobis, de testib. & illud probat etiam lex. 1. C. de manda. princip. Si tamen aliquando ante fuisse publicatum in iudicio rescriptum delegationis, sufficit, si de hac publicatione constet, licet postea fuerit rescriptum amissum, cap. cum olim de privileg. leg. publicati. C. de testamen. cap. fin. defi. de instrument. vel sufficiet, si sententia redacta fuerit in publicam chartam & formam, c. significavit, de testibus. §. 1. vt fratribus filiis, licet videatur contrarium, cap. cum inter vos, de senten. & re iud. adduntur & in gloss. dict. c. cum in iure alia, que fidem possunt facere. mandati.

C A P V T I I.

Delegatorum species.

D Elegatorum alii dicuntur delegati a principe spirituali, vt a summo pontifice, a vel a temporali, vt ab imperatore vel rege, b alii ab aliis magistratibus. c Et horum rursum, alii delegati ad vniuersitatem causarum, d alii ad certam causam. e Sunt & alii subdelegati, f eorum, quibus est ius subdelegandi. g Sunt item quidam delegati facti ex dignitate adepta, cui delegatio facta est, vt si delegatio fiat abbatii talis loci, nam & quicunq; fiet abbas, delegatus censemur. h Sunt contra alii delegatiratione suæ personæ & non dignitatis. i Inter delegatos connumerari possunt cōfervatores dati, quibus summus pontifex committit singulariter, vt defendant aliquos a manifestis iniuriis & offensis, qui nec ad alia, quæ iudiciale postulant indaginem concessam possunt extendere potestatē. k Possent insuper constitui diuersæ species delegatorum, ratione causarum, quæ illis committuntur. Delegantur quippe aliqui, vel vt concordia vel iudicio, negotium aut causam determininent, aut vt gratias a summo pon-

mo pontifice concessas ad effectum per-
ducant, vel exequantur. m Vel ut senten-
tias executioni mandet, testes examinent,
vel alia quædam agant. n

S C H O L I A.

- a est delegatus a Papa & delegatus a prin-
cipe, c. pastorale de offic. delegat.
b l. a indice 3. de iudic. Cod. leg. 2. de spon-
tis, lib. 3. C. tit. 2.
c tit. de offic. eius, cui manda. est iurisdictio.
l. placuit, de pedaneis iud. C.

B

d explicat. l. solet, 16. de iurisdict. omnium
iudi. P. Solet, inquit, prætoriurisdictio-
nem mandare, & aut omnem mandat,
aut speciem vnam, & hic, cui mandata
iurisdictio est, fungetur vice eius, qui
mandauit, non sua. Idem in l. prætor sicut
uniuersam, 17. cod. tit. & mandari iuris-
dictiōnem generalem, id est, sine reservati-
one tradit. l. cognitio, 4. de officio eius, cui
manda. est iurisdict. P. meminerunt sepius
interpretes de his delegatis ad uniuersita-
tem causarum, ut gloss. ad l. 2. ad verbum
supponere, de sponit. Cod. gloss. ad l. 1.
§. qui mandata, ad illa verba, de officio eius,
cui manda est. iuris. Et gloss. in dict. l. solet,
ad verbum, omnem, aut generali deman-
datione iurisdictionis contineri eum, que
competit iure magistratus: non que inest
mero aut mixto imperio, quam specialiter
delegaturus non esset, argumento l. obliga-
tione, de pignoribus. Pan. & mandando om-
nem iurisdictionem mandatam quoque
iudicis dandi licentiam. ut leg. imperium,
§. fin. de iurisdict. omnitem iudi. Hincque
fiet, ut quæ ita ad uniuersitatem causarum
delegatus sit, possit unam causam subdele-
gare, ut in leg. 1. in fin. quis & a quo appelle-
tur. Pan. non omnes. Cum tamen ad v-
nam causam delegatus, subdelegare non
possit, quia non iurisdictio, sed species iuris-
dictiōnis est subdelegata, hec prædicta ait
Glossa.

e dicta. solet, cum similibus.

f Delegati quib. primum delegata vel mā-
data fuit iurisdictio: Subdelegati vero qui

- A a delegatis iterum delegantur.
g non enim omnes habent ius subdelegandi,
ut dicimus paulo post.
h Exemplum, ut si causa delegetur cognitio
iudicibus Archiepiscopo Tholosano & ab-
bati sancti Saturnini, eiusdem ciuitatis,
non adiectis nominibus. In qua formula
mortuo uno prelato, alius qui ei succedit in
beneficio, subrogatus & delegatus censetur
c. quoniam abbas, 14. de off. & potest. iudi.
deleg. quia dignitas nunquam moritur, c.
sigratiose, de rescript. in Sex.
i quando exprimitur persona delegata no-
men, cuius censetur electa industria, que
non potest explicari per aliū eius successo-
rem in hereditate, leg. quia late, solut. mat.
Pandect. leg. inter artif. solut. mat.
k capit. 1. & final. de offic. & potesta. iudi.
delega. in Sexto. libr. 1. titul. 14. not. 1. &
in capit. 1. glossa ad verbum. conservato-
res, hos conservatores esse iudices delegatos,
cui & suscribunt Petrus Ancharanus &
Ioannes Andreas. Quod formari potest ex
eo, quod illa decretales, & finales ponuntur
sub titulo de officio delegati.
l cap. 1. in fine & ibi Gloss. ad verbum, con-
cordia de mutuis petitio. cap. querelam,
de simonia. auth. si vero, Cod. de iudic. ca.
final. ibi qua dissoluta de transactio.
m ut in cap. is cui, 12. de officio & potesta, iu-
dic. delega. in Sexto cum similibus, isti vo-
cantur etiam executores gratiarum.
n cap. super questionum, 17. de officio & po-
testa. iudi. delega. cum similibus ibi, nota.
leg. 2. Codic. de pedaneis iudicibus.

C A P V T I I I.

Quæ delegari possint.

D Elegari per summum pontificem cau-
sas, quæ suæ potestatis sunt, nemo du-
bitat, propter plenitudinem potestatis e-
ius. a Magistratus quoque, qui suo be-
neficio habet iurisdictionem, potest ea,
quæ iure magistratus competunt manda-
re, quæcunque autem specialiter lege vel

Z Z Z Z 2

senatus consulo, vel constitutione principum tribuuntur, mandata iurisdictione non transferuntur. **b** Verum mandata iurisdictione priuato, etiam imperium quod non est merū videtur mandari. Quia iurisdictione nulla est sine modica coercitione. **c** Merum vero imperium non mandatur a magistratu, qui illud habet. **d** Delegantur porro causæ, quæ pertinent ad iurisdictionem delegantis, non quæ alterius sunt iurisdictionis. **e** Poterit & Archiepiscopis impeditus delegate, & alteri ex coepiscopis committere consecrationem sui suffraganei, dummodo catholicus habeatur, & impedimentum ei ex subtractione sedis apostolica non obstat. **f**

S C H O L I A.

- a** in pontifice summo, plenitudo est potestatis, cap. proposuit, de concess. prator. **g** omnes quoque iurisdictiones a principe pendent, ideo potest eas in solidū, **g** pro parte delegare, **g** cui voluerit committere. **b** leg. 1. de offic. eius, cui mand. est iuris. lib. 1. Pand. tit. 21. ita in leg. cum hi. 8. §. sed nec mandare, de transactionib. magistratus non potest mandare alteri fugiendam inquisitionem decretā in transactione alimenterorum, cum ea sibi iniuncta a lege sit, alia exempla sunt in l. 2. de pedaneis iudicib. modica autem negotia posse mandari a magistris, diceunt in l. fin. eiusdem tit. de peda. ind. **D** **c** dictum **g** ratio ponuntur, in l. fin. §. fin. **g** l. 1. §. fin. de offic. eius, cui mand. est iur. **g** de ratione, in l. 2. de iurisdi. omnium ind. P. **d** dict. leg. 1. §. qui mandatum, de offic. eius, cui mand. est iur. **e** l. 1. qui pro sua iurisdictione indices dare datur posse. lib. 4. C. tit. 4. **f** c. quod sedem, 10. de offic. ind. ordin.

C A P V T I I I I.

Qui delegare possint.

Princeps, summus Pontifex, & magistratus sicutur, mandare & delegare pos-

A sunt, exceptis proxime dictis. Porro a iudice iudex delegatus, iudicis dandi potestatem non habet. **a** Nisi a summo Pontifice vel principe delegatus fuerit, quo calu & subdelegabit, **b** etiam si fuerit ei iniunctum personaliter exequi commissum, de consensu tamen partium, quorum interest, **c** præterquam si summus pontifex deleget personaliter confectionem inquisitionis, vel demandet potestatem prouidendi ecclesis de prælatis, vel aliis ministris, in quibus cum persona fides & industria electa sit, delegatus etiam cum consensu partium non poterit subdelegare, **d** nisi formam commissionis habeat, ut per se vel per alium possit hoc expedire. **e** Quemadmodum nec is, cui commissum fuerit prædicare crucem, excommunicare vel absoluere aliquos, dispensare cum irregularibus & iniungere pœnitentias, poterit aliis demandare, quia non iurisdictione, sed certum ministerium potius in hac parte sibi commissum sit. Excepta legatorum sedis apostolicae auctoritate, qui hæc possunt, **f** Sic etiam conseruatoribus non licet, nisi expresse permittatur alios conservatores facere, vel alias delegare. **g**

S C H O L I A.

- a** cap. cum causam, 62. §. final. de appellatio. libr. 2. tit. 28. leg. a. indice, 5. de indicis, C. libr. 4. titul. 1. l. fin. de iuris. omnium iudic. Pand. Mandatam, inquit Paulus, iurisdictionem mandari alteri nō posse, manifestum est, **g** Julianus in l. more maiorum, 5. eod. tit. more maiorum ita comparatum est, ut is demū iurisdictionem suam mandare posset, qui eam suo iure non alieno beneficio haberet. *Nec ob-est, quod legatus proconsulis mandata sibi iurisdictione habeat licentiam, dandi: u- dicem, l. legatus mandata, 12. de offic. pro- cons. Pandect. qui tamen nihil proprii ha- bet, nisi a proconsule mandata fuerit ei iurisdictione. l. legati proconsulis, 13. eo. Nam vi diximus in officio legati supra, isti ha- bent*

bent quodammodo iurisdictionem a lege, A b cap. quoniam apostolica, 43. de offic. & potesta. iudic. deleg. cap. super quastionum, 27. eo. dict. cap. is cui, 12. eod. tit. in Sext. & leg. a iudice 5. de iudic. C. leg. unic. C. qui pro sua iurisdict. iudicere dare, &c.

c dict. cap. quoniam apostolica, §. 1. de offic. deleg. cap. cum dilecta, 22. & ibi glossa ad verbum mentio, de rescrip. Consenire autem debent, quorum interest personaliter mandatum per delegatum non impleri, alioquin mandatum persona intunctum, in persona exsequendum est, leg. qui heredit, de conditio. & demonstratio. I. si. de verbo. oblig. P. I. inter artifices, de solutio. P.

d dict. capit. quoniam apostolica, §. 1. versic. praterquam.

e nempe cum ita committitur non expressa certa persona, ut alicui persona idonea, de certa ecclesia vel beneficio prouiderit: quia circa electionem persona eius industria videtur tunc electa, & ita sibi commissum alteri demandare non poterit, nisi forma commissionis contineat, ut per se vel per alium id possit expedire, d. ca. is cui. 12. §. 1. de offic. deleg. in Sex.

f dict. cap. quoniam apostolica, §. fin. de offic. delega.

p cap. final. de offic. & potestat. iudic. deleg. in Sext.

D C A P V T V.

Qua obseruare debeat delegatus.

E N delegationibus obseruanda est forma mandati seu commissionis aut delegationis, & illa sequenda, a Item videtur, ut certi iudices delegati sint, cum rescripta de incertis eligendis non valeant. b Non est facienda extensio delegationis de personis contentis in illa ad non expressas. c Nec de re ad re in procuratore sine mandato. d Locum tamen ad exsequendum mandatum, si comprehensus in eo non sit executioni cōmodus, delegatus in commodiorem transferre poterit, sine dolo malo tamen & fraude. e Exceptis conservatoribus, qui non possunt munus suum

exequi alibi quam in ciuitatibus vel diec- A debet iudicari auctor reconuentus, quo iu-
cesibus sibi constitutis. f. Quanquam au- dicaretur reus conuentus. q
tem iudici delegato expediat formam sibi statutam seruare, debet nihilominus ra-
tionabiles exceptiones admittere, & in
causa iuxta iuris æquitatem procedere.
Nisi in literis delegationis (quod ramen-
taro vel nunquam fit) exprimatur, quod
nullæ exceptiones debeat admitti. g Ita-
que erit quidam ordo de legatis cognos-
centibus seruandus, & citatio non omis-
tenda ante decretum. h Quod si diuersæ
delegationis literæ præsententur aut offe-
rantur, priores sequendæ, si secundæ illis
non derogent, vel de illis nō meminerint. i
Si tamen diuersæ literæ de eodem nego-
tio sub contraria forma exhibentur eius-
dem datæ, suspendendum erit iudiciū, do-
nec consulatur summus pontifex, a quo
processus dicantur. k Ceterum interdum
cōmittitur simpliciter causa duobus, quo
casu iudicium ab uno sine altero latū non
valet, l cum eo enim, vel cum eius subde-
legato iudicandum est. m Idipsum plures
dentur vel delegentur: nisi in commissio-
ne fuerit clausula apposita; Quod si omnes
interesse nequiverint, duo vel alter eam nihil
ominus exsequantur. Quo casu & absente
eo, qui iudicio interesse subterfugit, iudi-
cium ab aliis factum tenet. n Quemadmo-
dum duobus delegatis cum clausula, quod
si ambo, &c. si alter ex illis fuerit recusatus,
alter ex illis solus iudicare potest,
nec teneret processus, si cum recusato
procederet. o Cum autem plures iudi-
ces vel executores a sede Apostolica de-
putari contingit, sub illa forma, ut omnes
aut duo vel unus eorum mandatum Aposto-
ticum exsequantur, aut sub alia simili for-
mula; Quod quilibet eorum in solidum per se E
iudicare & exequi possit, & quod alter alterum
non expetet aut requirat; ipsorum
quilibet libere iniunctum potest adimple-
re mandatum, uno autem incoante, cæ-
teri nō posunt ulterius se de negotio intro-
mittere. p Eadem autem formula rescripti

de officio & potesta iudi. delega. neque ei-
iam immutandus est ordo scripture, cap.
cum dilecta, 22. de rescr. c. si rector. 43.
distinct. can. in graib. 3. quæst. 6. ca. in
primis, 2. quæst. 1. Si modo forma iuris non
contradicat, alii si contradiceret, nec ex-
presse ei derogaret, can. eam te, de atate &
qualitat. Siquidem, quamuis contradicat
& nihilominus summus pontifex ita fieri
mandet vel princeps forma erit sequenda,
et si durum videatur mandatum, ca. con-
tra morem, 100. distinct. ca. in memoriam,
19. distinct. Veruntamen semper intentio
mandantis, quatenus liquere poterit, erit
potius sequenda, quam verborum superfi-
cies, cap. super eod. 15. de offic. delega. cap.
audita, de restit. spolia, c. cum causam, &
c. fin. de præben. cum alioquin actus ad in-
cogitata extendi non debeat, leg. tres fra-
tres, de pact. Pandect. l. cum Aquiliana, de
transact. Pand. nam duo ad accumbuman-
num valide perficiendum concurrere de-
bent, voluntas & potestas, l. multum inter-
est. C. si quis alteri. ver. sibi.
b. c. ad hac sumus, 10. de rescr.

D c. ca. significant, 34. cap. Rudolphus, dere-
script. c. quia quæstum, c. leg. & glo. 40. de
offic. & potesta. iud. deleg.

d. c. cum olim, 33. c. o. tit. de offic. deleg.
e. c. statuimus, 13. de offic. deleg. in Sext sic
& tenetur citare ad locum non sufficiunt,
c. cum R. 35. de offic. deleg.

f. c. fin. & vices, de offic. deleg. in Sex.
g. c. ex parte tua, 13. de offic. deleg. Sicque se-
cundum iuris ordinem procedendum po-
tius quam secundum formam rescripti, ni-
si expreße aliter caueatur, in eod. cap. cau-
sam, qua inter. de rescr.

h. c. consultationibus, 10. de offic. deleg.
i. cap. ex parte N. 12. de offic. delega. videli-
cet quando utraque litera fuerint specia-
les, &

les, & fuerunt simul presentate, alioquin A
generalibus speciales derogarent. cap. 1. de
rescript. arque prius presentatae potius se-
quenda. c. capitulum, de rescript.

k. c. 2. de officio delegata.

l. ca. causam matrimonii, 1. 6. eod. tit. altero
scilicet absente, can. ei qui, §. definitum, 2.
qu. 6. idem si plures sint & alter sine altero
pronuntiet non valebit, leg. duo ex tribus,
de re iudicata. Pand. si. ca. de sententia. & re iu-
dicata. lib. 2. tit. 2. 7. cuius verba, duobus iu-
dicibus, ut accepimus, diuersas senten-
tias proferentibus, si ex iurisdictione or-
dinaria processerunt, tenet pro reo no
pro auctore sententia, nisi in causa fau-
tabili, puta matrimonio, libertate, dote
testamento pro ipso fuerit promulga-
ta. Si vero ex delegata potestate utraq;
pender sententia ex arbitrio delegan-
tis. Quod si ex cōpromisso, neutra de-
bet habere vigorem.

m. c. cum causa, 2. 2. de officio delegata. c. 3. eod. tit.
in Sex. Si tamen apposita fuerit clausula,
quod si non ambo, &c. non tenetur colle-
ga collega impediti subdelegatum ad indi-
candum admittere, cap. coram dilecto, 3. 4.
de officio delegata.

n. c. prudenter, 2. 1. §. adiicimus, de officio de-
legata. consuli tamen debet tertius; & absens
interpellari, aliter alii nihil agerent, c. cum
causa, 2. 2. eod. tit. atque ibi glossa singula-
ris ad verba, ad illis, notat, constare debere
quod interpellatus &rogatus noluerit cum
condelegatis adesse, vel noluerit alium in
sui locum subdelegare, ibidem, videnda plu-
ra notabilia de hac questione.

o. c. cum super abbatis, 2. 3. de officio delegata.

p. ista omnia expresse traduntur, in cap. cum
plures, 8. de officio delegata. in Sext. vbi glossa
singulariter notat, istam formam differre
a superioribus; quod si non omnes, &c. E
vel, quod si ambo, &c. Nam illae sunt cō-
ditionales & exigunt interpellari nolentes, vel
qui non possunt interesse iudicio. Et quod
de illorum constet impedimento & volun-
tate. Quod non exiguntur in aliis clausulis.

in quibus est disiunctina clausula, no
conditionalis. Est & alia differentia notata
ad dictum c. cum plures, ad verbum, ne-
quibunt. Quod in clausula, quod si non
omnes, uno impedimento procedit alter, ces-
sante vero impedimento & simul proce-
dunt. Et impeditus expeditus venies cum
alio, qui cōpedit, potest procedere, ut & nota-
tur a glossa 2. in d. ca. quoniam abbas, & a
glossa pen. ad c. coram, de officio & potestate, ind.
deleg. At in clausula, ut omnes aut duo,
vel unus, &c. uno incipiente procedere alii
in posterum excluduntur, & perpetuatur
eius iurisdictionis per praeoccupationem, d. ca.
cum plures. Eaq. praeoccupationis, quod per-
petuit ad perpetuandam iurisdictionem, fit
per solam citationem, ante litis contestatio-
nem, c. gratū, c. super eo, de officio & potestate, ind.
deleg. c. si a subdelegato, eo. tit. in Sex.
q. cap. 2. de mutuis peritio. lib. 2. tit. 4.

C A P. V I.

Quibus possit delegari.

S Vmmus pontifex non solet aliis, quam-
in dignitate ecclesiastica constitutis de-
legare, aut canonicatum, aut personatum
in ecclesia cathedrali habeti, a maiori non
minori 20. annorum, b nisi & aliis & his ex-
certa scientia cōmitteret. c Ita delegatus a
papa non potest subdelegare, non habenti
dignitatem. d Magistratus vero spiritualia
delegare vel subdelegare no poterunt lai-
cis. e Noliter quoq; episcopis ea, quae sunt
ordinis episcopalis delegare no episcopo,
alia potest alioquin idoneis. f Nihil prohi-
bet autē iudices delegatos, si suspecti sunt
recusare, g non minus quam iudices ordi-
narios, & ex iisdem causulis, quae corā arbi-
tris eā ob rem deputatis probantur. h Nisi
si contra vnum ex duobus iudicibus datis
a sum. pontif. cum clausula (quod si ambo
interesse non possint alter illorum in causa
procedat) suspicionis causa legitima propo-
natur, quia tunc coram non recusato iudi-
ce causa proponenda. i Quemadmodum
si delegatus episcopi, vel eius officialis

recusetur, causa probanda erit non coram arbitris, sed coram episcopo. *k.* Poterit at delegatus sum. Pont. suspectus, ante causas non suspectum subdelegare. *l.* Grauissime autem arguendus est & puniendus, qui mandatum apostolicum exequi non vult. *m.* sicut & delegatus a principe, qui tamen, si non malitiose se exoneret, potest cogere subdelegatum acceptare subdelegationem. *n.* Alii tamen iudices non possunt cogere inuitos non suos iurisdictionis homines, accipere delegationem, ut nec Archiepiscopus suffraganei sui subditum ad id compellere possit. *o.*

S C H O L I A.

- a.* cap. statutum, de rescript. in Sext. Clem. 2. eod. titu. ubi & prior conuentualis dicitur idoneus ad delegationem & habere dignitatem, non prior claustral. qui est secundus post abbatem. Sed neque delegatus a sum. Pontif. potest subdelegare cause cognitionem, nisi personae qualitatis idonea, iuxta prædictum c. statutum, meram autem exsecutionem potest. decisi. Rota 98. nota quod exsecutor, in antiqu.
- b.* cap. cum vicecum, 41. de offic. delegat. cap. cum in cunctis, de elec. l. cumprator. de iudic.
- c.* vt not. in d. clem. 2. de rescrip. & ad dict. c. cum vicecum.
- d.* sic communiter tenetur, in d. c. statutum, §. in illo, de rescrip. in Sext. glo. ad ca. cum te, 18. de offic. deleg.
- e.* c. decernimus, de iud.
- f.* c. aqua, de consecra. eccl. vel altar. c. quod sedem, eod.
- g.* & ab initio ante litis contestationem, cap. causam qua, 17. de offic. deleg. & post contestationem, ex noua causa postea suborta, vel de novo apparente, ca. insinuante, 25. eod. tit.
- h.* c. suffisionis, 39. de offic. deleg. c. 4. eod. tit. in Sexto.
- i.* dict. ca. si contra vnum, 4. de offic. delega. in Sexto.

A k. dict. c. si contra, §. pen. & fin. & ubi glossa, ad verbum, episcopi, notat id ipsum habere locum in recusatione subdelegati, ut probetur coram subdelegante, qui non abdicavit omnino a se potestatem.

l. cap. index ab apostolica, 5. de rescript. in Sexto.

m. c. sciscitatus, de rescript. cap. prudentiam, 31. §. adiicimus, de offic. delega. ubi glossa ad verbum, arguendus, notat, a quibus argui & puniri hic contumax debeat & possit. An autem in aliis, quam summo Pontifice delegantibus id ipsum locum habeat, & possint cogi acceptare delegationem, mox dicetur.

n. cap. pastoralis, 28. in princ. & §. item cum totum, de offic. delegat.

o. cap. pastoralis, 11. de offic. ordinarii, libr. 1. tit. 31. ubi tamen glossa ad verbum, in uitum, notat, quod episcopus potest cogere subditos subditorum suorum acceptare delegationem.

C A P V T V I I.

De potestate delegatorum.

D Elegatorum potestas & auctoritas ex auctoritate & potestate delegantis metienda erit, & ex mandato concessio. Ut si a summo pontifice vel principe, quis delegatus sit, maiorem habeat auctoritatem

D supra personas sibi commissas, & supra ipsum ordinarium, & proinde contrarebelles & impedientes iurisdictionem potest vti interdicti, suspensionis & excommunicationis sententia, adhibito tamen temperamento coercionis, & habita ratione personarum, in quas animaduertere voluerit. *b.* Potest principis delegatus subdelegare, & transferre potestatem, vel sub hac formula, *Quoties eum abesse contingit, c* vel donec vices concessas duxerit removandas. Et si delegatio fiat rerum aliquius prouinciarum, si postea illa in duas diuidatur, retinet nihilominus potestatem in utramque. *d.* Delegatus a summo pontifice, potest exequi sententiam suam usque ad annum, e autem

berc

bere ordinario illam exequi, f cui tamen
prins fides fieri debet de re scripto delega-
tionis. g

S C H O L I A.

- a c. 1. & c. sane, 11. de offic. & potesta. ind.
de lega. c. pastoralis, de offic. ordin. idque
vice summi pontificis quam gerit, can. fin.
93. dist. c. 1. 94. dist. in. l. si prator, de offic.
eius, cui mand. est iurisd. P. cum similib.
neque etiam ex causa resistit ordinarius. l.
si quando, §. si. de offic. iudi. deleg. neq; sine
aliqua coercitione unquam mandatur iuris-
dictionis, ne inutilis sit, & sine effectu po-
testas, c. praterea, 5. c. significa. t. 7. c. pa-
storalis, 28. §. fin. de offic. & potesta. iudi. de-
lega. l. fin. §. fin. de offic. eius, cui mand. est
iuris. P. Itaque mandata iurisdictione o-
mnia censentur mandata, sine quibus ea
expediri non potest. l. 2. de iurisd. omn. ind.
& unicuiq; etiam licet penalis iudicio iuris-
dictionem suam tueri. l. 1. si quis ius di-
centi non obtemperauerit. P
- b c. sane, 11. de offic. & potesta. ind. deleg. ca. 2.
eod. tit. in Sext.
- c c. si delegatus, 7. de offic. deleg. in Sext.
- d ca. univ. de offic. delegat. in extra ag. com-
munib.
- e c. quaren. 26. de offic. deleg. ubi sunt pul-
cre & copiose glossae.
- f c. pastoralis, 28. §. quia vero, eod. tit.
- g c. cum in iure, eod. tit.

C A P V T. V I I I.

1 Desuspensione iudicis delegati.

2 Et appellatione,

I Urisdictione delegatorum † porro inter-
dum suspenditur, interdum extingui-
tur. Suspenditur quando recipi potest,
quod fit, veluti si quando literæ variae de-
legationis proferantur, donec enim dele-
gans consultus, de his certum quid statue-
rit, suspenditur exsecutio. a Item si delega-
tus subdelegauerit, & subdelegatus ante-
quam cœperit cognoscere, moriatur, tunc
enim delegans reassumit datā iurisdictione.

A nem, b & suspensiō fit quandiu delegātem
abesse contigerit. c Suspenditur & per
propositam recusationem, donec de cau-
sis pronuntiatum fuerit, num fuerint im-
proba. d

Item si appellatum sit a sententia dele-
gati, & alii iudices dati sint, pro causa ap-
pellationis, e appellatur autem a delegato
ad delegantein, f a subdelegato vero, cui
non fuerit in totum causa commissa, ap-
pellatur ad subdelegantem. g Sic enim ab
eo tanquam a iudice cū iurisdictione da-
to appellatur, si tamen ei tantum medium
caūsa commissum sit, ab ipso, tanquam
ab auditore, appellari nō potest, nisi man-
dati fines excedat, vel merito sit suspectus,
vnde possit recusari. h Quando eriam de-
legatus a summo pontifice in alium totam
iurisdictionem subdelegat, non ad subde-
legantem, sed ad summum Pontificem e-
rit appellandum. i Veruntamen delegato
procedente cū subdelegato alterius con-
delegati summi Pontificis, appellatio de-
voluitur ad summum pontificē delegan-
tem. k Item si delegatus, tempore appella-
tionis a subdelegato inueniatur excōmu-
nicatus vel mortuus, ad eūdem summum
pontificem erit appellandum, l id ipsum
fiet in aliis casibus a subdelegato appellan-
do, si negetur, delegatū vllam iurisdictione-
nem habere, m vel si fiat prouocatio ab at-
bitris iuris datis pro suspicione iudicis a
principe delegati. n Fit tamen aliquando
delegatio appellatione remota, ex qua
clausula, nihilominus non censetur prin-
ceps voluisse præiudicare iuri cuiusquam,
quare permittitur ea non obstante, ei cu-
ius intererit appellare. o

S C H O L I A.

- a c. 2. de offic. & potesta. ind. deleg.
- b c. quamvis alicui, 6. eod. tit. in Sex.
- c c. si delegatus, 7. eod. tit. in Sext.
- d c. suffisionis, de offic. delega.
- e c. pastoralis, 28. §. praterea, de offic. & po-
testa. ind. deleg. generalis quippe est regu-
laria.

Aaaa

l., quod appellatio suspendit iurisdictionem, tit. nihil noua appell. pend. P. debetq; interim differri exsecutio sententiae, si per eam alicui prauidicium irragetur, c. cum super controveneria, de senten. & re iud. Nisi prasumptio in contrarium sit, quod malitiose sit appellatum, quemadmodum dicitur in restituzione iu integrum, ca. suspicata, de restitut. in integr.

l. in c. super questionum, 27. §. si. de offi. delega. l. 3. C. de pedaneis iudicib. l. i. l. fin. quis & a quo appell. cum simil. de quib. agetur inferius. tit. 15. c. 3. glo. 2.

g. c. cum te consulente, 18. de offi. deleg.

h. d. c. super questionum, 27. §. verum, de offic. deleg. a nudo ministro enim & exsecutore alioquin non appellatur. l. ab exsecutore, 4. de appellationi. P.

i. d. c. super questionum, §. porro.

k. cap. 3. de offi. iud. deleg. ubi tam glosa, ad verba cum delegato, notat, quod si in rescripto delegationis esset clausula, quod si non omnes, & duo committerent, & tertius se excusaret nec committeret, quod in hoc casu ab illis duobus subdelegatis ad delegatos subdelegantes appellare iur. & non ad primum delegantem. Cessat enim, inquit, ratio textus, etiam si ab initio fuerat concessa delegatio appellatione remota. cap. super questionum, 37. si vero, de offic. delegat.

l. c. si in cuius causa, 10. cod. tit. in Sexto. nemesis fit excommunicatus majori excommunicatione. nam ex minori non impeditur, quia sunt iurisdictionis. c. si celebrat, de clero excommunicato ministra.

m. c. si a subdelegato, 14. de offi. & pot. iud. deleg. in Sexto.

n. c. ab arbitris, 11. eo. tit. in Sexto.
o. ca. super eo, 15. de offic. delega. can. non solent, 2. quod. 10. 6. Et quia, ut diximus, non fit extensio negotiorum aut personarum in rescriptis, ideo omnes, quorum interest, possunt se rescripto opponere, & ita postea appellare, si in eis non reddatur, alioquin nisi se interponerent vel obsercent, non admis-

terentur, ut notat glossa. fin. in d. ca. super eo, argum. l. si eo tempore, de remiss. pigno. lib. 8. C. tit. 26. & licet appellatione remota sit a principali, tam non censetur remota ab incidenti quodam, ca. cum teneamur, de appellat.

C A P V T I X.

De extinctione iurisdictionis & potestatis delegati.

Extinguitur porro in totum potestas delegati, si ipse pronuntiet, se non habere iurisdictionem. *a.* Si intra certum terminum ad causam decidendam datus, non iudicauerit, & dies praefixa, non fuerit de communi partium consensu protogata. *b.* Item morte vnius delegatorum simpliciter datorum, si aliud in delegatione non fuerit expressum. *c.* Vel si condelegatus seu collega non possit iudicare, puta factus infamis, *d.* aut fuerit remotus ut suspectus, *e.* Finitur item morte delegatis re adhuc existente integra, antequam ad ullum actum processerit delegatus. *f.* Aliter autem si res non sit integra dicendum, veluti si citatio iam fuerit facta partis, *g.* aut lis contestata ante mortem delegantis. *h.* Et nisi forsan delegatio facta sit pro executione gratia, quae non extinguitur morte delegantis, *i.* ut nec delegatio inquisitionis haereticæ prauitatis, *k.* aut delegationis prouincie. *l.* Extinguitur etiam delegatorum potestas reuocatione eius, seu delegationis, re integra facta. *m.* Et per malitiam vel negligenciam delegati. *n.* Item per legitimam & admissam eius recusationem. *o.* Dehinc, si delegatione generali facta, postea causa in specie alteri delegetur, per eam enim specialem a generali censetur exenta. *p.* Similiter si delegatus causam retulerit ad delegantem, non poterit de ea, sine noua delegatione amplius cognoscere. *q.* Ex quo etiam index, vel per se, vel per alium sententiam executioni mandauerit, vel mandari præceperit, cessabit eius auctoritas & iurisdictionis, *r.* quemadmodum per appellationem.

nem ab eo interpositam legitimam, svela- A
liter per illam admisam. Subdelegati et-
iam finitur iurisdictio, finita potestate sub-
delegantis re integra, non aliter. //

S C H O L I A.

a cap. significans, 38. de offic. delegat. ubi
nec potest postea deposita ex consensu par-
tium recausumere iurisdictionem.

b ca. de canis, 4. cap. consuluit, 24. de offic.
& potestat. indic. delega. vide tractata per B
gloss. ad C. Pand. & 6. eo. titul. de proroga-
tione iurisdictionis.

c cap. vno delegatorum, 42. eod. tit. nisi fure-
rit apposita clausula, quod si non omnes.
Id ipsum dicitur si delegatus moriatur, us-
que adeo, ut nec iurisdiction delegata Epi-
scopo, mortuo eo, sede vacante transfera-
tur ad capitulum, ut ait Ioan. Andre. ad
c. ad abolenda, de heret. in ultim. gloss. in
nonellis. Felin. ad c. eam te, de rescript. Ro-
ta decis. 55. nota quod capitulum, &c.
in antiqu. licet contrarium teneat Ioan. Mo-
nach. ad ca. unic. de maior. & obed. Ratio
decisionis textus nostri capituli, quod alter
delegatorum sine altero procedere non po-
test, & pro uno habentur, ut simul etiam
iudicare iussi sint. l. duo ex tribus, de res-
dic. Pand. quamvis alter alteri dum vi-
uit, possit suas vices concedere, ita efficaci-
ter, ut si is cooperit cognoscere, nihil interfit
an possit postea iudicare, sed solus proceder,
c. quamvis, c. licet, de offic. delega.

d cap. sciscitatus, de rescript.

e dict. c. licet, 30. de offic. deleg.

f dict. cap. licet, & cap. fin. §. 1. de offic. legat.
l. & quia, de iurisdict. omnium iudic. ge-
neraliter morte mandantis renovatur man-
datus, §. recte, de manda. apud Iustinian.
l. si vero, §. si mandauero, manda. P. nisi
forsitan tale mandatum sit, quod post mor-
tem mandantis habeat executionem, ut
dicitur de executoribus testamentorum,
de mandatis impositis heredibus, de im-
plenda voluntate.

g Per citationem enim hic quod pertinet ad

perpetuandam iurisdictionem, videtur lis
caepa, cap. gratum, 20. de offic. delegat. Res
litig. & etiam efficitur per libelli oblatio-
nem, quod ad eandem iurisdictionis per-
petuationem pertinet. l. 1. quando libellus
principi datus litig. contestationem faciat.
can. anteriorum, 2. q. 6.

h ca. relatum, 19. de offic. deleg. adde. c. 6. &
7. eod. tit. in Sext. Ceterum si post mortem
mandantis partes responderint coram eo-
dem iudice, nulla de eo obiecta exceptione,
valebit gestum & iudicatum, ca. cum ve-
nissent, 25. de appellat. veluti ex consensu
partium.

i cap. si super, 9. de offic. delegat. in Sex. quan-
do videlicet ipsa gratia non perimitur
morte concedentis, & cui ex executoris da-
tio veluti accessorum coharet, ut ibidem
dicitur, & ita consentit, ca. si cui, de prob.
in Sexto.

C k Nā hec delegatio nō exspirat morte man-
dantis, c. ne aliqui, 10. de heret. in Sex.

l c. legatos, 2. de offic. legat. in Sex.

m cap. ut nostram, de appellat. cap. quamvis
alicui, 6. de offic. delegat. cap. 1. de rescript.
l. iudicium soluitur, 58. de offic. Pandect.
§. recte, de manda. si vero §. si mandauero,
manda. P.

n c. quoniam, de offic. deleg.

o c. licet, de for. compet. c. secundo requiri,
de appellat.

D p in c. 2. de offic. delegat.

q c. licet Tranenses, 5. de offic. legat. can. no-
men presbyteri, 2. q. 1. can. multum super,
3. qua. 6. l. 1. C. de relationib. lex illo, C. de
relationib. l. ex illo. C. de appellationib. &
in dec. Rota, 718. dic quod, in antiqu. dici-
tur quod iurisdiction delegati exspirat per
remissionem causa ad seniorem, per cap. ex
literis, de offic. delegat.

E r cap. in literis, 9. eod. nempe cum effectu, c. si-
gnificasti, & c. querentia, c. venerabilis, eo.
tit. l. index postea quam, de re iud. P.

s c. ut debitus honor, de appellat.

t c. interposita, & c. sape, de appellat.

v c. si. de offic. leg. l. venditor, 49. §. si. de indic.

Aaaaaa 2

DE IN IUS VOCANDO. A

a T I T V L V S V.

a Hac rubrica non exstat expressa vñjorata in iure Pontificio, quamvis de vocatione in ius, in eo diuersis in locis & necessar. o agatur, ut liquebit ex sequentibus. At iure ciuili, exstat titulus, de in ius vocando. ior. 2. P. tit. 4. & libr. 2. C. tit. 2. & in Panett. adhuc nrbr. in ius vocati sunt, &c.

C A P V T I.

Continuatio, & quid in ius vocare. B

Cognita quæstione de iudicibus, agamus de materia eorum, & primum de lite apud nos deferenda. Omnia autem instituendarum actionum initium, ab ea parte proficiscitur, quæ est de in ius vocando. Aduersarius enim vocandus in ius, vocandus corāco, qui cōtendentibus ius dicturus est. **a** In ius vocare itaque est iuris experiundi causa vocare. **b** Canonica vero vocatione est, quando obseruato legitimo dierum intersticio, causæ suæ quis adesse iubetur. **c**

S C H O L I A.

a §. omnium de pœna temer. litiga. l. 1. de in ius vocan. P. l. iudices, cum auctoritat. seq. C. de iudic. Inter ea, que in ordinato iudicio requiruntur, est citatio. cap. inter quatuor, de maior. & obedien. cap. quoniam contra, de probation. neque iudicium con. Dtra non citiarum valet, cap. Ecclesia sanctæ Mariae, 10. de constitutio. c. cum dilecti, 6. de dolo & contum. ibi, volentes iuris ordinem obseruare. &c. Vide extranagantem communem, vnam sanctam, & ibi gl. fin. de dolo & contumac. vocatione in cimilibus, vel video necessaria negotiis, quod de uno quoque negotio presentibus, quorum interest tractandum si. l. de uno quoque, E de re iudica. P. l. nam ita diuus, de adoptionib. P. In criminalibus multo magis, ubi defama, corporis suppicio, vel de vita agitur, idq. vel exemplo Dei, qui quamvis occulta mentis & cordis hominum non erit, tamen noluit duranare Adamus in-

auditum & nō citatum ad iudicium, Gen. 3. c. can. Deus omnipotens, 2. q. 1. facit clem. pastoralis, de senten. & re indic. can. nullam ante, can. indicantium, 30. qu. 5. l. fin. C. de accus. Ita statutum, & can. 5. regulatum, 5. q. 2. non esse recipiendam institutam accusationem, prūsquam accusatio fuerit vocatus. Nullus in summa maior defectus iudicij, quam citationis, que defensionem a iure prouidentem naturali, respicit, defensio quippe naturalis & iure gentiū permissa, l. ut vim, de iustit. & iur. neque principē hunc defectū supplere posse, secundum Felin. ad cap. ex parte, 2. de off. delegat. Decimum, consil. 63. viso puncto, de Afflictis, decis. 307. in fin. Boerius, m. decisio. 247. num. 7. tractatur & in non citatur. & inauditum non esse statendum, immo nihil congrue posse statutum, in can. can. 3. & sequen. omnia, 2. queſt. 9. Volum contra præsentem nō esse vocationem, de substantia iudicij, docet Ioan. Andr. in c. fin. de elect. in Sexto. Plato quoque in 8. de legibus, existimat in iudicij vocationem esse necessariam.

b l. 1. de in ius vocan. lib. 2. P. tit. 3. c. cum dilecti, de dolo & contum. litis preparatio est vocatione, hac & denuntiatio, ut & libelli oblatio; appellatur & hec preparatis in ius vocatio. l. quemadmodum, 2. de inoffic. seſtim. P. & citatio unde citati in clem. 2. de pœnis, conuentio, unde conuenti & conuenire, in capit. ecclesia sanctæ Mariae, de constitut. Prima citatio itaque ad iudicium fit, videtur ante iudicialis, ut notatur per Innoc. & Hostiens. ad c. quoniam contra, deprobatis gloss. ad clem. 1. ad verbum, citationes, de iudic.

c can. fin. §. his auctoritatibus, 5. queſt. 2. Hoc autem finitio intelligenda erit, de legitime & suo tempore facta citatione, non de alia aliter f. ita, dict. can. fin. in princ. & can. vocationis, 5. q. 2.

C A P V T I I.

Quotuplex in ius vocatione seu citatio.

Citatio

Citatio quædam est iuris, quædam hominis. **a** Iuris est, quando ius seu lex statuit aut canon, certum dierum terminum, intra quem debeat quis iudicio ad audiendum aliquem exercendum se sistere vel adesse. **b** Hominis vero, cum iudicis mandatu in ius vocatur. **c** Vtraque duplex, vel generalis, vel specialis. Generalis est admonitoria, ut quicunque sua interesse putauerit, negotio adsit & veniat in ius. **d** Specialis continet certam personam vocandam, & ut plerunque causam vocandi & litem, vel litis partem, & fit verbis & literis. Est & alia realis, quæ fit per prehensionem vel captionem personæ, quæ ad ius dicitur. **f** Et illa personalis, cuius & alia species, quæd vocatus iubetur in propria persona venire. **g**

S C H O L I A.

a Clemen. 2. de pænitent. ibi, ne citati ad apostolicam sedem, vel ab homine, vel a iudice, &c. Neque minus arcta citatio iuris quam hominis, Rota deci. 484. si appellans, num. 7. in nouis, imo magis, quia citatio legis est peremptoria, et si lex nihil de peremptione dicat, non autem hominis, causa quæ, de rescrip. cap. 1. de electio. in Sext. iuncto. ca. 1. de appellatio. in Sext. & ibi innoc.

b Vt in c. 1. de electio. in Sexto constitutum, ut qui impugnat electionem, a die qua appellaverit, intra mensem in curia Romana compareat, idem in cap. cupientes, eod. titul. in capit. quamvis, de offic. ordinari. capit. 1. de appellatio. in Sexto. in l. scire oportet, 13. §. 1. de excusatio. tutor. libr. 27. P. tit. 1. l. 1. C. de dolo.

c Ut in c. cum dilecti, de dolo & contumacia. lib. 1. tit. 14. ca. veniens, de accusat.

d Quemadmodum in c. 1. de electio. in Sexto. l. si eo tempore, de remissio. pignor. C. tractat. de hoc Hostiensis & Innocentius ad capit. dilecti, de exceptio. vbi plene & in decisione Rota 19. si impetretur, num. 2. in nouis.

A e Fit enim in initio litis generalis quædam vocatio, qua habet litis causam certa admonitionem. Atque etiam in exordio litis solet talis generalis vocatio decerni ad legitime comparendum ad singulos actus, usq; ad sententiam inclusive instructa, cum omnibus iuribus, scripturis ac monumentis causam concernentib. Rota decis. 245. cum iussu iudicis, non aliud. l. fin. C. de exhib. reis. l. cum clericis, l. omnes, C. de episcop. & cler. Debent quoque & esse iudices, qui hoc in beant ex maioribus, qui saltet habeant mixtum imperium, §. si vero etiam, cum sequent. de exhibendis reis. in nouel. auhent. qui semel, C. quomo. & quan. index, nisi ageretur de debitor e fugitiuo, qui prehendi potest iure, ut iudici sit attur, l. ait prator, §. si debitorem, quæ in fraudem creditor. P. Fit hac realis ductio maxime in criminalibus, l. plerique, de in ius voc. P. cap. proposuit, & ibi Henric. Bohic. de for. comp. c. si iudex laicus, & cap. si clericus, de sent. excommu. in Sex. Species quædam etiam realis seu personalis citationis est, quando apparitores parlamentorum vel regiorum maiorum magistratum, malofera: iu. virg. & delatores, eatactos vocatos citant, dicendo, rex vos salutat, pro qua citatione facit l. hac lege, §. 1. ibi, aut plures forte feriendi sunt, de proximis sacro. scrinior. libr. 12. C. vbi tamen corrupte legitur, ferendi sunt, pro feriendi.

g Vocant adiournement personnel, Galli, quale in c. 1. de iudiciis in Sex. qua citatio, ut plerung; decernitur in delictis leuibus, & in quibus personam ipsam exigit iudex presentem, per se, ut in exemplis, sequentis capituli tertii.

C A P V T I I I.

Pro quibus quis in ius vocari potest aut debet.

Q Via ergo citatio est iudicij principiū & fundamentum, a ideo sine ea fieri non debet. **b** Regulariter etiam omnis actus judicialis, contra non citatum ipso in-

Aaaaa 3

re nullus est, c ideo & quilibet actus distin- A
ctus, indiget citatione. d Veruntamen pro
civilibus negotiis, nemo potest citari, vt
personaliter cōpareat, cum possit si velit,
vel per se vel per procuratorem compare-
re. e Pro criminali tamen poterit, f aut pro
veritate dicenda, g aut pro præbendo iu-
ramento calumnæ, h aut si alio modo ne-
cessitas postulet partes vel personas iudici
exhiberi, i aut si actus gerendi sint præsen-
tibus quorum interest. k

B

S C H O L I A.

- a §. fin. de pœna temere litigian. clem. pastoralis, de re iud. c. quoniam contra, de proba.
- b l. de unoquoque, de re iud. P. l. nam ita di-
uis, de adopt. P.
- c in predictis iuribus, & per interpretes ad
d. clem. pastoralis. Matth. de affict. de-
cis. 307. nn. 29.
- d Maranthain praxi, part. 6. tit. 6. Felin fu-
se, ad c. cum olim, nn. 1 1. de sent. & re iudi.
& Bal. ad c. quoniam contra, 4. col. in fi. de
probatio. tradit, interpretes dividere cita-
tione, in eam, que ante iudicialeis dicatur,
que fiat pro litis ingressu, & in iudicialeis
que fiat pro litis ad ulteriora progressu, &
in aliam iudicialeis peremtoriam, & post
iudicialeis, que fiat post sententiam, in ar-
ticulis opportunitis, & in executione.
- e c. querelam, de procurat. l. 1. & fin. eo. tit. D
in c. 1. de iud. in Sext.
- f Hec & sequentia probantur, in cap. 1. §.
fin. de iudic. in Sexto. Causa criminalis in-
telligitur de crimine criminaliter intentato,
non autem si ciuiliter, quia tunc pos-
set interuenire procurator, cap. iue, de pro-
curator. ca. super his, de accusat. non ita si
criminaliter, exceptis casibus notatis, in
ca. si quando, 2. q. 6. in glo. fin.
- g dicit. cap. 1. de iudic. in Sexto. Hoc enim per-
sonale, dicere testimonium, de veritate, ideo
cognatur venire testes sive, toto titulo, de
testib. cogen.
- h dicit. c. 1. de iudi. in Sexto. & hoc personale
otiam, ca. in pertractandis, de iuramen. ca-

lum. auth. principales, de iure iur. propter
calum. dando. C. poterit tamen dari pro-
curator ad hoc iuramentum prestandum,
cum speciali mandato, de iurando in ani-
mam constituentis, c. fi. de iura. cal. in Sex.
i dicit. c. 1. de iudi. in Sext. quod arbitrio i-
dicis relinquitur, ubiunque autem quis
personaliter venire mandatur, non potest
per procuratorem compare, c. fin. de ma-
ior. & obed. libr. 1. tit. 33. c. dilecti, de dolo
& contumia. cap. exposuit, de dilatio. Rota
decis. 272. licet contra, in nouis, & si non
potest venire, non tenetur etiam procurata-
rem mittere. l. fin. C. de procurator. potest
tamen, immo debet, nuntium mittere ad al-
legandas excusationes iudici, coram quo
debebat se sistere, c. querelam, de procura-
vbi de hoc agitur.

k Iuxta l. de unoquoque, de re iudic. Pan. l.
properandum, §. fin. autem de iudi. l. iudi-
ces, de fide instrument. Bartol. ad l. item
sila, de constitutio. pecunia. Felin. in ca. in
nomine Domini, nn. 3 1. de testib. vel si a-
gatur de testibus vel instrumentis produ-
cendis, & audiendis vel impugnandis, ut
ibidem. si verificanda sit scriptura princi-
pa. Paul. Castr. & tex. ad l. et si contractu,
de fide instrum. Felin. ad c. scripta, eod. tit.
si dande sint literæ compulsořia ad exhibi-
endum exemplum, vel ut loquuntur ad
copiam instrumentorum penes aliquem ex-
sistentium, & transumpta facienda sint, vel
ex archiūis, vel aliud, citantur quorum
interest, ut veniant, ad sint vel mittat pro-
curatorem, Paul. Castr. ad l. indices, nn. 8.
de fide instrum. Octavianus Weſtrius. lib.
6. introductionis in aule Romana altio-
rem, c. 1. nn. 12. & 13.

C A P V T IIII.

- 1 Quis vocare vocarie in ius possit.
- 2 A quo iudice, unde & vbi.
- 3 De quibusdam, qui non possunt vocari vel
prehendi.

O Mnes in ius alios vocare, † ipsi vocari
possunt, nisi expresse prohibeantur.

etur. **a** Prohibitio autem, vel est absoluta, vel cum venia tantum permisla, postulata a iudice, veluti quando liberto permittitur, eo tantum modo vocare in ius patrum. **b**

2 Omnes item iudices, † quibus est permisla vel concessa aliqua iurisdictio, potestatem citandi habent, quia aliter iurisdictiōnem exercere nequirent. **c** Attamen iudex delegatus per rescriptū summi pontificis, non poterit ultra duas dietas extra prouinciam quenquam citare, nisi nominatim idipsum ei permittatur. **d** Nec citare eis licet extra locum, ubi tenetur iudicare, eaut ad locum non satis tutum, aut in honestum. **f** Non potest quoq; iudex manifeste incompetens valide coram se extra potestatem vocare. **g**

3 Non vocatur quoque † in ius spoliatus ad instantiam spoliantis, vel saltē non tenetur ei respondere, priusquam restitutus fuerit. **h** Non possunt quoque regulatiter prehendi confugiētes ad ecclesiam, nisi forsitan fuerint homicidæ, per proditionem & insidias, & non prehenduntur quoque, aut capiūtur corporaliter, ut carceribus detrudantur, mulieres. **l** Aliæque quædā personæ, quæ ex iure ciuili cognosci possunt. **m**

S C H O L I A.

D

a In l. 2. de in ius voc. Pandeat. ubi persona cum sequen. ponuntur prohibita, iunge l. de unoquoque, de re iud. Pandeat. Cum enim edictum, de in ius vocando sit prohibitorium, quæ non inueniuntur prohibita, censentur habere permissionem, l. cum prator, de inde. cum simil.

b tan. episcopus, qui mancipium, 8. §. liber-
tus, 12. q. 2. l. 4. §. 1. & l. si. de in ius voc.

c Commissa enim iurisdictione, omnia cen-
sentur commissa, sine quibus non potest ex-
pediri, l. 2. de iuris d. omnium indic. P.

d nonnulli, 28. de rescript. c. olim, 7. de ex-
cep. c. si. §. conservatores autem, de offic. de-
leg. in Sex. dies a est, sicut ymni diei, quod

ex consuetudine regionum mettendū erit.
Quamvis de iure ciuili, 20. millaria pro
singulis diebus numerentur, l. 3. de verbor.
signif. l. vicina, si quis cautio in P.

e c. fi. §. conservatores, & ca. statuum, 11. §.
in nullo, de rescript. in Sext.

f In c. de cetero, de senten. excommun. c. ve-
niens, de accusatio. ca. cum R. 35. de offic.
delegat. ca. ex parte, 37. de appellat. l. 21.
§. sed et si, de recept. arbitri. P. clem. pastora-
lis, de re iudica. Pro loco non tuio etiam
habetur, si in eo sit morbus contagiosus, c.
communis, 23. distinet. Quod si quis cite-
tur ad locum, non tutum, poterit appella-
re, et si non petat locum securum, c. ex par-
te, & ibi Innocentius, de appellat. Tuitus
tamen faciet pars, si mittat excusatores, de
loco non tuto, quo casu, si non admittatur
etius exceptio, vel excusatio, poterit appella-
re, maxime si petat sibi assignari locum
tutum & ei denegetur, Rota decis. 15. no-
ta quod ubi, in antiqu.

g ca. cum Episcopus, de offic. ordina. in Sext.
ca. si duobus, 7. de appellatio. l. si. de iuris.
omnium indic. Pand. l. 53. §. fin. & l. 54.
§. fin. de re iudica. dixi vero oportere ma-
nifeste esse incompetentem indicem, cui
impune non pareatur. Alioquin enim, si
dubitetur, vocatus debet comparere fori
sui priuilegium allegaturus, l. si quis ex
aliena, §. de indic. P. l. 2. si quis in ius vo-
ca. non ierit P. tractant interpretes, ad cap.
eum ordinem, de rescript. c. cum parati, de
appellatio. Nihil autem hic interest, sint
ne ordinarii aut delegati iudices, qui male
& sine potestate vocauerint, veluti si plus
ribus datis indicibus, pars tantum citau-
rit eorum, vocatus non tenetur venire, cap.
prudentiam, & seq. c. ex literis, de offic. de-
leg. c. si duobus, de appella-

E h c. prius, 3. q. 2.
i c. inter alia, de immunita ecclesia. l. 2. C. de
his, quia ad eccl. confuger. Alexand. confi-
145. volum. 7.
k c. 1. de homicid. d. c. inter alia, & ca. fin. de
immunita eccles.

1. l. 1. & auth. seq. C. de officio. dicens. iud. au. then hodie, de custod. reorum. C. m enumerantur, in l. 2. & sequent. de in ius voca. libr. 2. P. tit. 4. l. 1. 2. 3. eod. tit. libr. 2. C. tit. 2.

C A P. V.

- 1 Deformulis & modis vocandi seu citandi per editum.
- 2 Per vocem iudicis.
- 3 Aut praconis.
- 4 Per literas, voceue apparitoris.
- 5 In ecclesia per curionem, per sonitum tuba vel campane.
- 6 In citatione qua considerada, nempe commissio, citatio, relatio, terminus, causa.
- 7 Vocari quomodo debeat citandus.
- 8 Quo die, num festino, & ad quem diem & locum.

1 **C**itationum & seu vocationum in ius, quædam fiunt a per modum editi, b diebus solemnibus, c in quibus summi Pontifices solent facere processus generales, cōtra reos, aut contra criminibus quibusdam generaliter infectos, d & proponunt citationum editum in publica audientia literarum apostolicarum, vel in Papali palatio, vel postea in maiori ecclesia loci, vbi Romanus est Pontifex. Ita vocatur quis in ius per publicam editi propositionem.

- 2 Et per vocem ipsius quoq; & iudicis, momentis presentē, vt certa die veniat, e qua vocatio habet vim peremptoriæ editi. f
- 3 Item per vocem præconis, & ad quam, postquam citatus in ius non venerit, maxime peruenitur, vel si quando vocandus latitet, vel vagetur, & fraudulenter se absenteret, & nesciatur vbi sit, cumque ad damnationem ob contumaciam procedendum est, quo casu & trinæ citationis editum publicatur. g

4 Fit & citatio per literas iudicis & per apparitorem, h iubetur & viua voce sine literis nuntio, vt citet vocandum, i addito legitimo & sufficienti ad comparendum termino. k

A Fit & aliquando & citatio in ecclesia per curionem in publica prædicatione, vt in publicatione monitoriarum literarum, ante excommunicationem pro occultis reuelandis, & in publicandis matrimonii, & in quibusdam alis. B Fit & per sonitum campanæ & sonitum tubæ, vel cornu per præconem. m

In omni citatione & tria erunt consideranda, iudicis cōmissio, citationis exsecutio, & ipsius exsecutio relatio. n Item ultra datus ad comparandum idoneus terminus, sine quo citatus venire non cogitur. o

Debet & legitima citatio & continere causam vocationis, & tenorem cōmissio- nis delegati, vt per ea vocatus ad cedēdum iudicio, vel ad defendendum se præpare, p Vocandus autem debet vocari, si inueniatur in persona propria, vel si absens sit, ad dominum eius facienda denuntiatio, vel procuratori eius. q

Obseruandum etiā, & ne citatio die festi stiū seu dominico fiat, alioquin improbanda, r si citatio interdum ad totā causam: quæ id operatur, vt nō debeat postea in articulis eius repeti, & perseveret usque ad definitionem. Interdum ad vnum articulū tantum, quæ pro aliis non prodest. Fieri & debet ad certum & vnum locum vocatio, alioquin si reus auctorem virtute D impetrati rescripti, eodem tempore ad diuersa loca, vel indeterminate ad villā, quæ commune cum pluribus eiusdem prouinciæ villis habet vocabulum, citari procurat, vt dum non comparuerit excommunicetur, vt contumax, & sic eum a sua intentione repellat, rescripti commodo carere debet, & in expēs ac damnis aduersario condemnari. t

S C H O L I A.

E a Ut docetur in clem. 1. de iud. vbi ponuntur quæ sequuntur, & restringitur extrauagans Bonifacii unio. de dolo & contumac. in extrauag. communib.

b editum hoc publice proponitur, exemplo editi prætoris in albo descripti, in l. si quis id quod,

id quod, de iurisdict. omnium iudic. P. Di-
mittunt autem illa citatio affixa per ali-
quor horas, ut avert. *M. ilius* & *Rota*
decis. 223. in nouis, idque ut legatur ab o-
mnibus originalis scriptura. Sicq; affixio
& publicatio, quamvis publice non lega-
tur, sufficit. *Sicut Cassiodorus* testatur de-
ciso. 4. de dolo & contumia. *Tiraquell.* de
viro que retrahit. §. 9. in secundaglo. nu. 8.
& sequent. Edictum dicitur citatio, quia
prator edicebat talem, esse citandum seu B
in ius vocandum, §. fin. de pena temere li-
tigantium, ibi quia prator edicit, &c. I.
cum vero, §. fin. de fideicommissa, liberta.
C solemnis dies, in quibus siant isti processus
generales, sunt, dies Iouis hebdomadae san-
cta, dies ascensionis domini, dies dedicatio-
nis basilicarum diuorum Petri & Pauli
mensis *Nouemb.* gloss. ad clem. 1. ad verb.
solemnis, de iud. *Ioan.* *Andreas* ad cap.
ut commissi. de her.

D vi contra hereticos c. excommunicamus,
§. fare, & ibi glo. ad verbum piratis, de
heret. contrapiratas, inc. excommunica-
tione, de raptorib. contra noua veltigal-
lia imponentes, ca. innouamus, de censibus,
& contra alios infectos criminib. u com-
prehensis in bulla publicata in cona domi-
ni, *Rome.*
E 1.2. C. quomod. & quando iud. *Barbatia*
ad c. ex literis, numero 15. de rescript. fitq;
hac citatio per iudicem in praesentie, nec
interest regulariter sine index ordinarius
vel delegatus, vel arbitrator, omnibus e-
num id permisum est. gloss. & doctores, in
l. *sancimus*, per illum textum. de iudic. C.
Imola ad clem. 1. de iudic. Speculator ti-
tulo de citatione, §. sequitur facit l. sed in-
terpellatur. & ibi notat. de arbit. P.

E glossa ad §. illud, in verb. decreto, de heret.
& Falcid. in nouel. literis autem & man-
datis iudicis iubetur citatis, ut ad sint iu-
dicio. Illa mandata sunt denuntiationes,
edita, litera, d. l. sed interpellatur, §. arbit-
ter, de recepti. arbitr. P. l. cum vero, §. euo-
cari, vers. proinde denuntiationibus, &c.

de fideicommissa, liberta. P. l. consentaneum,
C quomodo & quando iudic. cap. pruden-
tiam, de officio delega. cap. nec episcopi, de
temporib. ordinatio. cap. 1. 3. quast. 5. cap.
si agrotans, 5 quast. 3. plene Bartol. ad ex-
trahag. ad reponendum, ad verbum, lite-
ras, quomodo in crimine lesa maiest. pro-
ceden. fit. Diriguntur porro ista luctu & ex-
sequede in curia ecclesiastica clericis, no-
tariis, & alio, qui ex commissione exsequuntur,
& relationibus illorum creditur, ma-
xime notariorum, qui sunt, persone alio-
quin publica, & fide digna, cap. ad audi-
entiam, de prescriptio. cano. *sancimus*, 1.
quast. 7. Curia autem secularis, ut plerum-
que suos habet viatores, apparitores & nū-
cios, quibus committat huiusmodi citatio-
nes vel vocationes personales, verbales &
reales faciendus, quibus creditur in rela-
tionibus exsequitionum factarum, maxi-
me dum presentibus testib. exsequenti sunt,
quod fieri debere in Gallia ne frans com-
mittatur placuit regibus.

G l. fin. de feris, C. auth. qui semel, C. quomo-
do & quando index. Edictum interdum
trinum ad constituendam contumaciam;
interdum unum pro tribus peremtorium,
quo index comminatur etiam parte ad-
uersa vocata, absente, cognitum & pro-
nuntiatum, l. in peremtorio, l. ad perem-
torium, & sequen. de iud. P. l. 1. §. hoc edi-
cto, que sententia sine appellazione rescin-
dantur. fit ita vel irina citatione, vel una
pro trib. sufficiente peremtorium edictum.
c. extus, 1. 1. de cleric. non resident. Datur
autem ordo perueniendi ad illud perem-
torium edictum, in d. l. ad peremtorium,
68. cum 5. ll. sequentib. de iudic. P. Inter-
posito inter trinam vocationes ad minus spa-
tio decem dierum; hodie autem 30. ex no-
uella 112. ca. 3. Peremtorium dictum in-
terdib. quod perimat disceptationem,
& ultra non patiatur aduersarum tergi-
uersari, l. & tertium, l. in peremtorio, de
iudic. P. idque comminatio ante peremto-
rium docet, qua index premonet se cogni-
B b b b b

turum etiam absente parte, si. p. ato tempore A non veniat. l. non nunquam, 72. & seq. 73. & post edictum, eo. tit. Consentit superioris formulis, l. consentaneum, 8. Codic. quomod. & quan. index, lib. 7. tit. 43. meminit & de uno edicto & de citatione peremptoria publice in ecclesia maiori proposita pro omnibus, cap. 1. de dilat. in extravagant. communibus. Singulare tamen, quod tractatur in capit. consaluit, 24. de offic. delega. quod si post editi peremptori B diem advenientem, duret iurisdictio citanis, quod possit prorogari dies iudicis in aliam diem sequentem ex aequitate ad expeditandum citatum, vocant curia nostra Gallie, la surseance apres le iour de l' assignation. Sitamen periculum immineat, ut in delegato & alii, ne expiret iurisdictio, non debet prorogari, ut in proxime citato capite dicatur. Citatio peremptoria, voce etiam sit praconis, de qua meminit. l. diuis Antoninus, 7. de in integ. resti. lib. 4. P. ii. 1. Notabile etiam hanc citationem voce praconis fieri non posse iussu delegati ab inferiore, quam a principe seu summo pontifice, aut auctoritate iussu ordinarii, §. om. nem. de litigiosis, in nouelli. Bal. ad l. 2. ad autent. quicquid. quomod. & quan. ind. C.

h de trib. illis formulis vocationis, meminit ca. unicum, de dolo & contumac. in extra- D uag. communib. & ut dixi, si quando latitanerit reus vel vagabundus sine certo domicilio sit, legemus editis voce praconis aut tuba euocatur, & si non compareat in illum secundum leges proceditur, §. si vero quis comprehensorum. nouell. 134. c. 5. ut nulli iudicium liceat habere loci seruato- rem. Eodem proceditur in citandi poten- tibus, ad quos iusto tri non potest, vi notat Guido Papam, q. 4. 9. Iason consil. 86. in 3. E volumine.

i ut in capit. cum dilecti, 6. de dolo & con- tumac.

k dicit. clem. 1. de iudic. c. vni. de dolo. & con- tumac. Terminus autem debet esse conne-

niens distantia locorum, in quibus compa- rendum & veniendum est; iuxta l. 1. si quis cautionib. Pan. §. qui excusare, de su- ppet. tutor. cum simi. Alter non existente competente termino, citatio tanquam te- meraria non arctaret citatum ad compa- rendum etiam post terminum, ut notat Barbatia & Panormit. ad c. cum dilecti, de dolo & contumac. Cassiodor. decisione 6. eiusdem tituli, de dolo facit l. aut qualiter, quod vi aut clam. Et ita etiam citationem factam cum arcto tempore adsi- stendum & comparendum non valere, docet Mathaeus de Afflictis, decisione 124. incipien. esse, num. 3. & decis. 366. in pleno. nume, 15. Cassiodor. decis. 3. de dilatio. dubitatum autem, an si citatio absq. termini praesivice fieret, valeat. In qua questione maioribus suffragiis con- clusum, valere & esse efficacem, atque in ea tacite intelligi, ut etiam congruo tem- pore compareat. Felinus in c. consulut. de offic. deleg. Alex. ad leg. liber homo, §. 1. de verb. oblig. Boerius decis. 235.

l clem. vnic. de foro compet. c. cum inhibitio, de clandestina deponja.

m per campanam citatio fit ad congreganda capitula, collegia, uniuersitate que alias seu municipes, c. in causis, §. nunc, & ibi Panormit. & alii de electio. gloss. in c. si capitulo. de concessio. prabem. in Sext. l. sicut, quod cuiusq. uniuersit. a nomine. in P.

n Felinus ad c. gratum column, 3. de offic. delega. & in c. 1. de iudic. Bald. adl. in c. de fersis. Iason ad §. quadrupli, de action. nec presumitur citatio facta auctoritate iudicis, n. si appareat. Sreminus consil. 33. Felinus ad c. quoniam contra, de probatio. Examinal Ripa ad c. 1. de indic. in si con- fuctudo sit in loco, ut publico nuntio cre- datur, ut predicti interpretes tradunt, & Corneus consil. 95. lib. 1. Potest & citatio per partem ipsam litigantem fieri in tribus casibus. primo ex parte si conuenisti mecum quod i. representabis iudici ad meam re- quisitionem & requiram te, ut ea. & te

prae-

presentes, nam illa requisitio sufficeret si con- A
fuerit saltem duob. testibus presentibus eam
facta fuisse, & vim citationis habet; licet
non interrumpat præscriptionem, l. fin. in
princip. & ibi Bartolus & alii, de eo, per
quem factum erit, &c. Felinus ad c. cum
causa. colum. fin. de offic. delegat. Hodie
tamen hoc non est propriæ citationis, sed re-
quisitio, Rebuffus tract. de citationibus
in prefatio. num. 77. & sequent. In tertio
tomino commentariorum ad constitutiones B
regias. Secundum potest fieri citatio per ipsam
partem, ex commissione iudicis, per gloss.
ad l. si ut proponis, in 2. C. quomo. & quā-
do index. Speculator titulo de citatione, §.
sequitur. Rebuffus proxime citato loco,
num. 78. veluti, si index illi dicat, præcipio
tibi, ut notifices aduersario tuo, ut tali die
& hora compareas coram me, & tu quo-
que compareas, ut docet Socinus tract. de
citatione, articulo 8. quæstio. 4. Angelus & C
Iason ad §. paenales, & ad §. quadrupli, de
actionib. verum in Gallia hoc non sufficeret,
nisi illa citatio probaretur literis vel
alio legiūmo modo. Tertio si pars non in-
ueniret nuntiū seu apparitorē qui citet; vel
si inuenierit quidē sed is noluerit citare ad-
uersarium ob metum vel alio modo, posset
in eam causam coram notario & duobus
testib. protestari contra apparitorē, &
postea coram illis testibus vel alii, literas D
citationis parti ostendere, & requirere, ut
compareas, iuxta iudicis præceptum; ta-
lisque citatio valebit, ut ait Bartol. ad ex-
tranag. ad reprimendum, ad verba, per
literas, quomodo in crimi, l. s. maiest. pro-
ceden. sit. Iason ad li. iubere, num. 3. colum.
3. de iurisdict. omnium iud. Alex. ad l. iuste,
num. 21. de acquirend. possess. Alioquin
nemo propria auctoritate priuatis potest
aduersarium in ius vocare, nec per seipsum
vel sine apparitorē seu viatore. Cura enim
iudici esse debet, dare viatorem, qui ci-
tationem factā ei renuntiet, l. magis puto, §.
ne tamen, de rebus eorum qui subintell. vel
cur. s. i. p. l. sed interpellatur, §. arbuer,

dere recept. arbi. l. is cui, §. missus, vt in pos-
sif. legato. & c. P. leg. properandum, §. et si
quidem, de iudic. C. Periculum enim alio-
quin immineret, si permittoretur parti ipsa
vocatio, ne odio mentiretur iudicis ad sup-
plantandum vel decipiendū aduersarium;
neq; facile ei credereetur in causa propria
in præiudicium tertii, l. i. §. cum quis, de
questionibus. P. scriptum etiam ne credas
inimico viro, & ecclesia. 12. Posset & ve-
xare aduersarium temere illum in ius vo-
cando, si iudex prius non discerneret an
vocari deberet, etiam in cunctis, l. ad
optimum, de in ius vocand. Suntque, ut lis-
quet ex eodem titulo, persona, qua & vo-
care & vocari in ius nequeunt sine licen-
tia iudicis & mandato eius expresso. Mul-
to magis in criminalibus est interdicta
realis citatio seu aduersarii prehensio, per-
missa viatori: cum expresso iudicis mada-
to tantum. l. neminem, C. de exhiben. reis.
Neq; etiā est singulis concedendum, quod
per magistratus publice fieri possit, ne sit
occasio maioris tumultus, l. non est singu-
lis, de regulis iur. P. quāquam debitorem
fugientem in def. & iudicis retinere, &
ad iudicem deducere permisum sit in l. an
prætor, §. si debitorem, de his qua in frau-
dem creditor. Et hac proprie loquendo ac-
cipiens. sunt; alioquin enim quotiescumq;
viator citati in ius iudicis ad instantiam
partis aliquem, dicitur ipsa pars citasse, c.
i. de iud. l. i. videri, de vi & vi arma. P.
o can. i. vocatio, 5. q. i. cuius hac verba, Vo-
catio ad synodum iuxta decreta Patrum
canonica, eius, qui impetratur rationib.
scriptis, per spatiū fieri debet congruū,
atq; canonū. Quia nisi canonice voca-
tus fuerit suo tempore & canonica ordi-
natione, licet non venerit ad contentū
quacunq; necessitate, nisi spōte volue-
rit, nullatenus suis respondebit insidia-
torib. Quomodo aut̄ post tempora compari-
tioni præscripta, ad hunc nō veniens sit ex-
spectādū ante condemnationem, dicitur
in c. præsenti, 2. eadem 5. q. i. Docet autem
B b b b b 2

pluribus & ex professo Andreas Gaylus A lib. 1. practicarum observationum, observatione 48. sex requiri in citatione, & quare nomen iudicis mandantis citari exprimendum sit; & observatione 49. quare nomen & cognomen citandi in observatione. 50. quare nomen citandi & cognomen in 51. cur causa citandi libello citationis sit inferenda; in 52. quodentatio nomen iudicis continere debeat, & quare in 53. de die & termino exprimendo: & in 54. & sequenti, B de executionis relatione per nuncium facta, & de eius relatione; in 56. de citatione extra territorium; in 57. de citatione editali, quando locum habeat; in 58. de citatione illegitima per comparitionem validata; in 59. de contumacia actoris; in 69. de contumacia rei. Vide etiam quae nos ipsi satis copiose tractauimus de citatione lib. 48. synagma. cap. 2. & de contumacia eodem lib. cap. 3. capit. præterea, de dilationibus.

P cap. causam quæ, de dolo & contumac. l. dies cautionis, 4. §. prætor aut. & seq. de damno infectio. lib. 39. P. s. 1. 2. denuntiatio seu citationis facienda dicitur t. 3 personam si inueniatur; si non inueniatur in domicilium ubi habuet. Ceterum si non sit habuata res ubi citatio fit, ut puta si insula, vel hereditas adhuc adita non sit, tunc erit libellum vocationis ad ipsas ades proponere; fieri enim potest ut ita monitus, defensor existat, hac ibi; ubi & doctores communiter tenent, quod ille, qui presentis sit est adorandus seu citandus in persona, ex ea. causam quæ, de dolo & contumac. mola ad c. fi. de eo, qui mittitur in possessione. rei seruanc. can. Contrarium tamen seruatur de stylo, maxime si sit impedimentum; datur autem cautela, ut in tecto res sit, ut nuntius seu apparitor referat se citasse reum in domicilio, eo quod non inuenierit personaliter. Aique si citatus non compareat, sufficit publice citationem ad domum vel ad ecclesiam proponi, ea. fin. de dolo & contumac.

clem. unica, vers. ad domum, in princi. co. tit. Refert Mynsingerus centuria 2. observationum singularium, observatione 69. post multam controversiam in cameram imperiali obtinuisse aduersum D. Philippum Landgrauum, etiam encarceratum & delendum ab Imperatore, valuisse citationem contra eum factam ad domum eius. Placuit & valere citationem factam in personam uxoris, vel ad domum habitationis viri, & sufficere, ut & tractat Guido Papaeus decis. 44. & cons. 121. r can. 2. placita, 15. quest. 4. l. s. C. deferit, lib. 3. titu. 1. 2. quia tunc temporis ea in iudicis non sunt agitanda, nisi agatur de periculo anima. can. 1. & sequent. & ibidem gloss. 15. questio. 4. in præxi adornamentum factum seu citatione die feriata, & ad diem feriata valem de consuetudine, sed feriata ad dies assignata, ipso iure extenditur & differtur ad sequentem non feriata, nisi coram cancellario, ut notat Massurius in præxi, titulo de adornamentis. §. 6. item adornamentum, & de hoc notatur in l. 1. §. nuntiatio, & leg. 2. de operis noui nuntia. Scribu & Cassiodorus, decis. 5. de dolo & contumac. omnem citationem quocunque tempore etiam feriarum generalium, vel alias die feriato executionem mandari posse in curia Romana vel extra urbem prouincias, licet iis temporibus contradictriarum audiencia quiescat. Et ita observationi quoque tradit Octavianus Westionis, lib. 4. introductionis in aula Romana altionem, cap. 3. Bart. hoc etiam probat, ad leg. ex quacunque, §. si. si quis in ius vocat. non seru. P. Lansfrancus de Oriano, ad cap. quoniam contra, in verbo citationes, in fin. de probations. Baldus id etiam esse in consuetudine testatur in præxi de citatione, quest. 7. Guido Papaeus decis. 225. incip. an exsecutio. Tractat hanc questionem & fuit Tiraquellus tractat de viro que retrahit. §. 36. nume. 9. Temperant at alii quihanc sententia, ut hoc verum sit, quando a principe citatio emanauerit, vel quādo

do citatio fieret pro causa, quæ diebus feriatis posset agitari; quarum aliqua ponuntur in l. 2. & 3. de feriis. P. I. prouinciarum, 10. C. eo. sit. cum simil. Ceterum non erit alienum addere, quod tradunt interpres, relationem exsecutionis citationis, adeo esse de substantia ipsius citationis, ut non valeat die ad honorem Dei feriata facta secundum Salyctum in l. fin. Cod. de feriis. Alex. ad l. 2. §. nuntiatio, de operis noni nuntiat. quæ autem fieri possint diebus festis, notat etiam glo. cap. fin. de feriis. 5 Ioannes Andreas ad rub. de dolo & contumacia. Innocent. ad cap. consuluit, & ad c. ad petitionem, de offic. delega. Non ideo tamen prima citatio personaliter facta impedit, quo minus necessario quis sit citandus ad alia, quæ exigunt citationem specialiæ, ut ad testes audiendos. t. fin. de rescrip.

C A P V T V I.

- 1 Define & effectu citationis, ut veniat vocatus.
- 2 Perpetuetur iurisdictio vocantis.
- 3 Prescriptio interrumptatur.
- 4 Litis pendentia siat.
- 5 Vis citationum summi pontificis.
- 6 Contumacia ex vocatione auctoris & rei, & eius pena.
- 7 Divisio contumacia vera & ficta.
- 8 Invalide citationis effectus.
- 9 Citationis dilatio suspendit iudicis officium.

Effectus & finis citationis præcipuus, ut vocatus veniat vel compareat per se vel per procuratorem legitimum, ut se possit sive lu defendere. a

Per primam etiam citationem ad iudicium, iurisdictio iudicis in ius vocantis fit, matur & perpetuatur, & præventionem habet. b

Interrumptur & longi temporis præscriptio. c

Dicitur quoque lis pendere, postquam in ea iudice competenti emanauerit ci-

A tatio, & ad aduersarium citatum peruenient, vel per eum factum fuerit, quominus ad eius notitiam perueniret; dum tamen in eius citatione talia sint expressa, per quæ plene possit instrui, super quibus in iudicio conuenit. d

Citationes rursum auctoritate Apostolica, ad instar eductorum in albo prætoris propositorum, etiam extra dies solemnes, in quibus Romani pontifices processus consueuerunt facere, generales, ab ipso Papa specialiter & certa scientia factæ, in Apostolicarum audiencia publica literarum, vel in Papali palatio publice postmodum maioris ecclesiæ loci, in quo Romanus pontifex cum sua curia residebit, ianuis affigendæ, sic valent ac arctant citatos post lapsum terminum, quem considerata distantia locorum citationibus apponi conuenit competentem, ac si ad

C eos personaliter deuenissent; nempe tantum, quando illi impediunt, ne ad eos citationis perueniat, vel si tuto domicilium eorum non possit adiri. e

Contumacia nascitur quandoque, respectu non venientis, siue vocantis, siue rei. Nam auctor si non venerit in termino ad quem fecerat aduersarium citari, reo venienti in expensis propter hoc factis legitime condemnari debet; nec ad aliam

D citationem faciendam admittendus est, priusquam cauerit, quod in termino fideliter debeat comparere. g Neque a communione quis est suspendendus, nisi ad causam suam dicendam die statuta literis iudicium euocatus occurrerit. h Quod si legitime & sufficienter citatus non venerit statuto tempore; agetur nihilominus causa, & sententia ferri poterit contra absentem, Dei præsentia replete locum absens. i Poterit & vere contumax excommunicari, k & ad expensas ob contumaciam factas condemnari. l Poteſt & auctor ante litis contestationem, propter rei contumaciam mitti in possessionem rerum contumacis custodiae causa. m Et

ultra multam, ob cōtemptum iurisdictio- A
nis, dicere in contumacem. *n* Qui etiam
cītatos vel a lege vel ab homine ad curiam
Romanam, detinuerunt, ne possent sedi-
bus conuenientibus ibi fistere; quique se
cāpi procurant, ne tempore venirent im-
posito, priuantur suis beneficiis ecclesia-
sticis. *o*

Porro contumacia in non veniendo
constituitur *p* vera, ficta, prāsumta; verus
contumax ille, qui personaliter citatus re-
spondit, se nolle venire ad iudicium, *q* qui-
que in capturā seu prāhensionis breui
trinaq; citatione personali, sive in perso-
na sive in domicilio, sive voce tubæ præ-
conis, sive alta apparitoris aut seruientis
voce per vicos aut in quadriuīs euocatus,
coram iudice, a quo fluxerint edita, non
compareat. *r* Non verus & fictus dicitur,
qui cuī ad domum tātum fuerit vocatus,
non compareat. *s*

Erit & effectus citationis, vt quanquam
citatio inualida seu defectuosa non con-
stituat citatum in mora, aut in contuma-
cia, & processus super eam factus nullus
sit, *t* tamen si male ex illa citatus, sponte
compareat, validabitur. *v* Is autem, qui
notorie vocari non potest, non est contu-
max, si non compareat. *x*

Addemus & alium effectum citationis, D
vt pendente dilatione veniendi data in ci-
tatione, nihil cōtra vocatum a iudice fieri
vel statui possit. *y*

S C H O L I A.

a Clem. *pastoralis*, *de re iudic. leg.* nām ita-
diūs, *de adoptio. in. P.* *Et* ēst iudicii fun-
damentum, *§. fin. de pān. temere litiga.*
glo. ad c. quoniam, ad verbum citationis,
de probatio. Alioquin. omnia in absentes
statuta, irrita sīt. canon. omnia, can. ca-
ueant, 3. q. 9. atque itareus vocatus saluis
exceptionibus sibi competētibus iudicium
fūscere teneat, cap. 1. de iud. vel propo-
nere ius renocandi domum, ut in leg. 2. §.
legatis, de iudic. P. c. fin. de foro competen-

vt contra, comparente reo, actor tenetur
vīg, ad finem instituū persegni iudicium,
& in lite persistere, aut h. qui semel, C. quo-
mod. & quād. iud.

b cap. proposūisti, de foro compet. c. gratum,
cap. relatum, de offic. d. legat. vide Rotam,
decisio. 396. nota valet citatio, in antiqu.
glo. ad clem. 1. de iud. l. si quis postea quām,
cod. tit. P.

c I. cum notissimi, de prescriptio. 30. vel 40.
annor. C. cano. penult. 16. q. 3. si citatio si
valida, non aliuer.

d clem. 2. vt lute penden. nihil innoctetur lib.
2. tit. 5. Pendere autem lis plurib[us] modis
dicitur, & non tantum post litem conte-
statam, ut in cap. ex parte, 2. de verbor. si
gnific. sed etiam per oblationem libelli fa-
ctam princip. l. 1. C. quando libellus prin-
cip. oblat. lit. contest fac commissione nego-
tii, cap. canam, de testib. altisq; modi, &
per hanc factam ciationem, in qua causa
proper quam in ius vocatus quis si coni-
neatur, d. clem. 2. notatur tamen in decis.
Rotae, 1. 79. incip. clementina 1. in nouis,
hodie in stylo curia Romana seruari, ut
sufficiat cursoris citatio simplex sine ex-
pressione cause ad instituendam litem pen-
dentiam, & ad finem, ut postea factam
contrarium tanquam attentata renocen-
tur, dummodo citatio ad partem citatam
peruenerit. Casus porro, in quib. litis pen-
dentia consideratur, notantur in cap. præ-
senti, gloss. 2. de offic. legat. in Sext.

e Totā sequens decisio junta est ex clem. 1.
de iud. ubi referuntur Bonifacii constitutio,
que idipsum statuerat generaliter de edi-
ctō citatorio, & tamen restringit ad per-
sonas impēdentes, ne ad eos peruenire ci-
tatio, vel quorum domicilium non possit
adire iuto.

f cap. 2. & 3. de dolo & contumac. non ve-
niente altere vel reo, §. si vero causam in-
nonel. 112. & verus contumax sit ex ci-
tatione in personam vocati facta, non tamen
manifestus. vide gloss. ad dict. clemen. 1.
de iudic. ad verbum personaliter, nasci-
tur

- en tamen & ex aliis capitibus, de quibus A norat gloss. ad capit. 2. ad verbum contumaciter, de dolo & contumac. in summa tamen, qui se fecit citatum, & non comparet, presumitur malitiose versari, c. ad hæc, in 3. de appellat.
- g capit. unicus de dolo & contumac. in Sexto. & erit absoluendus reus, capit. reprehensibilis, 26. §. si autem, de appellatio. canon. final. §. si ergo, 3. quæstione 3. novell. 53. in princip. maior est autem contumacia actoris non venientis quam rei, can. 1. 4. quæst. 4.
- h can. 1. quis quis, 4. q. 5.
- i cap. unicus de eo qui mittitur in possess. causa seruan. in Sexto. cap. 2. de arbitrio. in Sexto. cap. 3. & 4. de dolo & contumac. cap. pertinax, 53. de appellatio. cap. quoniam, 5. § porro speciales, ut lite non contestat. cap. 1. qui maior mon. acui poss. can. de illicita, § de conventione, 6. 24. quæstio. 3. in can. C 73. Apostolorum, que omnia ibi intelliguntur & explicantur, quando vocatus est declaratus contumax tribus edictis, aut uno peremptorio, l. properandum, § et si quidem de indic. C. l. & post edictum, 73. cod. tit. P.
- K can. 8. honoratus, 74. distin. & in summa D 4. quæstione 5. cap. querelam, de procurat. cap. 1. cap. 26. cum igitur. cap. 3. cap. quoniam, 5. vers. licet, ut lite non contestat. cum similib. notatur tamen in decisio. Rota 789. sciendum est, in antiq. quod citatus per auctoritatem audentiae contradicitoriarum extra curiam, si fuerit contumax, & porrexerit libellum aduersariis, non potest excommunicari in causa spirituali, possit autem in profana, & iia tenebre Rotam.
- l fuse tractatur in glossa can. honoratus, in glossa ad verbator scriptis, 74. distin. & in cap. unicus, de dolo & contumac. l. properandum, de iudi. C. & ad interest, l. sanctius. C. eodem titul. capit. auditus, in 1. de procurat. cap. pia de exceptio. Quanquam enim pro vera contumacia ir. na edicta
- requirantur, tamen poterit quis damnari ad expensas pro simplici contumacia & prima. can. de illicita, 24. q. 3. auth. qui semel, quomodo & quando index.
- m cap. 1. 2. 3. c. fin. de eo qui mittit. in possess. rei seruan. causa. lib. 2. tit. 15. idque via radio affectus reus, teneatur se sistere in indicio. cap. 3. c. quoniam, 5. §. in aliis vero, ut lite non contestat. capit. 2. & 3. de sequestra. possessio. l. 2. quibus ex causa in possessio. eat. P. l. 2. §. fin. ubi in rem actio. & c. l. Quod si adhuc non se sisteret intra annum, datur detentori post annum plena possessio ex secundo decreto. cap. 1. de eo qui mittitur in possessio. rei seruan. causa. nisi agatur de beneficio ecclesiastico, pro cuius lite non sit hac missio, ne virtus detur ingressus, cap. vni. de eo qui mittitur in possessio. rei seruan. causa. in Sexto.
- n l. 2. §. 1. si quis in ius voca. non ierit. libr. 2. P. titul. 5. quanquam neuter litigantium comparuerit, quia hoc contemnit offenditur publicum munus, id secundum aliquos, at secundum alios, tantum locutus id habet, si alterius ex litigantibus compareat, eritque multa hec arbicularia. l. vni. §. fin. si quis ius dicenti non obtemperaverit. vide gloss. ad ca. unicus. ad verbum contumacia, de dolo & contumac. in Sexto. Contumacia a contemnendo dicta, nulla existente iusta excusatione veniendi. l. contumacia, 53. §. 1. de re iud. P.
- o clem. militorum, 2. de pæn.
- p gloss. in clem. 1. de dolo & contumacia. Ioannes Andreas, ad c. presumitur, de regulis iur. in Mercurialib. vide Bartol. ad l. diuinus, de in integrum restitutio. Quis etiam verus aut fictius sit contumax, docet Iason ad leg. properandum, §. fin. autem reus, de iud. Bartol. & Imol. ad l. ex confessu, §. fin. de appellat.
- q Quis respondit, se nolle obedire iudici, iuxta cap. 2. de dolo & contumac. & ibi gloss. item si personaliter sit citatus & dicat, veniam, & non veniat nec mittat, decis. Rota 364. cum iura, in nouis. idco qui verus

ita contumax est, non appellat. d. l. ex consensu, de appellat. l. & post edictum, in fin. de indic. P. nisi qui dixerit se venturum, postea doceat de superueniente impedimento sine culpa, l. diuus, 7. de in integr. restitut. contumax etiam is est, qui comparet quidem, sed respondere non vult, c. 1. de iud.

r. can. de illig. cista, 24. q. 3.

s. Quamvis quilibet citationem ad domum suam factam scire presumatur, & sic concludunt Accursius, Bart. & Bald. ad leg. si B tutor, de periculo tutor. Bald. tamen hoc ipsum cum temperamento intelligit, ad c. quoniam frequenter, §. porro, vi lite non contest. nisi a domesticis vel amicis citatio ad domum facta ei denuntiata fuisset, de quo v. de Tiraquellum alios doctores & iuria cumulantem, tractat de viroque retratu, §. 9. gloss. 2. nume. 4. videndum & capit. cum sit Romana, de appellat. verum demum contumacem non admittendum appellantem constat. l. 1. quorum appellat. non recipian. C. l. ex consensu, §. fin. de appell. Fictum autem contumacem admitti debere, nemini propemodum dubium est, ex glossa approbata, ad clem. 1. de dolo & contumia.

t. c. si. deferiis lib. 2. tit. 9. gloss. in c. de causis, ad verbum venire, de offic. deleg. in cap. veniens, ad verbum propter, de accusati. gloss. ad verbum si accusatorib. ad verbum eundem. eod. tit. C.

v. l. 1. §. sed si. deferiis, P. & ibi Alex. Bart. ad l. 1. de in ius vocan. Felin. ad c. illud, nu. 8. de presumptio.

x. Vbi quis citari non potest, vel ratione persona, vel ratione temporis, vel ratione cause, citatus non tenetur venire; quia citatio nulla est, ut tenet gloss. ad can. nulla clericum, 6. ad verbum exhibeat, 11. q. 3. & ad can. si episcopus, 3. q. 2. in can. 2. 3. q. 1. & l. 1. deferiis. Pand.

y. Sicque quiescit officium iudicis vocantis pendente dilatione veniendi, vel mittendi data vocato. l. si me pars, C. de dilation. Ius enim acquiritur ex ea dilatione citato, ut

A tempus illud expectari debeat, ca. cum inter uniuersas, de electio. Imola ad cap. si. de bis, quae sunt a prelat. sine consen. capitulo.

DE LIBELLI OBLIGATIONE.

TIT. VII.

Hac rubrica exstat tantum lib. 2. decretalium, titu. 3. est & in lib. 1. C. titu. 23. titulus quando libellus principi datus litis contestationem faciat.

CAPUT I.

1. Continuatio.

2. Finitio libelli.

3. Divisiones.

Vocatione facta, quid ab aduersario conuento petatur, coram iudice exponendum est. a. Petitiones autem, vel verbo tantum sine scriptura; b. aut cum scriptura, quæ dicitur libellus, c. sunt.

Libellus itaque est, certa petitio seu intentio actoris vel accusatoris d. in iudicio scriptis concepta, & proposita. e. Voce autem petitio sit verbalis, dum principales litigantes per se vel per aduocatos factum & questionem proponunt. f.

Omnis petitio sive verbalis sive libello; contenta, vel est inconueniens & inepta, vel conueniens seu apta. g. Distinguunt etiam iura facilioris doctrinæ gratia libellum, ut alius sit conuentionalis, seu postulationis, h. qui datur in ciuilibus negotiis; alius accusatorius, qui datur in criminalibus. i.

SCHOLIA.

a. edita actio speciem futurae litis continet. l. 3. C. de eden.

b. In causis summariorum, que ex tempore proponi & indicari possunt, sufficit iudicem exponere vocato reo in tribunali petitionem, quam tamen amanuensis iudicis excipit, & notis consignat seu describit prout profertur. Lanfranc. in clem. sape, de verbis signific.

signific. ad verbum libellus, Alexan. consi. A
50. volum. 2. Maranta. in praxi § in 4.
parte, dist. 9. nume. 12. dicitur autem hac
petitio narratio & postulatio, l. 1. C. de li-
belli oblat. l. 2. de iure iurand. propter ca-
lumniam dar. In ea autem narratione fa-
ctis species, quid inde sequatur & petatur
in conclusione ponitur. c. dilecti, 6. de iud.
sublatis formulis superstitionis proponen-
darum actionum, l. 1. & 2. C. de for. & im-
pet. subl.

c. Et pertinent tituli de libelli oblatio. in c. 1.
1. 3. lib. 2. tit. 3. Sic libellus parvus liber di-
llus, ut titulo de famosis libellis, C. nempe
scriptura in alicuius iniuriam conscripta,
can. 1. & 2. can. si qui, 5. q. 1. dicitur & li-
bellus supplicatio scripta, cum qua adiutur
princeps, qui ad eam rescribit, ut tit. quan.
libellus principi oblatus litis cōtestat. facit
l. nec quicquā, 9. §. si. de offic. procōsul. Hinc
magistri libellorū, qui & supplicum, mai-
stres des requestes. Sūi & litera que dā-
tur appellantib. a indice a quo, directa in-
dicibus ad quos appellatur, quibus testatur
talem a se appellasse, & ad illum mittere;
unde & libelli dimissoriū dicti. seu Aposto-
li. 1. vnic. iuncta rub. de libelli dimissoriis,
lib. 4. 9. P. tit. 6.

d. Hac finitio generalis est, pertinens ad ci-
uilē & criminalē libellū: in utroq; enim
fit petitio in scriptis, ut lique ex dimisione.
e. can. offeratur, 3. q. 3. anib. offeratur, de li-
tis contest.

f. ca. pastoralis, 1. 4. de indic. inepta actio vel
ineptus libellus dicitur generaliter non a-
pius, quando ex eo non concluditur ius a-
gendi. l. 2. C. de formul. actio. sublat. ibi, si
aptam, &c. & ibi interpretes, & gloss. ad l.
2. §. circa primam ad verba sine causa, de
doli metus se except. P. vide quando libel-
lus fit ineptus Rotam decisio. 3. 5. si quis in
causa profana, num. 4. in nonis. Socin. ad
c. 2. nume. 1. 18. de libell. oblat. Ineptitudo
libelli cognoscitur ex materia & forma,
Materia constat ex causa & re; causa fa-
cti & iuris est, vi ex contractu & obliga-

tione; vel causa scilicet iuris tantum ut ex
dominio; quae si habeant consonantiam fa-
ciunt libellum aptum; si dissonantiam, fa-
ciunt inepitum, ut notatur in d. l. 2. cuius
ineptitudinis exceptio potest opponi quan-
doquā, etiam post sententiā, c. cum dilecti,
de emis. & vend. formalibelli, est velu-
ti syllogismus, cuius forma maxima pars
est conclusio; requiruntur & alia profor-
ma, de quibus postea proximo capite.

B g c. examinata, 5. de iud. in inepta petitione
absoluitur reus, in apta condemnatur.

h. ca. 1. & fin. de libelli oblat. auth. offeratur,
delitis contestat.

i. can. de scripta, §. libellorum, 2. q. 8. can. le-
gum, 2. q. 1. toto tit. de accusat. libellorum,
cod. tit. P.

C A P V T II.

1. De quibus fiat petitio vel libellus.

2. Et de formalibelli criminalis.

3. De ciuili in actione personali.

4. In reali.

5. Vniuersali.

6. Quādo libellus emēdari vel mutari possit.

C Ausē petendi variant libellos, & peti-
tionum conclusiones & fines; alia e-
nim est causa criminalis, alia ciuilis.

In causa criminali libellus accusatorius
suam conceptionis formam habet, qua
exprimatur dies, & annus, apponatur no-
men & cognomen accusantis, & accusati,
& iudicis, coram quo accusatio fit, crimen
& tempus quo commissum fuit, cum in-
scriptione interdum. a

Sunt & in causa ciuili fere prædictæ;
circumstantiæ considerandæ; b sed potis-
simum si agatur personali actione, expri-
mi debet causa obligationis, ut ex mutuo,
locato, commodato, & similib. c

E Cum petitur autem res, ita debet in spe-
cie determinari & describi, ut intelligatur
quæ sit illa. d

In iudicio vero vniuersali, puta petitio-
nis hæreditatis, libellus sufficit generalis,
ut peto a te hæreditatem talis; ut non sit

Ccccc

necessarium res per species vel individua A
perere, quod & in aliis iudiciis vniuersa-
libus admittitur, e

6 Poteſt & libellus mutari, emendari &
corrigi, ex arbitrio proponentis, vsque ad
litis contestationem, f

S C H O L I A.

a c. tue fraternitati, 5. de procurat, lib. 1. tit.
18. can. libellorū, 2. q. 8. 1. libellorum, 3. de
accusat. P. lib. 4. 8. tit. 2. Hec q. solemnitas B
seruanda, non tantum in criminibus pu-
blicis prosequendis, sed etiam in priuatis,
sine cimiliter sine criminaliter agatur d. c.
tue. & in actione iniuriarum, in qua quis
cum alterius praesudicio vagari non debet.
I. prator edixit, 7. de iniur. lib. 47. P. 11. 10.
& ibi Bart. I. exigit, & ibi glo. ad verbum
vagari, de dolo malo.

b Dantur circumſtātia bene concepti libel-
li obſeruanda in gloss. ad c. 1. de lib. oblat. C
his verſibus, qui ibi explicantur.
Quis, quid, coram quo, quo iure pera-
tur, & a quo
Recte compositus rite libellus habet.

Et iterum:

Conuēti nomen, & nomē cōuenientis,
Iudicis & nomen scribit, causamq; pe-
tendi,

Et quascunque petet res istas scribere
debet.

c c. fi. de libelli oblat. idq. vt aduersarii con-
uenitus intelligat, num iustam causam ha-
beat litigandi, numq. velit contendere aut
cedere, gloss. ad l. 1. ad verba, vt perinde,
de eden. in P. glo. in c. 2. de libelli oblat.

d dicit. c. de libelli oblatio. ubi glossa notanda
ſingulareſ, quae explicat certitudinem rei,
quae velex nomine proprio, l. 1. de mutatio.
nom. C. vel relatione facta ad aliud certū,
vel dum conſtat de corpore ex demonſtra-
tione, l. 2. de ſent. quae ſine certa quanti. C.
l. certum eſt, 6. de rebus credit. P. l. ſtipu-
lationum quædam, 74. §. 1. & seq. 75. de
verb. oblig. l. ſi quis in fundo vocabulo, 4.
de lega. l. In fundo etiam certitudine ad-

dit duorum fundorum proximorum adie-
ctio. l. forma censuali, de censib. P. Gene-
ralitas alioquin petitioni parit confuſionē;
& confuſio impedit certitudinem ſen-
tiae, quæ tamen requiritur. can. habuiffe,
33. diſtin. can. graue, 1. m. q. 3. §. curare, de
actio. apud Iuſtinia.

e Veluti iutela, negotiorum gemitorū, pro ſuo,
& ſic in ſimilibus generalibus actionibus,
in l. licet, C. de iudic. l. 4. l. ſi quo tempore
C. de petitio. hæred. glo. ad l. 1. & ad verba,
vt perinde de eden. & ibi Alexand. Bart.
Paul. Caſt. Ias. & alii glo. ad c. pen. ad ver-
bum ſignificantibus, de offic. iudi. ord. &
ibi interpretes.

f can. libellorum, 2. qu. 8. l. 3. C. de eden. poſt
cōteſtationem litis non poſteſt. l. non poſteſt,
de iud. l. legi, & l. cum queritur, de except.
rei. iud. ſaltē ſine non a citatione, d. l. non
poſteſt, & l. in hæredem, §. eligere, de tribu-
tor. actio. eoq. caſi pro variatione, qui va-
riat, tenetur ad expenſas iam factas in pri-
ma propositio libelli, & in eo quod in-
tereſt. l. de at. §. fin. de interrog. actio. Si
tamen quis in locum actionis proposito, a-
liam vellet proponere, non eſet audiendus,
ſed cogendus eſet vſque ad finem primam
prosequi actionem, auth. qui emel, C. quo-
modo & quan. iud. lib. 7. tit. 43.

C A P V T I I I.

Effectus libelli.

E ffectus libelli erit, vt poſt editam vel
propositā petitionem, ſi reus reſpon-
deat, vel partem negauerit, partem autem
conſiteatur defendendo, conſeatur litis
cōteſtatio facta, a firmata petiſio, quæ non
poſſit ab auctore remere mutati, b & ſi in-
epta actio edita ſit, conuentus reus abſol-
uatur. c

E

S C H O L I A.

a Hoc enim eſt item conſteſtari, c. vniſa. de
litis conſteſta. c. dudum, de elect. c. prout, de
dolo & contumacia. Rota deciſ. 354. ſi dato
libello, in nouis.

b auſten.

b authen. qui semel, C. quomodo & quando A tur, petitum sit, p exceptiones dilatoria solutionis possunt esse, per quas quis debiti solutionem in tempus aliud, quam petatur, differenda esse proponit; vt si pactum sit de non perendo, nisi post annum, q si v-

c. examinata, 15. de indic.

DE EXCEPTIONIBVS. a

TIT. VIII.

a. Ponitur hac rubrica, lib. 2. decretalium, titul. 25. q lib. 2. Sexti. tit. 12. & lib. 2. clem. tit. 10. li. 44. P. tit. 1. de exceptionib. & præscriptionib. & tenu. 2. de exceptione rei iudic. & tit. 3. de diuersis & temporibus præscriptionib. titu. 4. de dolis mali & metus exceptione, & titul. 4. Quarum rerum actio non datur & de exceptione iuris iurandi. lib. 8. tit. 36. C. de exceptionib. & præscriptionib. q lib. 4. Institut. Iustiniani, titu. 13. de exceptionib. & tit. 14. de replicationib.

CAPUT I.

1 Continuatio, exceptio quid.

2 Et dismissiones.

IN litis contestatione fiunt assertiones & responsiones, quæ opponuntur agenti, & dicuntur exceptiones a & his obiecta, replicationes, & deinceps aduersus replicationes, duplicationes, & istis opposita triplicationes. b

Exceptiones aut dilatoria, aut peremtoria, sunt: dilatoria, quæ rem & iudicium differunt; non tamen tollunt. c Peremtoria, quæ in totum ius & intentionem agentis perimunt. d Quarum omnium aliae temporales, aliae perpetuae. Temporales & dilatoria sunt, quæ non semper locum habent, & euitari possunt. Perpetuae atque peremtoria sunt, quæ semper locum habent, nec euitari possunt. e Dilatoria rursum, alia declinatoria iudicij, alia dilatoria solutionis. f Dilatoria iudicij propinuntur, vel contra iudicem, g aut contra rescriptum, aut contra personam actoris; i item ex persona rei, k ex parte fori, cui obiicitur præscriptio, ne ibi agi possit, l vel ex persona iudicis, m vel ex persona procuratoris, si mandatum legitimum non habeat. n Ex parte actionis seu libelli, veluti quod is sit ineptus & incertus, o si ante tempus & conditionem, & plus quam debeat-

B inopiam. r Peremtiorum etiam exempla multa occurunt, qualia transactio- nis, v præscriptionis, x iuramenti maxime delatorii, y rei iudicatae, z si quid contra le- ges canonesque actum dicatur, aa aut vi, aut metu, bb dolo, cc si obiiciatur agen- ti, quod sua non intersit agere. dd

SCHOLIA.

- a. l. 2. de exceptio. lib. 44. P. tit. 1. exceptio est actionis exclusio. Ibidem & in cap. 2. §. nos autem, de ordine cognitionum.
- b. dicit. l. 2. de except. §. 1. de replicatio. lib. 4. Institutio. tit. 14.
- c. de hac divisione & definitionibus eius, agit gloss. ad c. exceptionem, 2. iuncto textu de except. lib. 2. tit. 25.
- d. Exceptio solutionis debiti vel pacti de non petendo, solutione enim tollitur omnis obligatio. §. 1. qu. b. mod. tollit. obliga.
- e. Ista distinctio proponitur in l. 3. de except. P. §. appellatio, eo. tit. apud Iustinia. lib. 4. tit. 13. Temporalis habebit ultra exemplum in ea, quæ opponi potest secundo rescripto contra primum impletato, intra annum, non posse, c. si autem, 9. c. plerumq. de re- scripto c. pastoralis, de offic. ordin.
- f. gloss. ad d. c. exceptionem, de except.
- g. Tanquam suspicium, Et ideo recusatur, e. quoniam contra, de probat. & dum causa proponuntur suspicione, interim differtur iudicium, c. secundo requiri, 41. §. tertio. c. cum speciali, 6. de appellat. c. licet, §. fin. deforo compet.
- h. c. si autem, 9. de rescript.
- i. Si excommunicatus, cap. exceptionem, de

- de exceptio. c. 1. eodem tit. in Sext. clem. 1. A t c. Odoardus, de solut. v l. post quam liti, C. de paſt, l. ſi atris, (od. de transactio. cum ſimil. atq. ea exceptio impedit litis ingressum, c. fi. de transact. c. fin. eod. tit. in Sext.
- x Titulis de praſcriptionibus, & de uſuacionibus.
- y Exceptio iuris iurandi, eſt exceptio litis finita, ideo impedit litis ingressum, c. 1. de litis contest. in Sex. Iason ad l. ait prator, iuncta l. nam & poſtea, de iure iurandi. P. c. et ſi Christus, eod. tit. apud Gregor. c. veniens, de accusat. iuramentum habet vim diſſinitiae, l. 2. non erit, §. dato, l. ſi dno patroni, §. item ſi iurauerit, de iure iurandi. §. aque ſi debitor, de except. Si etiam paſtum iuratum fuerit, non admittetur agens contra illud, ſaltem fine diſpensatione, c. licet mulieres, de iure iurandi. c. quamvis paſtum, de paſt. in Sex.
- z Quia pro veritate habetur res iudicata, l. uingenium, de ſtatu hominum, l. res iudicata, de regul. iur. P. ſi modo ab eo, qui poſteſta em iudicandi habet lata fuerit, l. 4. §. condemnatum, de re iudic. l. non putavit, §. non quauiſ, de bonor. poſſeff. contratabulas, aliter non teneret iudicatum, c. at ſi clerici, de iudic.
- aa l. non dubium, C. de legib. l. iuris gentium, §. prator ait, de paſt.
- bb Titulis quod metua cauſa, in P. C. & iure pontificio.
- cc l. ſi paſtum, 6. C. de except.
- dd in decis. capella Tholosana, 68. ibi, quinta regula.
- C A P V T I I.
- Quando proponenda & indicanda exceptiones.
- E Xceptiones quidem, poſt actiones & intētiones propositas obiiciuntur; veruntamē prius de exceptione cognoscendum, quā de actione pronuntetur, a proinde ignorantum non eſt, quando proponenda ſint. Et quidem declinatoriæ fori dilatoriæ exceptiones, ab initio & in ingressu
- l. ſi ſpoliatus fit, & dicat ante omnia ſe eſſe reſtituendum; non enim ante a tenetur reſpondere, in princ. 2. queſt. 2. can. omnes, can. nullus, can. in ſcripturis, can. fin. eod. can. 1. & can. epifcopi, 3. q. 1. c. in literis, de B reſtitut. ſpoliat.
- l. can. pulſatus, 3. q. 6. can. clericus, 11. q. 1. tit. de foro competen. titulo, ſi a non competen. iudice. C. Et hanc exceptionem eſſe dilatoriam, docet can. ſiquis epifcopus, 2. §. exceptio, 3. q. 6. poſteſt & eiuſ generis eſſe exceptio, ſi dicatur litem praeuentam eſſe coram alio, coram quo pendeat.
- m Ut ſi iudex ſit ſurdus, mutus, furiosus, & ſic de ſimilibus, qua obiici poſſunt iudicib. C z can. 1. §. tria ſunt, 3. q. 7. l. cum prator, 12. §. non autem, de iudic. P. Si dominus fa- miliaris vel ſocius actoris fit, vel rei conueni, c. cauſam, 17. c. inſinuante, 25. cap. cum R. 35. de officio delega. cum ſimil. & ſic de aliis, ex quibus recuſari poſteſt iudex. can. fi. §. & reuera, 3. q. 5. l. apertissimi, 14. §. liceat, C. de iud.
- n ca. 1. de procuratorib. c. procurator, 36. de elect. in Sex. ſi mandatum tantum habeat generale, & in negotio requiratur ſpeciale, c. qui generaliter, 5. de procurat. in Sex. o. examinata, 15. de iud.
- P §. appellantur, veri ſtemporales de excep. c. vnic. de plus petiſio. l. vnic. C. eod. titul. §. plus, de aſtio. apud Iuſtinia.
- q paſtum de non petendo personale tempora- le perpetuum, ut ſi absolute fit de non peten- do, habet exceptionem perpetuam perem- toriam, §. ſi de replicatio.
- r l. qui in futurum, 57. de paſtis, libr. 2. P. titul. 14.
- s can. vniuersa, 25. queſtio. 2. l. vniuersa, 4. de precib. imperator. offeren. l. ſi. C. qui bo- nis cedere poſſ.

ingressu litis proponi debent; alioquin omnes non repetuntur; ut neque, quæ contra iudicem vel eius incompetentiā proponuntur, quæ præcedere debent defensionē. b Nisi forsitan postea causa exceptionis de nouo ad notitiam peruerterit; c vel de nouo cœperit excipienti competere. d Peremtoriæ autem possunt obiici in quacunq; parte litis ante sententiam. e Potest & excommunicationis exceptione obiici post litem contestatam, f sed & post sententiam potest aliquando excipi de nullitate, vel manifesta eius iniuritate. g Omittemus alia exceptionum & replicationum capita, quæ ex singulis negotiis in iudicium deductis oriri possunt.

S C H O L I A.

- a *Vi in c. literas tuas, 13. §. secunda vero aferitio, de restitutio. spoliat. cap. 1. 2. 3. de ordine cognitio. capit. exhibita, 18. de iudic.*
 b *c. inter monasterium, de re indic. l. penult. & l. fin. de exceptio. C. l. 19. C. de probatio. causa suspicionei iudicis tanquam datoria ante litis ingressum opponi debent, alioquin coram eo subiendo iudicium illis videtur renuntiatum, ut dicitur in d. c. inter monasterium, & in ca. pastoralis, de exceptione, can. si quis episcoporum, §. exceptio. 3. q. 6. l. apertissimi, & l. cum specia-
 lis, de iudicio. P. ita qui ab initio eas non proponit & comparet, defendit, & approbat personam iudicis, & ideo postea ipsum reuocare aut reprobare non potest, can. si-
 stet, §. item si quis restibus, 4. q. 3. can. cu-
 sus in agendo, 3. q. 8. l. sed et si suscepereit, de iudic. P. vide plenissimam glossam de his, add c. inter monasterium, ad verba sub-
 eundo iudicium, de sent. & re iud.*
 c *ut in c. nostra, de procura. c. pastoralis, 4. de except.*
 d *c. insinuante, de offic. delega. l. non distin-
 guamus. §. cum quidam, de recep. arbit. P.*
 e *l. peremtorias, Cod. senten. rescrib. non poss.
 leg. præscriptionem, 8. de exceptioni, lib. 8.*

A C. titul. 37. capit. per tuas, qui matrimon. accusar poss.

f c. exceptionem, 12. de exceptio. clem. vnic. eod. tit.

g *Imo & contra tres sententias conformes, Boerius in consuetud. Biturigum titulo de iurisdiction. omnium iudicium, §. 2. 7. ubi multa, & apud Alexan. consil. 3. 3. in fin. incipiente, viso themate, 1. volum. qui etiam ait, exceptionem nullitatis impedi-
 re exsecutionem sententia.*

D E A C C U S A T I O N I-
 bus, & inquisitionibus, & de-
 nuntiationibus.

T I T. I X.

- a *Hic titulus exstat lib. 5. decretalium, titulo 1. & lib. 1. Sexi tit. 1. lib. 4. 8. P. tit. 2. de accusationib. & inscriptionibus & lib. 9. C. tit. 2. de accusatio-
 nib. & tit. 1. qui accusare non possunt. Eo referri possunt titul. ut nemo inuitus agere vel accusare cogatur lib. 3. C. tit. 7. & ubi de criminibus agi oporteat, tit. 15. Cod. eod lib. 3. & lib. 7. tit. 20. de collusione detegenda. & tit. 21. ne de statu defun-
 ctorum post quinquennium quaratur. tit. 22. li-
 bri 5. decretalium, de collusione detegenda. Rur-
 sum lib. 10. C. tit. 11. de delatoribus, & titulus 13.
 de his, qui se deferunt. item titulus, de calunia-
 toribus, lib. 5. decretalium, tit. 2. & lib. 3. P. tit. 6.
 & lib. 47. P. tit. 15. de prævaricatoribus. & lib. 9.
 C. tit. 42. de abolitionibus, & tit. 43. ad senatus-
 consultum Turpilianum, & tit. sequen. de calu-
 niatorib.*

C A P V T. I.

- 1 Continuatio.
- 2 Quid accusatio.
- 3 Dimisio eius.
- 4 Inquisitio.
- 5 Denuntiatio.
- 7 Exceptio.

D Iximus antea & in libelli oblatione ci-
 uilem & criminalem causam conside-
 rati; actum autem est de ciuili, agendum
 est nunc de criminali, in quo exceptiones
 quoq; ut defensiones, si legitime sunt, ad-
 mittuntur. b Nolui autem consulto hunc
 titulum seorsum ab ordine iudicario tra-

Ccccc 3

- ctare, vel ea ratione, quod licet in pluribus A c
ciuilia negotia a criminalibus distinguan-
tur, et tamen in multis conueniant. d
- 2 A causa in iudicium deducta, accusator
dictus, quasi causator. e
- 3 Haec porro causae delatio, vel est secre-
ta, vel publica. Secreta rursum interior,
vel exterior inuenit. Interior in consci-
entia cuiusq; est; exterior priuata, appa-
rens, accusatio, quae & caritatiua moni-
tio dicitur. g Publica item est, quae fit, vel B
solemniter, vel per inquisitionem, vel per
denuntiationem, vel per exceptionem.
Solemnis accusatio, est delatio & persecu-
tio criminis vñq; ad sententiā, facta coram
iudice per libellum, verbis conceptis iux-
ta formā iuris compositum, & porrectum
iudici, ad vindictam publicam. h
- 4 Per inquisitionem fit detectio criminis,
vel ad denuntiationē particularem, cum
quis conqueritur de crimen sibi illato, & C
perit inquiri de veritate super illo contra
inferētem; vel ad denuntiationem factam
per habentem officium deferendi, cuius
particulariter alioquin non interest, vel
super accusatione instituta, vel ex officio
iudicis ex delatione famæ publicæ deli-
ctum esse commissum. i
- 5 Denuntiatio & delatio dicitur, quando
crimen iudici, sine inscriptione commis-
sum detegitur, & maxime per eum, cuius D
non interest. /Estq; proprie delatio. crimi-
nis latentis facta iudici vel fisco, non ob-
seruata formula accusandi, nuntiatio. m
- 6 Per exceptionem crimen proponitur
& obicitur per modum defensionis, ut
aduersarius vel testis tollatur. n Cæterum
quamvis excipere de crimen reus possit
contra accusatorem, tamen non potest tan-
quā accusator illud prosequi, donec prius
de eo, quod sibi infertur, se purgauerit. o E

S C H O L I A.

- a supratitu. 7. de libelli oblatio. in divisione,
c. 1. & 2.
- b c. 2. f. nos autem, de ordine cognitionis.

In gratiam tyronum iuris, harum quaf-
dam referam differentias, prior erit ratio-
ne antiquitatis, quod prius fuerit pecca-
tum & iudicium eius, quam dominiorum
distributiones, unde lues, ca. 3. Gene. nam
dominia successu temporis post ortum &
multiplicationē hominum fuerunt distri-
buit a iure gētium, & legib. principum, can.
quo iure, 8. distin. l. ex hoc iure, de iusti. &
iur. cum simil. secunda, quod ciuilia nego-
tia potius utilitatem priuatam & priu-
atorum respiciant; criminalia vero, magis
vigorem publica discipline; Pomponius in
llicitatio, alias locatio, §. quod illicite, de
publica. & veetiga. & interest reipublice
delicta puniri, l. ita vulneratus, ad leg. A-
quil. can. est iniusta, 23. quest. 4. Tertium
causis ciuilib. procurator ad agendum &
defendendum admittitur in iudicio. l. 1.
§. vñs, l. licet, §. porro, de procurat. l. fin. C.
eo. & in eo. tit. in decretalib. & Sex. maxi-
me c. tua, eo. tit. At in criminalib. vñs eu
ad vindictā publicā experitur, non admit-
titur procurator, l. pen. §. ad crimen, de pu-
blic. iud. P. l. iunc conuenit, de accusat. C.
cano. in criminalib. §. qu. 3. can. abjens. per
alium. 3. q. 9. can. si quando, 3. q. 6. Quar-
ta quod pro delictis publicis reus, & ali-
quando accusator etiam in graviorib.
carcerib. concluduntur, l. 1. de exhiben-
reis. C. l. 2. C. de custodiare ororum; mo &
mulier, auth. hodie, eo. t. de custodiare orum. C.
pro ciuilib. ne quaque regulariter, l. nemo
carcerem, de exactorib. tribui. C. authent.
sed hodie, de officio. diuersor. iud. C. cum si-
mil. paucis exceptis, in quibus pro ciuilib.
quoque propter contumaciam aut dolum,
quis incarceratur, ut ibide notatur. Quin-
ta, in criminalibus accusator ante inscri-
ptionem potest desistere, nec tenetur licet
prosequi. can. si quem, can. si quis iratus, 2.
qu. 3. l. libertus, de in ius vocan. P. l. quasi-
tum ad Senatus con. Turpil. At in ciuili-
bus, post oblationem libelli tenetur offe-
rens usque ad finem licet prosequi. auth.
quia sensel, C. quomodo & quando iudex.

d (con-

- d Connentur in nomine, quia & actio, accusatio dicitur in l. qui accusare, C. de eden. & accusatio aliquando pro actione, in l. Senatus consulto, §. si proprius mortis, ad Senatus con. Turpil. 1. Potest etiam de crimibus aliquando ciuiliter & criminally agi, c. tua, de procurat. l. fin. de prava. delicti. P. l. fin. defur. P. 3. quemadmodum accusans post inscriptionem libelli, debet usque ad finem iudicium prosequi, cano. quisquis, can. qui crimen, 2. qu. 8. sic & in B ciuilis qui agit, & obtulit libellum, authen. qui semel, quomod. & quand. iud. C. lib 7. tit. 43. §. omne, de litigio, in non. authen. offeratur, de litis conseſt. C. 4. in vtraque causa, ciuilis & criminali, debet esse index competens, non suspectus, c. at si clerici, de iudic. tit. si a non competen. iud. C. l. fin. de iurisdict. omn. iud.
- e c. forus, de verbo, signif.
- f Conscientia ipsa etiam nobis silentib. dum C male agimus, nos lancingat & accusat. can. in cunctis, 11. q. 3. can. nos potest, can. senti de Augustino, eadem 11. q. 3. Inerior hac dicta accusatio, qua & occulta, quamvis vultus interdum animū ex parte prodat, qua pertinet ad forum penitentiale, non ad contentiosum; eoque nemo seipsum teneatur accusare aut declarare publice, aut crimen occultum in iustus, quamvis interrogatus contra se confiteri, c. inquisitionis, §. 1. de accus. c. 1. de proba. l. nimis graue, de testib. C. cum nec alioquin audiatur propriam allegans turpitudinem, l. transactio finita, C. de transact. l. si creditoribus, de seruo pignori dato. C. l. 1. de liberal. tanta, l. mercalem. C. de condicō. obturpem caus. cum simil. in foro tamen paenitentialiter tenetur occultum crimen manifestum ei, qui confessionem eius audit, facere, & sponte etiam non interrogatus, in tota distinctione prima de paenitentia. & Psal. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Estque hac accusatio salubris. can. presbyter, c. cognoscimus, 6. dist. Eruuntur etiam confessio- nes & accusations sui ipsius quandoque, per tormenta & torturam, quando videlicet aliunde subsunt iudicia, que occultum crimen quodammodo detegere vel signare videntur. l. qui sententiam, l. quoties, C. de quasitionib. l. 1. eo. tit. P.
- g Exterior hec secreta accusatio, vel causa- tio, dicitur monitio fraterna, in cap. 2. de accusat. collocutio praecedens iudicium, l. quidam Hyperus, de serui. urban. predior. P. Colligitur ex l. unic. C. de famos. libellis, facit l. qui cum natu, §. accusasse, de bonis libert. & colligitur ex titulis de accusatio- nib. & ex illis, quae hic subiicientur.
- i c. inquisitionis, c. qualiter & quando, de accusat. c. licet Hely, de simonia. inquisitio tamen non est ius prosequendi in iudicio, sed quidam modus deducendi causam in iudicium, ut notat Bartol. ad l. transigere, nn. 13. de transact.
- k d. c. qualiter, & c. super his, de accusa. sim- pliciter, non ut agatur criminaliter c. per tuas, 3. 3. de simonia. lib. 5. titul. 3. Nomine accusationis venit dilatio. l. eum, §. qui no- men detulit, de iure patrona.
- l c. inquisitionis, §. 1. de accus.
- m Colligitur ex l. edicto, §. id autem deferri debet, de iure fisc.
- n Exceptio est exclusio intentionis vel actio- nis, vel condemnationis, c. 2. §. nos autem, & seq. de ordine cognitio. l. 2. de exceptio. P. §. 1. eod. tit. apud Iustinia. Ita per exce- ptionem opponitur crimen agenti, c. super his, de accus. aut testib. ut eorum testimonia improbeniur, c. testimonia, de testib. c. 1. de except. ante publicationem videlicet testimoniorum, non postea, nisi & ante pub- licationem protestatus fuerit, cap. praeſen- tium, de testib. aut nisi crima obicien- da, post publicationem excipienti inno- tuerint, c. fin. de cognosc. spirit.
- o Non enim licet reo reaccusare, antequam se ab obiectis purgauerit, l. 1. qui accus. non poss. C. l. i. qui reus, de publi. indic. at licet ei excipere de crimine obiecto, quia iude

*suas prosequitur iniurias se defendendo, l. A
neganda, C: qui accusa. non poss.*

C A P V T I I .

- 1 *De quibus fiat accusatio.*
- 2 *Eti quibus fiat accusatio.*

Crimina, pro materia sunt accusatio-
num, denuntiationum, inquisitionum
& exceptionum. De quocunq; enim cri-
mine, qui generaliter potest accusari cri-
minaliter, a de his tamen criminibus, a B
quibus iam accusatus absolutus fuerit in
iudicio contentioso, non potest accusatio
replicari; b nisi ex collusione accusatoris
primi, secundus doceat perperam absolu-
tum. c Non controuertuntur etiam crimi-
na remissa per veniam eius, qui habet po-
testatem remittendi. d Evidentia autem
patrati sceleris, non indiget clamore accu-
satoris. e

Ut contrainquisitio generalis fieri non C
debet ab officio iudicis de occultis crimi-
nibus, sed tantum de his, de quibus præ-
cessit infamia. f Si tamen contra aliquem
commissa alicui fuerit simpliciter facien-
da inquisitio, & is eo tacito, de criminibus
eius, omissa inquisitione de infamia, in-
quisierit, valebit nihilominus inquisitio. g
Nam & non præcedente infamia vel sine
inquisitione de ea, si reus coram inquisi-
tore ante inquisitionem de criminibus
fuerit confessus, nihil ei proderit exceptio,
quod prius de iisdem criminibus non fue-
rit infamatus. h De quibus autem inqui-
rere debet, qui potestatem habet, poterit
cognosci interdum ex eius delegatione. i
Quod si generaliter, ut inquirat, ei com-
mittatur, penderit ex eius arbitrio, de qui-
bus inquirat. k

S C H O L I A .

a l. fin. de furt. l. fin. de priua. delict. siue cri-
men sit publicum, siue priuatum, capitale
aut non capitale, sic enim crima dini-
duntur in l. 2. de public. iud. P. l. 1. de pri-
ua. delict. P. §. 1. 2. 3. de public. iudi. apud

Iustinia. 6. vnum orarium, §. criminis ap-
pellatio. 25. distinct. potest & quis de plu-
ribus criminibus accusari eodem libello. c.
licet, de accusa.

b c. de his, 6. de accusat. nec de delicto unius
hominis sape queri debet. can. veniam, 35.
quaestio. 9. l. licet, §. penult. nauta cappones
stabula. P. dixi autem in iudicio conten-
tioso, ad differentiam fori pænitentialis,
nā si in eo quis fuerit absolutus vel a Deo,
vel confessore, quamvis in eo foro non possit
repēti vindicta: tamen de eodem crimen
ibi absoluto, sepe in iudicio cōtentioso qua-
ri solet ad imponendam pænam legalem,
qua non impedit, ut nec publicam absolu-
tionem, iudicium vel absolutio fori pæni-
tentialis, can. admonere, 23. q. 2.

c cap. 1. de collusio. detegen. c. si quis homici-
di, de accus. l. 3. de prævarica. P.

d can. si illic, 25. q. 4. cano. si quem, 8. §. no-
tandum, 2. q. 3. can. diuina clementia, de
pænit. distin. 3.

e c. evidentia. 9. de accus.

f c. qualiter, 17. in fin. & c. qualiter, 24. ca.
cum oporteat, 19. c. inquisitionis, 21. §. 1.
de accus.

g c. 2. de accus. in Sex.

h c. 1. de accus. in Sex.

i dict. capit. qualiter, 24. §. debet igitur, de
accusat.

D k c. olim, 26. ibi, quæ videritis inquirenda,
de accus.

C A P V T I I I .

Qui accusare possunt, vel non.

Q Værendum autem in accusatione, cu-
ius sit fidei, qui accusat, & qui accusa-
tur. a Quia ubi non est legitimus accusa-
tor, non est vexandus reus. b Edictum por-
to de accusando, prohibitorum est, ut qui

E non prohibeantur, dicantur legitimii ac-
cusatores. c Munus accusandi tamen ho-
die defertur procuratoribus fisci. d Per-
mititur nihilominus his, qui suā vel suo-
rum prosequuntur iniuriam, & ex ea cau-
sa accusare, quamvis aliunde prohiberentur.

tur. *e* Alioquin & necessarium erit his, qui A
nec suorum, nec suam prosequuntur iniuria-
m, si alios velint accusare, ut ipsi sint im-
munes & puri a crimen, *f* & proinde non
possunt accusare heretici aut pagani Chri-
stianos, *g* incestuosi, *h* excommunicati, *i*
sortilegi, aut diuini, *k* quive ad sortilegos
magolque concurrerint, *l* aut qui malae fa-
mæ & existimationis sunt, *m* vt nec inimi-
ci, *n* & cohabitantes inimicis accusati, *o*
conspiratores, *p* aut conspirantes in reum, B
q confessor accusans confessum de crimi-
ne sibi confessio, *r* viles personæ, quæ quæ-
admodum nec ad denuntiandum, multo
magis ad accusandum crimen admittun-
tur. Non accusat etiam *t* laicus personam
ecclesiasticam, nisi suam vel suorum pro-
sequatur iniuriam: *u* aut agatur de crimi-
nibus occultis, quæ maxime defestatur ec-
clesia, in quibus laici, dummodo sint pro-
batæ vitæ & fidei, audiuntur contra cleri-
cos, vt in crimen simoniae, hæreleos, læse
maiestatis. *x* Monachi accusare possunt,
nisi alia rationabilis causa impedit, suum
abbatæ, *y* licet alios accusare non possint. *z*
Quare & illis debent, cum proprium non
habeant, de rebus monasterii expensis ne-
cessaria, donec causa debitum finem acci-
piat ministrari. *aa* Qui denuntiauerint cō-
tra aliquem crimina, & noluerint se sub-
scribere, de iisdem criminibus nō possunt D
in posterum eundem accusare, vel de illo,
ob eadem male loqui. *bb* Nemo deinceps
per procuratorem potest accusare aut de-
fendere in causa criminali, seu publico iu-
dicio, *cc* ad excusationem tamen non ve-
niendi, reus absens mittere potest procu-
ratorem, *dd* vel si agatur de crimen non
criminaliter, *ee* vel de crimen priua-
to. *ff* Neque accusat qui iurauit se non
accusaturum, *gg* vt neque regulariter
ad accusandum admittuntur impuberes, E
pauperes de corruptione suspecti, *hh* ser-
ui, *ii* mulier. *kk* Nemo quoque in-
uitus accusare cogi-
tur. *ll*

S C H O L I A.

- a can. quarendum, 2. quæst. 7. tractat Gel-
lius, lib. 14. c. 2.
- b ca. 1. c. accedens, de accusatio. diui Ioan.
cap. 8. glossa autem in d. c. 1. de accusatio-
nibus refert hos versus, quibus continentur
accusatores illegitimi.
Hi non accusant, quos metra sequentia
signant.
- Fœmina, pupillus, delatus, criminis tē-
tus.
- Suspectus, quæstu corruptus, sortile-
gusque,
- Infamis seruus, pauper cū milite prin-
ceps,
- Libertus, socius sociū, necnō inimicus,
Clericus ecclesiā nullus deferre valebit.
- c 1. qui accusare, de accusatio. in P. can. pro-
hibetur, 2. quæ. 1. ubi etiam ponuntur, qui
ab accusatione arcētur, vide quæ dixi, lib.
32. Syntagm. c. 12. *Et* quæ per totum ipsum
librum tractantur, satis, ni fallor, accurate,
de partibus & rebus accusationis.
- d Sic iniunctum munus accusandi procura-
toribus fisci, & aliis prohibitum docet. *l.* o-
mnes, de delatori. libr. 10. *C.* dicitur & in
iure absolute officium, accusator publicus.
l. ea quidem, quæ per officium, de accusa-
tio. *C.* loco officii & denuntiatorum anti-
quorum, hodie sunt in curiis spiritualibus
seu ecclesiasticis, electi viri probæ fidei cle-
rici, qui crimina clericorum & laicorum,
sive pertinente ad curiam ecclesiasticam, de-
ferant iudicibus ecclesiasticis, ut episcopis,
officialibus, vicariis, archidiaconis, vel ar-
chipresbyteris vel alii, vt erit illis a supe-
riore insunctum, & dicuntur promotores,
vel procuratores fiscali, interdum nuntii,
de quibus vide Bernardinū Diaz, in pra-
et. ac criminali canonum. capit. 4. 5. 6. hoc
munus quoque exercent in Gallia procu-
ratores regis & fisci, quibus denuntiantur
crimina, ipsi vero dant operam, vt accusa-
tione per illos proposita puniantur. Atque
hos omnes necessitas officii a calumnia li-
berat suspicione, nisi ea manifeste in illis

D d d d

appareat, l. post legatum s. §. qui accusavit, A
§. si aduocatum, de his quibus ut indign. P.
lex varia statutorum, de delatoribus. lib.
10. Cod. Coniungit se tamen ut plerumque
procuratori regio vel fiscalis, aliis priuatis,
cuus aliunde interest delictum puniri, qui
et ei denuntiat et suppeditat probationes,
suam suorumq. prosequuntur iniuriam,
quo etiam nomine euitat delatoris prohibi-
ti notara, l. deferre, §. sed et communem
causam, et l. delator, de iur. s. P.
e. can. omnibus, 4. questio. 6. l. hi tamen,
11. de accusatio.

f. cano. qui sine peccato, cano. postulatus, cap.
sacerdos, 3. questio. 7. capit. qui crimen, 6.
questio. 1. non repellat autem quis a sui ac-
cusatione eum, quem ante neglexerit a sui
familiaritate repellere, cap. nulli episcoporum,
5. de accusa. Repellatur eadem ratione
ab accusatione et publicus concubina-
rius, excommunicatus per denuntiationem,
cap. cum dilectus, 20. de accusatio.

g. ca. alieni, et seq. 2. q. 7. ca. 1. et 2. 4. q. 1.

h. can. confanguineorum, 3. q. 4.

i. can. nullus, can. omnes, 3. q. 4.

k. can. constitutus, q. 5.

l. can. quisquis, 3. §. fin. 2. q. 8.

m. can. prohibetur, 2. q. 1. l. qui accusare, de
accusationibus. infames ibi repelluntur ab
accusando, infames autem sunt homicide,
malefici, fures, sacrilegi, adulteri, incestuo-
si, periuri, benefici, rapiores, et alii, qui a
testimonio renuntiatur, c. Euphemium, §.

1. 2. q. 3. cano. constitutus, 3. quest. 6. ex-
communicati, cano. infames, can. illi qui, 6.
quest. 1. heretici, can. alieni, 2. quest. 7. hi-
striones, ca. definitus, 4. quest. 1. et alii de
quibus in l. 1. de his qui notant. infam. P.
iure etiam civili censentur infames ex o-
mni crimen publico dñati, et ex priuato,
furi, vi bonorum raptorum, iniuriarum, E
l. infamis, de pub. iudic. P. item ex aliis pri-
uatis, quorum alio infamat, ut de dolo,
proficio, mandati, tutele, depositi, directa,
§. ex quibusdam, de pœnare litigan. l.
l. §. qui furti, et l. 4. §. 6. de his qui notan-

infam. Regulariter etiam infames dicti in-
re ciuili, sunt infames iure Pontificio, ca.
omnes, vero, 6. questio. 1. capit. Euphemiu-
m, cap. proximo, 2. q. 4 paucis exceptis, ut
de muliere, que infamis iure ciuili est sim-
ila annum lucis mariti nupserit, l. 1. de
secund. nupi. Codic. non antem iure Ponti-
ficio, cap. penulti. et fin. de secund. nupiis.

n. Inimici ob suspicionem, ne pretextu accu-
sationis reo nocere desiderent, repelluntur,
capit. omnes, can. canonica, cap. quod su-
specti, 3. quest. 5. cap. detractores, 3. quest.
4. Sic reuidentur inimici in ca. cum oport-
eat, 9. ca. cum Pont. Manconella, ca. me-
minimus, de accusatio.

o. ca. repelluntur, 7. de accusatio. Sic nec ad
denuntiandum admittuntur, qui inimici
sunt denuntiati, dict. ca. cum oporteat, ca.
inquisitionis, 21. §. tertia, ca. qualiter, 24.
§. ex quibus. de accus.

p. cap. conspiratores, 5. quest. 4.

q. ca. cum dilectus filius, de accusatio.

r. ca. si sacerdos, de officio ordi. ca. significasti,
§. de adulter. ca. omnis utriusque Jesus, §.
fin. de pœnit. et remiss. ca. sacerdos, de pen-
alit. 6. in quibus inueniuntur rationes pro-
hibitionis, et in cano. placuit. 6. quest. 2.

s. c. cum in tua, de sponsal. cap. nullus laicu-
s, et seq. ca. ipsi Apostoli, et can. sicut. 2. q. 7.
can. omnes vero, et can. sacerdotes, 6. q. 1.
c. cum P. Manconella, 10. de accus. lib. si-
tit. 1. l. omnibus, 4. q. 6.
v. dicto can. omnibus.

x. c. tanta est, de simonia, can. sacerdotes, ca. or-
nes, 2. q. 7. c. sane, 15. q. 3. l. si quemquā, C.
de epif. et cler. dummodo bono Zelo ad ac-
cusingandū vel testificandum accedant: non
autem si odio, o. licet. Heli. c. pertinas, de-
simonia. c. meminimus, c. cum oporteat, de
accusation. Quod si laici essent viles perso-
nae vel mala fama, distinguuntur, dum que-
stio est, an in exceptis criminibus admittan-
tur accusatores, an clerici sint bona fama,
et non admittatur eos accusantes: aliter
contra, c. in primis infi. 1. q. 2. c. tanta, c. per-
tinac. de simon.

- ta. ex parte tua, 11. ca. illa, 3. de accusat. ca. A ff. ut in criminis iniuriarum, c. absens, §. n. f. 3. quest. 9. l. fin. C. de iniur. id ipsum dicendum de aliis leuiibus criminibus, l. leui, de accusat. P.
- gg. d. cap. veniens, de accusa. c. quens admodum, §. fin. de iure iniur.
- hh. can. prohibetur, 2. que. 1. c. episcopus, qui mancipium, & seq. 12. q. 2. ca. 1. cum 3. sequentib. 15. q. 3.
- ii. c. querendum est, 2. q. 7. ca. forus, de verb. significat.
- kk. can. prohibentur, 2. q. 1. in princip. 15. q. 3. can. de criminis eod. ca. forus, de verbis. significat. l. 8. de accusatio. P. l. 12. C. qui accus. non possunt. Dicimus autem regulariter, non permitti accusationem mulieribus, aliquando enim permittitur ex causa aliqua, visi suam vel suorum prosequantur iniuriam, ut in principio 15. quest. 3. versic. nisi forte suas. ca. ex eo quod, §. fin. & c. certis de causis, in prin. & §. uxori tua, ea. 15. quest. 3. l. 1. & 2. de accusatio. Pan. l. 4. & 12. versi. nisi certis ex causis, C. qui accus. non poss. item in criminis leui. maiestatis mulieris deferre potest reum, dicto ca. certis de causis, ca. in questionibus, ca. sane, §. unde, 5. q. 3. l. 8. ad leg. Iul. maiest. item in criminis legis Iulie de annona, ca. prohibentur, §. mulierum, 2. qu. 1. l. 13. de accusa. P. admittuntur & mulieres & infames in criminibus atrocioribus, & in fauorem fidei contra haereticos, c. presumunt, 2. qu. 7. ut & in simonia, & ut diximus, in criminis maiestatis, can. sane, 15. q. 3.
- ll. ca. si quem paenituerit, ca. si quis iraui, 2. q. 7. l. unica. C. ut nemo iniutus agere vel accusare cogatur. l. fin. de usur. pupillar. C. videlicet ante libelli oblatione & subscriptionem. Postea namque cogitur, nec impune desistere potest. leg. quæstū, ad senatus. Turpill. l. in senatus consultum. eo. tit. iunge que paulo ante diximus litera. C.
- E
- dd. dicit. c. veniens, c. cum dilecti, de dolo. ca. reos. 23. q. 5.
- ee. c. tua, de procurat. c. super his, 16. in fine, de accusa.

C A P V T I I I I .

1. Requisita accusationi ut monitio, & in denuntiatione.

D d d d d 2

2. In inquisitione infamia præcedet, & quā-
do fiat sine ea.
3. Præsens sit accusans, & libellus forma pos-
ta detur.
4. Quibus probationib. uti debet accusans.
5. Forma accusandi antiquata & veterum.
6. Edenda nomina testimoniis contra quos
inquiritur.

A Nte omnem tū cuiuscunque generis accusationem exteriorem, admonitio quādam præcedere debet, quemadmodum & denuntiationem fraternali monitio delinquentis, ad correctionem prius si fieri possit ab eodem impetrādā, quam ad inducendam publicā vindictam, a quinimo, nisi denuntiatione procedat a radice caritatis, tanquam maligna reiicitur, b cum neque vindicta a reo soleat de rigore exigi, sine admonitione præcedente. c Accusationem debet præcedere inscriptio legitima, d ut denuntiationē caritatiua monitio, e inquisitionē clamorosa insinuatio seu infamia. f

2. Ex officio tamen prælatus & iudex, f de statu generali prouinciae singulis annis, nulla fama etiam delictorū interueniente, inquirit. g Formaque iuramenti, quod generales inquisitores deputati obseruare debent, hæc est, ut iurent clericis, quod super his, quæ sciunt, vel credunt esse in sua ecclesia reformata, tam in capite quam D in membris, exceptis occultis criminibus, veram & plenam dicent inquisitoribus. veritatem. h

3. Perscripta & epistolam tū nemo absens accusare potest, sed præsens & præsente accusato. i Ceterum in accusatione criminali, nihilominus scripturali libelli quoque præsentis requiritur, k eiusque iuridica conceptio, l quæ cōtinet annum & diem, quibus sit accusatio, m nomen iudicis eo- ram quo proponitur, n nomen accusato- ris & accusati, o & criminis de quo sit ac- cusatio, p tempus, q locum, r personas, in quibus & cum quibus factum dicitur. s De hinc & continet subscriptionem eius, qui

A accusat, & libellum proponit, vel si littera non nouerit, quod alius pro eo subscribat & inserat, se probaturum, & subiturum alioquin pœnam talionis. t

Accusator autem debet tū vti probatio- nibus luce meridiana clarioribus, expeditis idoneis testibus, apertissimis documētis, iudiciis ad probationem indubitatis. u

Fuerūt & olim ex more tū & legislatio- ne antiquorū formulæ in accusandis cri- minibus propositæ & seruatæ, qua quia partim in desuetudinem abiērunt, partim vero immutatae sunt, sub silentio relin- quemus. x

Illud autē seruandum, tū vt ab iis, qui- bus inquiritur, iuramentum exhibeatur de dicenda veritate, y & vt edantur nomina & dicta testimoniis ei, contra quem inquiri- ritur. z

S C H O L I A.

- a c. 2. & c. cum dilectus, de accus. & Mat. ca. 18. si peccauerit in te frater tuus, & quando videlicet agitur in modum denū- tiationis ad penitentiam, c. nouit, deindi. o. si peccauerit, 2. quæst. 1. ca. licet Hely, de simon.
- b c. cum in iunctute, 5. de presumt. lib. 2. tit. 2. 4. can. nullius introducatur, 4. q. 4.
- c can. indigne, 1. 2. quæst. 2. can. quidam mo- nachi, 1. 6. q. 1. ca. omnes decima, 1. 6. qu. 7. cap. de illicita, 2. 4. q. 3. ca. sacro, de sentent. excommunic.
- d c. tne, de procurator. ca. super hū, de accus. inscriptio continet obligationē ad pœnam talionis, id est, ad subeundam eandem pœ- nam, quā accusatus mereretur, si crimen contra illum propositum fuisset probatum, ca. quisquis, ca. qui crimen, 2. quæ. 8. sunt tamen quādā criminis relata per glossam, in c. super his, de accusa. in quibus non ex- igitur subscriptio, ut in crimen abigea- tus, l. cui de abigeis. C. l. in leibus, l. leia, de accusa. & in his, que per officium, vel per personas publicas accusantur, l. ea qui- dem, que per officium, C. de accusa. Item si accusa-

- a accusatur *Iudeus*, qui coiraxit cum *Christiana* matrimonium, vel *Iudea*, quem nupsit *Christiano*. l. ne quis, C. de *Iudea*. Si de apostasia quoque accusatio instituatur, l. Apostatarum, C. de *Apostla*. si maritus iure mariti intrat eopus ad id a lege constitutum, accuset uxore de adulterio, l. quamvis, in 2. & l. iure mariti, C. ad l. Iul. de adulterio.
- b ca. 2. & c. cum dilectus, de accusa. iure tamen canonico in laicorum criminibus de- B nuntiandis, non requiritur monitus pre- cedens, c. qualiter & quando, in 2. § fin. de accusa. Et iure civili fama & rumor pro monitione habentur, d. Iea quidem, C. de accusat. facit l. ab accusatore, §. nuntiato- res, ad senatus consul. Turpiss. P.
- f Id est, late sparsa fama, & qua sit publica & constans de crimen commisso, & non amatoeulis & data opera disseminata, ca. qualiter, in 2. & c. inquisitionis, §. adhac, C. de accusa.
- g casicut, 2. 5. de accusat. c. Romana, de cen- sis, in Sexti. c. cum venerabilis, eod. tit. a- pud Gregorium, id ipsum & omnibus ma- gistratibus iustum secularibus, l. con- gruit, de offi. præsid. P. c. 1. de offi. ordin. & Archidiaconis visitantibus, in cap. 1. de cen- sis, in Sext.
- h c. qualiter & quando, 17. de accus. non fit autem præm inquisitio, quam constet de in- D famia, c. cum oporteat, 19. de accusat.
- i c. per scripta, 5. 2. q. 8. c. a nobis, qui matri- mo. accusar. poss. nihil prohibet tamē, quin libellus dari possit absente accusato, ca. E- piphanium, 5. q. 6. l. 2. f. de exhib. reis.
- l. 1. 2. q. 8. sibi, accusatorū personæ nun- quam recipiantur sine scripto, &c. can- quisquis, 3. & seq. ead. q. & causa, libello- rum, de accusat. P. l. in criminalibus, & l. si. C. eod. tit. Admonet autem scriptura, de E liberandum esse mature de accusatione rei, in cuius probationis defectum succedit pœna talionis contra accusantem, l. si cui crimen, de accusat. P.
- l. Qualis sit conceptio libelli, tractatur in ca-
- A fi. §. libellorū, 2. q. 8. in l. libellorū, de accus- sat. P. ex quibus, que sequuntur summa sunt.
- m Sic enim exempli causa concipitur, anno Domini, &c. die tali, &c. talis coram vo- bis, &c. dicit l. libellorum. Adiectione certi temporis facit, ut nos carnis, si tempore per- missio vel extra, instituta sit accusatio, qua & tempore perire potest, quemadmodum & prescriptio non accusat criminis obli- ci potest ad summum post viginti annos l. querela, ad leg. Cornel. de falso. C. l. 2. & 3. C. de requiren. reis. ca. cum venerabilis, §. intelleximus, de exceptio. & contra accu- sationem adulterii quinquennium, l. ma- riti lenocinium, §. quinquennium, & §. hoc quinquennium, ad l. Iuliam. de adul. P. l. adulter, C. ead. tit. nisi adulterium sit cum incestu; quo casie 10. anni, in prescriptio- ne exiguntur, l. vim passam, §. prescriptio- ni, eod. tit. & ita etiam obseruari in curiis supremis, in Gallia, notat P. apud, libr. 24. Rhapsodie arresto. tit. 2. arrest. 1. & 2. Ad- dicuntur quoq. anni imperii & nomen im- peratoris, vel regis, vel summi Pontificis, secundum morei curiarum & regionem, ut in §. si qua vero, ut proponatur nomen Imperatoris iuncta glo. in nouel.
- n Nomen indicis habet certitudinem forti- coram quo conuentio fit, ut sciatur num le- gitima sit accusatio ratione competentis indicis, inulta titulum, ubi de criminibus agi oporteat. & authent. quia in prouincia, eod. tit.
- o Nomina quoque hec necessaria, ut constet de personis indicis, actoris, rei, que indi- cium constitunt. l. Julianus. l. inter liti- gantem, de indic. P. & num, qui accusat accusare possit, & accusatus accusari ab eo.
- p Nomen criminis indicat qualitatem eius, cum circumstantiis, ex quibus instruuntur index ad imponendum modum pœnae, in- xta leg. respiciendum, l. aut facta, de pœnis. Pandect.
- q Tempus etiā criminis discernit qualitates eius, ut in fure diurno & nocturno, eman- foremque a desertore separat, & c. d. l. aut

Dddd 3

facta, §. tempus, depon. P. Habetur & tra-
tio temporis, quo vulnera illata sunt, si ho-
micius quis accusatur, ut de eo teneatur, si
tunc fuerint lethalia, imputetur autem
mors fato, si aliter postea super viuens mo-
riatur, l. nihil interest, 32. ad leg. Jul. de a-
dult. l. huic scriptura, §. 1. ad leg. Aquil. l.
ita vulneratur, eod. it. Sic a testibus, dum
super criminis examinantur, inquiritur de
die & tempore, quo commissum est, ca. ni-
hilominus, 3. q. 9. ca. in testibus, 4. q. 3.

¶ Locus etiam maleficia distinguunt, angetq;
vel minuit vindictam cornu, l. aut facta, §.
locus, de pœnis, & ibi locus distinguunt fur-
tum simplex a sacrilegio, ut & in l. sacrile-
gio, & l. sacrilegi. ad l. Iul. pecul. & ini-
urias, l. sed est questionis, §. 1. de iniur. P. &
adulterium, l. mariti lenocinium, de adult.
¶ And. locus etiam alicui anget vel minuit
dignitatem, cap. cum sis, de auctoritat. &
v. v. palli, l. 1. de offic procons. Pand. Sub-
inde certitudo loci conductus ad disiudican-
dum, num calumniose crimen inferatur,
& num crimen commissum sit: quia & rei
incertitudo arguit calumniam, ut liquet
ex cap. 13. Danielis.

¶ Hac etiam pertinent ad criminis distinc-
tionem, ut si de adulterio agatur, multum in-
terest, cum sanguine coniuncta, an cū alia,
commissum sit, & in stupro, num cum pue-
ro, vel Vestali, vel alia, pœna enim in his
diversa, leniores aut grauiores, ut docui-
mus superius, lib. 4. tit. 14. de adult.

¶ dict. l. libellorum, & can. fin. §. libellorum,
2. questio. 8. Subscribens hac inscriptione
videtur approbare omnia in eo libello co-
prehensa: ut in aliis quoque scripturarum
subscriptionibus manifestum est, l. si quis
ex argentariis, §. 1. de edend. Pandect. §. 1.
de emtio. apud Iustinia. §. sed et si quis, aut
mutui, & de instrumento fide ac cautela,
in nouell. l. si fideiussor, §. pater. de pignori.
¶ Pand. fit subscriptio libelli ante litis conte-
stationem, l. in senatus consultu, §. qui post,
ad senatus consul. Turpillia. P. subscriptio
est potissima & substantialis pars libelli

accusatorii. Sic enim ait in ea, profitetur
se esse accusatorem, id est, se velle pro-
qui accusationem, & subitum talione,
dict. l. libellorum, §. item subscribere, & d.
can. fin. §. item subscribere, & can. qui ori-
men, 2. quest. 8. can. nullus introducatur,
§. inscriptio, 4. quest. 4. l. qui crimen. C. qui
accusare non poss. Ante hanc subscriptio-
nem non est accusator audiendus, neque
reus postulatus vexandus vel vocandus, l.

2. §. ex longinquo, de exhib. reis, ut non ex-
sistente legitimo accusatore, capit. 1. de ac-
censatio. Talonis autem pœna, qua ex illa
inscriptione nascitur, nihil aliud est, quam
ut is, qui crimen illatum non probavit, sub-
eat pœnam, & capieatur, quia afficiendus
esset reus accusatus, si plectatum fuisset, ca.
3. & 4. 2. q. 8. l. si. C. de accus. l. in priuatis,
ad senatus consul. Turpill. & dicemus pau-
lo post in effectu accusationis.

ca. sciant cuncti, 2. quest. 8. l. fin. C. de pro-
bat. can. dict. 32. quest. 1. can. 1. 35. que.
6. alioquin pro reo sententia fertur, ut ibi-
dem dicitur, & in dubiis favorabiliores
rei, l. favorabiliores, de regul. inr. Pand.
prioriores ad liberandum, quam ad obli-
gandum, leg. Arrianus, de actio. Pandect.
cum satius sit nocentem absolvi, quam in-
nocentem cōdemnare in dubio, l. absentem,
de pœn. P.

¶ Ordo antiquus exercitorum iudiciorum
abrogatus fuit, & caput extra ordinem in
iudicio criminum procedi, l. ordo, de pu-
blico. iud. Pandect. l. 1. §. in senatus consultu,
ad senatus consul. Turpill. P. l. 1. §. fin.
& l. hodie, de pœn. P. fuit autem antiquus
ordo, ut in primis accusator ad quasitore,
cui iudicium exercitum contigerat, rei no-
men deferret, & postularet, illud nomen
recipi, postea subscriberet se, & ad talionem
se obligaret, dict. l. libellorum, §. item sub-
scribere, de accusatio. Pand. Subscriptione
facta, proponebat accusator talem tale cri-
men fecisse. Si silebatur reus conuentus, lis a-
sumabatur, ut eo viito, si negabat, a magi-
stratu dies inquirendorum criminum po-
culab-

falsabatur, & hoc modo legibus reus interrogari dicebatur, post hanc interrogatione reus in reatu constitutus quoq; dicebatur. Indices vero reorū prator ex decurriis constituebat Roma, eorumque nomina in urnā mittebat, & ex his numerum necessarium sortiebatur, ex eoque numero reo & accusatori integrum erat reuicere, quos ex aliqua causa suspectos habebat. In reictorum autem locum, prator alios subsortiebatur, quoad legitimus numerus, qui legibus definitebatur, conficeretur, deinceps iureiurando conscripti indices, ut refert Dionysius Halicarnas, lib. 7. adigebantur, iurabantque omnes in leges, præter ipsum prætorem. Die cognitionis citabantur voce praconis indices, rei & accusatores, ut ait Festus Pompeius, libr. 16. Asconius Pedianus, in 13. Verrinam Ciceronis, Si citatus accusator non venisset, nec excusatus esset, ex rei eximebatur accusatus. Cicero in 4. Verri. Si utraque pars aderat iudicio, oratoribus dicendi potestas fiebat. Citabantur & testes palam, & publice interrogabantur, dicta eorum in promittit resellebantur. Causa utrinque perorata, præcodiisse oratores pronunciabat. Quintil. libr. 1. cap. 5. Ascon. in 3. Verrinam. Deinde indices acceperant tabellas iudicii, inscriptas literis absolutionis, condemnationis, & ampliationis. Quarum aliquam cum ad consilium missi fuissent, in cistam coniscere necesse habebant, antequam lege Glancia comperendinandi data illis fuisse potestas. Ex hoc autem solemnī ordine non nihil Pompeia lex immutauit, quæ refert Asconius Ped. in orat. pro Milone. Eiusve autem omnia fere cum populi libertate fuerunt ab Imperatoribus postea.

¹ o. qualiter, 17. §. formam vero, de accus. ² dict. cap. qualiter, §. debet igitur, vers. & E non solum dicta, & c. olim, 26. §. si vero te-
sto, de accusat.

CAP V.

Qui accusari possunt.

A Regulariter omnes accusari possunt delinquentes, & cuiuscunque sexus sint, b quandocunque apparuerint. c Possunt a subditis clericis prælati, a monachis suis Abbates accusari, d maiores ætate & minores, cum etiam sint delicta, quæ in pueris vindicari possunt. e Accusari autem non potest inimicus aut eius amicus. f Difficilis autem & cum maiori iudicio admittitur accusatio vel inquisitio contra præpositos, quam contra subditos, quia prælati positi sunt tanquam signum ad sagittam, & quia non possunt omnibus complacere, cum ex officio teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, suspendere, ligare. Ideo odium multorum incurunt, & insidias patiuntur. Atque etiam in eorum accusatione ecclæsæ periculum imminet, columnis eius excussis & impulsis. g Non admittitur contra absentem, nisi in contumacem, accusatio. h Qui sacerdotes fieri nequeunt, sacerdotes accusare prohibentur. i Multo magis laicis passim accusare episcopum non licet. k Quamvis autem iure ciuili non liceret vxori maritum de adulterio accusare, l tamen hoc iure Pontificio licet, quo mutuo se coniuges accusare de eo possunt, et si non æqualiter. m Veruntamen consanguineos coniunctos matrimonio, extraneorum nullus accusat, sed propinquus, ad quorum notitiam pertinet, ut pater, mater, frater, soror, patruus, auunculus, amita, matertera & eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit ab antiquioribus & veracioribus, quibus ea propinquitas nota sit, episcopus inquiret. n Nisi propter quæstum quidam accusent. o Non accusantur de criminis rei post eorū mortem, p paucis exceptis. q Nec admittitur regulariter inquisitio aduersus denuntiatores, qui sunt famæ integræ, r nisi non fuerit inquisitioni hæc exceptio opposita, s aut nisi is, contra quem inquiritur, fuerit crimen confessus. t

S C H O L I A.

- a Interest enim Reipublica, delicta cognita esse, l. cum, qui nocentem, de iniur. Pan. ut puniantur, l. ita vulneratus, ad l. Aquil. P. b can. si quis cuiuslibet, 21. q. 5.
- c Iure Pontificio can. quicunque, 81. dist. ca. qui contemta, 8. dist. can. ecce, 24. q. 3. quamvis quoad paenam legalem, interdum ad accusandum detur certum tempus, ut in lucro adulterii & separationis thori quinquennium, l. adulter. C. de adul. ca. tua, de procurat. & in aliis accusatio excludatur 20. annorum lapsu, l. querelam, C. de fals. quia tamen habent locum in pena legali, nam in alia, usq; ad millefimum annum accusationem, quandocunque crimen apparuerit, inservi posse, tradit Hugo glossator, ad can. admonere, ad verbum, paenitentia, 33. q. 2.
- d c. 2. c. penult. de accusatio. can. Paulus, & seq. can. quapropter. can. si quid in ecclesia, 2. quast. 7. Accusare etiam & monachos ex caritate possum episcopum, ca. nullus monachus, §. sed alio deit, 2. q. 7.
- e ca. 1. & 2. de delict. pueror. can. illa, 15. q. 1. & etas non dat impunitate, l. auxilium, §. in delictis, de minor. 25. ann. l. impunitas, C. de poen.
- f c. repellantur, c. meminimus, de accus.
- g Hac omnia, in c. qualiter, 24. de accusat. & latius, in c. 2. epist. Stephani Papae primi, de accusationibus episcoporum.
- h c. eorum, 11. q. 3. & pertotam. 3. q. 9.
- i can. ipsi apostoli, 2. quast. 7. can. omnes vero, can. sacerdotes, 6. quast. 1. nisi agatur, de simonia, & heresi, can. nos sequentes, & seq. ead. 6. q. 1.
- k ca. 1. can. clericos, 49. can. laici, 2. q. 7.
- l l. 1. C. ad l. Inl. de adult. can. apud, §. hoc in mulieribus, 32. q. 5.
- m can. Christiana, 32. q. 5.
- n can. 1. & 25. q. 6. saltem propinquus prefrendi in hac accusatione extraneis, ca. videntur, qui matrimon. accusar. poss. libr. 4. tit. 18.
- o Nam & mater ipsa, & quaeque questus ac-

A cnsuerit matrimonium, reicitur ab accusatione, c. significante, s. qui matrimon. accusar. poss.

p ca. admonere, 8. 33. qu. 2. quia morte criminis extinguntur, ca. quorundam, 23. dist. l. si reus vel accusator mortuus fuerit, C. l. defuncto, de public. iudic.

q Veluti si agatur de criminibus atrocioribus, ex quibus etiam mortui memoria post mortem damnatur, ut in criminibus laesa divina & humana maiestatis, in criminis peculatus, & similibus, l. ex iudicioru, 20. de accusat. in P. ubi de his non finiuntur etiam morte crimina, si ratione bonorum post mortem, quis agere velut. l. fin. suspenden. appellat. mors interuenierit, vel si reus moriatur post litem contestatam, cum eo, quo casu, & contra heredes bonorum persecutio in pena datur. d. l. extudicionum, & l. vni. ex delicto defunctor. in quantum hered. testam. cum similib.

r In c. cum oporteat, 19. vers. nisi super predictis, §. tertie, vers. nullam esse pro criminis, de accusatio. c. inquisitionis, 21. §. quae siuisti, & §. ex quibus, cod. tit.

s nam si ab initio inquisitioni non obiciatur hec exceptio, non vitiabitur ideo inquisitio, ca. 2. de accusat. in Sext.

t ca. 1. de accusatio. in Sext.

C A P. V I.

- 1 Effectus inquisitionis.
- 2 Denuntiationis.
- 3 Et accusationis.
- 4 Effectus obiectionis criminis per exceptionem.
- 5 Qualis pena criminis per inquisitionem apparentis.

E Si per inquisitionem iudicis + crimen i probatum fuerit, quod ordinis suscepit executionem, aut retentione beneficium, etiam post peractam paenitentiam impedit, puta si homicidium commisisset, aut adeptus fuisset ordinem, aut beneficium vitio simoniae, erit in causa sicut in accusationis iudicio procedendum, alioquin secundum

cundum personę merita & qualitatem ex-
cessus, p̄enam poterit iudicantis discretio
moderari. *a* Infamia tamen sola ad conde-
mnandum nō sufficit, nisi probetur; indu-
cit tamen necessitatem purgationis infam-
ato, & in qua deficiens punitur, vt con-
nictus. *b*

2 Denuntiationis finis, manifestatio cri-
minis ad emendationem & p̄enitentiam
sine intentione prosequendi. *c*

3 Vt accusationis † ad vindictā p̄enæ, *d* *B* *c*
& ideo, qui ex aliqua causa prohibetur ac-
culare, vt quia iuravit, se nō accusaturum,
non prohibetur denuntiare. *e* Ad denun-
tiationem & famam pertinet inquisitio,
cuius finis indagatio veritatis. *f* cum vanæ
populi voces audiendæ non sint. *g* Accu-
sato pr̄elato, interim ei interdicitur aliena-
tio rerum ecclesiasticarū. *h* Nemo autem
debet de crimen non manifesto sine legi-
timo accusatore damnari, *i* de manifesto
potest, *k* aut si in modo inquisitionis co-
gnitum fuerit de crimen, *l* aut index intel-
ligat quempiam calumniatū fuisse, *m* aut
si infamatus de crimen deficiat in purga-
tione. *n* Sed eti⁹ libellus non fuerit legiti-
me cōceptus, aboletur nomē rei, *o* quam-
uis non aboleatur crimen eius. *p*

4 Per exceptionē † facta detectio crimi-
nis, defensionem habet excipientis, & re-
pulsionem tantum eius, contra quem ob-
iicitur. *q* Opponuntur autem crima per
exceptionem tantum testimonibus ante publi-
cationem testimoniorum, non postea, *r*
nisi post publicationem crima in noti-
tiam venerint opponentis, vel fuerit pro-
testatus ante publicationem opponere se
velle crima. *s* Qui per viam exceptionis
obicit crima nullo periculo calumniā-
tis vel deferentis innodatur, qui nemini
facit iniuriam, qui iure publico vtritur, &
ad sui defensionem. *t*

5 Quando vero † per modum inquisitio-
nis crimen probatū fuerit, regulariter ar-
bitraria, non ordinaria p̄ena imponitur, *u*
nisi tale crimen per inquisitionem fuisse

A detectum, quod etiam post peractam pa-
nitentiam impedit ordinis suscep̄ti ex-
secutionem.

S C H O L I A.

- a* c. inquisitionis, 21. accusat.
- b* d. c. inquisitionis, 21. §. si. & c. accedens ad
pr̄sentiam, 23. de accusatio. de necessitate
purgationis, toto tit. de purgat. canonica, &
in summa, 2. q. 4. & in glo. in summa, 15.
quæst. 5.
- c* super his, de accus. vt nota criminis fiant
iudici, qui potestate habet inquirendi, de
reliquo sit denuntiatio vel delatio.
- d* Accusatio habet finem, vt fiat probati cri-
minis vindicta publica.
- e* c. quemadmodū, 25. de iure lib. 2. tit. 24.
- f* l. diuersus Adrianus, de custod. reorum. P. c.
qualiter, in 2. de accusat. ca. licet Heli, de
simonia.
- g* Osius, de elec̄t. neque ad vanas voces po-
puli quispiam damnandus vel absoluendus est, c. miramur, 61. dist. 1. decurionum.
C. de p̄enis, can. si ergo, 8. que. 1. ideo in ca.
inquisitionis, §. quæsiuisti etiam, de accu-
sat. sola fama delicti non facit reum, neque
infamia inter bonos & graues, quāquam
infamia sit imponenda purgatio canonica,
vt dictum est.
- h* c. pr̄latorum, de accusatio.
- i* c. vnic. vt ecclesiastica beneficia sine dimi-
nutio. conferan. lib. 3. tit. 12. can. de mani-
festa, 2. q. 1. can. quisquis potest atem, 22.
que. 4. l. rescripto, §. si quis accusatore, de
munerib. & honor. P. gloss. add. c. vnicum,
ad verb. sine accusatore, addit exceptiones,
in quibus sine accusatore quis damna-
ri potest, vt si suspecta, de falso in iudicium
producantur, l. subemus. C. de probat. si te-
stes vacillent, l. nullum. C. de testimonibus, cap.
super his, de p̄enis, & c. colligit & alias ex-
ceptiones, ad ca. de manifesta, 2. q. 1.
- k* c. euidentia, de accus. c. manifesta, ca. que
Lotharius, 2. q. 1. ponitur ratio, in §. 1. d. c.
Lotharius, quod in manifestis, calliditate
accusantium non opprimitur reus, nec ter-
giversatione proprium crīmē celatur, cum

E e e e

- A culpa oculis omnium se ingerat, atque A ideo nec in talibus iudicialeis ordo requiri-
tur.
- I ca. qualiter & quando, & c. inquisitionis, de accus.
- m c. si quem, §. notandum, 2. qua. 3. c. 1. & 2. de calumniatoribus, leg. 1. §. 1. ad senatus. Turpil. P.
- n cap. de hoc, de simonia.
- o l. libellorum, §. quod si libelli, de accusat.
- p Aliud autem est aboleti crimen, aliud no-
men rei ex defectu accusationis, quod mi-
nus est. Nam criminis abolitio abolet ac-
cussionem, accusationis autem abolitio
non abolet crimen. Aboletur autem accu-
satio, quando accusator renuntiat accusa-
tioni criminis publici, vel desistit ab accu-
satione impetrata abolitione, id est, po-
testate desistendi ex certa causa, alter enim
puniretur desistens, ut tergiversator, l. 1. in
prin. & §. si quis autem, ad senatus Turpil. C
l. 3. §. fin. de præmaric. P. poterit autem ita
derelicta accusatione accusatus ab alio ac-
cussari iterum de novo, si ostendat is secun-
dus priorem collusisse vel præmaricasse, ca.
fin. de collusio. detegen. l. si quis homicidii.
C. de accusation. atque non obstante des-
titu accusationis, index crimen obiectum
inquirere potest, & de collusione, c. 1. & 2.
de collus. detegen. item & alius, si suas vel
suorum ulciscatur iniurias, abolitio crimi-
ne, repenit accusationem, l. si cui crimen, §.
si dem criminibus, de accusationibus. P.
dummodo delatus iam a reis exemptus sit,
non alter. l. h. ita, §. si eo. tit. de accusa-
tio. P. Est & alia abolitio respectu accu-
satoris, quando non seruauit formam requi-
sitionis in libello, quo casu si obid areis ex-
matur accusatus, poterit iterum accusari
etiam a eodem accusatore, l. libellorum, §.
quod si libelli, de accusationib. Contraria ex
parte rei abolitio criminis contingat, vel
quia remissio pena & crimen est, ut tit. de
abolitionibus, & de generali abolitione, in
C. & in l. libellorum, §. fin. de accusat.
- q Quare exceptiones estiū, qua sunt per
objectionem criminum per illos commis-
sionum, nō habent illum finem, ut de commis-
sionis sumatur vindicta, ed ut reiciatur: ideo
nec puniuntur etiam ratione illorum, sed
connicti reiciuntur a testimonio, cap. 1. de
excep. c. cum testimoniu, c. 1. in fi. de or-
dine cognit. l. Lucius Tuius, de ordine co-
gnitio. nec admittitur triplicatio contra
exceptionem, ca. super his, de accusat. quia
iam finem adepta est exceptio, nempe quod
testis reiectus sit, nec ideo exceptum decri-
mine, ut de eo fieret vindicta, sed vi pro de-
fensione cōcederetur, facit c. intelligimus,
de iudic.
- r c. præsentium, de testibus.
- s c. fin. de cognatio. spiritua.
- t l. iniuriarum, §. 1. de iniur. cap. cum in ec-
clesia, de elecl. l. in remanda, C. manda-
l. si quis, §. sicut, de petitio. hered. neque ini-
uriam interrogat, qui ex iure commodum
suum prosequitur, l. si donaturus, §. 1. de
condit. causa data. P. l. 1. §. quod ait præ-
tor, de incendio, ruina & naufragio, & ex-
cusatur, qui voluit qualitercunque san-
guinem suū redimere, l. 1. de bonis eorum,
qui ante sententiam mortem sibi conse-
rint. Pand.
- u c. inquisitionis, 2. 1. in prin. c. qualiter, 1. 4.
§. verum ita, vers. quatenus, de accusat.
- x d. c. inquisitionis, vers. in quo quidem.

CAPUT VII.

De accusationum vitiis.

1. De calunnia & pœnaltionis.
2. De denuntiatione nō probata & delatorib.
3. De præmaricatore.
4. De tergiversatore.

A Accusationes aliquando finem suum
non consequuntur, ob calumniam,
aut propter prævaricationem, aut tergi-
versationem accusantis.

Calumniari est falsa crimina t̄ sc̄iēter & u-
malitiose alteriusque vexandi cauſa, inten-
dere. a Calumniantes simili supplicio affi-
climerentur, quo puniendi essent. b. Ex
vocabule

vocatur horum pœna, poena talionis. c Pa-
nitur & acinus calumnia insonibus & ma-
xime sacratis horinib. illata, quare si sub-
diaconus sit, qui subdiaconum vel alterius
ordinis maiorem calumniatus fuerit, offi-
cio debet priuari, & verberibus publice
castigatus in exilium deportari. d

Denuntians vero † seu delator, quam-
uis ex subscriptionis vinculo ad talionem
non teneatur, attamen, si persona ecclesia-
stica superiori denuntiauerit crimē, quod B
non potuit sufficienter probari, donec ca-
nonice suam purgauerit innocentia, quod
non calumniandi animo ad crimina de-
nuntianda processit, ab officio & benefi-
cio est suspendendus, ut ceteri perterriti,
ad infamiam aliorū maxime suorum non
prosiliant prælatorum. e Pernitiosum ge-
nus hominum delatorum, qui nolunt vi-
deri accusatores, & tamen secreto famam
& bonam existimationem prætextu cu- C
iusdam conscientiæ suis delationibus ma-
culant. f Ut merito a Cæsaribus tanquam
impiissimi delatores, si sua non intersit,
cum pœna reieci fuerint. g

Prævaricatio fit in accusatione, † quando
corruptus pecunia accusator, colludit
cum accusato, & fouere incipit partes ac-
cusati, propriis relictis, ita prævaricari est
falsa crimina abscondere. h

Quando vero, † quis omnino ab accu- D
satione desilit, tergiuersator & tergiuer-
sax dicitur. i

S C H O L I A.

a l. 1. ad senatusconsul. Turpil. l. athletas, §.
calumniator, de his, qui notan. infam. P.
Notare autem oportet illas circumstan-
tias, scienter, malitiose, vexandi causa,
intendere, cum quibus, qui non probat,
calumniari dicitur, l. 1. de aduocat. diuer-
sor iudicio. P. l. & in priuatis, ad senatus-
cons. Turpil. l. si quis repeteret, §. si stellonan-
tus, eod. tit. Ceterum ex eo solo, quod quis
non probauit intentata crimina, non dici-
tur calumniator, nisi quoque in sententia

A
absolutionis rei, & eius cōdemnationis ad-
dictiatur, calumniatus es, id est, non pro-
basse & calumnatum esse, l. qui non pro-
basse. C. de accusat. l. 1. §. sed utique, ad se-
natuscons. Turpil. P. d. l. athletas, §. calu-
mniator. de his, qui notantur infam. Pan.
Sic index in declarando calumniatore,
mentem examinat accusantis, si necessitas,
vel insinus dolor sit accusandi, & cessat ca-
lumnia pœna in paternæ mortis accusatio-
ne. l. calumnia pœna, 4. de calum. C. si ma-
ter de filie morte accusat, l. 2. C. eod. titul.
si ob damnum, l. qui cum maior natus, §. si
patri, de bonis liberto. Pand. si ex officiū ne-
cessitate accuset tutor, l. tutorem, C. de his,
quibus ut indign. Nisi altundē euidentis ca-
lumnia appareret, l. 2. C. de his, qui accu-
sar. non possit. Id ipsum seruatur in accusa-
tione officiū, vel procuratoris fisici, qui ex
officio accusare tenetur, leg. post legatū, §.
admonet, de iure fisic. P. l. moneta, § l. ex
varia, de delatoribus, libr. 1. & C. Est etiam
calumniator, qui alios ad accusationem
falsam instigat, quine subiicit accusatores,
l. 1. §. incidit, ad senatuscons. Turpil. & ideo
eadem pœna punitur, ac qui per se calu-
mniatus est, ut ibidem dicitur, & in l. no-
stros, C. de calumniatori.

b can. calumniator. can. qui non probauerit,
2. q. 3. ca. 1. can. 2. ca. qui calumniam, §.
q. 6. l. in priuatis, ad senatuscons. Turpil.
l. ab Imperatore, de prævaricatorib, C. l. si
de priuat. delict. Isque est obligatio ex
subscriptione effectus, cano. quisquis, can.
qui crimen, 2. q. 8. l. qui crimen, qui accu-
sare non possunt. C.

c Taliō ἀποστολā Gracis, se retributio, ut qua-
lia quis iniulit, talia patiatur. Lenit. 24.
Demiero. 19. dicitur & pœna talionis mo-
dus ultiois can. sex differentia, 23. qu. 3.
can quod debetur, 14. q. 1. ca. hac autem,
§ ex his, 23. qu. 4. Talionis pœnam delin-
quenibus inditā ex lege 12. tabularum,
meminit etiam Gellius, libr. 20. ca. 1. & §.
pœna, de iniuris, apud Iustin. videndus &
de hac repassione geometrica & arithme-
tico.

Eeeee 2

- rica, Aristoteles, lib. 5. & hic c. 5. dum ex-
plicat quoque legem simile Rhadamanti.
- d ca. 1. de calumniatori. lib. 5. tit. 2. sacrate
& ibi persona dicta sunt Ecclesiastice, &
c. non nos beatum Petrum, 40. dicit.
- e cap. si. de calumniatori. dixi de calumnia-
torum & accusatorum delictis, lib. 3. 2. Synta-
gramma iuris universi, c. 20. 2. 1. 2. 2. Sicque
in summa denuntians, ut accusator, si non
probatur, quod intendit, calumniari prae-
mitur, can. qui non probauerit, 2. 9. 3. l. 1.
C. de aduocatis diversi. iudi. Probabitur
autem non proposuisse animo calumnian-
di, ex purgatione canonica, quae pendet ex
arbitrio iudicis, num talis sit. Sunt enim
purgationes arbitrarie, c. inquisitionis, de
simonia. maxime ubi non sunt forma pur-
gationis determinata alege, ca. de causis, §.
illis autem, de offi. deleg. probabitur & per
iuramentum, ut c. presentium, de testibus.
c. pastoralis, de excep.
- f Non minus quam maledici libellos famo-
jos secrete componentes, l. unica, de famos.
libel. C.
- g l. penult. de delatorib. lib. 10. C. inter calu-
mniatores positi, qui secreto deferunt. l. no-
stris, de calumniat. Cod. ita Tyberius Caesar
principio ex delatoribus priuatis, qui ante-
lia ab Imperatorib. probabantur, & pra-
mio donabantur, uno die occidi insit, ut
scribit Dio Cassius, li. 38. Titus vero urbe
expulit, ut ait Xiphilinus ex Dione. At
Traianus naufragio sine velis & remis
nanibus impositos, mari exposuit, ut testis
Plinius in Panegyrico eius. Euader tamen
maculam delatoris, is qui denuntiauerit,
si sua intereat, l. deferre, & sed eis commu-
nem, & l. delator, de iure sive l. nulla ma-
cula, de delator. lib. 10. C. c. 3. de accusat.
- h l. 1. & 3. de praevaricatoribus. P. l. 1. ad se-
natibus consul. Turpil. P. l. 4. athletes. §. iuuen-
tus praevaricator, de his, qui notam infam. P. l.
praevaricatores, 2. 1. 2. de verborum signifi-
cat. vide quae dixi, de praevaricatore eius.
que pena, libr. 3. 2. syntagmatis iuris uni-
versi, c. 2. 1.
- A i l. 1. ad senatus consil. Turpil. vide & que di-
ximus, de tergiuersatore predicto, lib. 3. 2.
syntagmatis, c. 2. 2. Quis dicatur destituisse
ab accusatione, tractatur in l. s. C. ad sena-
tus consil. Turpil. l. destituisse, l. ab accusatione,
in prin. & §. destituisse, de accusat. P.

DE PROBATIONIBVS.

a TITVLVS X.

- B a Agitur de probationibus, lib. 2. decretalium, tit.
19. lib. 2. Clem. tit. 7. lib. 22. P. tit. 13. de probatio-
nibus & præsumptionibus, & lib. 4. C. tit. 19.

C A P V T I.

- 1 Continuatio.
2 Et quid probatio.
3 Diversio.

IN criminalibus & ciuilibus causis tple. 1
ra que dubia, idque fere semper, propo-
nuntur, de quibus probatio exigitur, ante-
quam certa sententia ferri possit, que se-
cundum allegata & probata fertur, & pro-
inde post petitiones, accusationis proposi-
tiones & contestationes necesse est, per-
ueniri ad probationes, auctore quippe
non probante, reus absolvitur. b

Causa iudicii, aut argumeto, aut pro-
batione constat. Argumentum, nunquam
testibus, nunquam tabulis dat probatio-
ne, sed sola sui inuestigatione inuenit ve-
ritatem. Vnde dictum argumentum, quasi
argute inuentum, probatio autem testib.
& fide tabularum constat. c Probare est rei
dubia fidem facere. d

Probationum t quædam apertissima,
& evidenter, & quæ maxime in crimi-
nibus demonstrandis exigitur, falso, quæ
evidens & clara, quæ fit per testes, vel facti
evidentiam, seu apparentiam. g Alia mi-
nus evidens, quæ fit per coniecturas. h
Rursum probationum quædam plena, quæ
dam semiplena vel imperfecta. Plena quæ
perfecta, & quam lex censet habendam
pro veritate, & ex qua iudex adducitur ad
fidem & creditatem eius, quod propo-
suum

litum est, & semiplena ea est, quæ non o-
mnino perfecta est. *l*

S C H O L I A.

- a *lillicitas*, §. *veritas*, *de officio*, *probis*.
 b *l. qui accusare*, *C. de eden*, *leg. actor*, *C. de probat*.
 c *c. cum ecclesia*, *de causa proprieta*.
 d *c. forus*, 10. §. *causa*, *de verb. significo*. *Et ita probatio dicitur lumen veritatis, in l. 4. de temporibus & reparatio appell. Et luci cōparatur, l. s. C. de prob.*
 e *De quamemint, ca. 1. de except. in Sext. quando ea est indubitata & clara.*
 f *Vt si luce meridiana clarior, cano. quis quis, cano. sciant, 2. questio. 8. & l. sciant, C. de probatio. excepto crimen simonia, ad quod etiam per verisimiles præsumtiones pernentia, cap. sicut, de simonia. Et in crimen hereticos, ca. cum contumacia, de heretic. in Sexto. l. 1. C. de heretic. Quia C ista crimina solent, ut plerunque in secreto committi, & ideo, ut nec similia occulta, facile nisi præsumptionibus deteguntur.*
 g *can. scelus, can. primo, 2. qu. 1. c. tua, de cohabita. clericor. & mulier.*
 h *Vt in cap. adferre mihi gladium, de præsumtio.*
 i *Notat Decius ad rubric. de probatio. num. 12. gloss. ad l. proprietatis dominium, 4. de probatio. C. & in text. ibi, quibusunque aliis legitimis probationibus ostenditur. Panormitan. ad capit. fin. §. 1. num. 7. de iureueran.*
 k *Panorm. in proximo citato loco. facit l. ad fidem de testibus, l. quinquaginta. in si. de probat. l. 1. C. de reb. alien. no alien. l. eos, & ibi glo. ad verbum, judiciariæ, de testibus. Cod. Qualiter autem index ad certam fidem adducatur, certa regula dari non potest, plerumque autem id sit, aut per testes, aut per præsumptiones, aut confessiones partium, ut in capit. cum causam, de probatio. in l. 3. ibi, tu magis dispice, de testibus. Pand.*

A 1 *Semiplenam probationem dicunt interpres unum testimoniū, literarum comparationem, scripturam priuatā, leuem præsumptionem.*

C A P V T I I.

De quibus sit probatio.

D E dubiis sit probatio, nō de notoriis: a neq; etiam quis admitti debet ad probationem eius, quod probatum non relevat. *b*

S C H O L I A.

- a *in ca. tua nos, de cohabita. clericor. & mulier. c. super eo, 3. de testibus. cog. ca. de manifesta, 17. 2. 9. 1. Idipsum cū distinctione relatum hīs verbis, de manifesta & nota pluribus causa, non sunt querendi testes, &c. si sine tergiuersatione negari non potest. Et postea, in §. sed sciendum, addit Gratianus, sed sciendum, quod eorum, quæ manifesta sunt, alia sunt nota iudici, & incognita aliis, alia sunt manifesta aliis & occulta iudici, quædam vero sunt nota iudici & aliis. Quæ iudicantur nota sunt, sine examinatione ferri non possunt, quia dum accusatoris persona assumitur, iudicaria potestas admittitur. In una namque causa nemo potest simul esse accusator & iudex. Sed & quæda nosse potest index, quæ perinde habentur, ac si ignoraret, veluti si ei detulit sint in confessione auriculari tanqñā Deo, can. fin. §. sed mirandū, 15. 9. 5. c. si sacerdos, 2. de offic. ordin. nisi & alibi idem confessus publiceue sit, tit. de confessis in utroque iure ciuili & pontificio.*
 b *c. per tuas, in si. versi. c. si probata, de simonia. l. ad probationem. C. de probat.*

C A P V T I I I.

Quis probet.

A ccusanti & agenti, nō reo onus probandi incumbit. a Negantis autē factum per rerum naturam nulla est probatio. b Per indirectum tamen posset admitti, dum a negatiua in affirmatiuam sit, quo-

Eeeee 3

dammodo transitus, e ut & is, qui excipit, A censetur actor in eo, & suam intentionem probare debet. d Sed & præsumtio quædam pro afferente, aliquando transfert onus probationis in negantem. e

S C H O L I A.

- a ca.bona, 23.5. porro excessus, de elect. can. quod autem, 1. & seq. 6.9. 5. l. qui accusare, l. actor, 23. de probat. C.
- b ca. quoniam contra, 11. de probat. ca. bona memoria, 23. versi, contralegati, de elect. B name eius quod non est, nulla existit qualitas, ex qua manifestum dici possit. l. eius, qui in prouincia, de reb. cred. P.
- c ex tenore, 35. de testib. Ut autem hoc planius fiat, notandas sunt glossa distinguentes species negativa & propositionis, una ad can. accusator, 2. ad verbum, accusator, 6. qu. 5. & ad c. bona, 23. 5. contra legatis, ad verba, per rerum naturam, de elect. in quibus C negativa dicitur esse, aut iuris, aut facti, aut qualitatis. Quarum quæ facti est, dicitur esse aut pura, aut non pura, pura ea dicitur, quæ simpliciter proponitur sine determinatione loci, vel temporis, aut alterius rei. Non pura, non simplex. Negativa pura probari non potest, directe vel indirecte, ut si quis dicat, se non contraxisse, non duxisse Bertham. & c. & ista negativa transfert onus in dicente, non in negantem, ut in D d. ca. accusator, 6. q. 5. d. c. bona memoria, cum similib. Non pura vero, cui adiicitur locus, tempus, vel alia circumstantia, probari poterit, per indirectum, c. ex tenore, c. series, de testibus. l. optimam, C. de contrah. stipulat. velut si exhibeantur instrumenta, in quibus contineatur contrario die, vel alibi quam afferatur, rem gestam fuisse, ut ibid. dicitur. circumstantia etiam inducit in negativa probationem, quæ habet E ex consequentia affirmatiuam, ut cum quis non sponte dicitur renuntiasse beneficium, sequitur eum inde, quia non sponte, ergo coacte renuntiasse, & illud negans debet probare, postquam confirmans renun-

tiationem probauerit factam, c. super hoc, de renunt. Negativa etiam iuris probatur, ut si negat quis recte factam emancipationem, hoc enim probare debet, l. ab ea parte, §. 1. de proba. P. continet enim & ibi negatio affirmativa, quod ibi sit. omisso solemnitatis, vel quod a iure requisita non fuerint adhibita. Negativa qualitatis requirit probationem, si qualitas contraturus communis præsumptionem negetur, ut negotialem esse idoneum ad beneficium, probare enim debet. non alioquin iure quilibet præsumitur idoneus, nisi de contrario constet, c. dudum, c. si de præsumt. c. unic. de scrupulo in ordine faciendo, l. cù quidam l. cum pater. §. 1. ogo, de legat. 2. l. omnimodo, C. de inoffi. testa l. ex persona, C. de probat.

d. in presentia, de proba. l. in exceptionib, eo. t. t. P. in civile, de rei vendi. l. l. l. fru-stra, C. de proba. l. si ex causa, l. l. adseueratur, de non numera. pecunia. C. l. si non designata, de falsa causa adiect. leg. Et in- cumbit probatio, qui dicit, l. et in cumbit, de prob. P. quia quemadmodum qui afferit, debet habere commodum. sic & sentire debet onus, l. secundum naturam, de reg. iur.

e. Ut in l. si chirographum, 24. de probat. P. si chirographum debiti fuerit cancellatum, præsumptione liberatus debitor esse vi- detur, & ideo si afferit se soluisse, liberatur a probatione, & in contrarium creditor debet probare non solutum. Idem si inueniatur chirographum integrum redditum penes debitorem, l. 14. & 15. de solutio. C. Multo magis si creditor fateatur se redi- difisse, l. 2. §. 1. de pactu. Pandect. aut con- stet ei reddi mandasse, l. 7. C. de remissi- pignor. Præsumptionem autem banc transference onus probandi in creditorem contrarium negantem solutum, docet etiam Cynu ad l. 1. C. de probatio.

C A P V T I I I I.

De modis probandi.

I N criminalibus negotiis a & causa ma- trimoniali, b plena debet esse probatio, & lu-

A & loce ipsa clarior, neque semiplena admittitur. c Nec probatio generis in quæstione speciei, nisi & in specie fiat, non sufficit, dvt neque alioquin dubia, eattamen probationis facultas non est coangustanda, sed amplianda. f

S C H O L T A.

a I fin. C. de probat.

b Quando maxime ad dissoluendum matrimonium agitur, ca. in literis, & ibi glo. B ad verbis, probatæ, de testib. c Alexan. conf. 143, vol. 2.

c In defectu probationis, vel ad supplementum in criminalibus non defertur iuramentum. Bartolus fuso ad l. maritus, num. 4, de quaſtio. & ad l. admonendi, num. 5. 2. de iure iurand. gloſſ. ad leg. quacunque, ad verb. agatur, & ibi Salyce. de iure iur. fuso Panor. ad c. fin. nu. 12. cum seq. de iure iur. Quemadmodū autem in criminali causa, sic in matrimoniali probatio per famam cum uno teste non sufficit, quamvis sufficeret in aliquibus causis alius ciusibus, ut nota gloſſa, ad c. veniens, in 1. ad verbum illorum. de testib. gloſſ. in ca. mulieri, ad verb. abſoluto, de iure iur.

d Veluti si quis dicat, aliquem suum esse subditum, & ex eo probet, quod sibi tributum soluerit, quia tributus probatio alius potest significare quam subjectionem; ca. recepi- D mus, de priuileg. cap. quanto, ca. prater- ra, de censibus. Ita probatio generalis vel equinocta, non relevat probantem super certa specie contenta sib. genere probato, c. constitutus, de religios. domib. o. cum vene- rabilis, de censib.

e cap. de praesentia, 18. & ibi interpretes, de probatio.

f l. quorundam, in fine. C. de heretic. l. gene- raliter, §. necessitate, dæribus credib. cap. quoniam frequenter, §. 1. vt h. non con- testat. & c. can. fin. 14. quaſtio. 2. ca. si- gnificauerunt, de testib. ca. quanquam, 14. quaſtio. 2. decisio. Rota, 30. fuit dubi- um, in nouis.

C A P. V.

Per quæ fit probatio.

1 Per instrumenta & sine illis, per alia.

2 Per præsumptionem certam.

3 Per rem iudicatam & confessionem.

4 Per literas excommunicationis, per libros antiquos, famam, acta litis, admini- cula.

D Robatio vt communiter fieri potest, 1 per publica instrumenta, a & sine illis per alia, ipsiſq; deperdiris, b per iuramen- tum necessariū, vel iudiciale, c per rei no- torieratem. d

Per præsumptionem violentam, f vt ex 2 anteacta vita præsumitur præsens, g nisi de præsenti contraria liqueat, h præsumitur & ex anteacta vita, quæ erit futura, i & e- ruitur præsumptio animi, quod male agere voluerit ex ipso negotio male acto, vt si quis lanceas, vel sagittas in mortem in alium mittat, quamvis deprehensus dicat ludens feci. k Præsumitur & contra eum, qui iudiciū subterfugit. l In dubiis & præ- sumitur quilibet esse idoneus, m & bo- nus, n vicini quoque scire facta vicinorum præsumuntur. o

Fit & probatio f per rem iudicatam, p 3 per confessionem quoque rei contra fe- confitentis. q

Per literas etiam f excommunicatio- 4 nis probatur excommunicatio, donec con- tratiū & absolutio probetur. r fines dice- celeos, per libros antiquos, p. testes, per famā, & alia adminicula probari possunt, s acta litis ordinaria facta coram prioribus iudicibus, fidem faciunt coram secundis inter easdem personas, & in eodem nego- tio. t Adminicula autem, et si per se seorsum non probent, tamen probationem adiutant: u & vt plerunque probationes plures imperfectæ, si tendant ad eundem finem, coniunctæ faciunt plenari probationem, secus si ad diuersum, x fama autem probandi vim non habet, nisi aliis admini- culis iuuetur. y

S C H O L I A .

- a. titulo, de fide instrumentorum, in iure ci-
uili & pontificio, & in nouella, de instru-
mentorum fide & cautela, creditur & li-
teris episcopi, tamquam publico instrumen-
to, ca. statuimus, 19. q. 3. ca. cura, 11. q. 3.
ca. de consilis, 18. dist. c. peruenit, de fide-
iussor. cum similib.
- b. nempe per testes, l. sicut iniquum, 5. l. sta-
tutum tuum, 6. l. instrumentis, 9. l. cum in-
strumentis, 10. & l. emancipatione, 11. de B
testib. C. cum simil.
- c. ca. 2. ubi interpretes, de probatio. cap. sta-
tutum, §. cum vero, & ibi gloss. de rescript. in
Sext. aliter in voluntario & litis decisorio,
l. admonendi, de iure iurand. Pand. fit &
probatio per iuramentum in deperditione
instrumenti, arg. l. si. C. de proba. Item per-
creditur & iuramento pro deperditione
rerum ex vi illata per aduersarium, l. si
quando. C. unde vi, ca. in primis, 2. q. 1. c.
fin. quod metus causa, fit etiam probatio
expensarum factarum per iuramentum so-
lum expendentis, c. cum olim propter, 14.
§. indices, de priuileg. l. sancimus, C. de in-
dic. taxatione, ut ibi dicitur, premissa, &
in can. offeratur, 3. q. 4. cap. constitutis, de
procuratorib. & c. si. quod metus causa.
- d. titulis de testibus, parem enim vim habent
testes & instrumenta, nisi in priuilegio. l. in
exercendis, C. de fide instrumentorum. c. cum D
ad sedem, de restitu. spolia.
- e. notoria non indigent probatione, quia a-
quiparantur sententiae, l. emtorem, in prin.
de actionib. emt. multa de notorio. in c. ve-
stra, de cohabitatione cleric. & mulier. in
can. manifesta, & ibi glo. 2. q. 1.
- f. c. adferre, 2. ca. literis, 12. c. tertio loco, 13.
de presumt. ca. dixit dominus, 32. q. 1. l. si
qui adulteris, C. ad leg. Iuliam. de adulter.
veruntamen maxima debent esse presumt.
iones, alisque argumentis sociate, ante-
quam ex illis in criminibus quispiam da-
mnetur. c. literas, 14. de presumtio.
- g. c. ex studiis, 3. c. mandata, 6. c. cum in in-
uentione, 15. de presumt. c. semel, 8. de reg. iur.

A h. c. ferrum, 50. dist.

i. d. c. 3. c. mandata, & c. pen. de presumt. lib.
2. tit. 23.

k. c. 1. eod. tit. de presumt.

l. c. nullus dubitat, 4. de presumt. qui enim
subterfugit indicium, de iustitia sua causa
diffidere presumitur, c. Christianus, 11. q.
1. c. decrevimus, 3. q. 9. ca. honoratus, 74.
dist. quemadmodum dicitur de corrupto-
re iudicis, qui amittit ideo actionem, quod
diffidentia iusta sententia, in pecunia cor-
ruptionem spem negotii posuerit, l. 1. C. de
pena iudic. qui male iudica. libr. 7. C. tit.
49. & qui post commissum homicidium,
statim & ante inquisitionem fugit, suspe-
ctus efficitur, quod conscientia patrati scel-
eris aufugerit, atque fuga ei iudicium fa-
cit sufficiens ad torturam, potissimum si sit
homo vilis & reprobata vita, secundum
Bart. ad l. si. nu. 5. de questionib. Imola ad
ca. nullus, de presumt. Decius, cons. 234.
nu. 3. incip. in effectu queritur, nisi facta
inquisitione vel accusatione, metu carce-
ris aufugerit, quo casu sola fuga non facit
indictium sufficiens ad torturam, per ratio-
nem, quod liceat vnicuique sanguinem suum
quomodo cuncte redimere, l. 1. de his, qui
ante sentent. mort. sibi concus. Pandeit. &
nemo teneatur se periculo exponere, ca. 1.
de cleric. non resident. cap. cum persone, de
priuile. in Sext.

m. c. si. de presumt. c. vnic. de scrutinio. in or-
dine facien. ca. si quidem, 86. dist.

n. l. merito, pro socio, P. l. super seruis, qui mi-
litia non poss. lib. 12. C. autb. contra qui pro-
priam, C. de nou. num. pecun.

o. c. quosdam, 7. & ca. quanto, 8. de presumt.
ca. quod dicitis, 16. dist. ca. cum in tua, qui
matrim. accus. poss.

p. Quia pro veritate habetur. ingenium, de
stat. hom. P. l. res indicata, de reg. iur. P.

q. cap. 1. de confessis, l. certum, eod. tit. Pan.
que antem requirantur, antequam has
confessio probet, tractatur, in l. vnic. & ibi
gloss. de confess. C. nempe, ut qui confessar-
iur contra se, quod natura non respat, &
in indi-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

- in iudicio, sponte in presentia partis, de A quibus etiam vide Chassanum ad §. 12. de retrahit, ad verba, & parle serment, nūme. 1. & seq. in consuetud. Burgundia, censetur hāc confessio antestare probationi testimoniū valequalis illi, l. qui de inofficio, & l. Titia, soluto matri. P.
- l. 2. C. de in ius vocan. l. cum te, C. de transact. c. quoniam per confessionem, de primitiū, nec tunc opus est testimib, ubi adest confessio. l. illam, ibi, quid opus est testimib. B. de testimib. C.
- s cap. cum causam, 13. de probatio. can. plures, 16. q. 1.
- t ca. fin. de probatio. c. causam que, de testimib. sic attestations in uno iudicio receptae, valent in alio, §. quoniam multe, de testimib. in nouellis. l. penult. & fin. C. de arbit. l. fin. de testimib. Quod verum intelligo, si inter easdem personas, vel inter succedentes in locum carum, & inter eos, qui alio modo ius habent ab iisdem, agatur, & si ad idem, cap. quoniam, de re iud. & ibi Innocentius, & idem, in ca. causam que, eodem titul. & Ioannes Andreas ad clem. sape, de verborum signific. Alioquin fidem non faciunt inter alias personas, c. veniens, de testimib. quia res inter alios acta & iudicata alii praividicium adferre non solet. rubrica C. res inter alios acta, exceptis casib. notatis ad dictum c. quoniam, de senten. & re D. iud. vide Rotam decis. 410. si post diffinitiū, in nonis.
- v cap. per tuas, de simonia, c. cum dilectus, de successio, ab intesta. c. præterea, de testimib. c. literis, & ca. 3. de presumptio. argumento, quod singula que non præsumt cumulata iuvant, l. sanctim. C. de testa. l. nec non, §. si quis sapit, ex quibus causis maior. l. iudicia. C. de rei vind.
- x Felinus ad c. cum causam, de probatio. col. 4. ubi multa post Bartol. ad l. 1. §. 1. veris. item Cornelia, de questio. & sic indicatum in camera imperiali refert Mynsinger. centuria 2. obsernatio. 100.
- y c. super eodem, §. fin. de eo qui cogn. con-

sanguineam uxor sue, c. tam literis, 23. de testimib. §. tna nos, 8. §. si vero publicum, de cohabita. clericor. & mulier. adiuta autem fama alii iudicis & argumentis, probandi vim habet. c. cum causam, 13. vers. famam, de probatio. capit. præterea, 27. de testimib.

C A P V T. VI.

Effectus probationis.

Actor, qui plene probauit, non teneatur iurare, a item pro eo, qui melius & magis sufficienter probauit, ferenda est sententia, b alioquin neque ius, neque voluntas defuncti quicquam potest, ubi probatio deficit, c

S C H O L I A.

- a c. 2. de probat.
- b c. licet, 9. §. ex premisis, de probat. secundum allegata & probata, l. illicitas, §. veritas, de officio presid. P.
- c l. 30. de testim. tutel. P.

D E T E S T I B V S.

T I T. XI.

- a Agitur de testimib. & attestations lib. 2. decretal. tit. 20. libro 2. Sext. tit. 10. lib. 2. clement. tit. 8. & in titulo de testim. cogendis lib. 2. decretalium titul. 21. & titulo ut lice non contestata non procedatur ad testim. receptionem, vel ad sententiam diffinitiū, eod. lib. 2. tit. 6. & lib. 22. P. tit. 5. lib. 4. C. tit. 20. in nouell. de testim. 9.

C A P V T. I.

Continuatio & quid testes.

Cum autem probationes, ut dictum est, aut testimib aut fide tabularum content, a post tractationem de probatione E in genere, ad speciem & ad testes peruenientium est, postea ad fidem instrumentorum. Testes antiquitus dicebantur, quasi superstites; eo quod super causæ statu producebantur, nunc parte priore nominis ablata, testes vocantur. b

Fffff

S C H O L I A.

a cap. forus, §. iurgium, ver. probatio, de verborum signific. & equiparantur testes & instrumenta in probatione facienda in. in exercendis, C. de fide instrumento. & testes veniunt appellatione instrumentorum, l. 1. de fide instrumentorum. P. glossa & interpres ad. si ex falso, de tractat. & ad c. peruenit, in 1. de testib. cogen. Lanfrancus ad c. quoniam contra, ad verba instrumentorum productiones, in principio, de probat.

b d. c. forus, §. testes, de verb. sig.

C A P V T I I.

Distinctio testimoni.

Testium quidam dicuntur comprobantes; quidam singulares, de diuersis separatis testificantes; a quidam contrarii, aut sibi, aut aliis; b quidam falsi, contra veritatem deponentes; quidam corrupti. c Inuenitur & testis superior, Deus; d interior, conscientia cuiusque; e exterior, de quo nos agimus, cum persona testatur, f item testimonium aliud verbo, aliud facti evidencia constat. g

S C H O L I A.

a capit. cum dilectus, 32. de electio. ubi nec singulares testes probant, si singuli alii dicant.

b Quin nec probant. c. licet, 9. §. quoniam, de probat. can. nihilominus, 3. q. 9. cap. si testes, §. item qui falsa, 4. q. 3. can. quod autem, 23. q. 7. c. solicitudinem, de appellat. l. cum precum, C. de libera. caus.

c c. licet, de probat. ubi contra illorum testimonia ex illis opponitur legitime.

d can. si peccatum, 22. quæstio. 1. cano. inter verba, 11. q. 3.

e dielio can. inter verba, & can. custodi. 11. quest. 3.

f can. iubemus, de consecra. distin. 1. can. non lo vt, 12. q. 1. can. non sunt. 11. q. 3.

g can. prius quam, 82. distin. can. propon-

A suis, 28. distin. can. de his vero, 3. q. 2. sic Apostoli dicuntur suis testes in tota Iudea, opere & sermone, can. existimant, in 11. q. 3.

C A P V T I I I.

1 Super quib. testifcentur testes; an iterum audiendi.

2 De quibus interrogati probent.

3 Quando corrigere possunt testimonium.

Testes super dubiis generaliter adhinentur. Nam factum notorium non indiget testimoni depositionibus declarari, cum talia probationem vel ordinem iudicari non exigant, aut contra testis, qui obscure depositus, examinatus est iterum, ut veritas habeatur. b Aperti & publicatis testationibus, iidem testes vel alii non sunt recipiendi super eodem articulo, quo iam examinati sunt, metu ne corruptantur, c & nisi super nouis articulis, d aut (vt dixi) nimium obscure super iisdem antea deposituerunt, quo casu auditionem testimoni index repetit; e aut si culpa aut dolo examinatoris, testes non fuerint de omnibus examinati. f

De his etiam tantum articulis, de quib. D iurarunt, se dicturos veritatem, interrogati & deponentes probant, de aliis vero testantes non iurati, deponentes non probant, neque etiam de aliis quam iuratis interrogati deponere non tenentur. g

Potest autem testis in continentie corrigere, addere, vel diminuere dictis in depositione sua, non autem ex interuallo. h

S C H O L I A.

E a capit. super eo, 3. de testibus cogen. lib. 1. titul. 21.

b c. cum clamor validus, 53. de testib.

c c. fraternitatis, in textu, & gloss. & c. consitutus, in 2. de testib.

d cap. causa que, 19. de testib. clem. 2. eo. titul. Sic distinguui ca. cum venisset, 25. §. penult. & fin. de testibus. Quæstiones, inquit, alias, super quibus testes fuerint produ-

producti, & depositiones publicatae eo- A
rum, vel renuntiatum fuerit testib. hinc
inde, nullis aliis ab alterutra parte rece-
ptis, secundum tenorem ipsarum me-
diane iustitia terminetis, si qua vero
fuerint quæstiones, super quibus vel te-
stes non fuerint producti, vel renuntia-
tum iisdem, audiatis, si qua hinc inde
proposita fuerint, finem debitum im-
ponentes. Et in cap. series, 26. cod. tit. po-
test reus producere testes ad probandum B
contrarium eius, quod auctor probauit, si
publicatio attestacionum non est facta,
non obstante consuetudine contraria. Atq;
inc. ex tenore, 15. cod. titu. post publicatas
attestaciones aduersariorum, admittitur ad
probandum contrarium, si ante publica-
tionem super hac probatione contraria in-
stru non potuit; ibi enim nouus articulus
E nouæ exceptio esse videtur, & ita testes
recipi debent, ut dixi, & probat. l. si qui-
dem, C. de exceptionibus, l. exceptionem,
Cod. de probat. c. denique, de exceptio. Su-
per veteri vero articulo, post publicatio-
nem non essent recipiendi testes, e fraterni-
tatis, de testib. Notantur E ad c. de testib.
ad verbum publicatae, de testib. casus tres,
in quibus testes publicatis attestacionibus
non admittuntur super eodem articulo. c.
si renuntiatum sit. 2. si sufficiens facta pro-
ductio sit. 3. si publicatio sit facta. Dum
modo in eodem articulo sit idem modus a-
gendi. Alter enim aliud dicendum esset ex-
sistente diverso modo, ca. veniens, cap. cum
intua, de testib. vel s' inter alias personas,
de eodem articulo contendetur, cap. pra-
sentium, 3. de testib.
e. c. cum clamor, 5. 3. iuncta gloss. de testib.
f. c. peritus, 48. cod. sit.
g. c. de testib. 29. c. veniens, c. constitutus, de
testib. l. si quis libertatem, §. fin. de petitio.
heredita. l. fin. C. qui legitimam personam
standi in indic. habeat.
h. Notantur in cap. cum causam, de testib. per
Cynum ad authon. qui semel, de probat. C.
Bartol. ad b. eos qui, de fals. debet autem

qui examinat scribere subiit primam di-
positionem, quod testis reddit in continentia,
& dixit, quod reduxit in memoriam tale,
&c. Massuerius in practica tit. 17. de te-
stib. num. 25. Quando vero in continentia,
& quando ex inter Mallo dicatur testis se-
ipsum corrigerre, docetur in can. præterea,
de testib. cogend. & ibi Panor.

C A P V T I I I I.

Qui possunt aut non possunt esse testes.

G eneralis est regula, testes admittendos
non esse, nisi idoneos & fideles. atales
autem dicuntur, qui non posunt iure re-
iici. b Consideranda itaque in testibus, di-
gnitas, mores, grauitas, fidesque. Et per-
sona cuiusque testis exploranda, num decu-
rio, num plebeius, num honestæ aut incul-
patæ vitæ, an notatus vel reprehēsibilis, an
locuples, vel egenus sit, vt lucri causa quip-
pia, facile admittat, vel an inimicus ei, ad-
uersum quem testimonium fert, vel ami-
cus ei, pro quo testimonium dat, quorum
si suspicione caret, est admittendus. c Te-
stimonium clerici aduersus laicum in cri-
minali nemo recipere debet; d vt neque
laici vel eius, qui clericus esse non potest,
contra clericum, e exceptis causis electio-
num, f & grauiorum criminum excepto-
rum, vt simonia, g aut nisi suam vel suo-
rum laici prosequantur injuriam. b Non
admittuntur quoque testes vt probati,
qui aduersus testationes suas vacillant, i
non periuersus, k non hæreticus, l nisi pro
orthodoxo testetur; m non apostata, n ex-
communicatus o excepta causa hæresis, p
non iudicio publico damnatus, q vel ob-
famsum carmen, r quive ad dicendum
vel non dicendum testimonium pecuniam
acepit; s qui publici iudicij reus est; t nec
is etiam contra quem obiecto crimine
excipitur; v non infamis, vilisive per-
sona, x aut qui est litigiosus, seu qui de fa-
cili litigat, y quive multum pauper est. z
Neque etiam regulariter reus de se confel-
sus crimen, contra consocios criminis au-

Fffff 2

ditur accusans aut testimonium profers, *aa* exceptis quibusdam occultis & grauioribus criminibus, ut læsæ maiestatis, *bb* hæreſeos, *cc* simoniæ, *dd* Non admittendum quoque inimici testimonium, ut dixi, contrainimicum, *ee* nec domestici, familiaris, amicive cognati, & affinis productentis, vel existentis ex numero eorum, quibus is imperare potest. *ff* Non auditur etiam libertus contra patronum, *gg* filius contra patrem, pater contra filium, *hh* neque is, qui ex negotio, pro quo testatur, commodum aut damnum consequi potest. *ii* Non dicit etiam testimonium impubes, *kk* mulier, quæ quæstum corporis fecit palam; *ll* alioquin mulieribus in quibusdam negotiis creditur, in quibusdam minime. *mm* Nemo etiam poterit esse iudex & testis, *nn* nemo quoque in sua causa pro se testari potest, *oo* contra se, poterit. *pp* Quicunque item ad accusandum non admittitur, a testimonio pariter repelletur. *qq* Sacerdotes pro negotiis secularibus non debent apponi pro testibus, *rr* In testamentis autem presbyter parochianus testantis, cum duobus testib. plenam fidem addit. *ss*

S C H O L I A.

- a** id est, ut sint omni exceptione maiores. *c. i.* de testib. can. placuit, *4. q. 2.*
- b** can. si testes, in princip. & §. testim, *4. q. 2.* *l. 3.* de testib. *P.* si sine suspicione sint omnes erunt admittendi; pro illorum enim fide communiter presumitur, *l. 7. i.* §. si testes, de testib. in *P.* sicut in aliis quilibet bonus presumitur, *c. dudum*, & *c. si. de presumt.* *l. non omnes*, §. a barbaris, de remilita. *P.* & editum de testibus est prohibitorium, ut qui non probibentur expresse, admitti debeant. *l. 1. de testib. P.*
- c** Hac omnia ponuntur in can. si testes, *3. §. in testibus*, & §. testim, *4. quest. 2. in l. 2. & 3. de testib. P. in c. forus, 1. c. si. de ver. sg.*
- d** cano. *9. testimonium, 11. q. 1. c. de catero, 14. de testib.*

- A** *e d. c. de catero, & can. beati, §. fin. cum can. seq. 2. q. 7.*
- f** *c. tam literis, 33. de elect.*
- g** *cap. tanta, de simonia. cap. cum P. de accusatio.*
- h** *d. c. de catero, in fin. de testib.*
- i** *dict. c. si testes, 1. §. in testibus, 4. quest. 1. §. l. 2. de testib. *P.* quia & qui sita dubitat in suo testimonio, & contrarius sibi est, incident in crimen falsi. *l.* eos qui, ad leg. Cornel. de fals. *P.* c. pura, *3. q. 9.* *l.* de minore, in fin. & *l.* ex libero, in prin. de questio. *c. super*, de accusat. *ca. vni.* ut ecclesiastic. beneficia sine diminut. confera. nisi testes in continent se correcerint, *c. præterea, 7. §. fin. de testib. cogen.* aut si agatur de causis hæresis & testis, qui ante a negauerit, postea fateatur. *c. accusatus, 8. §. licet, de heret. in Sext. in fidei fauorem, & dummodo alius testimonium non reiiciat.**
- C** *k can. constitutus, vers. per iuri. 3. q. 5. c. qui cunque, 6. q. 1. can. parvuli. §. is qui semel, 2. 2. q. 5.*
- l** *c. 1. de heretic. ca. non potest, can. si hereticus, §. orthodoxy, cano. testis, vers. & vera fidei, 2. quest. 7. can. beatus, ca. si quis vero, 3. questio. 4. can. suspectos, versi, qui regiam, 3. quest. 5. & in can. Apostolo, 74. l. quoniam multis, 21. de heretic. C. cum simil. Aliquando tamen hereticus contra hereticum admittitur. *d. l. 11. de heretic. c. in fidei fauorem, 5. de heretic. in Sexto. can. si hereticus, 2. questio. 7. hac clare distinguitur in c. 1. illud quoq. nuntiasti, nunc. 45. ut non liberentur curiali fortuna Iudei, & c. ut actore & reo hereticis litigantibus, hereticus testis esse possit; heretico & orthodoxo litigantibus, hereticus in hereticum testis esse possit, at non in orthodoxum; inter orthodoxos vero liceat existere, nullo modo testari possit, nisi orthodoxus refugiat munus curia. addit. & rubrica dicta nouel. posse vero, inquit, eos, scilicet Samaritanos & hereticos & Iudeos, contra orthodoxos, quod subiaceat curiali fortuna, testimonium prohibere, ut qui**

- qui & pro orthodoxa politia recte testi- A
monium perhibeant.
- m d.ca.ihareticus, §. sin autem orthodoxus,
2.q.7. §.enim uero, & can.beatus, 3.q.4.
- n can.si quis vero, & can.beatus, 3.q.4.
- o c.decernimus, 8.de sent.excom.
- p in qua & excommunicatus testatur, ca.in
fidei, de haret.in Sext.
- q can.fin. §.lege Iulia, 4.q.2.l. 3. §.lege Iu-
lia, de testib.P.l.athletas, §. calumniator,
de his qui notant.infam.P. B
- r diffi.can.fin. §.ob carmen, 4.q.2. & l.2.1.in
prin.de testib.
- s can.placuit, can.fin. §.lege Iulia, 4.quest.
2.can.si. §.sed nō ideo, 1.4.q.5.c. 1.ca.sicut
nobis, 9.de testib.l.3. §.lege Iulia, eo.tit.P.
- t can.fin. §.in testimonium, 4.q.2.cap.fin.de
testib.l.2.1.eod.tit.P.
- v ca. testimonium, 5.4.de testib.debet autem
specifice proponi & declarari crimen ob-
iectum, aliter non admittitur exceptio.ca. C
- præsentium, §.testis, de testib.in Sex.ca.vt
circa, de elect.in Sex. & ibi gloss. ad verba
omnia & singula.
- x cano.in primis, §.sed & de personis, 2.q.1.
cano, præsul, in fin. 2.q.4.can.testis, 2.q.7.
can.suspectos, can. constituiimus, 3.quest.
5.can.nulli, 1.q.4.cano. qui crimen, §.te-
stes autem, 6.q.1.
- y d.can.suspectos, §.aut facile litigantes, can.
nullus, §. nullus frequenter litigans, 3.q.5. D
- z can.in primis, §.sed & de personis, 2.q.1.
can.si. §.testium fides, 4.q.2.l.3. §.an etiam
egenus, de testib.P.
- aa cap.1. de confess.cap. veniens, 10. §.per-
sonas, de testib.can. fin. §.iem liberi, 4.q.3.
can.pen. §.si. & can.fin. 15.q.3.l.fin.de ac-
cusatio. Cod. vide Julianum Claram, libr. 5.
Sententiæ iuris, §.final. quest. 2.1. &
Papam, lib.22. Rhapsod. arrestor. tit.13.
arrest. 2. & 3.
- bb d.c.1. de confess. & d.can.fin. vers.prater-
quam de crimine, 4.q.3.
- cc c.in fidei fauorem, 5.de haret. in Sext.
- dd cum distinctione tamen, num de crimine
simoniacus infamatus sit, ut tunc admit-

tatur non aliter, cap. Veniens, & ibi gloss.de
testib.c.1.eod.tit.in Sext.c.si quis Papa, §.
propter occultas, 79.dif.

ee inimici conspiratores reiiciuntur, nec pro-
bant, cap.cum l. & A. 2.2. de sententia &
re iudica.cap.per tuas, 2. & c. licet Heli, de
Simoniac.cap.cum oporteat, ubi ratio de
accusatio.cap.in primis, §. sed & de perso-
nis, 2.quest.1. & in principio 3. questio.5.
vers. & quod vox, & can. accusatores, &
testes, can.suspectos, in prin.ca. omnes, in fi.
ca.3.quest.5.ca.conspiratorum, & ca.con-
iurationum, 11.questio.1.l.3.de testib.P.
videbit autem index, an tales inimicitia
sint qua.sufficiat, ut & reliqua fere omnia
eius arbitrio committuntur, l.1. §.prater-
ea, de questionib.praesumitur autem ini-
micus alicui, qui alias contra eundem in
causa criminali protulerit testimonium, c.
meminimus, de accusat.l.produci testes, de
testibus.

ff can. 1.vers. veletiam eos quos ipse, & cap.
fin. §.testium, 4.quest.2.ca.fin. §.etiam, &
cap.item idonei, §.testes, §.testis, eadem 4.
questio.2.ca.1.ca.2.ca.similier, versi.vel
adfinis, ca.accusatores, 3.quest.5.c.absens,
§.nec adfinis, 4.quest.9.c.super eo, 2.2.cap.
in lites, 2.4.de testib.cap.forma, §.fin.de ver-
borum signific.cap.in suante, de offic.de-
legat.l.parentes, l. quoniam liberi, de testib.
C.l.6.3.quest.2.4.eodem titul.P.nisi testis
productus contra producentem vel alium
producentis familiarem, testimonium per-
hibuerit, can.1.3.quest.5.aut nisi cogatur
de consanguinitate probanda, & matri-
monio coniuhando vel dissoluendo, ca.3.
qui matrimo.accusar.poss.sic & ferni con-
tra dominos, si alia non sit probatio admit-
tuntur, in can.fin. §.fernri responso, 4.q.2.
l.7.de testib.P.

E gg can.episcopus, §.fin. 12.q.2.can.si. §.liber-
ti, 4.q.2.l.11.C.de testib.

hh can.fin. §.parentes, 4.q.2.l.5.C.de testib.

ii in repropria nullus est testis idoneus, can.
sane, 15.quest.3.can.fin. §.nullus, §.omni-
bus, 4.quest.2.l.10.de testib.P.l.9.C.eod.

Fffff 3

tit. sic nec creditur testi deponenti, si simi. A 6 *Quoties produci possint.*
lem ei causam habeat. cap. personas, 20 de
testib. c. causam qua, in 2. de iud.
kk. l. 3. §. lege Iulia, de testib. can. 1. 4. q. 2. ca.
forus, §. fi. de verbis signif.

II can. fin. §. lege Iulia, 4. q. 2. l. 3. lege Iulia,
de testib. P. aliquando tamen omnib. mu-
lieribus dicendu*re* testimonii ius negatum, ut
ait Gellius lib. 6. o. 7. Et exstat Constantini
lex 1. de raptu virginum in Codice Theodo-
siano, quam legem renouauit Leo I m-
perator aquella 48. ne mulieres in con-
tractib. testimonium præbeant. eo quod
pudica honestati mulierum non conueniat
in virorum oculos occursare; permittit au-
tere in rebus peculiariter ad illas pertinen-
tibus, quibus interesse viris fas non est, sua
peculiaria virisque occulta testari, ut do-
partu, & si cui rei ali sola mulier adhibe-
tur, ut & ad domesticum testimonium ad-
hiberi potest, in l. 8. §. sexto. de repud. C.
mm v. de c. forus, §. fi. de verb. sign. can. ex eo,
can. de crimine, 15. q. 3. c. 3. coram literis,
33. de testib. l. 18. eod. titu. P.

nn can. nullus unquam, 4. q. 4. neque qui in-
dex vel assessor vel adiutorius fuit in ea-
dem causa testimonium recte dicet. cano.
statuendum, 10. q. 2.

oo can. sane, 15. q. 3.
pp §. 1. 14. q. 2. c. 1. de confess. l. unica, & ibi
gloss. C. eo. tit.
qq can. 1. 4. q. 4.
rr can. quanquam, 14. q. 2.
ss c. cum effos, 10. de testib.

C A P V T V.

Quæ obseruanda in testibus.

- 1 Ne audiantur ante litis contestationem,
quibusdam exceptis.
- 2 Sunt vocati, & is contra quem prodi-
cuntur,
- 3 Item iurati, & de dupli*re* iuramento eo-
rum,
- 4 Forma probandi contenta in instrumen-
to deperdito.
- 5 Quomodo testes interrogandi,

A 6 *Quoties produci possint.*
7 *Quomodo testes deponant.*
8 *Qua die examinari debeant, & quid, dum
contrarii sunt.*

Generaliter, testes in causa non sunt i
producendi vel recipiendi, nisi lite con-
testata, & præterquam si forte de morte te-
stium, vel de absentia diurna timeatur,
vel vbi agitur de causa matrimonii, elec-
tions, publicationis, inquisitionis, & vel de
causa denuntiationis; & item in absentia a-
ctoris, præsente reo, recipiuntur testes, &
& in causa hæresis post mortem rei, & v-
bi offenditur publicum commodum, si
persona est incerta, & in aliis quibus-
dam. b

Testes non debent ad testimonium di-
cendum sponte se ultro offerre, sed vocati,
& veluti inuiti debent deponere. Vocati
item debet aduersarius vel præsens esse,
dum recipiuntur & iuramentum præstant
testes. k

Non enim prius audiri vel examinari
in alterius debent præiudicium, quam iu-
raverint; duplex autem iuramentum te-
stium, nempe ut iurent se non priuato odio
neque amicitia, neque pro aliquo com-
modo quod habuerint, vel habent, vel
habituri sint, ad hoc iurandum inductos,
& sicuti ipsi dicunt, rei veritatem se dice-
re, & credere se ita esse. m Neque excusa-
bit a iuramento præstanto, quod sint re-
gulares seu religiosi, nisi a partibus iura-
mentum remittatur. n Forma tamen iu-
randi non est eadem in personis ecclæ-
sticis, presbyteris, episcopis, ac aliis. Neque
enim tenentur manus sacrae sanctis euæ-
liis ad mouere, sufficitq; si propositis scri-
pturis manu ad pectus admota iurant. o

E Qui voluerit contenta instrumento
deperdito probare per testes, in primis
probare debet tenorem instrumenti, de-
hinc quod fuerit sine aliquo vitio vel su-
spicione falsitatis. p

Debent autem examinati seu interro-
gari

gari testes ieiuni de honestate, non tamen A
de necessitate, q̄ sigillatim seu separatiū,
& diligenter. r

Possunt vero ter produciantē testatio-
nes publicatas & ante renuntiationem te-
stium productioni, s̄ non autem quarto,
nisi solemnitate legali interueniente, &
ex causa. t Refrenanda tamen erit multi-
tudo testium. v

Testes non debent per quamcunque
scripturā testimonium proferre, sed præ- B
sentes de his, quæ viderint & nouerint, ve-
raceriter testimonium dicere. x Aliquando
potissimum in grauioribus & criminalib.
humilibus & abiectis testibus fides non
erit abhibenda sine tormentis. y Debet &
testis sui dicti reddere rationem, vt ei cre-
datur, cur id, quod dixerit ita sit. z Et de ea
re tantum, super qua productus fuerit. aa
Nec sufficit pro veritatis fidei testi dicere,
se audiuisse ab aliis ita factum, vel ita se ha- C
bere, quod deponit, non enim de auditu
ab alio dictum, fidem facit ad aliorum si-
dem relatum, bb nisi cum auditu alia acce-
dant adminicula, cc aut si agatur de anti-
quis, quæ quis se audiuisse a senioribus, a-
lioquin tamen fide dignis, dixerit. dd

Possunt examinari die feriata testes, ee
sunt & alia in testibus seruanda, quæ quo-
tidiana praxis docet per se, ff in quibus si
contrarii testes sunt, si fieri possit, redu-
cendi erunt ad concordiam. gg

S C H O L I A.

a c.1. & c. quoniam, §. ut lite non contestat.
non procedatur ad testium receptionem,
vel ad sententiam. lib. 2. sit. 6.

b dicto c. quoniam frequenter, vt lite non con-
test. cum simil. ibi per gloss. notatus. In hac
mihilominis causa citandus est aduersarii,
ad videndam productionem testium E
& eorum iuramentum. Gaylius diffusat
li. 1. practicarum observationum obserua.
94. post Sociitum ad d. c. quoniam contra,
nume. 1. v. Summatim vero audiuntur te-
stes, ante quam lis moueatur de causa, si pe-

riculum sit eos, non ad futuros, quando illis
opus erit, vt in dict. c. quoniam, § in l. lege
Aquila, 40. ad l. Aquil. P.

c. nouit, de iudic.
d. vt in cap. causam que de dolo & contumia
authent. qui semel, C. quomodo & quan-
do iud.

e. can. sane, in 2. 24. q. 2.
f. ca. quia ea, 3. q. 5. can. quidam, §. q. 1. can.
2. 5. q. 2.

g. Quæ enumerantur per gloss. ad d. cap. quo-
niam, vt lite non contest. ad verbum regu-
lariter.

h. Toto titulo de testib. cogen. authen. rogati,
C. de testamen. qui enim se vltro offert non
vocatus aut rogatus, habetur ut dicunt sub-
ornatus & suspectus, argum. ca. illi, §. q. 5.
l. que omnia, de procur. P. nisi forsan for-
tuito testes in indicio inuenientur; tunc
enim absque citatione examinari possent,
vt Iason tradit in l. nec quicquam, §. vbi
decreatum. nume. 27. de offic. proconsul. P.
quinimo & qui iuravit, se non dicturum
testimonium, potest cogi ad dicendum. ca.
intimauit, v 8. de testib.

i. cap. 2. de testib. sufficitque ibi una citatio,
nec tria desideratur. At sine illa una, non
valet examinatio, vt ibidem dicitur, & in
c. in nomine domini, de testibus, l. si quan-
do, C. eod. Alexand. consil. 79. volum. 2.
Non requireretur tamen citatio partis, si
testes ad instruendū tantum indicem ex-
aminandi essent, Bald. ad l. si qua per calu-
mniam, verbi, sed pone, de episco. & cler. C.
aut si grauior aessent crimina, quam re-
quiri aut admoneri reus debeat, aut si vo-
cationem partis non patiatur ob brevorem
dilatationem, vt puta quia interim iurisdi-
ctio indicis sit per iuria, Oldrad. consil. 85.
& in quibusdam aliis, de quibus tractat
cumulate Felinus & Decius, ad d. c. in no-
mine domini.

k. Testes sine iuramento prestito non probant
contra alium, cap. de testibus, capit. nuper,
§ 1. cap. tuis questionibus, de testibus. can.
fin. §. & prius, 2. quæstio. 4. can. penultim.

3. quæstio. 9. l. 8. C. de testib. l. iuris iurandi. A
C. eod. can. si testes, §. item iuris iurandi. 4.
q. 3. cano. hortamur, 3. q. 9. quantumvis
causa sit summaria, ut ait Imola ad clem.
sape, de verb. signific.
- l. c. quoties aliqui, §. de testib.
m. c. tuis questionibus, 39. c. nuper, 5. l. de te-
stib. Remissio autem debet fieri expresse Fe-
linus ad d. c. tuis questionib.
n. ut tractant doctores in c. fin. de iurament.
calumnia per authent. sed index, de episc. B
Et cleric. quanquam in dict. c. fin. dicatur,
clericos tangere debere sacras scripturas
iurantes; quod tamen hodie in usu non est,
Et solent tantum eis proponi, ut Et gloss.
tradit ad clem. l. de homicid. ad clem. l.
§. porro, de heretic. Speculator in titulo de
teste. 4. Et 7. textus in can. testimonium,
9. §. fin. 11. quest. 1. in Austria etiam Et
Bauaria nobilibus permisum est, ut sine
corporali iuramento per scripturam depo- C
nunt, ut refert And. Gaylius lib. 1. practi-
carum observationum, obserua. 100. nu. 2. 2.
o. cap. cum olim fuissemus, 12. de privileg.
lib. 5. tit. 33. Et ibi Panorm. Et Felinus, Et
ubique ratione decem testes dicuntur ex-
aminati, facit l. testib. C. de testib. l. fin. C.
de fide instrum. Alexand. cons. 196. vijo
testamento, volum. 2. Sitamen aduersa-
rius furatus fuisse instrumentum, sufficit
probare amissionem, leg. si de possessione, de D
probat. C. in odium furantis. Et aliquando
amissio instrumenti probatur per iura-
mentum eius, qui amisit, leg. fin. de fide in-
strument. ut Et aliarum rerum perdita-
rum, l. si quando, C. unde vi. cap. fin. quod
metus causa. can. in primis, 2. quest. 1. vi-
de de his Guidonem Papæum, decis. 244,
incip. quipiam in causa propria.
- p. cap. 1. in fin. Et ibi gloss. de testib. cano. pla-
cuit, 4. q. 2.
- q. c. venerabili, §. 2. de testib. l. nullum, C. eo.
circumstantis causa diligenter inquisitis,
c. cum causam, 36. eod.
- r. clem. 2. de testib. cap. iurauit, 6. de probat.
cap. cum venisset, 25. §. questiones, de te-
- stib. §. quia vero, nonella 90. in curiata-
men Romana Et alii supremis alibi, ex
gratia interdum articuli Et testes admittuntur Et probationes, Et ante Et post con-
clusionem in causa. Et Gid. Bellamera,
conclus. 447. incip. artisculi, de probatio,
Et conclusione 745. de restitutio. in integ.
Rota decis. 448. nota quod, in antiqu.
- s. cap. in causis, 5. cap. significaverunt, 36.
capit. cum causam, 37. Et cap. constitutis,
40. cap. ultra, 55. de testib. Hodie unica
dilatio datur in Gallia ad producendos Et
examinandos testes; Et secunda cum cau-
sa cognitione, tercia vero dari non solet et
iam ex rescripto principis pro eo impetrata,
ex constitutione Francisci 1. Regis Gal-
liarum in nouis, articulo 31. 33. 34. 35.
- t. c. cum causam, 37. de testib.
- v. Hoc est, testes vina voce presentes, non per
scripturam absentes, testimonium dicere
debent, cap. 15. testes, 3. q. 9. cap. fin. §. alte-
ra est, 4. q. 2. can. relatum, §. unde cano-
nica, 5. q. 2. cap. tua nos, 8. §. si vero publi-
cum, vers. cum non sit, de cohabita. cleric.
Et mulier. c. an nobis, 2. qui matrim. accusa-
re possunt, leg. 3. §. idem diuus, de testib. P.
faceret tamen presumptionem scriptum te-
stimonium, dict. cap. 2. qui matrim. accus.
poss. disputat Felinus ad cap. de testib. nu.
7. an per scripturam testes deponere pos-
sint, Et tenet, quod non, limitat tamquam
quaque modis. Sed Et in Bohemia Et vicinis
provinciis in Austria Et Bauaria receptum
est, maxime in nobilium personis, ut sine
corporali iuramento per scripturam ob-
gnatam deponant, ut diximus referre An-
dreas Gaylius, lib. 1. practicarum ob-
servationum, obserua. 100. de consensu et
iam iudicis, vel commissarii testis litera-
tus potest dictum suum redigere Et tra-
dere in scriptis, iuxta l. discretis, C. qui testa,
facere poss. aliter absque eo consensu, non
potest. arg. l. de minore. §. tormenta, de que-
stio. P. notat Et Massuerius titul. de testib.
nume. 40.
- x. can. in. §. testes autem, 2. q. 1. cano.
fin.

fin. §. fin autem rei, 4. q. 2. l. 21. §. si carei, A b
 de testib. P.
 7 c. fin. §. salam, 4. q. 2. l. 3. C. de testib.
 2 cap. de testibus, 29. ubi distinguitur, de
 testib.
 aa c. pratorea, 27. c. tam literis, 33. de testib.
 can. in primis, §. sed & de personis, 2. q. 1.
 c. testes, 3. q. 9.
 bb d. c. pratorea, vers. vel etiam de audiitu, de
 testibus.
 cc vi in can. de parentela, 35. q. 6. & ibi gloss. B
 in verbo audiisti, & c. licet, 47. de testib. l.
 1. §. item Labeo, de aqua plunia arcon.
 dd Velut quod examinatores debent inservere
 testium depositionibus nomina & cogni-
 mina eorum, cuiusque sint status & digni-
 tatis, num clerici aut laici, an artifices, &
 quod fuerint producti & invati, protali &
 super tali articulo, contra talē adornati de-
 mandato talis iudicis, narrati in presencia
 aduersarii iuxta l. si quando, C. de testib.
 ita seruatur ut notat Massuerius in praxi-
 ti. de testib. nume. 11. de hoc & in clem. 1.
 de offic. deleg.
 ee l. 2. de contractib. iudicium, C. c. cum nobis,
 de testi. iuxta l. in exercendis, Cod. de fide
 instrum.

C A P V T. VI.

- 1 Coram quibus produc & audiendi debeant
 testes.
- 2 De confessione extra iudiciale.

TEstes producendi & audiendi coram
 iudice, qui de causa cognoscit; & vel si
 qui sint ex his valetudinarii, senes vel de-
 bilitate confessi, aut paupertate nimia op-
 pressi, ita ut non possint ad personam iu-
 dicis adduci, mittuntur ad ipsos personæ
 idoneæ & discretæ. b

- 2 Confessio tamen extra iudicium facta
 a parte, aduersatio absente probat semi-
 plene tantum. c

S C H O L I A.

- b c. cum olim propter, 1. q. 5. utrim autem,
 de primi.

c. si quite testium, 8. de testib. l. ad egregias,
 de tureur. P. deputatur interdum index
 loci, ubi testes sunt per iudicem cause, ut
 eos recipiat & interroget, & dicta illorum
 sigillata ad illum remittat, §. & quoniam
 sancimus, vers. multæ de testib. in nouell. l.
 iudices, 17. & authent. apud eloquentissi-
 mum, de fide instrum. l. 3. §. item diuina, de
 testib. P. c. constitutus, 3. §. pratorea, de fi-
 deiess. in auth. apud eloquentissimum id-
 ipsum non permittitur in criminalibus, in
 quibus dicitur, testes esse representandos,
 & cum res exegerit tormentis subicien-
 dos. Receptio testium iuris dictio nis est, ex-
 aminatio vero est facti, que potest com-
 miti notario, & fieri quandomcum, extra
 iudicium, ut not. in c. cum Beribaldus, de
 sent. & re iudic. clem. 2. de iudic. Rota de-
 cis. 88. nota si in remissione, in antiq. in
 c. fin. de success. ab intesta,
 l. certum, §. si quis absente, de confess. capi-
 te, 5. de adult. P. l. quero, de adult. edict.

C A P V T. VII.

- 1 Decogendis testib. ad testimonium.
- 2 Quod temere euocandi non sunt.
- 3 Quod sacerdos nullo modo cogatur sibi co-
 fessa renelare.

TEstes si vocati sponte noluerint testi-
 monium perhibere veritati, cogi pos-
 sunt a iudice ordinario vel eius delegato
 seu commissario, a propter publicam vti-
 litatem; ne veritas occultetur, b maxime si
 testimonium testis contumacis necessarium
 sit, in eaque causa clericus poterit per sen-
 tentiam excommunicationis & deposi-
 tionis compelli. c Et quamvis iure ciuili
 quidam non cogantur inuiti dicere testi-
 monium, ut senes, valetudinarii, milites,
 magistratus, d & alii; et tamē Pontificio co-
 guntur, vel coram iudice euocati, vel cor-
 ram persona ad illos missa, f si veritas ali-
 unde haberi nequeat. g

Cauēdum tamen, ne temere, & nisi ex-
 gente causa testes euocentur, h & ut iug-
 tus euocandis a producente dentur, alio-

Ggggg

quin enim venire nontenentur. *i* Sed & *A* i pundi sunt, qui testes testimonium dicere, vel ad examen venire impediunt. *k*

Attamen cogi non poterit sacerdos testimonium dicere de re sibi in confessione reuelata; quia non tanquam homo, sed tanquam Deus sciat; prohibitumq; sit ad iecis poenis, detegere sibi commissa seu confessa, vel verbo, vel signo, expresse vel tacite. *l*

S C H O L I A.

a cap. 1. 3. 4. 7. 8. 9. 10. de testib. *l.* si quando, iuncta authen. sequen. de testib. §. præterea, non ei. 90.

b can. quanquam, 14. q. 2. cum veritatem occultare si mortale peccatum, can. quis quis, 11. q. 3. cap. 1. de testib. *E* ibi gloss. ad verbum occultent; item quia munus publicum est & necessarium testimonium perhibere, ad quod quis in iunctus compellitur, *l.* cum ab initio, quem admod. testam. aperia. *E* ibi gloss. ad verbū cogat. *l.* si quis, eo. tit. Spec. ad in. de teste, §. sequitur, nu. 6.

c cap. 2. 5. 6. de testib. *c.* 1. 2. *E* fin. de testib. cogen.

d can. si testes, 3. §. in iuncti, 4. q. 2. *l.* in iuncti, 8. *l.* 3. § fin. de testib.

e De quib. in *l.* lege Iulia publicorum, 4. *E* *l.* in legib. 5. de testib. *P.*

f tit. de testib. cogen. cap. si qui testium, 8. de testib. idg. secundum canones potius propter peccatum, quod in est occulsioni veritatis, can. quis quis, 11. q. 3. cap. 1. de fals. c. non i. de iud.

g c. peruenit, 5. de testib. alioquin non coguntur dicere illi, qui enumerantur in can. fin. cum suis §§. 4. q. 2. ut aduersum sponsum filia, *l.* 5. de testib. neque cogitur libertus testari contra patronum, *l.* 11. C. eod. non publicanus, *l.* 19. eod. tit. P. pupillus, ead. *l.* 19. qui est de domo aduersari, *l.* 6. C. de testib. qui clericus est vele ecclesiastica persona, can. statutū, 2. q. 6. facit can. fin. 14. q. 6.

h c. statutū, 11. §. proferendo, de rescript. in Sext. *l.* 3. §. testes. de testib.

d. c. statutū, §. proferendo, verific. sed nec tunc, de rescript. in Sexto. can. fin. §. liberi testes, 4. q. 2. *l.* 10. C. de testib.

k cap. cum causam, 37. §. quod si forte, & c. constitutis, 45. de testib.

l cap. si sacerdos, de offic. ordinari. ca. omnis utriusque sexus, §. final. de pœnitent. & remiss.

C A P V T V I I I.

B *i* De effectu testimoniorum, quod probent cum sufficiente numero.

2 Numerus ordinarius duorum vel trium.

3 Non unius, nisi in quibusdam.

4 In quibus plures testes quam duo existantur.

5 Singularis non probat nec reiecli, & quomodo crimina testi obiecta punienda.

S Ecundum testium dicta iudicadum est, nisi aduersarius contrarium prober. *a*

C Quia quādo sufficiens est testium non reiectorum numerus, fides eorum testimoniis adhibetur. *b*

Quis autē numerus requiratur, ut plerunque in negotiis adiicitur; qui tamen si non sit definitus, in ore duorum vel trium stabit omne verbum. *c*

Vnius autē vel singularis testis dictum, communiter non probat in alterius præiudicium; *d* si vero nulli nocet, propositum alicui, poterit admitti, ut si quis dicat aliquem baptizatum, vel ecclesiam consecratam, *e* si quis velit per suum confessorem se eglise pœnitentiam, probare. *f* Et in aliis quibusdam. *g* Atque soli dicto Cardinalis aliquando sic creditur, & alterius alicuius insignioris qualitatis persona sine præiudicio tamen alterius, & extra iudicium. *h* Alioquin ad testimonium vnius etiam episcopi, nemo est condemnandus, *i* nisi speciali quadam iuris decisione ipsum inueniatur. *k*

Plures testes quam duo in quibusdam negotiis exiguntur, ut in præfulibus & prælatis Romanis damnandis, Sylvester exigit septuaginta duos; *l* in Cardinali presby-

presbytero quadraginta quatuor; in diacono Cardinali, viginti septem; in subdiacono, acolyto, exorcista, lectori, ostiario, eiusdem ecclesiæ Romanæ septem. In testamentis nuncupatiis secundum leges requiruntur quinque: *m* in solemnibus, septem, hiq; subscripti; *n* iure pontificio tres, & ad pias causas duo. *p*

Testes porro singulares non probant, q; insuper notandum erit testes reiectos ob obiecta illis crimina & probata, ultra reiectionem, ideo non puniri pena ordinaria, vel infamia ob eadem crimina. *r*

S C H O L I A.

- a* c. tertio loco, de prob. l. illicitas, §. veritas, de offic. presbyt. *P*.
- b* cano. fin. 4. questio. 2. l. 3. l. 21. §. si testes, de testib. *P*.
- c* leg. vbi numerus, de testib. *P*. can. 1. 2. q. 4. can. fin. §. vbi numerus, 4. q. 2. Deut. c. 27. dñi Ioan. c. 8. & cum duobus testib. accusari clericus potest, c. 1. 2. q. 4.
- d* *V*nus testis solus vel singularis non probat, cap. veniens, 10. §. fin. cap. licet, 28. cap. licet, 47. §. nec tamen, de testib. can. fin. §. unius vero, 4. questio. 2. can. fin. §. quod autem, 35. questio. 6. & in princip. 33. quest. 2. versi. per unum hominem, in can. Apostolorum, 74. l. iuris iurandi, *C*. de testibus. *v*nus tamen testis omni exceptione D maior, semiplenè probat, ut ait interpres ad l. admonendi, de iure iur. *P*. vide & quando semiplenæ probationes exigitur ad plenè probandum, decif. Matth. de Affl. 12. & decif. 337. incip. in causa, &c. per gloss. add. l. admonendi, & l. in bona fide, de iud. *C*. & c. si de iure iur. ait q; ibid. de Affl. famam inducere semiplenæ probationem, & cum uno teste in causis cisi- libus inducere plenam, ut tenet gloss. ad c. 1. de appell. & ad §. item sape, 4. q. 3. Cyn. in l. fin. *C*. de testib. & in l. 4. *C*. de proba. Tamen Bald ad c. veniens, in l. de testib. ait, nos debere considerare, ex quib; fama accep- peru; originē, & an multū urgeat, an non.

- A* e can. parvulos, c. cum itaque, de consecrat. distinct. 4.
- f* ca. nemo, de simonia, vt in c. testimonium, 54. de testib.
- g* Quemadmodum in specie l. Theopompus, de doce prelegat. *P*. si testator commisserit alicui voluntate suam referendam: item si abellio testificetur, vt in l. si quis decurio, *C*. ad l. Cornel. de falso.
- h* vt can. nobilissimus, 97. dist. ad presumptio- nē quoq; facit cuiusdā insignis viri testimo- nium, vt in can. tanta equitia, 24. & ibi notat glo. 86. dist. in can. talia, 8. q. 3.
- i* in tota 6. q. 2. ca. testes, §. sequi, vers. unius, 4. quæst. 3.
- k* Ut in c. ex literis, de in integ. restit. in c. ex insinuatione, de procur. cap. fin. quod met. caus. c. in omni, de testib.
- l* can. presul, 2. & seq. 2. q. 4.
- m* in c. cum esses, 10. de testa. l. hac consultissima, *C*. eod. tit.
- n* dicitis proxime iurib.
- o* d. c. cum esses.
- p* c. relatum, 11. de testam.
- q* Singulares dicuntur testes, vel in quanti- tate, vt si unius de media, alius de tercia di- cat parte. Bald. in l. testium, *C*. de testib. ca. licet causam, de probat. c. bona, de elec- tio, vel in facto, & loco; vt si unius dicat Tholo- losa, alius Lugduni factum, & sic de simi- lib. si discordant in tempore personis, &c. ad probandum, quippe actum, duo testes ad minus contestes requiruntur, cap. licet ex quadam, de testibus. l. iuris iurandi, *C*. eodem. tit.
- r* c. cum dilectus, de ordine cognitio.

C A P V T I X.

- 1* Defalsi testib. & pena eorum.
- 2* Desententia ex falsis lata.

*Q*ui falsum testimonium corrupti mu- neribus ferunt, Iudæ crimen imitan- tur, & proditorem veritatis. a falsum testi- monium ferēs, ab omni testimonio in po- sterum erit remouendus, & secundū leges infamis sit. *b* Qui yero cōvictus fuerit alios

Ggggg 2

ad falsa testimonia attraxisse, vel corrup-
tione solicitasse, vsq; ad exiūm vitæ non
debet communicare. *c* Aliter vtrisque &
falsis testibus & solicitantibus imponitur
pœnitentia jejuniū in pane & aqua qua-
draginta dierum, & alia septem sequen-
tium annorum. *d* Si quis ex reuerendissi-
mis aut presbyteris, aut diaconis, inuen-
tus fuerit pro pecuniaria causa falso dixisse
testimonium, sufficere dicitur, ut pro
verberibus separantur a sacris ministeriis,
& tradantur monasterio; pro criminali-
bus autem, si falso dixerint testimonium,
clero nudati, legitimis pœnis subdi-
debent; reliqui autem ecclesiasticorum
ordinum, pro falso testimonio in ciuili
causa dato, ab ecclesiastico gradu repellii,
& verberibus subiici. *e* Falsidicus testis,
tribus personis est obnoxius; *f* primum
Deo, cuius personam contemnit; inde iu-
dici, quem mentiendo fallit, postremo
innocenti, quem falso testimonio laedit.
Vterque autem reus est, & qui veritatem
occultat, & qui mendacium dicit; quia &
ille prodesse non vult, & iste nocere desi-
derat. *g* Quamobrem quia falso testis
Deum offendit, pœnitentia ei iniungitur,
pro periūro, septem annorum. *h* Et quia
delusus iudicem, in fama notatur, & verbe-
ribus castigatur, *k* aliisque pœnis extraor-
dinarie pro modo falsi punitur; *l* in quo
autem proximum læserit, in eo & ei con-
demnabitur. *m*

Atque sententia per falsa instrumenta
& testimonia lata, deber retractari falsitate
detecta, vsq; ad viginti annos; *n* nec de-
bet mandari executioni, si de illa falsitate
aduersus eam excipiatut, *o* habebitur ta-
men pro sententia quousque constet de
falsitate. *p*

S C H O L I A .

a can. ab iust. Iudas, 83, sub 11. quest. 3. diuus
Thomas, lib. 1. de regimine principum, c.
7. dicebat inter omnia terrena videri esse
precipuum, testimonium de veritate reddere.

- A* *b* can. si quis coactus, can. 7. 22. q. 5. ex con-
cilio Matricenensis, c. 17.
c *d* can. si quis coniunctus, & Gelasius Papa,
in can. 4. si quis peierauerit, 32. q. 5. Qui
etiam vñs est falsis testibus, vel interro-
gatus dixerit, se velle vñi eorum testimo-
nio, iure causa sua cadit, ut qui responde-
rit falso instrumentis, se velle vñi, Matth.
de Afflict. decis. Neapolitana 189. incip.
facta publicatione, num. 4. iuxta l. si ad-
uersarius, C. de fide instrum.
d can. si quis peierauerit, 22. q. 5.
e can. quia iuxta, 3. §. fi. 5. q. 6. in c. 20. §. re-
uerendissimis, nouel. 120. de sanctis episc.
auth presbyteris, C. de episc. & cler.
f Hec & qua sequuntur posta sunt in ca. 1.
de criminis falsi, lib. 5. tit. 20.
g dict. c. 1. de criminis falsi. & can. quisquis,
11. q. 3.
h can. quicunque, 6. q. 1.
C *i* can. quisquis coniunctus, 12. q. 5.
k can. illi qui, 5. q. 5.
l Nā durante lite, index potest testis falso
punire, l. nullū, C. de testib. & causa etiā si-
nitia pōt reuici lege Cornelia, de falso, l.
ad l. Corn. de falso. P. & aliquando quoq; l.
Corn. de sica. accusatur, l. 1. §. 1. ad l. Corn.
de siccari. P. & punitur conatus seu falso
testimonium, et si ad illud nihil fuerit secūn.
m Argum. can. nihilominus, 3. q. 9.
n *c. ce. m* venerabilis, de except.
o cap. 2. de criminis falsi. l. si prator, de in-
dic. P.
p cap. accepimus, de fide instrumen, quianisi
manifestas falso, non poterit suspensi
exsecutio secundum distinctionem, capa-
tionalis, de offic. deleg. & ca. de cato, de
de sent. & re iudic. semper enim presumi-
tur pro sententia, quandiu obiecta non
probantur.

E D E F I D E I N S T R U-

M E N T O R V M .

T I T. XII.

a Exstat titulus de fide instrumentorum, lib. 2. de-
cretalium, c. 22. & lib. 22. P. tit. 4. de fide instru-
mentum.

ment. & lib. 4. C. tit. 21. de fide instrumentorum A
 & amissione eorum, & de apochis & antipochis
 faciendu, & de his qua sine scriptura fieri pos-
 sunt, & lib. 10. C. tit. 3. de fide instrumentorum,
 & iure hasta fiscalis, & de addictionibus, & eod.
 lib. 10. tit. 22. de apochis publicis, & descriptioni-
 bus curialium, & tit. 69. de tabulariis, scribis,
 logographis, & consualib. & nouella Iustinia 67,
 ut prapontur nomen imperatoris documentis,
 & ut Latinis literis apertius tempora prescri-
 bantur, & nouella ite 73. cuius inscriptio conti-
 net sumnam eorum, qua ibidem explicantur in
 hac verba, de instrumentorum caueta & fide.,
 & primum de deposito & mutuo, & aliis docu-
 mentis priuatis quidem scriptis, habentib. autem
 testes, & de non habentibus testes, & de instru-
 mentis publice confessis, & de collationibus ma-
 nus propria scriptura, & de expositis instrumen-
 tis ab illiteratis aut paucas literas scientibus, &
 de non scriptis contractibus, & de contractibus
 usque ad unam libram auris, & de contractibus
 qui in agris sunt, & ut in documentis & con-
 tractib. futuris locum habeat lex. Eo etiam per-
 tinet nouella 44. de tabellionibus, & ut proto-
 colla dimitiant in chartis.

C A P V T I.

Coniunctio tituli, & de appellatione
 instrumenti.

Probationes testium & instrumento-
 rum in exercendis litibus & equiparan-
 tur, & aliquando eodem nomine testes per
 instrumenta continentur; b quamvis pro-
 prie in multis distinguantur. c Instrumen-
 torum etiam nomine hic intelligimus scri-
 puturam, qua instruimur & docemur de ali-
 qua re, cuius & appellatione continentur
 principum rescripta seu literae, d senten-
 tiae, e epistolae, testamenta, libri ratio-
 num, & alia quae scriptura sunt.

S C H O L I A.

- a l. in exercendis, C. de fide instrum. l. non si-
 gura. de acto. P.
 b Instruunt enim negotium & iudicem te-
 stis, ut instrumenta. Ideo & instrumento-
 rum nomine continentur aliquando ex la-
 te significacione, ca. peruenit, de testib. co-
 gen. c. forus, de verb. significat. c. fra-
 mentatio, c. ex his eris, de frigid. & malefic. l. no-

tionem, §. instrumentorum, de verb. sig. P.
 & in l. 1. de fide instrum. P.
 c Ex stricta significacione diversa sunt, cap.
 cum Ioannes, de fide instrum. can. forte, in
 fine, 24. q. 4. Et ita primo loco distinguitur
 in nomine ex l. si idem, C. de codicil. &
 sunt separati & diversi tituli, de testib. &
 de fide instrumen. dehinc 2. post publica-
 tionem attestacionum, ut superiori titulo
 documentis, regulariter testes produci ne-
 queunt; instrumenta vero possunt ante re-
 nuntiationem productionum, & ante con-
 clusionem in causa, ca. cum dilectus, de fide
 instrumen. Tertio instrumenta in an-
 tiquis probant, quae probari non possunt per
 testes vita voce, Speculator tit. de probat.
 Quarto quadam negotia pro forma pro-
 bante scripturam desiderant, ut dicemus
 paulo post, & ideo in illis testes non suffi-
 rent.
 C d c. literae, c. quod super his, 7. de fide instrum.
 l. 1. de mandat. princip. C.
 e l. 1. & 2. de senten. ex breuicinlo recitan.

C A P V T I I.

Distinctio instrumentorum.

Scriputuram & instrumentorum que-
 dam publica & authentica per se firma
 & approbata, a quædam per se plenam si-
 dem non faciunt. b Authentica scriptura
 est, quæ per iudicem vel manum publicam
 cum trium aut duorum ad minus testium
 subscriptione vel testimonio facta est, c
 vel per manum duorum proborum viro-
 rum, d vel quæ habet sigillū authenticum;
 e item & talis scriptura quam facit priua-
 tus in præsentia trium testium. f Species
 sunt instrumentorum, apocha & antipo-
 cha. g

S C H O L I A.

- E a Hoc enim significat auctoritatem, authenticum
 Gracis, id est, probatum ab his, qui possunt
 & debent; unde & authentice iabula in l.
 4. familia ericin. P. & authen. rationes,
 in l. Pomponius, eo. tit. & c. 1. de fide instru-
 lib. 2. titul. 22. si authenticam, inquit, scri-

Ggggg 3

- piuram non videmus, ad exemplaria nihil A
facere possumus, & can. dicenti, 25. q. 2.
b Ita instrumenta domestica, dicuntur scri-
pture probata, l. instrumenta domestica,
5. de probat. C.
c Hec finito datur & probatur per glossam
primam ad d. c. 1. de fide instrum. per c. 2.
eiusdem tituli. Probatur & per §. sed &
instrumenta, seu c. 5. de instrum. cautela
& fide, nouella 73. manus publica dicitur
notarius & seruus publicus, l. 2. rem pupil.
salutem fore. In iudicis tamē acta valent,
& fidem faciunt expedita per amanu-
sem iudicis, sine testium subscriptione, l. 31.
C. de donat.
d ut in c. quoniam contra, de probat.
e c. 2. de fide instrum. ca. post cessionem, de
probat. & statutus sigillo episcopi, donec con-
trarium ostendatur d. c. post cessionem, &
can. cura, 11. q. 3. id ipsum in sigillo capiu-
li, cap. 3. de probatio. can. in nomine patris,
in fin. 73. dist. & in sigillo principis secula-
ris, iuxta consuetudinem per quam ei cre-
datur, & cum dilectus, de fide instru-
men. caut.
g Apoche seu ~~de~~ ^{et} Latinis receptio, vul-
go quittantia, nempe scriptura, qua credi-
tor confitetur, se receperisse pecuniam debi-
tam a debitore, de qua in l. si acceptola-
rum, de acceptatio. P. l. apoche, de fide in-
strum. ex statutis de apochis lib. 10. C.
tit. 22. meminit & rubrica 21. lib. 4. C. de
fide instrumentorum & amissione eorum,
& de apochis & antapochis. & ibid. l. plu-
res, 18. Antapochis est scriptura, quam facit
debitor creditori in prestationibus cri-
minis. Sic glossa ad dictam l. plures, ad ver-
bum apochis. Apoche, inquit, est de re-
ceptis, puta confiteor merecepisse tantum,
& a creditore fit, & datur debitori, ut in
l. fin. §. Titius, de conditio. indebiti. l. qui
tabulas, & apoche, de fuit. antapochis est,
de solutis a debitore, & fit ita, confiteor me
tantum usurarum nomine vel pensionis
soluisse, & datur creditori.

C A P V T I I I.

- 1 De quib. siat scriptura seu instrumentum ex placito.
- 2 Necessaria in electione.
- 3 Excommunicatione, interdicto, cessatione officiorum.
- 4 Priuilegiis, mandatis, alienatione rerum ecclesie, &c. 5. 6. & in alius.

Nihil est fere in rerum natura, de quo ut dici, ita scriptura fieri non possit; verum diuersa ratione. Nam quædam scribuntur, quæ alioquin sine scriptura recte geruntur, vel ex placito scribentum, avel ad futuram rei memoriam perpetuandam. b

Alia autem quædam pro substantiali forma scripturam desiderant. c Veluti si agatur de antiquo facto, quod testib. probari non potest, d si agatur de electione, e vel de eius impugnatione, seu de intercel-
sione seu oppositione aduersus eam. f

Aut de lentiæ excommunicatione, aucti interdictis; g vel de concessione potestatis eligendi Senatorem vel Capitaneum vel Rectorem urbis Romæ ex personis prohibitis. h Quando etiam celsatio diuinorum officiorum fit, necessarium est publico authentico instrumento causam & personas, ob quas fiat celsatio, prescribere. i

D In priuilegiis quoq; scriptura tenet se quendus, k & in mandatis principum scripturam desideramus, l & in alienatione rerum ecclesiasticarum. m

In facultate seu licentia accipiendi ordines ab alieno episcopo dimislorum literæ requiruntur. n

Scriptura item exigitur in appellatione ab interlocutoriæ, o in definitione seu sententia visitationis facienda prouincia; p in variatione procuratoris, q abiurazione hæreses, r legatione, s voti regulatis profesione, t expositorum puerorum collectione, v in baptizandorum susceptione, vbi nomen inscribi debet; x in prælaturæ renuntiatione, y in testatione ordinatio-
nis

nis data clericis peregrinati, vel alio transi- A
re volentibus. *z* In ordinatione serui, quæ
fieri nō debet, nisi prius data & lecta char-
ta libertatis concessæ. *aa* Quemadmo-
dum & requiritur in manumissione facta
seruorum ecclesiæ ab episcopo, *bb* in le-
gum cōstitutione, & quo nomine ius scri-
ptum a non scripto distat. *cc* Exigitur & vt
libellus, qui aduersario in lite mouenda
offerendus est, scribatur; *dd* quemadmo-
dum & criminis accusatio libellum exigit. B
ee Vocatio etiam ad synodum iuxta decre-
ta patrum canonica, eius, qui impetratur, ra-
tionalibus scriptis, per spatum fieri debet
congruum & canonicum. *ff* Literatorie
etiam vocatus episcopus ad synodum, de-
bet, si nō poteſt venire, se excusare. *gg* Sed
& sententia, de negotiis potissimum ar-
duis, debent in scriptis a iudice profer-
ri. *hh* Sicut & in appellatione literæ di-
misiōræ, seu Apostoli debent interueni-
re, & dari a iudice, a quo appellatur, quib.
significet appellatū, & a quo, superiori iu-
dici, *ii* Liberti ecclesiæ insup debet chartis
profiteri, quod sint ecclesiæ; ne pereat ex
longinquitate tēporis eorum, *pbatio*. *kk*
Qui etiam habent administrationem be-
neficii, aut beneficii possident, si quid
acquirant ex rebus seu fructibus ecclesiæ,
nomine ipsius ecclesiæ debent curare scri-
pturam acquisitionis heri; *ll* ideo & mor-
tuō episcopo inuentarium fideliter
scribi debet, de rebus penes illum inuen-
tis, vt quæ ecclesia sunt ei seruētur, & suc-
cessori in beneficio, & alia hæreditibus de-
functi. *mm* Testamentum etiam solemne,
iure ciuili scripturam necessario requirit.
nn Sunt & alia plura eius generis, quæ ex
eode in iure ciuili cognosci possant. *oo*

S C H O L I A.

aa Veluti quando contractus fit emtionis &
venditionis, & placeat de eo, ut in scriptu-
ram redactatur; nam quamvis valida sit
emtio per se sine scriptura, simul atque de
pretio conuentum fuerit; tamen postquam

- A placuit scripturam de eo fieri, nō prius va-
lebit quam scriptura de eo fuerit in mun-
dum redacta. *§. 1.* de emtione, apud Inſti-
tū. *l.* contractus, de fide instru. *C.* facit no-
uella 73. *Alud exemplum in l. 1. & 2. de*
iure emphit. idem de similib. *ca. 2. de paet.*
c. contractus, de reg. sur. in Sex.
b cap. 1. de renuntia. in Sexto. lib. 1. titul. 8.
cap. ad Apostolica, de re iudic. in Sexto. *L*
contrahitur, de pignor. *P.* in subscriptione,
L. paetum, *C.* de paet. antiquorum memo-
riam eius per scripta teneat, *c.* serio loco,
de probat. omnium meministi, & in nullo
penitus errare potius diuinitatis quam hu-
manitatis, *l. 2. §.* si quid autem, de veteri
iure enucleat. *C. cap. vi* nostrum, ut ecclæ-
siastica beneficia sine ulla diminutione
conferantur. *Sic non est de substantia, ut*
extrauagantes seu constitutiones summi
pontificis redigantur in scripta, ut dispu-
tat Joan. Andreas ad regulam nemo po-
test, de regulis iur. in Sexto. Rota decisio.
23. 8. per glo. in l. 1. C. de legib. Panorm. ad
cap. 1. de postul. de illis tamen fit scriptura
ad futuram rei memoriam perpetuam, *d.*
c. 1. de renunt. in Sext. & si dubitatur, de-
bet produci sub plumbo in forma auhen-
tica, ut ait Franc. de Pauminis in proœmio
extrauagant.
D c Notantur casus in c. 1. §. post quam autem,
ad verba in scriptis, de censib. *Matib. de*
Afflct. decis. Neapolita. 398. Panor. ad c.
2. de probat. Alex. consi. 95. volu. 4. Felin.
ad rubricam de constit.
d e cum cansam, de proba. *c. ad audientiam,*
de praescript. l. censu, de probat. P.
e ca qui propter, de elect. debet enim fieri &
profieri in scriptis electio, can. quanto, 63.
d. s. t. can. legum, 2. q. 1.
f c. ut circa, 4. de elect. in Sext.
E g cap. 1. de sentent. excommunicat. in Sext.
cano. cura, 11. quæstio. 3. dicto can. legum,
2. quæst. 1.
h c. fundamenta. §. digne, de elect. in Sex.
i c. si canonici, de offic. ordina. in Sext.
k cap. porro, cap. recipimus, c. petiſſis, de pri-

uileg.lib.5.tit.33.c.accepimus, de fide instrum ca.cum & plantare, eo. §. si quis autem, de mand. princ. in nouellis, ca. cum: dilecta. de rescript. nemini enim credendum est dicenti se habere privilegium, nisi illud ostenderit, ca. cum in iure, de offic. delegat. cap. cum capella, de priuile. can. contra rem, 100. dist.

l. 1. c. de mandat. princip.

m can. sine exceptione, 12. q. 2. cano. hocius, can. casellas, 10. q. 2. c. 1. de his quae fiunt a Prelatis sine consensu capit.

n can. extraneo, 70. distinet.

o c. 1. de appell. in Sext. lib. 2. titul. 16. ibique appellandum ad Papam, in scriptis & alibi. can. post appellationem, 2. q. 6. quod introductum fuit, ne variandi detur occasio in forma appellandi, can. saluberrimum, 1. q. 7. can. omnes fæmina, 27. q. 1. can. vidua, 20. q. 1. sio & placuit appellantem instanter petere debere Apostolos seu literas dimissorias, a indice, a quo appellatur, d. c. 1. & c. adeo, de appell. in Sext. clem. quamvis, eod. titu. l. unica, de libellis dimissor. P. l. dimissoria, de verb. signif. P.

p c. 1. §. postquam, de censib. in Sext.

q c. 1. de procura. in Sex.

r cano. ego Berengarius, de consecr. dist. 2. c. legum, 2. q. 1.

s In qua delegationis scriptura requiritur, can. nobilissimus, 97. dist. etiam si dele gatus Papa, ca. cum in iure, de offic. deleg. l. unica, de mandat. prin.

t d. can. omnes fæmina, 27. q. 1. can. vidua, 20. q. 1.

v can. si expositus, 87. dist.

x can. baptiz. andi, de consecrat. dist. 4. c. le- gum, 2. q. 1.

y can. sicut vir, §. ecce, 7. q. 1.

z Dabantur enim literæ formatae, de quibus tota 73. dist. requirebantur, & literæ in c. ex: traneorū clericorum susceptione, vi in c. nullus, & can. transmarinos, 93. dist.

aa can. 2. nulli, 53. dist.

bb can. episcopus qui mancipium, 12. que- stione 2.

A cc Quando promulgatur, can. quod quis, 35. quæst. 9. can. bene quidem, circa medium, 96. dist. can. lex est, 1. distin. §. constat au tem, de iure natur. gent. & ciuil. l. huma num, C. de legib.

dd anthen. offeratur, de litis contesta. C. can. inducia, 4. §. offeratur, 3. q. 3. sit. de libelli oblatio. lib. 2. tit. 5.

ee can. quisquis, 2. q. 8. can. legum, 2. qu. 1. l. libellorum, de accusat. P. cum similib. Illa scriptura solemnis & subscripta est neces saria presentis; alioquin enim non licet absentem perscripturam accusare, c. relatum, 5. q. 2.

ff can. 1. vocatio. 5. q. 2.

gg can. placuit, 10. 18. dist. ubi tamen glossa notat, & per nuncium expressum dignum, cuique credi possit, posse se excusare, ut in can. nobilissimus, 97. dist. ca. prudentiam, de offic. delega. c. ex parte, ca. sciscauus, de rescript.

hh can. in primis, 1. §. sicut can. statutis, 8. can. legum, 9. in fin. 2. q. 1. §. hac lege 2. l. stain tis, 3. de sent. experic. recitat. lib. 7. in. 44. nisibet res sint lites, & maxime viliū per sonarum, & minorum causarum, in quibus scriptura non valde desideratur, quia siue scriptis & sine aliqua expensa, de his index debet cognoscere, authent. nisi breves, de sentent. experic. recitat. C. & cap. 3. nouelle 17. & nouella 83. aut nisi epis copius cognoscat inter sibi subditos, ut ibidem dicuntur; nam inter illos sine scriptura indicare poterit. cano. si quis cum clero,

11. q. 1.

ii can. post appellationem, 2. q. 6. l. unio. de libellis dimissor. lib. 49. P. tu. 7. vel literis si gnificabit, quare non receperit appella tionem, l. si dindum, de appell. recip. P.

kk can. longinquitate, 64. cano. sepe fit, 72. 2. q. 2.

ll Nempe ut post mortem eorum ecclesiastæ quæsita percipiatur; can. 1. sacerdotis, 2. q. 4. & quæsita ex bonis propriis per sacerdotem, hoc credibus eius relinquatur; can. penult. & fin. cano. 2. q. 4.

mm can.

mm can. scobi, 6. 12. q. 5.
nn 1. hac consultiſſima, §. at cum humana,
C. quiteſtamenta facere poſſ.
oo Velut literarum obligatio, tit. de litera-
rum obligatio, lib. 3. Inſtit. tit. 2. 2. l. in con-
trahibis, C. de non numero pec. & alia, de
quibus conſule. gloss. ad ca. 1. §. poſtquam,
ad verb. in scriptis, de censib. in Sexto.

C A P V T I I I I L.

- 1 Aquibus fieri poſſint scripture.
- 2 De instrumentorum domesticorum fide.
- 3 De instrumentis publicis ut probent, & a
quibus ingroſſentur.
- 4 Aut renouentur.
- 5 Clerici non poſſunt eſſe tabelliones.
- 6 Probatio ex scripturis lapidum librorum
antiquorum archinorum.

A Bonnibus, † qui nouerint scribere, scripturæ quidem fieri poſſunt, sed non omnibus fides, nec omnino adhibetur, vel cōtra omnes: & niſi tales ſint, quales fidem habere, & quatenus credendum voluit. Sic quilibet libi quidem conficit scripturam, & aliquando aliis, non ſibi, b aliquando aliis & ſibi. c

2 Ex quibus instrumenta domesticæ, † ſeu priuata annotatio, rationes priuatae, ſi aliis quoque adminiculis non adiuuentur contra alios probare nequeunt. d

3 Quæ vero aliis ſiunt, † vel ſiunt auctoritate publica, & illæ, inter quos faſta ſunt probant. e Item aliae certi generis, quibus conſuetudo vim donat, vt prabent. f Tabellio qui notas accepit instrumentorum ipſe per ſe dum viuit, debet cōplere, iuxta protocolum ſine vlla additione, vel diminutione, nec poſt alteri committere. g Poſt mortem vero eius, auctoritate iudicis, ad petitionem partis, per alium notarium poterunt in formam publicam redigi. h

4 Innovationes autem † instrumentorum antiquorum, de quibus dubitatur, ne mox vel in posterum legi non poſſint, literis euangelientibus, aut labentibus, cum auctoritate etiam iudicis ordinati fieri de-

A bent, qui prius diligenter inſpicere debet, num illa aliqua in parte fuerint vitiosæ, vel per publicam personam iubebit tranſcribi.

Clerici ſacerdotes † & monachi in cauſis profanis & ſecularibus, non poſſunt eſſe notarii, & instrumenta publica tabellionatus expedire. k

Probatio quoque instrumentorum † e. g
ruitur ex libris antiquis diuisionum diœceſeon, & ex productis ex archiuo publi-
co, etiſcriptionem nō habeant. m Siscri-
ptura quoque reperiatur in antiquo vel a-
lio lapide, n dummodo auctoritate publi-
ca poſta fuerit, quemadmodum olim al-
bum proponebatur prætoris. o

S C H O L I A.

- a *Vi in testamentis, qua quis ex arbitrio ma-
tare poſt, l. rem legatam, de adimen. leg.
l. ſi quis in principio, de leg. 1. tales epiftolæ
& ſimilia.*
- b *Vi notarius amanuensis iudicium, ca. quo-
niam contra, de probat.*
- c *Sicut cum quis chirographum ſcribit, apo-
cham, antapocham & ſimilia.*
- d *l. instrumenta domēſtica, 5 l. rationes, 6. l.
non epiftols, 13, C. de probation. quemad-
modum neque testes domēſtici probant, l.
2. C. de testibus.*
- e *tit. de instrumentorum cautela & fide, in
nouell.*
- f *cap. cum dilectus, 9. §. fin. de fide instru-
ment.*
- g *In nouella de tabellionibus. gloss. fin. ad ca.
cum P. tabellio, de fide instrumento. Eſt &
uſu, ut ab ipſo notario ſine auctoritate iu-
dicis instrumenta habeantur, ut notari O-
ctauia. Westrius, libr. 6. introductionis in
aule Romana actionem, ca. 1. Hic tamen
notandū, quod ſi creditor habuerit literas
obligatorias groſſatas, ut dicunt, hoc eſt in
mundū transcriptas & ſignatas a notario,
& eas amiferit, illæ non debent amplius
itaſ facile transcribi vel groſſari a notario,
& niſi parte vocata, & ex precepto iudicis.*

Hhhhh

- Litera vero perpetua, ut matrimonii, vēditionis, & huismodi, possunt regrossari cum causa, si ille, cuius sunt litera, vel ad cuius vilitatem sunt, afferat medio iuramento eas amisisse, & hoc de precepto etiam iudicis, nisi in notula apposita fuerit, quod fiant tot, quot petitae erunt, &c. Massuerius in praxi. lib. 8. de literis notis & notatis, §. 18. Item adiungendum per Cyn. in anth. si quis in aliquo. C. de edendo, Bart. ad l. si quis, de tabulis exhibend. P. l. chirographus, de tabul. exhib. facit l. fin. C. de si de instrument.
- h cap. penultim. de fide instrument. l. contra-
dictus, C. eod. tit.
- i cap. fin. de fide instrument. & antequam fiat
renouatio instrumentorum, pricipuum est,
ut non dubitetur de illorum tenore, quare
& solet prius testes adhiberi super illorum
integritate, c. cum olim, de prius.
- k c. sicut te accepimus, 8. ne cler. vel monach.
secularibus negotiis se immisceant, l. con-
sulta diuinalia, de testamentis, cum simil.
- l c. cum causis, 13. de probat. ca. ad audi-
tiam, de prescript.
- m cap. peruenit, 30. q. 1. §. illud, de his, qui in-
greduntur, de appell. in nouell. authen. ad
hac, de fide instrument. cap. ex literis, de in-
tegr. restitutio.
- n Gloss. ad c. cum causam, ad verba, per li-
bros, de prob.
- o l. si quis id quod. de iuris d. omn. iud.

C A P. V.

De forma instrumentorum varia
ut probent.

Multa a requiri in instrumento authen-
tico publico & probante ex plena si-
de, annotatur, veluti testium presentiam,
sigillum authenticum, b quod habeat cha-
racteres apparentes. c Item quod conti-
neat diem & annum, d cum his & in aliis
locorum consuetudo erit observanda, num
secundum eam instrumenta probent aut
authentica habeantur. e In judicialib. au-
tem actis expeditis ab amanuense, eius so-

- A lius subscriptio & fides sufficit. f Flunt au-
tē notulae per notarios seu protocolla de
his quibus adhibentur, & quibus fides da-
tur, dummodo ibi sint, quae ad grossandum,
ut dicunt, sunt necessaria. g Postquam ve-
ro tabellio reddidit literas in mundum re-
dactas & signatas, nihil eis debet addere
vel minuere, potissimum si fuerint in iudi-
ciū productæ, præsumeretur enim suspe-
ctus, si vellet corrigere dictum suū. Quod
B si omiserit adiungere diem & annum, &
conferre de nota, poterit addere de pre-
cepto iudicis secundum exigentiam negotii.
Teneretur tamen tabellio, si quid inter sit
partis errorem non fuisse commissum, ei
refarcire. h Scriptura porro libelli actionis
& accusationis, suas formulas habet
substantiales, i de quib[us] ante dictū fuit. k

S C H O L I A.

- a Speculator in tit. de instrum. editione tra-
dit, nouem requiri ad essentia publici in-
strumenti, qua enumerat Bar. ad l. si quis,
§. initium, de eden. P. quo loci tamen Bart.,
sub finem addit, in quest. quando authen-
ticum dicatur instrumentum, sequendam
esse locorum & provinciarum consuetu-
dinem. At in nouella 44. de tabellionib. sta-
tuitur, in c. 1. §. 3. ut tabelliones nō singant
agri iudicinem, ut alii complementum com-
mittant negotii, sed ipsis contractui inter-
sint a principio usque ad finem, & in ca. 1.
eo. dicitur, ne prua complementum seu hy-
pothesin adponat, quam perfecte nouerint
negotium, de quo agitur. Permittitur au-
tem illis in dict. c. 1. §. 4. per substitutum &
adiutorem suum, in sola tamen statione,
contractus formare, item & subscribere. In
nouell. 73. de instrum. cautela & fide. c. 7.
§. 1. iubetur q[ui] in protocollo acta de scri-
bant cum die & consule, dicta nouell. 44.
c. 2. forma porro redigendi instrumenta in-
mundum, vel de scribendi, traditur in no-
uella 47. ut preponatur nomen Imperato-
ris, & in c. 2. eius tituli, ut scribantur La-
tinis literis formatis, sine abbreviationibus

f. 16.

sen notis aut signis. Statuitur deinceps, ut A
subscribantur a testibus, antequam dic-
antur completa documenta, nouell. 73. c.
3. §. sed & si instrumenta, quamvis acta in-
dicialia valeant sine testium subscriptione,
l. 3. 1. C. de donat. Pro subscriptione testium
habetur in testibus, qui non norint literas,
signi cuiusda apposito, quod ipsi recogno-
scant per se factum in instrumentis, quem-
admodum & olim signum crucis profide
& subscriptione apponi solitum erat, no-
uella Iustin. 73. c. 8. nouella Leonis Imper-
atoris 72. l. fi. §. 2. de iure deliberan. C.
b cap. 1. de fide in strum. glo. ad l. generali, de
tabulariis, lib. 10. C. Speculator de instru-
mentor. editio. §. nunc videndum restat.
c. inter dilectos, de fide in strum.
d dict. cap. inter dilectos, & ca. eam te, de re-
script. quod aliquando non exigitur in pri-
uata scriptura, vi in l. cum tabernam, §. 1.
de pignoribus, & ideo Barto. notat & glos-
sa, & Cynus ad l. si qua beneficia, de diner-
sis rescrip. C.
e c. cum dilectus, 9. de fide in strum.
f l. in dona: onibus, C. de donation. ca. quo-
niam contra. de probat.
g Cynus ad leg. contratus, de fide in strum.
Bartol. ad l. admonendi, de iure iurand.
videndum tamen, cap. inter dilectos, de fi-
de in strum. notatur, & in cap. post cef-
sionem, ead. titul. l. si quis decurio, de falso. §. D
si quis vero, ut nulli indic. liceat habere lo-
ci sernator. in nouell. Massuer. in practica,
titul. 18. de literis, notis & notatis. §. 19.
Item danda est fides, &c. addit. & in §.
20. etiam si nota est scripta in tabula ce-
rea, in petra, in gypso, vellitera grossata in
papyro, ei credendum per Bartolum ad leg.
qui tabulas, defur. P. l. in commodato, §.
sicut commoda.

h Massuerius iisdem fere verbis in practi-
ca, titul. 18. de literis & notis. §. 40. Item
postquam tabellio. per l. fin. de magistra-
tibus conuenient, notatur in l. aliorum ver-
ba, de re iud. P. Sed si fuerit litera dupli-
cata, & alteri parti tradita, notarius, non

debet facere, nec iudex ei praecepere, nisi
parte vocata, ut correctio sit mutua & fal-
sitas emittetur, argumento l. in causa, §. cau-
sa cognita. de minorib.
i c. fi. §. libellorum, 2. quest. 8. l. libellorum,
de accusatio. P.

C A P. V I.

De instrumentorum productione.

VTRAQUE pars litigantū etiam post pu-
blicationem attestacionum, usque ad
diffinitiū sententia calculum, instrumen-
ta exhibere, antequā in causa conclusum
fuerit, potest, & fit autem illa productio iu-
dici, corā quo litigatur, & ex causa alibi. b
Editur & instrumentum interdum, si pro-
ducenti ita videatur, non in totum, sed in
tantum quoad causā conuenit. c Quem-
admodum nec auctō reuertetur instru-
menta sua cōmunicare, vel in iudicio con-
trafē proferre, d nisi forsū ea communia-
sint. e Imo & si quæstio sit de priuilegiis,
iudex non debet ea omnibus manifestare,
sed in inspectione eorum, duodecim ho-
minum numero debet esse contentus, &
restituere producenti. f

S C H O L I A.

a cap. cum dilectus, 9. de fide in strumentor.
In conclusione porro causa renuntiatur o-
mnibus allegationibus, & alius probationi-
bus, ideo, qui renuntiauit hoc modo, non
admittitur ad productionem instrumen-
torum, c. pastoralis, de causa possession. cap.
audit, de procuratorib, & in decisi. Ro-
tae 9. nota postquam, in antiqu. dicitur post
conclusionem causa non recipi probatio-
nem, etiā per instrumenta, maxime in cau-
sa profana, ut in d. c. cum dilectus, in cau-
sa vero beneficis, secundum aliquos, ad-
mitti, ut innuit Hostiens. ad ca. ad petitio-
nem, de accusatio. c. lator, c. consanguinit,
dere iudica. quia renuntiatio non est ne-
cessaria, ut in clem. sepe, de verb. signific.
ut etiam possint recipi testes post conclusio-
nem. Et in deci. 146. nota quod post ter-
Hhhh 2

- minum, in antiquo, dicitur, quod post terminum ad producendum omnia possunt produci instrumenta, donec dictum fuerit in causa, non autem possea, ut post terminum peremptorium. **A** *ca. coram, de in integrum restitutio.*
- b** *ca. accepimus, 4. de fide instrumentorum. leg. indices, 17. in fi. C. eod. in loco tamen congruo & securro, dict. c. accepimus, can. hor. tamur, 3. quest. 9. can. suis, 33. quest. 2. ca. ex parte, de appellatio. ca. accedens, in 2. ut B lice non contesta.*
- c** *cap. contingit, 5. de fide instrumento. l. arg. entarius, §. edi autem, de eden. Pand. lib. 2. tit. 13.*
- d** *cap. penult. §. qui intendit, 4. quest. 3. ca. 1. de probatio. l. nimis graue. C. de testibus. l. cogi, 11. de petitio. hared, C. lib. 3. tit. 31. l. possessiones. de probatio. l. ex stat decretum, de iure fisc. P.*
- e** *c. G. perpetuus, 12. de fide instrum. Sic arg. entarius & publicus ex auctor, tenetur, contra se instrumenta edere, l. in fraudem, §. ex his bonis, & §. sequen. de iure fisc. rationes quoque communes ita edenda, in l. non est nouum, & l. iustum est. C. de edend. & contra non exhibentem iurari potest in lit. quanti intersit petentis, l. in testam. entis, 10. de in lit. iur. libr. 12. Pandect. tit. 3.*
- f** *ca. accepimus, 4. de fide instrum. praxis. que est, quod de iure producere instrumentum, non teneatur aut cogatur dimittere originale authenticum penes curiam vel actuarium eius, sed tantum exemplar, & ut dicunt copiam concordatam cum originali per notarium. secundum Paulum Castrensem. in l. fin. C. de fide instrumento. debet tamen aduersarius producere instrumenta in originali ipso seu autographo primo videre, atque ita index permittit jemel E producta instrumenta in originali, reddi producenti, cum cautione, de iterum producendis, si quando index exhiberi inbeat. Et si quando aduersarius instaret, se velle arguere originale de falso, ut ait Paul. Ca-*

stren. ad. dict. l. fin. 2. notabili. C. de fide instrumento. Maranta in praxi. part. 6. num. 10. & textus ex stat expressus. in leg. cum quidam, 20. C. de fide instrumento. Hic rursum & observanda distinctio circa reditio. n originalium instrumentorum productorum ante rem indicatam relatio exemplari, quam tradit Speculator in titulo de instrumentorum editione, §. nunc dicimus, nn. 12. aut inquit instrumentum exhibitum, aut scriptura producta pertinent specialiter ad causam illam pendente in indicio, pro qua exhibita sunt, quo casu parti petenti non debent reddi, quia originalia debent remanere penes indicem, ca. quoniam contra, de probatio. ne falsum fabricari possit. Aut est generalis scriptura, seu instrumentum ad alias causas etiam pertinens, & tunc debet originale restitu exemplio vel copia, ut loquuntur, fideliter transcripta & per notarium, seu amanuensem iudicium cum originali collata, apud acta remanente, in qua amanuensis debeat adiudicare, quod collata cum originali per omnia concordet sua subscriptione ita restatus: quo facto exemplar illud perinde ac originale probat, ut & idem est Speculator, tit. de instrumentorum editione. §. offensio. numer. 32. tractat Alexand. conf. 1. 2. num. 1. incipiente, in causa, volum. 4. Panormit. ad ca. Albericu. num. 5. de testib. Porro, si pars vel alter ex litigantibus acta iudicium falsauerit, causa cadere debet, l. in fraude, §. quoties, de iure fisci. & ibi glossa in verbo cadat. Si vero testes corrupserit, aut instrumentum falsauerit, alter puniendus per l. diuus, de re indic. P. l. qui nomine, ad leg. Cornel. de fals. tit. si ex falso instrumento. & c. C.

C A P V T V I I.

- 1 *Effectus, & instrumentorum probatio facilis, & que sint, que probent & quatenus privata aut publica.*
- 2 *Instrumentum protitulio.*
- 3 *Antiqui instrumenti fides.*

Literæ

Iteræ quidem per se non obligant, neque perficiuntur negotia scriptura, verum ea ratione scripturæ fiunt, ut facilius, quod actum est, probari possit. *a* Itaque productione seu exhibitione facta instrumentorum, adhibendū erit iudiciū, num ex genere sint scripturarum, quæ fidem & probationem faciant. Resoluendum autem erit in hac re, instrumenta publica solemniter facta adhibitis testib. & subscriptionibus, probate, *b* atque sententiam super illis vel aliis publicis literis, quamdiu defalso in contrarium non constat, sortiri effectum debere, & defendendam. *c* Proabant & alia documenta authentica quamvis publica manu confecta non sint, si testes illis adsint, *d* aut si habeant authenticum sigillum. *e* Priuata quoque ab alterutra partiū facta scriptura, dummodo partium aut testium subscriptione fulciatur, in actione personali probationis vim & robur habet. *f* Si quis tamen habeat instrumentum publicum, ex quo sibires debitoris hypotheca nomine fuerit obligata, & alius eiusdem debitoris creditor priuatum, ut dictum est, habeat obligationis instrumentū, prefertur auctoritas publici priuato, nisi & illud priuatum prius factum sit, & habeat triū vel plurium testium subscriptionem, per quam fraudus, quæ presumi posset, facta cōtra publicum elidatur. *g* Valent & priuatae scripturæ in præiudicium eorum, qui scripserunt sibi, *h* non etiam ad commodum eorumdem, & in præiudicium tertii. *i* Habent item auctoritatem probādi sine testibus, quæ exactis publicis prodeunt. *k* Et quæ proferuntur ex archivio publico. *l* Si tamen cautio, quam quis dicit a se indebite expositam, indeterminate loquatur, aduersarius tenetur probare debitum, quod ea continetur, sed si *m* causam, propter quā huiusmodi scriptura processerit expressa sit in eadem, ei statut, nisi ostendatur indebite processisse. *m* Et quamvis scriptura priuata non probet contra alterum, *n* tamen cōtra producen-

A tem fidem facit. *o* Quod si quando instrumentum deperditum fuerit vel consumatum, ex eo adhuc iudicari poterit, & secundum illud, si modo probetur per testes, quod illud viderint sine vitio in forma publica tale quid continens. *p*

Rursum tamen hæc vis instrumenti est acquisitionis rei, ut eius dominium repræsentet & habeat, & sit tanquam titulus: quam obrem & donato traditove instrumento acquisitionis traditæ & donatæ, censentur res in illo acquisitæ. *q* Cæterū instrumentum habens defectū solemnitatis extrinsecæ probat nihilominus, si ab eo, qui potuit opponere, non fuerit obiectus defectus. *r*

Præsumuntur etiam in antiquis instrumentis omnia solēniter acta propter antiquitatem temporum, & difficilē in contrarium probationem. *s*

S C H O L I A.

- a* *l. cum res, C. de probatio. l. non figura, de aetio, Pand. can. quanto, 63. distinct. can. nosfrates, 30. q. 5.*
- b* *ut in cap. cum a nobis, 28. §. nec scriptum, de testibus. l. fin. §. fin. si certum petat. publica instrumenta perpetua firmitate nituntur, ad damnum & commodum utriusque partis, c. 2. de fide instrumentorum. ca. 2. 54. dist. ca. si quis de clericis, 12. que. 2. ca. cum pridem, de paclis. Tunc enim complementum accipiunt instrumenta, cum testium adhibetur presentia. Nouella 73. de instrumentorum cautela & fide, c. 5. §. sed etiam. Nam ut in c. 3. eius nouella dicitur, si literarum fides a voce testium discrepet testes preferuntur. facit & l. 15. de fide instrumento. Sed est magna auctoritatis instrumentum insinuatum, nouella 73. c. 3. Notarii seu tabelliones, sunt personæ publicæ seu serui publici. l. 2. de stipulatio. seruorum. P. constituti ad conscribendos & auctorandos publice contractus priuatorum, l. 14. §. 2. de sacrosanct. eccles. l. 17. de fide instrument. l. 1. C. de Eunuchis, l. 1. C. ut*

Hhhh 3

- nemo ad suum patrocinium, &c. & testa- A
mentorum scriptores, l. 24. C. de testam.
- C. cap. accepimus, 4. de fide instrumento. l. di-
uus, de re iudic. falsitate contra probata,
nullius momenti erit sententia super falsis
lata, c. nostra, de procuratio. in fine. l. licet,
C. cod. tit. de procurat.
- d. c. 2. de fide instrumento.
- e. dict. c. 2. de fide instrumento. c. post cesso-
nem, de probat. can. cura, 11. q. 3.
- f. §. sed et si quis, de instrumento. caute. & fide B
in nouellis glossa, ad verbum authentica,
in capit. 2. de fide instrumento. per illum
textum.
- g. l. scripturas, quipotiores in pignore habeant.
- h. l. generaliter, de non numera. pecunia. C. l.
publica. §. fin. deposit.
- i. l. instrumenta, l. rationes. l. exemplo. C. de
probatio. l. fin. de conuenien. fisci debitori,
C. libr. 10. ut neque libri mercatorum pro-
bent pro illis. glossa. ad l. quedam. §. numu-
larios, de eden. P. ad verb. decurritur, que
tamen glossa non tenetur absolute per inter-
pretes, dicunt enim libros mercatoris semi-
plene probare in casu, quo qui illos produ-
cit sit integra opinio. & sua manu ra-
tiones scripserit, causa obligationis certa
apposita & expressa. Item finisdem libris
non solum credita, sed etiam debita data
& accepta, continantur, ita ut proferen-
ti iuramentum suppletorium defiri pos-
sit. Bart. in l. admonendi, numer. 26. & ibi
Iason. num. 127. & seq. de iure iurant. Bal-
dus, ad l. 2. numer. 12. de eden. Guido Pa-
peus, decis. 441. incip. pro declaratione.
Collige itaque hic requiri, ut mercator sit
bonafam, & & solitus sit veritatem scribe-
re, l. unius forum, de pignor. actione. l. qui
semifissi, §. 1. de usur. Pand. 2. quod ratio-
nes propria manus scripserit per l. genera-
liter, C. de non numera. pecunia. 3. quod
causa debiti sit expressa, l. cum de indebi-
to. §. fin. de probatio. Pand. d. l. generaliter,
4. quod liber hic contineat data & ac-
cepta, l. publica. §. fin. deposit. Pand. decis. ca-
pella Tholosa. 496. inter mercatores, est
etiam consuetudo, ut libri mercatorum
probent, Bald. cons. 198. num. 3. id ipsum si
inter illos factum fuerit de hoc statuum,
de his, que ad mercaturam pertinent, po-
test enim consuetudo expriuata scriptura
facere publicam, c. cum dilecta, 9. de fide
instrumento.
- k. ca. quoniam contra, de probatio. l. in dona-
tionibus, 31. de donation. libr. 8. C. tit. 54.
ubiratio, quia superfluum est priuatum te-
stimoniun, cum publica monumenta suf-
ficiant. Et notat ibi glossa, in donationibus,
quas necessarium non est, actis publicis in-
sinuari, credi tabelloni fine testibus, ut col-
ligit ex illa lege, & ex §. si vero neque de
instrumento, caute. & fide in nouelli, l. si
quis decurionum, ad leg. Corneliam, de
fals. C. & in §. si vero, de hereditib. & Falc.
C. in nouella, dicitur tamen, quod & ser-
natur, necessariam quidem non esse testimoniun
subscriptionem, sed nihilominus eos inter-
uenire & adesse aetui, & notarium coru-
nomina scribere debere, ut in §. sed in instru-
menta, de instrumento, caute. & fide, in
nouell, dummodo donator, vel alius pro eo
voluntatem suam subscripterit, ut dicitur,
in dictal. in donationibus, & l. vice, l. do-
natio, C. de donationibus. l. contractus, C.
de fide instrum.
- l. au. hen. ad hanc, de fide instrumen. C. §. illud
etiam iudicauimus, de his, qui ingrediu-
tur ad appell. in nouell.
- m. Sunt verbac. si cautio, 14. de fide instrum.
& probat l. generaliter, C. de non nume-
rata pecunia facit ca. pertinas, de probatio.
& ibi ratio. potest enim opponi pecunia
confessi infra biennium exceptio non nu-
merata pecuniae, leg. in contractibus, C. de
non numera. pecun. & in dote, l. fin. de dot.
cauta non numera.
- n. l. instrumenta, cum 2. sequent. C. de pro-
bationib. nisi habeat subscriptione trium
testium, l. scripturas, C. qui prior. in pign.
habeant, c. 2. de fide instrumen. l. penult. C.
eo. tit. §. si quis iugur, & §. seq. de instrum.
cautela, in nouell.

o vel

• vel contra scribentem, vel contra producentem, qui ex eo illam probat. *l. Tuum, de consu. pecunia. P. l. publicam, depositi. P. l. fin. de lega. 2. qui enim scripturas simpli- citer producit, videtur fateri omnia, quæ in eis scripta sunt vera esse, etiam quæ sibi producentis prædicarent, secundum nota per Innocentium, in c. cum olim, in fine, vers. sed dies, de censibus, & in cap. cum venerabilis, num. 4. versi. item licet producens, de exceptio. ne admittit hac confessio reuocationem præter ex i. erroris, posuit enim præuideri, cum confessio hec sit scripta, quæ non renocatur. Panorm. & Galis in c. si. de confess. nisi producendo quis pro- se fletur, se instrumentum tantum producere, in quanum facit pro se non aliter, quæ protestatio excusat & admittitur de iure, ut nota Barto, ad l. publica, §. fin. deposit. l. Aurelius, §. penult. de libera. lega. P. Felini ad c. imputare, de fide instrum.*

p. cap. cum olim, 12. de priuileg. q. ca. cum pridem, de pact. l. 1. C. de donat. l. qui filium, & l. qui chirographum, de le- gat. 3. l. seruum filii, §. cum qui chirogra- phum, de leg. 1.

p. & ita pro eo instrumento potest ferri, ca. ea noscitur, de his, quæ fiant a prælatio. sine co- sensu capituli. Dec. conf. 409.

l. filius familiæ; C. de petitio. hered. l. qui in aliena, & sed eti. de acquirend. heredit. Fe- linus, in o. sicut, num. 29. de sententiis, & re iudicat. admitteretur tamen probatio, contra hanc præsumptionem: quia ea non est iuris, nec de iure. Cynus ad l. sicutis annis. nu. 4. C. de pact. Decius conf. 409. Alex. conf. 113. num. 4. incipiente, super primo, volum.

CAPUT. VII.

1. Exceptiones contra scripturas, falsi suffi- cito. 2. Si tantum exemplar cum distin- cione. 3. Iudicis auctoritas vim dat in- strumentis & testamētis insinuat. 4. Te- statum contra instrumenti tenorem pro- bant. 5. De contraria scripturis produ-

A 6. Non probat instrumentum sigil- latum nisi legi possit. 7. Nec ut extortum. 8. De locationis instrumento. 9. De pœ- na dicentis & non probantis instrumentum falsum.

P Lura tamen f. obiici possunt scripturis & instrumentis, ut fidei & probationi derogetur, veluti, si vitium aliquod eis in- sit, quod inducat falsi suspicionem, putar- sura, vel superinscriptio in loco suspecto non aliter, aut si quæ alia adsint, quæ falsi causas arguant. *a*

Excipitur & de fide si exemplar tatum producatur, quod se referat ad illud instru- mentum, b nisi forsan & illud exemplar fuerit transcriptum ab alio notario, & au- toritate iudicis, qui fecit potestatem exem- plandi in specie diligenter, & inuenito sine vitio originali, quo casu perinde exempla- to, ac originali creditur, c sed eti. tabellio:

morte præuentus non perfecerit quædam instrumenta, quæ in notā redacta fuerant ab eodem, ad peritatem eorum, ad quos pertinēt, auctoritate ordinarii iudicis po- terunt in publicam formam redigi, habi- tura per hoc perpetuam firmitatem. d

Quemadmodum & iudex testamen- to coram se publicato, addit ei au- torita- tem publicam & vim, e & donationibus

D quoque, quæ iure ciuili scripturath & in- sinuationem exigunt, f cuius & auctorita- tis est testamentū corā principe factum. g Expugnatur etiam instrumentū, si falsum in eo narratum sit. h Quare si instrumen- tum eiusdem causæ, pro parte inueniatur falsum continens, & in omni parte falsum censetur. i Nisi diuersa capita contineat ad diuersa relata, non si accessoria, quæ po- possint separari, quorum falsitas in uno, ad al- liud non extenditur. k Si tamen falsitas in ipso instrumento, ut in scriptura inuenia- tur in loco suspecto, omnino censetur fal- sum & reprobatum, nisi erratum esse alle- ratur, ut dixi. l

Possunt & contra instrumentum testes.

quatuor vel quinque probare, quod nota- A
tius quædā omisit in eo perscribere, quæ
tamen inter contrahentes placuerint, &
ita vincunt instrumentum, m vt contra, si
plus scriptum quam factum sit dicant, n eo
obseruato, vt plures sint cōtra instrumentum
deponentes, quā in instrumento scri-
pti, & honorabiliores, & vt agatur de factō
recenti, non de antiquo, in quo magis in-
strumento statur. o

5 Imputari quoque ei potest, † quicon- B
trarias inter se scripturas in iudicio protu-
lit, fidem sibi inuicem derogantes, cum in
ipsius fuerit potestate, quam voluerit, non
proferre, sic enim ex contrarietate abro-
gatur fides instrumentis. p

6 Quemadmodum † & instrumento pu- B
blico etiam sigillato, si literæ illius legi non
possint, vt non valeat intelligi, quid in illis
scriptum fuerit. q

7 Placuit † & vi extorta maxime a clericis C
instrumenta, nullam vim habere. r

Sed neque † instrumentum locationis
factum per aliquē, probat possessionem,
quantū ad extraneos, probat tamen, quan-
tum ad contrahentes pertinet. s

9 Obseruabimus autem, † accusantem
in iudicio instrumentum tanquam falsum,
& non probantem, puniri tanquam falsa-
rium. t

S C H O L I A.

D

a c. licet, c. ex conscientia, de crimine fals. c.
ex literis, cap. inter dilectos, de fide instru-
ment. c. cum venerabilis, de religios. domi-
bus. l. fin. §. 1. de dicto D. Adria. tollen. l.
penult. C. de testibus.

b c. 1. de fide instrument, si scripturam, in-
quit, authenticam non videmus, ad ex-
emplaria nihil facere possumus, auth. si
quis in aliquo. C. de eden. l. 2. de fide instru-
men. P.

c c. fin. de fide instrumen. ubi glossa addit, ad
verba, publicam personam, quod si per-
sona publica non possit habere ad transcri-
pendum ex originali, possit rescribi per au-

toritatem iudicis, per aliam honestam per-
sonam. argum. c. quoniam contra, de pro-
ba. ita tamen quod sigillum authenticum
apponatur, quod aūb. fidē instrumento.
c. 2. §. c. cū dilectus, de fide instrument.
index enim curare debet, vt falsus sit rerū
probatio. l. current, de testib. in P. facit l. pu-
blicati. C. cod. tit. Ceterum hic obseruari
debet, transsumtum seu exemplar sumi &
fieri debere vocati & citatis, quorum in-
terest, vt adfint si velint certo die, certo lo-
co, dum exhibebitur instrumentum vel
scriptura transcribenda, obiecturi & op-
pugnatur, si qua habeant, quibus impe-
diunt vel improbent, impetrantur q. l. uera
compulsoria a iudice contra notarium vel
alium habentē penes se scripturā transcri-
bendam, vt eam edat, eaq. ratione, quorum
interest, citantur, vt veniāt, vel ad locum
domicili, si certa persona sint vocanda, in-
xta c. si de eo, qui mittitur in posse. vel per
edictum, si incerta sint. Rota decis. 10. in
nouis. Tractat de his citationsib. ad finem,
vidēdi exemplar fieri, Orlania. Westriu,
lib. 6. introductio. in aula Roma. actions.
c. 1. nro. 12. 13. 14. 15. Alioquin, si ad-
uersaria pars nō fuerit citata aut præsent,
in exemplis tis transcribendis, transcri-
ptum nihil ei officiet autem. si quis in ali-
quo. C. de edendo. Guido Papæs decisio.
471. Alexand. consi. 6. col. fi. lib. 4. valbit
tamen contra eum, qui ita fecerit transcri-
bi. l. chirographum, de administr. tutor. &
contra alium producentem, auhent. ad
hac. de fide instrument. C. probat tamen si
ne citatione exemplum datum ab eo, qui
& fecit originale, dicta decisio. Rota 10. in
nouis, lason. & Bart. ad dict. authen. si quis
in aliquo. C. de eden. semel enim approba-
tus notarius reprobari nequit ab eodem,
qui approbanit. l. 1. quod quisque iur. P.
c. cum P. Tabellio, 15. de fide instrumen-
to. Tractatur autem nouella, 73. ca. 7. ex
persona scribentis, & aliorum quemad-
modum mortuo tabellione instrumenti &
literarū eius fiat comparatio, & rursum in
c. 6. vt

e. 6. ut note si quae sint in instrumento, di-
ligentissime comparari inter se, apud in-
dices, poteritque fieri comparatio ex solis
documentis publice celebratis & publica
arca deponitis, non autem ex primatis, qui-
bus pro se aduersarius utitur, ut habetur
in nouella, 49. de his, qui ingrediuntur ad
appellationem, cap. 2. ubi & additur com-
mitti quoque literarum comparationem
hominibus peritis & literatis.

e. l. testam. l. consulta diuinalia, l. publicati, C. B
de testam.

f. l. pen. §. fin. & l. sancimus, C. de donat. l. do-
nationes, quas parentes, de donat. inter vir.
& uxor. C.

g. in l. omnium. C. de testam.

h. Illud erit vel per mendaciū, vel falsi sug-
gestionem, obreptionem, vel subreptionem,
ex quibus corrunt rescriptorum & gra-
tiarum scripture, quae non aliter censemur
concessē, quam cum clausula, si preces C
veritate nitantur, ca. vniuersa, 25. que. 2.
cap. 2. de rescript. l. vniuersa, 7. de diuersis
rescriptis. C. l. præscriptionem, & l. etiæ legi-
bus, si contrains vel utilita. publicam. C.
l. 1. de natalib. restituens. distingue tamen,
qua sit veritas suppressa, quæ expressa
fuerit falsitas, & quo animo, iuxta cap. ex
parte, de rescrip.

i. In ca. canones, 16. dist. c. pura, 3. q. 9. c. non
liceat, de cosec. dist. 3. l. eiusdem, de editio D
editio. P. facit ca. si ad sacras, 9. distin. ca.
quiescamus, 42. dist.

k. can. qui de mensa, 37. distin. c. si quis, 12.
qu. 2. ca. si non sanctificatur, de pœnitentia,
dist. 4. ca. sunt, 17. q. 4. ca. cum tempore, de
arbitr. cum similibus citatis aglossa, ad ca.
si ad sacras scripturas, 7. ad verba, sic in
eis, 9. distin. que sic distinguit per leg.
etiam, §. fin. de minoribus Pandect. & per
l. cum aetum, de nego. gest. & c. diffinitiva, E
2. q. 6. & melius in l. si ex falsis, 42. de træf-
actio. C. libr. 2. tit. 4. ex falsis instrumentis
prolata sententia non habet vim reiudi-
cate, & si damnatus conqueratur contra
illam, de novo auditur. l. 1. 2. 3. 4. si ex fal-

sis instrumentis, & c. lib. 7. C. tit. 5. 8. nota
& glossa ad can. const. at. 211. §. fin. 1. q. 1.
per illum textum, instrumentum non quoad
alia, sed in quo verum est recipiendum.
Rursum glossa ad ca. relatum, 14. ad ver-
ba, si quid veri, 37. distin. tradit, testes vel
instrumenta posse pro parte rata haberi,
pro parte non, ut & dixit ad c. si ad sacras,
9. distin. sed illud verum est, quando testes
reprobatur ratione persona, & instrumen-
ta ratione ipsorum, non autem si ratione
dictorum.

l. In principio huius tituli, ex capit. 2. de fide
instrumento. l. 2. eod. tit. P.

m. cap. cum Ioannes heremita, 10. de fide in-
strument.

n. ca. tertio loco, §. de probat. prefertur viva
vox mortua, ut in §. si vero, de instrumen-
to, cantela & fide.

o. Et has omnes circumstantias discutit glos-
sa ad dictum ca. tertio loco, ad verbum te-
stium, & in summa, sine his præualere in-
strumenta testibus, l. celsus, de probatio. l.
cum de indebito, §. fin. co. l. si alterius, §. 1.
in fine, si minor se maiorem dixerit. l. final.
C. arbitrium tutela. Admitti autem testes
in contrarium, si per viam exceptionis ob-
sociatur instrumento falsitas, ut quod con-
ditio omissa, vel aliud, vel additio facta est
preter dicta, quibus casibus præualebunt
testes, c. extenore, de testibus d. c. Joannes,
de fide instrumento. l. optimam. C. de con-
trahen. vel committen. stipula. At in anti-
quis, magis credendum est instrumentis,
quam testibus, quia memoria hominū la-
bilis, l. peregre, de acquiren. posse. c. vnic. ut
ecclesia s. benef. sine diminutio. conserant.
Et testes solent fidem suā variare, & scien-
tiam ex temporis diuinitate. l. 3. §. due,
ad senatus cons. Carbonia. P. l. qui bona, §.
si. alias incipiens, l. in cause, de damno in-
fect. P. Et certe in aliis quoque, nisi magna
& iusta causa alii ex suadeat, adhæredum
est instrumentis, si a fide dignis tabellioni-
bus facta sint, & careant vicio falsitatis a-
perio producta, l. fin. C. de editio dini Ha-
-
Iiisi

dria tollen. Alioquin nihil posset certum constitui, & conarentur, qui conuentu pacta subuertere vellent, in suas partes tresserabere & corrumpere, ut contrarium docerent, atq; etiā testes contra quam scriptum esset illis praesentibus, dicentes, nō carerent suspicione falsi & corruptionis ob mutationē gestorum, fideque publicano- tariorum & personarū aliarum publicarum, cum maximare reipublica cōurbatio- ne, in dubiū passim renocare inr, unde lites infinita & immortales orirentur, quod quia nec expedit, ita nec via facile his aperienda, ut nec conceditur probatio contra inuictarum publice factum. l. si. C. arbitrium tutele. Veruntamen, si unus testis scriptus in litera seu instrumento, ei contradicat, facit eius fidē vacillare. l. i. in si. quemad. testa. aperian, secus finos sit in scriptura conten- tū, aut si dicat, se non recordari, ut nota- tur, in l. iuris iurandi, de testib. C. c. cum Io- annes, eo, tit. notat plene Ioannes Faber. ad l. in excendis, C. de fide instrum. ubi & tractat, quot testes requirantur ad repro- bandum instrumentum. vide Massuer. in praxi titulo, de literis notis & notatis, §. 48. itē si unus. Sustinerit tamē debet in instru- mentū ex fide unius testis, in dicta scriptu- ra & tabellione, contra duos alios negat.

B. c. imputari, 13. de fide instrumēto. sic scri- ptura mutuo directe contrarie, sibi inui- cem fidem abrogant. l. 14. C. de fide instru- men. c. cum inter R. de eleētion. & contra- ria allegans, non est audiendus, c. quod au- tem, 33. q. 7. c. quo iure, 8. dif. c. sollicitudi- nem, de appell. l. 1. C. de fur. cum simil. Hic tamen obseruandum pro hoc effectu, ab eo- dem ambas cōtrarias produci debere scrip- turas, aliter a diuersis productis contra- riis, illa potiores, quae maioris erunt au- cto- ritatis, quod relinquitur religioni arbitrii. E- indicio. Si etiam diuersa scriptura, aduer- faria ad diuersos sensus producantur, non erit reprobanda productio. cap. nihil est, de verb. signifi.

¶ a. inter dilectos, 6. de fide instrumento.

A. can. 1. & can. auctoritatem, 15. q. 6. s. dif. c. inter dilectos, i. fin. de fide instrum. & ibi per Felinum. Rota. decif. 87. nota quod instrumentum, in antiqu.

t. 1. inbemus. C. de prob. diximus supra, li. 4. tit. 12. de falsis, & poena falsi. vide si egeas.

DE IURE IURANDO.

A T I T U L U S XIII.

a. Exstat hic titulus, de iure iurand. libr. 2. decreta- lium, tit. 24. & in Sex. lib. 2. tit. 21. in Clement. libr. 2. tit. 9. & libr. 12. P. tit. de iure iurando sine voluntario, sine necessario, sine iudiciali. & libr. 4. C. tit. 1. de reb. credit. & iure iurando, & libr. 10. C. tit. 34. de his, qui non impletis stipendiis a- cramento soluti sunt. & in nouella 48. de iure iuri- rando a mortiente prestito, propter mensuram suis patrimonii. Eo etiam referri debent tituli, de iu- ram. calum. lib. 2. dec. tit. 7. & lib. 2. Sex. tit. 4. de iure iuriando propter calum. dando. l. 2. C. tit. 59. de his, qui ingrediuntur ad appellationem, & quādo per scripturā manus proprie fiat collatio literarum, de iure iurando delationis. & ut coniungatur iu- riurando calumnia, nouell. 49. ut litigantes iu- rent in exordio litis, quia neque promiserint da- re iudicibus, neque dabunt, nouella 124. de iure iuriurando mulierum senicarum nouella 51. ne quis iuret per capillos Dei, 76. ut iurata a bororum de- scriptio facta a parente, inter liberos valeat, nouell. 48. de iudicibus & vi nullatenus cum iure iuriurando elegantur, & 82. nouella de instrumento eorum, qui administrationem suscipiunt 8. Nouella de iuratoriis cautionibus, nouell. 53. nouel- la Leonis 97. ut in contestatione litis & magi- stratum initio iuretur. nouella Leonis, 107. ut actor ante litis contestationem porrecto libello in- dicis fidem suam probet, & nouella 99. ut qui iuriurandum deferat, prior de calumnia iuret. Item, libr. 12. Pand. tit. 3. de in litem iurand. & libr. 5. C. tit. 53.

C A P V T I.

1. Continuatio. 2. Einitio. 3. Dinisho ge- neralis. 4. Alia extra iudicialis & iudi- ciali, & subdivisio extra iudiciali. 5. Iu- diciale, quid & eius species. 6. Singula- membra utriusq; subdivisio explican- tur. 7. Alia divisio in simplex & soleme, credulitatis, iuratoria cautionis.

Q. Via iam antea & post generalem de- probatione tractationem, de speciali, quae per testes & instrumenta fit, locuti su- mus,

mus, recte de iuramento, ut de alia specie probationis agemus, per quod fides extra iudicium, & in iudicio fieri potest.

² Est enim iuramentum, [†] affirmatio vel negatio, sacræ vel superioris seu diuinæ rei attestatione, seu intuocatione firmata. ^a

³ Quemadmodū autem [†] assertio vel negatio, variis pluribusque negotiis accommodari possunt, sic attestatio quoq; quæ super his sit per diuinum numen, vel per aliud, quod superiorē causam videtur habere, allegationi vel negationi diuersas potest demonstrare iuramenti distinctiones, tum etiam ratione loci, & rerum quibus adiicitur.

⁴ Sed in summa iuramentum [†] ad duas species contrahitur, ut aliud sit extra iudiciale: aliud iudiciale. ^b Extra iudiciale rursus, quod sine iudicio & extra illud sit, vel temerarium, siue reprehensibile est, vel assertorium veritatis, quod & pro veritate dicenda præstatur quoque in iudicibus quibusdam, vel promissorium, vel confirmatorium contractus.

⁵ Iudicariū rursus, [†] quod in iudiciis habet locum, vel est voluntarium, vel necessarium, vel de calunnia, de malitia, in lité, purgatorium. De singulis pauca.

⁶ Temerarium est, [†] quod sine discrezione sit, & ob res illicitas. ^c Veritatis est, quādo propter veritatem dicta aut dicendam iuratur. ^d Promissorium, quando sub iuramento obedientia, fidelitatis, fvel ob aliquid faciendum dandumve. ^g Confirmatorium contractus est, quando ex iuramento quipiam, quale est iuramentum, super obseruatione præstito, contractus vim habet & obligationem, quam alioquin non haberet, ^h voluntarium iudiciale, quod in iudicio defertur a parte parti. ⁱ Necessariū iudiciale, quod a iudece delatum ob defactum probationum, nec referri nec recusari potest, nisi forte ex aliqua iusta causa excepta. ^k Defertur autem hoc iudex vel actori vel reo, prout videtur ex negotiis, præsumptionibus, fide-

A que personarum, expedire, ^l si tamen actor nihil præstiterit, non erit opus hoc iuramento decisorio, sed reus absoluendus ^m erit. Iuramentum de calunnia est, quando actor iurat, non calumnianti animo, sed existimans, se bonam causam fovere, ad litigandum venire, & reus quoque iurat, se arbitrari iustā causam defendendi habere, & in aliis, se non odio, non differēdi iudicii causa, probationes vel iu-

B ramentum ab alio exigeat. ⁿ Iuramentum de malitia etiam post iuramentum calumniæ exigitur, dum quis iurat requirente iudice, qui de malitia suspicatur, veluti, quod nō malitiose proponat exceptionē, vel petat dilationem. ^o Iuramentum in litem, est iuramentum affectionis, quod iudex concedit actori, ut litem & rem quam petit certa quantitate, ne in infinitū vagariliceat, & stimet, quantive sua interesse

C putet, non quidem, ut secundum illud iuramentum & estimationem condemnēt, sed ut habita ratione eius, non quidem pluris, sed minoris condemnēt reum, perspis rerum & personarum circumstantiis. ^p Purgatorium vero iuramentum est, illud, quod præstatur ab eo, qui accusatus, vel diffamatus fuit, de aliquo crimen, contra quædam tamen nō fuit probatum, & ideo iurat & purgat ita se non cōmisisse. ^q

Rursum [†] prædictorum iuramentorum quoddam est simplex, quoddam solemne. ⁷ Simplex sine solemnitate est, ^r solemne contra, quæ habet & verba concepta. ^s Inuenitur & iuramentum credulitatis, quando quis iurat se vere aliquid suum esse credere, vel se sine malitia petere, ^t vel putare alium verum dicere, ^u vel alium se credere idoneū. ^x Est & iuratoria cautio, per quam relaxatio fit sententiæ excommunicatio-

E nis, in opis debitoris. ^y

S C H O L I A.

^a Colligitur hoc finitio ex cap. eti Christus, 26. de iureiura. vide quatraetanum de finitione diuisioneque iuramenti, & de aliis

- ad illud pertinentibus, lib. 50. syntagmat. A. iuris, a ca. 3. usque ad fin.
- b Hanc divisionem porro & meliore & facilior erat sumus, ideo postquam eandem tradidimus, lib. 50. Syntagmati iuris. ca. 4. nu. 2. altam hunc loco inferere noluimus.
- c Exempla plura sunt, veluti in cap. sicut ex literis, 13. de iure iur. an. quando prior monasterii iracundia calore succensus iuramento temere firmavit, quod in claustrum monasterii, quo se vinculo professionis obstrinxerat, cum G. Monacho non esset amplius moraturus, aliud exemplum de non probendo subfido proximo. cap. cum quidam, 2. §. 1. cod. tit. aliud de exhortandis liberis, cap. quintuallis, eod. de separanda arbitrio alterius a se uxore, c. iua nos, 24. eo. de iure iur. Sunt & inter temeraria iuramenta blasphemia, & temere & sine causa iurare, Deo tribuere quod non est, & ei detrahere quod inest, per execrationes, C. ca. 2. de maledicti iuramentum de illicio, ut de homicidio aliope peccato faciendo, & sic de simili, ubi discretio nulla est coru, quae fieri debent & quae prohibentur. c. eis Christus. de iure iur.
- d Assertio veritatis seu anhoratio, ut fides habeatur dictis, siem de veritate dicenda, quale prabet testis, c. ex literis 3. 2. de iure iur. cap. 2. de iura calunnia, in Sex. cap. nuper, de testib. iuris iurandi, C. cod. tit. cū D. similibus.
- e nullus, 5. de iure iur. c. legebatur, de maiorit. & obedien. cano. quanquam, 23. dist. cum similibus.
- f Quod in feidis exigitur, ut hominiū, seu homagium, & veritatis, 4. de iure iur. can. 18. de forma, 22. q. 5. tit. de forma fid. libr. 2. feud. tit. 6. & tit. 7. de noua forma fidel.
- g Ut in cap. quintuallis, c. veniens, c. debitores, de iure i.
- h Ut in authen. sacramenta puberum si aduersus vend. C. c. licet mulieres, de iure iur. in Sex. ca. cū contingat, eo ti. apud Greg. c. quamvis pactum, eo. tit. in Sex.
- i c. fin. de iure iur. Et dicitur ideo voluntaria, quod ex voluntate partis deferentis deferatur, & ex voluntate recipiatur, neque referatur. leg. iurandum quod ex conventione, 17. de iure iur. P. & ibi tract. de hoc iure iurando, & quis deferat, & in l. 18. 19. 20. usque ad 26. & in 39. eiusdem titul. Neg, ante acceptationem delationis, is cui defertur potest cogi acceptare, & id eo non dicitur necessarium, cum & possit referri & reiici in differentem. d. ca. fin. de iure iur. in l. generaliter, §. fin autem is cui, & l. delata, C. de reb. creditis. Postquam autem acceptatum est vel convenientium, nolle iurare vel iuramentum referre, manifesta habebatur turpitudinis, l. manifesta turpitudinis, de iure iur. P. Sicque post conventionem ex voluntario si necessarium, veluti de contractibus dicitur, qui antequam constituantur, liberi & voluntarii sunt, post quam autem contractum fuerit, necessitatem habent observationis, l. in commodato, §. sicut commod. P. l. sicut, C. de actio. Consentit & hunc interpretationi glossa ad ca. fin. ad verbum a te, de iure iur. Quare etiam si actor petitionem suam & intentionem alis legitimis probationibus docuerit, non tenetur ob delatum iuramentum in contrarium iurare, aut illud acceptare, aut deferentire ferre, atque improbantur contraria fori, si quae sibi consuetudines in e. de probatio. Veruntamen quando lex defert iuramentum, recusari impune non potest. l. questionem ex facto, C. de fidei commiss. l. cimis, §. licentia, Cod. de iure deliberan. nec etiam in actione rerum amotarū, furti & alii similibus famosis actionibus. c. fi. de iure i. Marcelli, §. si. l. non magis. l. idem. rerum amotar. P.
- k d. c. fi. de iure i. l. generaliter, §. fin autem, de reb. cre. C. de quo & in l. in bona fidei, C. eo. ti. c. 2. de prob. & vocatur hoc iuramentum litis decisorum. Necessarium vero quia ad officium iudicis pertinet lites dirimere, & proficere, ne illa sint immortales, l. properandum, de iud. c. fi. litis, de dol. & contum.

I in

l. in d.c. fin. de iureiurando.
m. c. cum causa, de causa possess. & propriet. c. unico, ut Ecclesiastica beneficia sine villa diminut. conferant. c. mulieri, de iureiurando, qui accusare. C. de eden. Est enim iuramentum delatum ad supplementum probationum, quae si nullae ad sint, recte supplementi non dicuntur, quia non entis nulla sunt qualitates, l. eius qui in provincia, C. de reb. cred. Quare prius oportet quippe probatum, vel semiplene fuisse per actorem, vel presumptionem pro eo esse urgentem, ut si habeat unum testimoniun bonum & omni exceptione maiorem, ca. super hoc, in fine, derenuntia. c. ex insinuacione, de procur. cum similib.

n. Quod doceatur per l. 1. & ibi fuisse per gloss. 4. & per l. 2. cum authent. ibi positio de iureiurando. proper calumniam eden. libr. 2. C. titul. 49. eo pertinent tituli de iuramento calumnia, in decretalibus, & in Sexto, l. inter coheredis, §. qui familia herciscund. Pand. Calumniari apud iuris consultos, est falsa criminaintendere, leg. 1. §. calumniari. ad senatusc. Turpili.

o. De hoc iuramento, in ca. 2. §. fin. & ibi glo. fin. de iuramen. calum. in Sexto. c. pastora- lis, de except. cap. ultra tertiam, de testib. l. fin. C. de fide instrument. cano. indican- tem, 30. q. 5.

p. l. 1. & 2. l. videamus, in princip. & §. de- ferre, & l. in actionibus, de in litem iurando. Pand. l. 3. ad exhiben. iuramentum in li- tem dici iuramentum affectionis, tradit l. super alium fin. §. 1. ne quis cum, qui in ius vocatus est, ut eximat.

q. Si quando tamen accusatus vel delatus es- set alioquin bona fama, capit. 1. ca. quo- tis, c. constitutus, de purgation. canonica, Exod. 22. l. eos qui, 26. §. fin. de usur. libr. 4. C. tit. 32.

r. Simplex iuramentum, quando simpliciter sine solemnitate exigitur & praestatur.

s. Solemne secundum formam delatam pra- stitum, ut in oratoriis, vel oblatis & tactis sacrosanctis scripturis Euangeliorum, vel

- A. super reliquias sanctorum, vel alia forma, l. generaliter. C. dereb. credit.
t. Sic iuratur de crudelitate in iuramento ca- lumnia, l. 2. §. quod obseruari, de iuram. propter calumn. dando, C. & quando fer- tur testimonium, de auditu, cap. si arbiter, de probatio.
v. Ut in iuramento compurgatorum, qui iu- rant, se credere purgantem, se iuramento verum iurasse, l. quoties, §. C. de testibus. c. si. de purg. can. libr. 5. tit. 34.
x. c. unico, de scrutinio in ordine faciendo.
y. c. Odoardus, de solutio. coniunge huic. c. i. quae sequenti, 2. tractantur.

C A P V T I I.

1. Pro quibus iurandum est.
2. De illico iuramento reprobato.
3. De reprobatione, si in preiudiciu superio- ris rerum turpium & impossibilium.
C. 4. De iuramento fidelitatis Archiepiscopi.
5. Iuramentum supplementi probationis non dari in arduis.

I. Vrandum facile vel temere non est, nec i. nomen Dei accipiedum est in vanum. a. Cæterum quemadmodum iuramentum appetendum non est, ut bonū, ita aliquando necessitas cogit iurare, cum homines pigri sunt, quod eis utile est credere, nisi eis iuramento firmetur. Quare in necessaria ad faciendam fidem veritatis malum non est, sed probabile. b. Et proinde sunt casus, pro quibus iuratur licite, ut pro firmando pace, c. ad firmando testium deposi- tionem, d. ad protegēdam famam & infir- mandam infamiam ex obiectis criminib. non tamen probatis coortam, e. quæ dicitur probata purgatio & canonica, f. iura- mento credulitatis a cōpurgatoribus ad- hibito g. improbata purgatione vulgari o- lim usurpata: quæ siebat periudiciū aquæ frigidæ, h. vel tactum ferri candētis, i. vel a- quæ feruentis, k. per dnellū, l. & aliis mo- dis illicitis & reprobatis, quibus Deus ten- tabatur. m. Concellum & iuramentum ad promissa vel gesta confirmanda, n. ad sup-

plendam veritatis probationem, & ad alia, quæ colligi possunt ex proxime dictis superiori capite de diuisione iuramenti, & diuersitatem accipit ex causis quoque iurandi, ut pro estimatione damni dati in certis negotiis, p de usuris soluendis, & de illis non repetendis: r de grauamine non inferendo debitori, s in spiritualibus etiam causis, quamuis olim non iuraretur de calumnia, t hodie tamen iuratur. u Iuratur item de calumnia & veritate dicēda in causis appellationis. x

2 Porro rei illicitæ † & turpis iuramentum reprobatur. y Illicitum autem esse potest, vel ex parte iurantis, ut si sit impubes, & velex parte personæ, cui iuratur, ut si clericus supra sacra Euangelia iuramento purgatoriū iuret laico, aa vel ex parte rei, per quam iuratur, ut si ea nō sit sacra, bb vel ex fine, si iuratur pro electione certi, vel ante electionem. cc Ex causa item obligatoria ad malum impellente, ut dum iurauit Herodes saltatrici. dd Item ex modo, si temere & indiscrete, vel sine necessitate iuratur, quale fuit iuramentū tephthe, ee Ex tempore quoq; si die prohibito iuretur. ff

3 Reprobatur & iuramentū, † quod præstatum vergit in detrimentum salutis æternæ vel temporalis, gg vel si ex eo ius superioris lèdatur, quod in omni iuramento subditi censeretur hh exceptum. Item, si sit contra bonos mores de re turpi, ii si promittantur impossibilia, kk aut illicoquin iniqua iurentur, cum iuramentum non debat esse iniquitatis vinculum, si item sit contra utilitatem, vel libertatem Ecclesiæ. mm

4 Iuramentum fidelitatis † præstatum est ab Archiepiscopo, summo Pontifici in pallii concessione. nn

5 Iuramentum in supplementum † pro bationis, non defertur in causis arduis, veluti matrimonii. oo

S C H O L I A.

2. Exo. 20.6. et si Christus, de iure iur. Sit lex.

A movester, est est, nō non, &c. D. Matib. c. 5. eo pertinent tradita in princ. 22. q. 1. can. peierabis, 22. q. 4. can. iuramenti, 22. q. 5. periculum enim imminet, ne ex assiduitate iurandi sequatur lapsus in periculum, can. 5. itaq. ergo, 22. q. 1.

b can. non est contra, 2. can. in nouo, 3. can. ut noueris, 4. can. ita ergo, 5. can. iumalum non facis, 6. can. & iurabunt, 7. 22. q. 1. Iurādum pro veritate & iustitia d. can. & iurabunt, Hierem. 4. c. et si Christus, de iure iurand. In iuritionis iuramenti causa dicitur, vi iurans ad hoc iuret, ut quod verum est, loquatur, can. iuramenti, 22. q. 5. vique infirmitas dubitantis, qui non vult credere, firmetur, can. si peccatum, 22. q. 1.

c can. 1. 22. q. 1. ita de pace iuramento firmari in vñib. feud. Ita transactio magis iuramento firmatur, que est pacis, l. fratris, l. cum te proponas, l. si quis maior. C. de trāact. sic valet iuramentum, quo quis iurat se remansuru ob sidem pro seruando contraclu, c. ex rescripto, 9. de iure iur. c. exposta, de arbit.

d Iurati enim esse debent testes, ut ille plenius fides adhibeatur. l. iuris iurandi. Cod. de testibus, ut supra in titulo de testibus docui- mus.

e d. can. omne. 22. q. 1. can. presbyter. can. ha- bet, 2. q. 5. cap. 1. 2. c. moniales, de purgat. canoni. lib. 5. tit. 3. 4. si delictum obiectum esset probabile, non indicetur in contrarium purgatio, c. si quis degradu, 4. eod. tit. de purga. can. nec etiam finitorum sit, cap. cum dilectis, 15. eod. tit.

f Canonica purgatio est, quæ a canonib. per- mittitur, recepta, iurante infamato de veritate, quod non id, de quo impetratur, com- miserit, & adhibitis compurgatorib. ho- nestis, qui iurent se credere, quod prædictum iurans verum dicit, c. quoties, 5. c. cum P. Manconella, 7. c. constitutus. 9. de purga. can. cum simul. Et indicetur aliquando ad instantiam eius, qui purgandus est tan- tum, ut c. cum in iuueniente, 12. de pur- gat. canon. Cogitur & a iudice aliquando quis

- quis se purgare, alioquin suspenditur abe- A q cap. debitores. de iureiur.
noscis de crimine gravi infamatus, auge- r cap. ad nostram. 20. eod. titu. iuramentum
turg, numerus compurgatorum in ca. nos autem hoc & superius de soluendis usuris,
inter, 6. c. inter solitudines, de purgat.ca- valet, quia quamvis sit prohibitum usuras
nonica. Aliquando si infamia orum non accipere, tamen prohibitum non est usuras
habet ex probabilitibus coniectoris, non est dare, propter necessitatem, qua quis com-
de necessitate inducenda, cap. cum in in- pellitur sub fisco mutuari, ut notat glo-
uentute, 12. de purgat. canonica. can. quod fin. ad d.c. debitores. Et ideo quia hoc iura-
autem. 6. q. fin. Imponitur & iuramentum mentum potest impleri citra dispendium
purgatorium ad evitandam criminis salutis aeterna, soluere tenetur promissas, ut
spicionem, Deuter. c. 21. quando homo in- se liberet ab eo iuramento: verum tamen
ueniunt necatus, & ignoratur quis eum ne- solutas repetere postea poterit, d.c. debitores.
cauerit, &c. item proferto, Exod. 21. & c. ad nostram, vel si antequam soluat,
g cap. quoties. 5. c. de testibus. 13. c. fin. de pur- velit agere, poterit contra creditorem ex-
gat. cano. c. quoties. de testib. periri, ut eum liberet, sive ut eum absoluat
h De hac purgatione mentio in c. extuarum, a iuramento, & ei illud remittat, inxta c.
8. de purgat. canonica. 1. de iureiur. c. tnas. de usur.
i c. fin. de purgatione vulga. lib. 5. tit. 35. ca-
mennam, & can. consuliisti. 2. q. 5. c. sen-
tentiam, ne cleric. vel monach.
k d. can. mennam, can. omnibus, ca. consului- C x cap. 2. de iuram. calum.
sti. 2. q. 5. d.c. sententiam sanguinis, ne cler. u cap. 1. §. f. eo. tit. de iuram. calum. in Sexto.
vel monach.
l c. 1. & 2. de purgat. vulgari, vide qua de C x cap. 2. eod. tit. in Sexto.
hac purgatione, & de duello diximus lib. y Regula iur. in Sex. non est obligatorium.
48. Syntagma. c. 15.
m Vulgares modi purgationis; & ab Ethnici- l. iurisgentium. §. f. pacifcar, vers. & gene-
cis & Christianis aliquando usurpati re- raliter. de pacl. in Pand. anth. quodeis. C.
sensentur a nobis, cum reprobationib. co- de nupt. §. 1. in nouella. Scenicos non so-
rum, in lib. 48. Syntagma. iuris, c. 14. Ra- lant, si fideiussores dederint, &c. l. si quis
tiovero reprobationis, quod in illis teneatur. D' inq. s. l. §. f. eo. tit. de iuram. calum. in Sexto.
Deu, & quod scriptum sit, non tentabis
Dominum Deum tuum. probatur in o. pen- y cap. 2. de iuram. calum. in Sexto.
& fin. de purgat. vulgar.
n cap. quintaallis, c. cum contingat, de iure- 4. maiusq. peccatum censetur illicitum iu-
iur. cum similib. in dimissione. 5. c. 1. citatis. ramentum adimplere, quam peierare non
o cap. 2. de probatio. cum similib. In summa, adimplendo, can. unusquisque. 22. q. 4. ita
pro quaenq. veritate inquirenda, sive a illicium iuramentum non est adimplen-
testibus, sive ab aliis, iuramentum exigi dum, cano. duo, can. seq. 12. distinc. Illici-
potest, can. quanquam. 14. q. 2. tum dicitur, quod opponitur lictio, & lici-
p Vi in can. in primis, circa medium: 2. q. 1. tum idem, quod a lege permisum, non re-
sic in item iuratur tantum ex certis causis. probatur. quare & tot modis dicitur illi-
& contraetibus, in quibus deest probatio, citum iuramentum, quot prob:betur vel
& dolus inest aduersarii, prouince doc- improbabatur, ut de quibusdam per circu-
etur in l. 2. & seq. usq. ad 10. de inlitem iur. l. 2. P. tit. 3. i. in allione, C. de reb. cred.
bb. 12. P. tit. 3. i. in allione, C. de reb. cred.

- z. Sunt aliqui, quorum iuramentum non ad- A ii c. non est obligatorium, c. in malis promis-
 mittitur aduersus seipso, nec contra alios
 generaliter, ideo si illa persona iurauerint
 redditur iuramentum illicitum, quale im-
 puberum & parvorum, can. parvuli, 1. 4.
 & can. sequen. 2. 2. quast. 5. item aliorum,
 qui iudicio & discretione carent, ut isti, l.
 1. §. impuberes, de falsa moneta, C. discre-
 tio enim est comes iuramenti, ca. et si Chri-
 stus, de iure iurant. nec ita dicitur impubes
 peierare, l. qui iurasse, de iure iurand. in P. B
 aa ca. 2. 2. nullus ex ecclesiastico, 2. 2. q. 5. qui
 de iuramento purgatorio intelligi debet,
 nisi hoc fieret auctoritate Pape, ut ca. men-
 nam, 2. quast. 5. nam alioquin pro alius po-
 test iurare, maxime si terras auctoritate ab
 imperatore, vel alio teneat, que debeat iur-
 amenta fidelitatis. C
 bb ca. clericum, 9. 2. 2. q. 1. ubi clericum per
 creature iurantem acerrime obiurgan-
 dum, si persistiterit in vitio, excommunican-
 dum esse statuitur. C
 cc Quia species est simonia, dum quis iurat,
 se aliquid daturum, ut eligatur, can. fin.
 8. quast. 3. C
 dd can. 8. unusquisque, 2. 2. q. 4. ubi de eo iu-
 ramento. D. Matth. c. 1. 4. cap. cum iura-
 mento, 4. de homicidio. C
 ee Historia habetur de Iephite, Iudicū, 1. 1,
 c. unusquisquis, §. miserabilis, 2. 2. q. 4. C
 ff can. 1. 7. decretum, 2. 2. quae, 5. ubi, decretum D
 sancta synodus, ut a leptuage sima, usque
 ad octauam Paschæ, & ab aduentu do-
 mini, usque ad octauam Epiphaniae, nec
 non & in ieiuniis quatuor temporū, &
 in litaniis majoribus, & diebus Dominicis, & rogationum, nisi de concordia
 & pacificatione, nullus supra sacra Eu-
 angelia iuret, & ibi glossa. nunc usum in
 contrarium esse tradit. Ego autem existimo
 ibi agi de iuramento solemnis, vel de eo, quod E
 in iudicio prestatur, cum his temporibus iu-
 dicia non exerceantur, c. 1. & 2. 1. 5. q. 4. C
 gg c. si vero, de iure iur. c. innocens. §. si. 2. 2. q. 4. C
 hh c. ad nostram, c. eam te, de iure iur. cap. ad
 nostram, de rescript. C
- A ii c. non est obligatorium, c. in malis promis-
 sis, de reg. iur. P. l. si quis inquilius, §. fin. de
 leg. 1. autb. quod eius de secun. nup. P. l. non
 dubium, C. de legibus. i. iur. gentium, §. &
 generaliter, de pactis. P.
 kk l. impossibilium, de regul. iur. P. §. item
 impossibilis, de utilib. stipulat. atque iura-
 tum & promissum intelligendum est, si fie-
 ri possit, aliter esset temerarium, cap. ad no-
 stram, 2. 1. de iure iurant.
 ll c. quanto, de iure iurant. c. 1. eod. tit. in Sex.
 c. inter cetera, 2. 2. q. 4. ut si quis iuraret, &
 non accusaturum uxorem, si adulterasset,
 c. quemadmodum, de iure iurant.
 mm ca. 1. de iure iurant. in Sext. velut si quis
 indebitate alienas bona ecclesiæ sua, iuraret,
 se non renocaturum alienata, c. 2. de iure
 iurant. non obstante enim hoc iuramento,
 renocarentur alienata, etiam per ipsum a-
 lienantem, cap. intellecto, 5. 3. co. tit. de iu-
 re iurant.
 nn c. significasti, de electo.
 oo ca. mulier, & ibi glossa, de iure iur. & ibi.
 Panorm. num. 6. Alexand. conf. 1. 4. 3. nu.
 4. volum. 2. sicut enim in criminalibus de-
 bent esse probationes luce meridiana cla-
 riores, l. fin. C. de probatio. sic & in mar-
 moniis, maxime si de eo dissoludo agatur,
 c. in literis, de testibus. & ibi glossa, ad ver-
 bum probata, c. lator, de sententi. & re iudi-
 c. & ibi glossa ad verbum permanere, neque
 etiam est in potestate partium possum, dis-
 soluere matrimonium. Si vero pro matris-
 monio semiprobato adferatur iuramen-
 tum, iudicis erunt partes, dispicere, num
 vel illud admittere, ut ait Panor. ad di-
 clum c. mulieri, Alex. ad l. 3. nu. 1. 6. de iu-
 re iurant. & ibi glo. in verb. probatione.

C A P V T I I I.

Qui iurare debeant & possint, ut eis cre-
 datur, vel nomine proprio vel
 aliorum.

N Emo iurare sine necessitate, aut nisi a-
 liquo cōpellente, debet. a Delato au-
 tem iure iurando iuramentum eius, qui
 iurauit,

iuravit, cuiuscunque sit etatis aut sexus, **A** b erit ieruandum deferenti. **b** Iurat autem & quis & pro se & pro alio procuratorio nomine in animam constituentis eum procuratorem cum mandato ad hoc & pro certate speciali. **c** Non iurant efficaciter contra se nec pro aliis, furiosi, paruuli, seu pueri. **d** Iurat clericus de calumnia & per se & per alium si velit, **e** iurant pro aliis in iudicio non datum procurator ut dictum est, sed etiam qui eius partibus fungitur, ut **f** economus, **g** syndicus, **h** qui & iurant pro se iuramento calumniae, & pro dominis. **i** Si deficiente probatione in iudicio iurandū parti delatum sit, aut iurare debet aut causa cadit; **i** nisi pupillo aut furioso iurandum delatum sit, qui iurare non compelluntur; **k** aut nisi is, cui delatum est, velit referre. **l** Non est tamen permisum referre in famosa aetione. **m** Iurare possunt licite & ex causa, religiosi seu re. **C** gulares, **n** verum ex leui causa sacerdotes non debent. **o** Cogent & iudices de veritate dicenda nolentes iurare, **p** & in iuramento decisorio litis. **q** Ceterum vbi timerit per iurium, nullus cogi debet, **r** & qui cogit iurare eum, quem scit verisimiliter fallum iuraturum, ipsem et per iurium & grauior homicida est. **s**

S C H O L I A.

D

a Nolite iurare, inquit, Deus, &c. sit servus vester, est est, non non, quod enim ultra est, a malo est, **M**atth. c. 5. explicatur & tota, 22. q. 1. cano, si quis presbyter, 2. q. 4. cap. et si Christus, de iureiurando. neque prator iuramentum illud tuerit, quod nemine deferente praestatur; sibi enim quis iuravit tantum, **l.** 3. de iureiurando. **P.** & proinde ab illo ipso testator, qui iuravit se non retractaturum testamentum, non censetur obligatus, quominus possit illud retractare, **l.** si quis, in princ. de legat. 3. ideoque etiam hoc sponte oblatum iuramentum, non habet necessitatem relationis vel iurandi, **l.** iurandū q. ex conuentione, de iureiurando. **P.**

E

b l. qui iurasse, & l. si seruus, de iureiurando. **P.** qui enim cogit vel vult aliquem sibi iurare, etiam si is alioquin non sit ad fidem idoneus, sibi praetendit, censetur & se sponte illius subiungere sententia, & ita personam eius approbare, ut postea eam reprobare non possit, **l.** quemadmodum, de iureiurando. **P.** quod approbatum enim fuit, non reprobatur ab eodem, **l.** Pomponius, de negot. gestis. **P.** glof. fuse ad c. 2. de exceptio. **l.** uxori, in fin. de adulteriis, facit in argum. **l.** 1. de iudic. **P.** **l.** est receptum, de iuris dict. omn. iudic. **P.** **c** can. optatum, 100. dict. cano. tibi domino, 63. distinct. vbi glossa ponit formulam iuramenti eius, iuro in anima Domini mei constituentis, quod ipse haec seruabit. **V**el, Dominus meus iurat per me, quod ipse haec seruabit, facit **l.** fin. §. fin. de iureiurando. **P.** Ita procurator, cum speciali tamen mandato non aliter, vel in rem suam procurator datus, aut universorum bonorum, defert iuramentum, **l.** iurandum, quod ex conuentione, 17. §. fin. alias **l.** 18. de iureiurando. **P.** **l.** vulgo presumitur, de in litore iurare. Quare qui sine domini mandato expresso aliter iurauerit aut retulerit delatum iuramentum, domino non officit, **l.** nec filius, 7. C. de rebus cred. & iureiurando. ut contra nemo etiam pro alio suo periculo iurare cogitur; non mater pro filio, non tutor pro pupillo, non curator pro minore, cum graue visum fuerit ignorantes & inuitos cum alieni compendii emolumento, anceps subire periculum, quod minus volentibus liceat, **l.** videamus, 4. de in litore iurare. **P.** lib. 12. P. titul. 3. ita si velit iurat pater pro filio, eum dare non oportere, **l.** qui iurasse, 26. §. 1. de iureiurando. **P.** **d** can. parvuli, can. honestum, can. pueri, 22. quest. 5. vi & a testimonio arcentur cap. placuit, 4. q. 3. indiget enim iuramentum discretione & iudicio, cap. et si Christus, de iureiurando. He autem persone carent iudicio, **l.** cum prator, de iudic. **P.** ideoque & ista iurantes fallum, non dicuntur peccata.

K k k k

- se, neque eo nomine argui possunt, l. qui iurasse, de iure iurando. ut a pupilli quidem fibi obliganti iuramento eos, qui eis credunt, & in quantum in commodum illorum iuramentum est, at alii non obligantur, l. pupillus obligari, §. pupillum vendendo, de auctor. tutor. §. 1. eod. tit. apud Iustinian. l. Julianus, §. si quis a pupillo de actio. emt. P. l. pupillus, de actio. P.
- e. Per procuratorem aut per oeconomicum si per eum litigat, cap. 1. 3. 4. de iurament. B. calum.
- f. Iurat in sua causa clericus de calunnia, c. 5. de iuram. calum. item & uniuersitas, c. 4. eod. tit.
- g. d. c. 3. & 4. de iuram. calum.
- h. c. cum causam, 6. cod. tit.
- i. c. 2. §. 1. eod. tit. in Sexto de iuram. calum.
- k. iurandum, 3. 4. §. ait prator, §. datur, l. manifesta, de iure iurand. dummodo is cui defertur indicium suscipere cogi possit non aliter, l. tutor, 3. 5. §. fin. de iure iur. & dummodo is, qui defert sit habilis, d. l. tutor, §. si de iure iur.
- l. d. can. parvuli, can. pueri, can. honestum, in fin. 2. 2. 9. 5. l. 3. 4. §. pupillo, de iure iurando. P. omitto plures alias exceptiones in quibus iure ciuili delatum iuramentum, nec subeundum necessario delatum, nec referendum est, de quibus agit Vigilius in methodo iuris ciuilis, lib. 2. c. 2. 1. 9. 2.
- m. d. l. manifesta, 3. 8. & l. iurandum, 3. 4. in princ. & §. datur, & §. fin. de iure iur. l. delata, 9. & l. generaliter, 1. 2. §. sed iuramento, C. dereb. cred. & iure iur.
- n. in c. fin. §. nec liceat, de iure iur. l. Marcellus, 2. 1. §. si cum l. seq. rerum amot. P. l. idem Labeo, 1. 3. de iure iur. P.
- o. c. et si Christus, 2. 6. de iure iur.
- p. can. si quis presbyter, 2. 9. §.
- q. c. ex literis, 3. 2. de iure iur.
- r. c. fin. de iure iur. nempe auctorem vel reum, prout negotium dispositum ei videbitur, in d. c. fi. §. fin. de iure iurando. Atque ita bonus index in dubiis causa cognita diligenter iuramenti continetur.

A ter intuebitur, cuius potius iure iurando, an actoris, an rei dirimenda sit questio, utroque scilicet in probatione deficiente, l. fin. de successio. fratrum. lib. 2. feudorum, titul. 11.

s. c. 3. de cohabita. clericorum & mulier. non que adigi debet quis id iurare, quod verisimile est, non cum conservaturum promissum. arg. can. ita ergo, & ca. non est contra, 1. 2. q. 3. c. ex tenore, de sent. excom. ca. literas, de presumptio. l. 2. de indicta viduata. tollen. C.

t. can. ille qui hominem, §. & seq. qui exigit, 2. 2. quastione 5. capit. 2. 2. inter cetera, 2. 2. quast. 4.

C A P V T I I I I .

De forma iurandi & loco.

I Vrandi formulæ diuersæ sunt promoto iuramenti dati vel postulati, habitatione temporum & morum. a In omnibus tamen per Deum, non per creaturas aut deos falsos iurandum est. b Vt autem delatum erit iuramentum, in eadem forma iurandum, vel referendum. iurare per attributa falso Deo, quæ ei vere non sunt, est blasphemia damnata, vt etiam temere & detestando, quæ ei insunt, usurpare, & per virginis matris & sanctorum nomina temere deierare. d Adesse debent comites iuramento, veritas, iustitia, & discretio. e Iustitiam habet iuramentum, quod est licitum, nec tendit ad mortale peccatum. f Discretionem autem, quando cum causa deliberate, non ex impetu, vel ira vel odio, vel nimio amore aut sola gratia fit. g Veritas cum falso abest, dicitur. Decens potius est, vt iuramentum a ieiunis praestetur, h & formæ iurandi negotiis, de quibus iuratur accommodæ sint, vel ex legis præscripto, & vel ex iudicis vel partis deferentis iudicio. k Iurat episcopus propositis tantum, & non tactis Euangelis; iuratur autem alibi illo & alii modis coram indice regulariter, m vel alibi, prout conceptione iuramenti continetur. n

SCHOL.

S C H O L I A.

- a Tempore veteris legis iurabatur, viuit Dominus, viuit anima mea, can. & iurabunt, 22. q. 1. in primitiva ecclesia, testis est mihi Deus, & testis est mihi conscientia mea, can. si peccatum, 22. q. 1. Moderniorum autem est iuramentum, sic me vel te Deus adiuvet, & ista reliquiae sanctorum. & similia, can. de parentela, cum aliis 4. canonibus sequentibus 32. q. 6. c. quod B tuis, 1. q. 7. cano. habemus, 22. q. 1. sic me Deus adiuvet, & ista Euangelia. c. ego N. 4. de iureiurando.
- b can. & iurabunt, can. considera, can. clericum, can. si quis per capillum, ca. monet te, §. sicut etiam, 22. q. 1. & ibi etiam apponitur pena iurantis. D. Mat. h. c. 5. Per creaturas, in quantum sola considerantur, non licet iurare, quia illus diuinatis & superioritatis tribueretur numen, quod C fieri non debet; quemadmodum & aliquando Iudas per angelos & creaturas male iurarunt. At licet erit iurare per creaturas, prou: illarum honor refertur in Deum; ut dum iuratur iustis Euangelis, per Euangela, per crucem; & ita intentio iurantis inspicitur. Quare si quis iuret super lapidem prius se iurare super Euangelia, obligatur, can. humana, §. proximo, 22. q. 5. & qui iurat per lapidem vel aliam D creaturam falso scens, per iuris est, can. ecce, 22. q. fin.
- c. I. a. prator, 3. §. fin. cum legibus sequentibus. & l. qui per salutem, 33. de iureiur. ratio in l. iurandum, §. a. prator, eod. tit. vide tamen de relatione in l. iurandum, 34. §. non semper, de iureiurando. ubi index potest mutare conceptionem formae iuramenti in relatione, habita ratione personarum, vel quoad locum, vel quoad formam, vi vel in oratoriis, sacris fiat, vel talis Euangelius, vel alio modo iuretur, l. generaliter, §. fin. de reb. credit. C.
- d. c. statuimus, de maledic. can. si quis per capillum, 22. q. 1.

- A e d. c. et si Christus, de iureiurando, & iurabunt, 22. q. 1. can. animaduertendum, 22. q. 2. f. can. innocens, §. illicitum, 22. q. 4. g. d. can. innocens, §. illicitum, circa medium, & can. sacramentum, 2. q. 4. ca. sicut ex literis, de iureiurando. ca. non est, 15. q. 1. que autem consideranda sunt in, votum temere & indiscreti facto, vide gloss. ad c. dudum, de conuersio. coniugato. Eo pertinet, quod dicitur quatuor modis humanum iudicium pernerti solere, timore, cupiditate, odio, & amore, c. quatuor, cum 2. capitibus sequentibus, 11. q. 3. can. accusatorem, in 2. 3. q. 5.
- h. can. non tamen est necessarium, ca. bone- stum, 22. q. 5.
- i. Ia forma, qualiter episcopi iurant fidelitatem Papa, & eius successoribus est determinata & descripta in can. ego N. 4. de iureiurando. & forma abiurantis heresim ponitur in c. ego Berengarius, de consecrat. dist. 2. can. quoties, 1. q. 7. Alia forma iuramenti fidelitatis, titulo de forma fidelitatis, & de noua forma fidelitatis, in usibus feud. item forma iuramenti eius, qui vult probare parentelam, in cano. de parentela, 2. & seq. 35. q. 6. Alia forma iuramenti in reconciliatione dissidiu matrimonii, in can. abierto die, in 2. sic incipiente, 35. q. 6. Alia & forma renuntiationis iuris eligendi summi pontificis Ludouici Imperatoris, in can. ego Ludouicius, 30. 6. d. st. Hic etiam supersedeo referre, alias formam iuris iurandi solemnes, verbis, concepta, & item simplices Ethnicorum, Iudeorum, Christianorum, & viriis, pagina; quia iam de illis dixi lib. 50. syntagm. iur. c. 8. unde si quis eget, poterit eas haurire.
- k. Seruanda & sequenda forma iuramenti delata per iudicem, vel deficientem, alioquin si ab ea recedatur, & alio modo iuratum sit, non erit iurandum iuramentum, l. 3. & l. non erit ratum, §. i. iurandum & ad pecunias, 34. §. qui iurandum, de iureiurando. P.
- l. c. fin. de iuram. calum.
- m. leg. generaliter, 12. §. omne igitur, & §. KKKKK 2

in omnibus, dreb. credit. C. Alibi tamen aliquando is, cui defertur iuramentum iurat, si sit egregia persona aut morbo detineatur, l. ad personas, 15. de iure iurand. ut dicitur etiam de iuramento a testibus probendo, in c. si quicquid, de testib. auctent. apud eloquentissimum, de fide instrumentor.

n. l. generaliter, §. in omnibus, de reb. cred. & iure iur. C.

C A P V T V.

Quibus iurari debeat.

Iuramentum fidelitatis est praestandum, cui debetur fidelitas, & alteri praestitum nihil prodest. *a.* Nullus autem episcopus clericos suos, nisi forte, iubis ecclesiasticarum rerum commissa fuerit dispensatio, sibi iurare compellere debet. *b.* Nimis etiam laici de iure divino usurpare dicuntur, cum viros ecclesiasticos nihil temporale ab illis obtinentes, ad praestandum sibi fidelitatis iuramentum compellunt; Quare & interdicitur ne talia laici iuramenta laicis prestare cogantur; *c.* Indignum enim, & a Romanæ ecclesiæ consuetudine alienum, ut pro spiritualibus quis facere hominum seu homagium compellatur. *d.* Sed & qui iuravit semel domino fidelitatem, non tenetur successoribus eius iterum iurare. Quanquam tamen illis teneatur fidelitatem & homagium, perinde ac si iurasset eis conseruare. *e.*

S C H O L I A.

a. cap. eate credimus, 22. de iure iurand. vbi textus argumentatur absolutione facta, num creditor, quo soluentem a creditore vero non liberat, l. in summa, §. fin. de condit. indebit. l. si vero mihi, de constit. pecun. P. l. vero procuratori, §. 1. de solutio. c. sicut enim, §. eos, de homicid.

b. c. nullus, §. de iure iurand. c. fin. 22. q. 5. ca. legebatur, de maior. & obedi. qui vero administrationem ab episcopo suscipiunt & iurare compelluntur, can. quanquam, 23.

d. distinct. c. dilecti filii, de maior. & obedi. ca. ego N. de iure iurand. cap. antiqua, de priuilegi.

c. Sunt verba cap. nimis, 30. de iure iurand. idem in c. ex diligent, de simon. cap. fin. de re iud. quando vero clerici res possident a laicis data, pro his fidelitatis iuramentum praefare debent, quia ex his minores laici sunt, ca. solita, de maior. & obedi. cano, si episcopus, 18. dist.

B *d. cap. fin. de reguli iur. in Sexto, pro spirituali aliquo obtinendo, quis non debet facere homagium seu iuramentum fidelitatis, quia hoc esset simonia cum, c. ex diligent, de simonia. ca. pactiones, de pactis.*

e. c. veritatis, 14. de iure iurand. si q. transit iuramentum fidelitatis in successore eius, cui iuratum est; hic tamen censeo antimaduertendas leges & consuetudines traditionis feudorum, ut sequantur eas, si aliter disposuerint, valuerint.

C A P V T V I L.

De effectu iuramenti, seruetur, expediantur lites, confirmet dubia, &c.

Iuramentum omne est regulariter seruandum, si modo possit sine detrimento salutis æternæ seruari; *a.* & per iurus habetur, qui non seruat. *b.* Maximum & habetur remedium expediendarum litium iuramentum; *c.* confirmat dubia, & adveritatis indagationem pertinet, *d.* præponderat sententiis & transactionibus, *e.* qui paratur nouationi, *f.* solutioni, *g.* receptioni, *h.* & ex delato vel relato iure iurando præstito, datur actio & exceptio. *i.* Id ipsum dicendum, si iuriandum remissum fuerit dicenti. *k.* Atque iuramentum dati oportere, assertio impedit, ne præscriptioni locus sit, perinde ac litis contestatio. *l.* Iuramentum, quo ad per iurii vinculum, ex parte iurantis personale est, & personam non egreditur, neque transit ad hæredes; licet ex parte recipientis sit reale, & ad eius hæredes transeat. *m.* Quod pertinet tamen ad effectum obligationis, transit ad successores;

sores; n & in quantum pertinet ad probationem. o Iuramentum tamen non extenditur ad incognita. p Porro ea, quæ in intellectu & nostra sola conscientia constunt, per simplicem nostram assertionem cum iuramento probatur, q item & ignorantia. r Cæterum iuramentum de assensu utriusque conuenientis factum, non ligat eum qui præstit, si is, qui præstatum fuerit, seruare neglit quod promisit. s Mulieri quæ iurauerit aliquem suum esse maritum, B quamvis non obtinuerit, & reus absolutus aliam vxorem ducere possit, non datur iudicelicitia nubendi, ne auctor videatur periurii, nec tamen ei prohibendum est nubere, ne forte si falso iurauerit, matrimonium legitimum contingat impediti; sed suæ conscientia potius est relinqua-
da. t Qui iurauit, se seruaturum statuta, nō tenet seruare ex eo edenda, sed edita; v neque etiam edita, si contra licitum & li-
bertatem ecclesiæ sint. x

S C H O L I A.

a c, si vero, cap. cum contingat, de iureiurando. c, licet mulieres, eod. tit. in Sexto. c. quamvis pactum, de pact. in Sexto. cano. quod Daniel, & sequentib. usque ad fin. 22. q. 4. ca. cū dilecti, quod met. caus. quia iuramen-
tum est iuris naturalis. Quari autem pos-
set ex iuramento duobus contrariis, quod D seruandum esset. In quo generaliter & regu-
lariter dicunt doct. post rem seruan-
dum, licet qui contra primum venit, per-
iuruit, per l. duobus, §. si. ubi interpretes,
de iureiurando. ca tuanos. co. quemadmo-
dum in pactis, codicillis, testamento, re-
scriptis, consuetudinibus, & mora, ultima
derogant, prioribus, l. pacta nonissima,
C. de pact. l. si vnius, §. pactum, eodem tit. P.
Sed illud intelligendum est, quando reno-
tatio primi nemini preindicat, aliter con-
tra, ut & pacta ipsa sunt etiam reuocabilia,
leg. sicut, de actio. l. incommodato, §. sicut
commoda. Quin et si mulier seu filia, con-
testatione coram aliquib. facta, iuret pro-

pria sponte; nunquam se successioni pater-
na renuntiaturam, quod si contingat de
facto illam renuntiare in futurum, se inui-
ta facturam, si postea renuntiat, non vale-
bit renuntiatio etiam iurata, gloss. in ca. li-
cei mulieres, de iureiurando. in Sexto. ad
verbum compellendos, mola & alii ad
c. cum contingat, eodem tit. apud Gregor.
Bartol. ad l. si quis pro eo, nume. 9. de fide-
iussor. Alexand. ad l. stipulatio hoc modo
concepta, nume. 13. de verborum obligat.
Iason ad l. duobus, nume. 9. de iureiurando.
vbi etiam notant, quod si mulier primum
iurauit, se non aliena iuram fundum dota-
lem, & postea fuerit facta alienatio etiam
iurata, ea non valeat, quia secundum iu-
ramentum non potest seruari sine præiu-
dicio salutis eterna irritando primum.
b ca. breui, 17. de iureiurando. & obligat ex præ-
cepto, can. si pactum, 22. q. 1. ca. et si Chri-
stus, de iureiurando.
c l. 1. de iureiurando. in P. equiparatur, iu-
ramentum rei indicate, l. 1. quarum rerum
actio non datur, l. 2. & l. qui iurasse, 26. §.
fin. de iureiurando.
d can. & iurabunt, 22. q. 1. can. animaduer-
tendum, 22. q. 2. cap. significasti reges. 4. §.
hoc nimis, de elect. omnis controversia
finis ad confirmationem est iuramentum
ad Hebr. c. 6.
l. 2. de iureiurando. in P. atque possum ex
delato iureiurando est iuratum, non que-
ritur amplius, an debeatur, sed an iuratū
sit, & de quo, quasi in reliquo satis respro-
bata sit, l. duobus reis, 28. l. cum qui, 40.
§. si mulier, de iureiurando. P.
f l. qui iurasse, 26. §. fin. de iureiurando.
g l. iurandum & ad pecunias, 27. eod. tit.
Laberius apud Gellium, lib. 16. c. 17. di-
cebat, iurandum esse emplastrum æ-
ris alieni, quia delato iureiurando, post
præstatum non queritur de iurantis periu-
rio. l. 2. §. & 15. de iureiurando. P.
h l. iurandum, 40. de iureiurando.
i l. si dno. 13. §. si quis iurauerit, de iureiurando.
l. ait prator, 17. & l. nam postea, 9. §. 1. &
K k k k k 3

- l. insurandum, 40. de iureiurand. l. cum A proponas, C. eod. titul. §. aque si debitor, de except. apud Iustitia. exceptio iurisurandum tollit omnem actionem negotii super quo legitime iuratum est, l. duobus reis, 28. §. exceptio, de iureiur. P.
- k. Dummodo alterius non interfit quam remittentis, Feli. in c. ex administratione, per illud c. de iureiur. l. remittit, 6. eod. tit. P. c. 2. de sponsalib. c. 2. de renuntia. §. ca. significasti, l. fin. qui §. a quibus manu. lib. non B fiant. P.
- l. l. nam posteaquam, 9. §. si is qui temporali, l. si dno patroni, 13. §. Julianus, de iureiur. m. c. veritatis, de iureiurandum. §. ibi interpres, §. in c. fin. de foro compet. in Sext. Gui. Papae, decis. 375. Et ideo heres defuncti non indiges abolutione ut transgressor iuramenti ad effectum agendi, qui si ipse non iurauit, sed ipse recta via agere potest contra eum, qui indebet iuramentum a defuncto exequit. Ange. in l. generaliter, num. 4. C. de reb. crediti per illum textum Guido Papae, decis. 140 num. 5. Alex. consil. 129. incipien. videretur prima consideratio, num. 21. §. seq. volum. 6. §. consil. 151. nume 10. vii. themate, volum. 7. Et ita fin. iuramenti, quoad vinculum periuiri, morte iurantis, quamvis iurauerit pro se §. suis heredibus. Panor. ad c. veritatis, de iureiur.
- n. Panor. ad d. c. veritatis, de iureiur. Felin. ad c. cum sit, nume 9. de foro compet. Guido Papae, decis. 375. §. ita quod pertinet ad efficaciam iudicium per iuramentum, translat ad quosunque successores, neque hac ratione iuramentum est personale, sed sequitur naturam contractus transmissibilis, l. cum quis decedens, §. codicillis, de legat. 3. §. ibi Bartol. num. 10. Bald. ad authen. sacramenta puberum, Cod. si aduers. E vendit. num. 7. Potest §. heres virtute iuramenti compelli, ut seruet contractum vel iuramentum.
- o. d. l. cum quis decedens, §. codicillis, de legat. 3. §. final. de iureiur. a morien. pra- stit. in nom. Guido Papae singulari 376. p. c. veniens, de iureiur. §. ibi glossa ad verbum praesciuillet, cap. quemadmodum, eodem tit. l. fin. C. de non numera. pecu. §. nemo censetur renuntiare iuri, quod ignorat sibi competere, l. mater decedens, §. ceterum, de inofficio. testam. l. legitimam, de petitio. hered.
- q. ca. cum in tua, §. fin. qui matrimon. accus. possunt. cap. pastoralis, in fin. de exceptio- nis. b. l. num omnes, §. a barbaris, de remilitar. gloss. ad c. presumitur, de regul. iur. in Sex. glo. ad c. significasti, in primo, ad verba, si ita est, de homicid. Rot. fusa deci. 42. incipien. si impetratur, in nonis, per cap. si vero, de sentent. excommunicat. cap. statutum. de rescript. in Sext. c. ut circa, eod. tit. §. lib.
- r. c. nulli, de elec.
- s. c. sicut, 29 §. 1. §. c. 3. §. fin. de iureiur. nam fidem nosseruanti fides reciproca impune frangitur, c. peruenit, c. quemadmodum, de iureiur. contractus enim non debent claud. car. quia ultro ciroq. obligat, l. Labes, §. contractus, de verbo significat. §. uno non implente ex contrahentib. alius implere non tenetur, l. Julianus, §. offerri, de actio. erit. P.
- t. c. mulieri, 34. de iureiur. ubi videnda glossa id disputans, ad verbum periuiri. Ecclesia viam periuiri non aperit, ca. si vero, de iureiur. leg. 1. si aduersus venditio. l. l. in prin. de indict. viduita. toll. C.
- v. ca. clericus, 35. de iureiur. nam iuramen- tum non extenditur ad futura non cogita- ta, sed tantum ad presentia vel preterita, cap. quemadmodum, ca. ad nostram, in 2. de iureiur. exemplo aliorum actuum, c. de testibus, de testibus. l. cum Aquiliana, de transactio. P. l. qui cum tuto, de palt. cum similib.
- x. c. 1. de iureiur. in Sext.

C A P. V I I.

1. Periurium quid.
2. De periurio paenit.

3. De

3 De interpretatione iuramenti.

Conuenit in causa iuramenti spectare quoque per iurium, quod est mendacium iuramenti firmatum vel iuramenti promissorii indiscreta transgressio. a Per iurus & censeatur, qui post iuramentum contraria profert, nisi eum iusta & rationabilis causa excusat. b

Per iurus Deum habet ultorem. c Statunt & leges humani iuris, peierantem in iuramento alii praestito, esse infamem, domini aetione priuari, in qua peierauerit, e & incapacem testimonii dicendi fieri, f & collationis beneficiorum. g Debet & huiusmodi per iurium ab ecclesiæ administratione submoueri. h grauius & puniendo peierantes in maiori dignitate constituti, cum eorum exemplo malo alii possint ad similia prouocari. i In foro conscientiae, pro temerario iuramento imponit pœnitentia vnius anni, pro directo per iurio septem annorum. k Et alia alibi imposta, ut ieiunetur per quinque dies in pane & aqua. l Non mentitur, qui animum fallendi non habet, aut qui superiori causa impeditus non potuit promissum exequi. m Sed & si promissionis iuramenti exequio delictum habeat, per iurium non punibile, sed laudabile est. n

Quamobrem & quædam iuramenta, ne per iurium committatur, recipiunt, alia interpretationem, alia autem nulla declarantur. o Interpretatio sit in dubio, quando aliquid excipi potest, de quo iuratum non censeatur, p iuramentum in foro animæ recipit interpretationem secundum intentionem iurantis, q in foro vero contentioso stabitur verbis, r excusat tamen apœna per iurii, q necessitate peierauerit. s

S C H O L I A.

E

a can. 1. & 2. 22. qu. 2. & tractatur in 3. lib.
Magistri sententiarum, distinct. 39. per
Baldum in l. fin. C. de reb. cred. quomodo
falsum iuratum distinguat peccatum ex
ignorantia vel scientia iuratis, velex per-

- A sona alterius, cap. homines, § seq. 22. q. 2.
Oculo etiam species mendacii, & que sint ex his capitalia vel non, docetur in c. primum est capitale, 22. q. 2.
- b c fin. de iureiur. in Sexto. contraria excusari possunt si diversi intellectus in aliquo concurrant, vel si tolerabilis sit error, ut in c. cum dilectum, de accusa. l. fin. pro suo, P. vide glossam ad c. fin. ad verba, iusta causa, de iureiur. in Sexto.
- c l. 2. de rebus cred. C. nam Deus offenditur per iurio, c. 1. de crimine falsi lib. 5. uit. 10. & est grauius diuinam quam humanam offendere maiestatem, authen. gazaros, C. de hereticis. Prohibuit & Deus, non peierabis, inquit, in nomine meo Leui. 19. Malachia 3. Matth. 5. & iustus non est lex posita, sed iniustis & per iurio, 1. ad Timot. ea. 1. quietiam in Deum peccant, legibus Imperatorum aut principum puniri debent, l. 1. C. de apost. l. Arriani, C. de hereticis, l. 1. C. de summa Trinita.
- d can. infamie, 6. q. 1. l. si quis maior, C. de transactio. Jason in l. si duo paroni, §. fin. de iureiur. infamem per iurum esse de iure & de facto. Distinguit autem Panor. ad c. testimonium, de testib. an quis de præterito vel de præsenti falso iurauerit, ut sit infamis ipso iure, quis falsum iurauerit per l. 2. & fin. de crimine stellion. P. atq. sic intelligendum putat c. cum dilectu. in fin. de ordine cognitio. item si de per iurio condemnatus fuerit. An vero iurauerit defutatio, & non seruauerit promissum; in quo casu si iurauerit sibi tantum aut Deo, ex per iurio non sit infamis, l. 2. C. de reb. cred. si vero alii iurauerit & se fellerit eum sit infamis per l. si quis maior, de transac. Quod & tractat gloss. & Bart. ad l. Lucius, de his qui notant. infam. P. qui deliberate etiam iurauit falsum in alterius prædicione potissimum, extra ordinem; unius debet per iudicem, l. si iuncta glo. de crimine stellion. P. potest q. index iubere talem fustigari, l. si duo paroni, §. si quis iurauerit, de iureiur. Pand. vel ad iudicare torqui; ver-

- satili, vel catamidiari, ut ait Chassaneus A
 in consuet. Burgundie, titulo de retrahit,
 §. si. vide glossam ad cap. querelam, 10. ad
 verbum peritii, de iureiur.
 e. l. si quis maior, C. de transactio.
 f. can. parvuli, 22. quest. 5. can. quicunque,
 6. quest. 1. c. testimonium, cap. sicut, de te-
 stib. c. literis, de prescript. glossam in l. 3. §. le-
 ge Iulia. de testib. P. vide Alexand. consil.
 133. volum. 1. etiam si peritius adhuc non
 fuerit per sententiam condemnatus, Bald. B
 ad l. si iuteris, C. de fide instrumentor. quia
 facile iuterum presumitur peieraturus, l. si
 cui, §. si dem, de accusatio. P. l. Cassius, de
 senatorib.
 g. Innocentius ad cap. constitutus, in 2. Rota
 decisio. §. incip. de iure patronatus, in no-
 nis. vide Panor. ad c. querelam, ad c. cum
 nostris, de concess. preben. ad cap. cum in-
 cunclis, de electio facit cap. fin. de iureiur.
 in Sexto.
 h. c. querelam, 10. c. cum quidam, 12. de iu-
 reiurand. ubi glossa plura notat, ex quibus
 doceat dignitatem peccantis aggravare
 delictum. & can. homo, 40. dist. can. preci-
 pue, 11. q. 3. cum simil.
 i. can. qui sacramento, 22. q. 4.
 k. cano. quicunque, 6. questio. 1. can. fin. 22.
 quest. 1.
 l. d. can. quicunq.
 m. can. beatus Paulus, 22. q. 2.
 n. can. 1. 2. 3. 4. 22. q. 4.
 o. cap. quanto, de iureiur.
 p. Veluti in c. cum tu, 16. de testib. c. quanto,
 & ibi gloss. ad verbum absolu, de iureiur.
 facit §. sacramenta, de pace iuramento fir-
 man. in auth. c. 1. & c. cum tu, de iureiur.
 in Sexto.
 q. can. humana aures, 22. q. 5.
 r. cap. ex literis. de sponsal. b. facit l. prospexit,
 qui & a quib. manumissi liberi non fiant.
 P. nec est recedendum a significacione ver-
 borum, nisi manifeste constet de contraria
 voluntate loquentis. l. non aliter, de lega.
 3. mo. & contradicente fit interpretatio,
 in cuius potestate fuit latuera verba conci-

pere. l. veteribus, de pact. P. l. quicquid ad-
 stringenda, de verborum obliga. P. haben-
 datamen, erit intelligentia dictorum ex
 causis dicendi, c. intelligentia de verb. fig.
 c. querelam, 10. ibi, nulla necessitate, &c.

s. & ibi gloss. de iureiur. Necesse sit itaque
 excusat a peritio, ca. si nulla, 23. quest. 8.
 c. presbyteros, 50. dist. c. brevi, de ure-
 iur. Necesse legem non habet, c. si nulla,
 dist. 1. can. discipulos, de consecra. dist. 5.
 c. si quis per necessitatem, defuit. c. quar-
 to, de pignor.

C A P V T V I I I .

1. De dispensatione seu gratia iuramenti.
2. A quo siat.

A. Liquando iuramentum dici nequit
 nullum, & de rigore iuris est seruan-
 dum. a Verum subest quædæ æquitatis &
 iustitiae ratio, per quam absolutio seu gra-
 tia aut dispensatio fiat iuramenti, ne, non
 obseruando efficiatur quis peritius, et
 iam si iuramentum esset præsumit per
 dolum aut temerarie, aut cum pernicio-
 se promittentis. d. Quæ tanien habent iura-
 menta cum exsecutione peccatum, absolu-
 uenda erunt cum penitentia, iuramen-
 tum etiam metu aut vi extortum, tener;
 nisi absolutione remittatur. f. Eget item
 dispensatione iuramentum de iuris ful-
 uendis, vel de non repetendis. g. Item si per
 vim vel metum, vel alio modo indebito
 apponatur alienationi ab uxore de non re-
 uocandis alienatis dotibus; h. sic de aliis
 similibus. i.

Fit autem dispensatio ab eo, qui pote-
 statem habet, k. & causa cognita, l. vocatis
 E. quorum interest non absolu. m. Cum au-
 tem iuramentum sit mere ecclesiasticum,
 pro eius absolutione ad personam ecclie-
 siasticam potestatem habentem confu-
 giendum est, ut ad episcopum; n. vel in gra-
 uioribus, & quæ non conceduntur epilice-
 pis ad summum pontificem. o. Index quo-
 que laicus & princeps aliquando, pro dis-
 pensatione & liberatione iuramenti in-
 terue-

terueniunt, poteſt & iſ, cuius iñtereſt ſer- A
uari iuramentum vel p̄fāſtari, remittere ſi
velit iſpum, & ita remiſſione ſua abſoluit
eum a vinculo eius. q

S C H O L I A .

a Nam omne iuramentum, ut diximus an-
tea, quod poteſt ſeruare ſine deſerimēto ſa-
lutis eternae, ſeruandum eſt, etiam ſi alio-
quin deſerimentum honorum immineat; c.
ſi vero, c. cum contingat, de iureiurando. c. B
quāmuis, de p̄fāt. in Sex. Petitur diſpenſa-
tio, quando iuramentum obligat ip/o mer-
iure, ſed ex eo cōtra aliquem ſequitur pec-
catum vel delictum aliquod, vide Paul.
Castrēn. consil. 122. vol. 2.

b Diſpenſatio ſen. abſolutio, eſt rigoris diſci-
plina relaxatio & tolerantia, ratione tem-
pore vel in iuriu perſone, pietatis, aut neceſ-
ſitatis, uilſtatis, c. requirit, §. niſi rigor, c.
ſi qui, & ſequent. 1. q. 7. Qui voluerit co-
gnoscere, in quib. ſiat diſpenſatio iuramen-
ti conſulat Panormita. in queſtioneſ. q. 2.
circa ſinem, verſi. Si ego autem, &c. poſt
eius conſilia.

c cano. p̄dicandum, 22. queſt. 1. cap. per-
uenit, de fidei uſſor. cap. eſi Christus, de
iureiurando.

d cap. venerabilem, de electio. c. quāmuis, de
p̄fātis. in Sexto. cap. magna, & ibi gloss. de
voto. can. mulier. 21. §. ex his, & can. fe-
quens, 22. q. 4.

e can. qui ſacramento, 22. q. 4.

f cap. 2. 28. 29. c. verum. 15. de iureiur. cap.
ad aures, & ibi gloss. de eo quod met. cauſ.
c. cum inter; de renuntia. c. 2. de reſtitutio.
ſpolia.

g cap. debitores, 6. c. ad noſtrām, 10. de iure-
iur. c. tuas dudum, de uſur.

h c. cum contingat, de iureiur. c. licet mulieres,
eo. tit. in Sext.

i De quibus Guido Papa, 22. q. 4.

k Semper enim in omni iuramento, intelli-
gitur excepta potefas & auſtoritas ſupe-
rioris. c. uenientium, de iureiur.

l Nota gloss. ad cap. non eſt, de voto. Guido

Papa, decis. 22. 5. quia diſpenſatio non fit
rigoris iuriſ nisi ex cauſa, ca. requirit, §.
niſi rigor, & c. ſeq. 1. q. 7.

m Qui non poteſt de cauſa legitime cogno-
ſci, niſi vocatis quorum iñtereſt, l. de uno
quoque, de re indica. l. non ita, de adopcio.
l. ſin. de reſcind. venditio. l. in concedendo,
de aqua plenaria arcen. P. vide Guidonem
Papa, decisio. 22. 5. & 140. & queſtio-
nem Tholosanam 62. ca. licet canon. de e-
lectio. in Sex. Notanda tamen erit praxis,
quam refert Stephanus Anſerius, ad di-
ſtam decis. 62. quod quando gratia iuramen-
ti ab epifcopo veleus uicario petitur,
ut obligatio tollatur, que erat contracta,
tunc eſt neceſſaria ipſius partis vocatio, &
ſic procedunt & locum habent predi-
torum iurium & interpretum ſententiae.
Quod ſi abſolutio iuramenti petatur, non
ut obligatio tollatur, ſed ad habilitandam
perſonam, ut non obſtante iuramento poſſit
detegere fraudem & dolum ipſius contra-
etus, nō ſi neceſſaria vocatio partis aduer-
ſa, quia & ſaluum iuriuſ reſeruatur ad deſen-
dendū ſi quod iuriſ competat. Quam diſtin-
ctionem ſequitur Oldradus, conſi. 120. Sic
ad effectū agendi ſine aduersario diſpenſa-
tur, non ad effectū cauſe vel probationis.
Rota decis. 767. in antiq.

n c. ſin. de foro compet. in Sex. Poteſt autem
epifcopus, de quibus dām, non de omnibus
diſpenſare, de his in quaſi poteſt in quibus
dubium eſt, an iuramentum ſit licuum
vel illicitum. c. conſtitutis, de teſtib. o. ſi ve-
ro in primo, c. verum, c. cum quidam, §. 2.
de iureiur. c. ſignificauit, de teſt. num quoq.
epifcopus omnia iuramenta relaxare poſ-
ſit, traſlat Felinus ad c. praterca, 2. nn. 17.
& ibi alii etiam interpretes, de ſponsalibus.

o Felinus traſdit caſus, in quibus & quan-
do poteſt vel non poteſt diſpenſare ad cap.
conſtitutis, num. 18. de reſcript. poſt Inno-
centium & Burigarium ad c. 2 de renun-
tiatio Ioan. And. ad c. quando, de iureiur.
Poteſt vero propter plenitudinem poſteſta-
tis ſummiſus pontifex de omni iuramento

LXXXI

diffensare, per viam commutationis, A dispensationis & totalis relaxationis, imo & in his, quae iuris divini sunt, summus pontifex potest ex causa internenire. Innocent. in c. fin. de consuetud. gloss. & r. A. chida. con. ad can. sumi quidam, 25. quast. 1. quia, ut dictum est, in omni iuramento ceaseretur excepta superioru voluntas, cap. venientes de iureur.

P Regula generalis est, quod iuramentum in iuris spiritualis est, & ideo ad forum B ecclesiasticum pertinet eius cognitio, c. fin. de foro competenti. in Sexto. nec de eo est competens iudex laicus, ut notat gloss. fin. ad c. venerabilem, ad verbum, per iurii, de electio. gloss. ad c. cum si, de foro competent. & in c. pradicandum, 22. quastion. 1. Felinus ad c. præterea, num. 28. de sponsalib. Nisi inquit, in eis foro contento, eo excepatur de ipso iuramento non disputando, de eius vinculo, an esse licuum vel non, sed de eius observatione; quia tunc & iudex secularis & ecclesiasticus quisque in suo foro, de eo potest cognoscere & indicare; ut de laico indice agitur in capit. licet mulieres, de iureurando. in Sexto. & quando quis conuenit ad implendam promissionem, etiā si simplex sit, iurata tamen c. 1. de pact. de ecclesiastico ante indicare agitur, in c. fin. de foro compet. in Sexto. Et proinde si agatur de pena transgressientis licitum iuramentum, iudex secularis detectur quoque legitimus & competens. cap. Rex, 23. quast. 5. ibi per iurios non fines vivere; & ecclesiasticus, in c. nouit, de iud. & quia iudex laicus ita competens est ad c. gendum seruare licitum iuramentum, sic & erit competens in illico, & ad cogenitum cum, quod illico exigit, ut consentiat resolutioni facienda iuramenti aduersarii illico extorti, & ad remissionem eius quod turpiter iuratum est. c. 1. de usur. vt ait Federicus confi. 166. Ludouicus Rom. sing. 508 facit c. licet mulieres, de iureur. in Sexto. Cognoscit & iudex secularis, si quis dicatur per iurium commissum, Ludo-

uicus Rom. singul. 430. quia & lex ciuila punit per iurium, l. si quis maior. Cod. de transalt. gloss. ad l. solus iustum, de his qui noiat. infam. Sed & iudex secularis potest cognoscere de nullitate absolutionis iuramenti data per indicem ecclesiasticum ut ait Felinus in dict. c. præterea, num. 31. de sponsali. Petrus Anch. confi. 375. incip. retento ordine. Ioannes Andreas ad c. in iure, de offic. deleg. per c. 1. de offic. ordina. Adfert & notabile predilecto loco Felinus, interdum nullum esse iuramentum, de quo contendatur, & tunc, veluti si appossum fuerit super contractu simulato, cognitio huius iuramenti & nullitatis non est propri relaxatio, quae episcopi est, sed declaratio nullitatis, quae est indicis laici. l. fin. Cod. de non numera pecunia. Baldus quoque hoc notat ad l. 1. vers. modo solet dubitari, de operis libertor. Item & ad l. nec patrum, cod. tit. de oper. liber. or. P. Erit & facta gratia & dispensatio iuramenti aliquando ex causa per imperatores Romanos, ut in l. si. ad municipales, lib. 50. P. tit. 1. Suetonius Tranquill. in Tyberio, c. 35. Atq; in camera Imperiali Spirensi ex ordinatione eius parte 2. tit. 24. ex Cesari & Statuum permissione licet assessoribus camerae, prævia causa cognitione, indicare, virum iuramentum sit vel non sit obligatorium, per dict. l. fin. ad municip. P. l. fin. qui facit cogant. l. adigere, §. fin. de iure patron. P. l. 1. C. qui milita. poss. Pro hac etiam definitione concludit Guido Papa decisi. 178. num. 3. & 194. ubi ait principem temporalem seu secularis super iuramento diffensare posse, ut & Bald. ad l. 1. de oper. lib. C. Felinus ad c. cum si generali, nu. 1. de foro compet. & ad c. 1. nu. 22. de iureur.

E q Remissio iuramenti duplex; ante quā iureatur, & postea ante, quando is, cui defertur, paratus est iurare, & tunc, qui defert gratiam, facit & remittit, contentus voluntate suscepit iuris iurandi, & ha quod non est susceptum, & ante quam suscipiat, non remittit.

remititur. l. remitti, 6. de iureiur. P. aqui. A paraturque hec remissio iuramento, l. nam postea, §. iureiurando dato, de iureiur. l. a-ctori. C. cod. titul. Pro remissione habetur etiam, si sit qui deferret, nollet prior ipsius rare de calumnia, l. si non fuerit, 37. de iureiur. Post iuramentum antem prestitum remissio sit, quando is cuius interest imple- rumentum, et si alterius non interfit, remittit promissum iureiurando, & ita ha- betur promissum pro impleto. Felinus ad c. ex administrationis num. 1. de iureiur. per illud caput, & c. 2. de sponsalib. c. 2. de re- nuntia: c. significatio de censib. l. fin. C. qui & a quibus manumis. liberi non siant. fa- cit quod nihil tam naturale quam eodem modo, quid dissolvi quo colligatum est. l. nihil tam naturale, de regul. iur. P. c. 1. co- tit. apud Gregorium. Labetione, de pa. P. ne quicquam prohibet cuius iurum suum posse si velut remittere, l. si quis in conscri- bendo, de pa. C. cum similibus vulgarib. nisi forsan qui remissionem postulat, ante eam commiserit per iurium, ut ait Felinus add. c. ex administrationis, nu. 1. de iureiur. & ad c. 2. num. 3. de sponsalib.

C A P V T IX.

De nullis iuramentis.

SVNT iuramenta quædam, quæ nec dis- D pensatione aut remissione egeant, per se nulla, ut facta de occidendo patre, de violanda moniali, & aliis similibus, & ea quæ per metum atrocem extortafuerunt, quæ nec obligant, quanquam sine ipsa a- trocitate metus ipse non reddat promis- sum nullum, nisi dispensatio accedit seu cause cognitio. b Iustus autem metus erit, quando renuntiatio sit beneficii ecclesiasti, ut frater liberetur a carceribus, & vel si fiat ab eo, qui aliter timet amissionem pa- trimonii, & sic in similib quibusdam aliis dicendum.

S C H O L I A.

a In concilio Toletano 8. & c. si publicis, can.

vnusquisque, c. si aliquis, c. adiōne quar- ta, 22. q. 4. ubi & alia exempla per totam illam q. 4. magne enim sapientia est ho- minem reuocare, quod male promiserit. c. magna sapientia, 22. q. 4. neque vocanda fides, quæ ad peccatum, & inutile c. si ad pec- tum, 22. q. 4.

b c. 2. de iureiur. ca. ubi, de electio. in Sex. c. 2. de pa. in Sex. c. cum contingat, de iureiur. c. licet mulieres, eod. tit. in Sex. notan- tur porro alius, qui ipso iure irritantur per metum aglossa, & doctores ad c. abbatem, de eo quod metus caus. si tamen iustus me- tus sit, & qui cadat in constantem virum, iuxta l. metum, quod met. caus. P.

c Felinus ad c. si vero, num. 1. de iureiur. per per clement. 1. de homic. l. præterea, de li- berali causa.

d l. sciant cuncti, de elect. in Sext.

e Ut si vergat in dispensum salutis aeterna, vel in dispensum salutis corporalis, gloss. 2. ad c. si vero, de iureiur. & ibi Felinus, nec egit iuramentum absolutione secun- dum Felinus ad c. præterea, de sponsalib. nu. 3. si interponatur super actu ipso iure nullo & in talido ad illum roborandum c. quamvis, de pa. in Sext. Panorm. ad cap. cum contingat, de iureiur. Anchar. consil. 35. Item id ipsum ait, si esset coactio præ- cisa, Panorm. & gloss. ad c. verum, de iureiurando.

DE SENTENTIA ET
re iudicata. a

T I T. X I I I.

a Inscriptio similis tituli de sententia & re iudica- ta, ex stat lib. 2. decretalium, titul. 27. & libro 2. Sexti, titu. 14. & lib. 2. clementinorum tit. 11. & lib. 42. P. titu. 1. de re iudicata, & effetu senten- tiarum, & interlocutionibus iudicium. & lib. 7. C. tit. 45. de sententia & interlocutionib. omniū iudicium, & titu. 52. de re iudicata & in nouella 6. Manuels Comneni sunt & sub lib. 7. C. alii ti- tuli, qui ad hunc resorri possunt, ut titu. 42. de sententiis prefectorum prætorio. tit. 43 quomodo & quando iudex sententiam ferre debeat præ- sentibus partibus vel una parte absente. 44. de sententia ex periculo recitandis. 45. de sen- tencie.

LXXXXII 2

titia, que sine certa quantitate profertur. 47. de sententiis, que pro eo quod niteret profertur. 48. si a non competenti iudice iudicatum fuerit. 49. de pena iudicis, qui male iudicauit, vel eius, qui iudicem vel aduersarium corrumperet curauit. 50. sententiam refindi non posse. 51. de fructibus & litium expensis. 52. de exceptione rei iudicata, quia & titulus exstat in P. lib. 4 & titul. 2. 54. de usurpatione rei iudicata. 55. si plures una sententia condemnatis sint. 56. quibus res iudicata non nocet. 57. comminationes, epistolae, programmati, subscriptiones, rei iudicatae auctoritatem, non habere. 58. si ex falsis instrumentis vel testimoniosis iudicatum erit. 60. res inter alios acta vel iudicata, alii non nocet. Et ex lib. 9. C. potest hic adferri sicut. 48. ne sine iussu principis certius iudicibus liceat confiscare, & tit. 51 de sententiam passis & restitutis, & lib. 48. P. tit. 23.

C A P V T I.

- 1 Continuatio.
- 2 Quid sententia & quo duplex.
- 3 Quid res iudicata, quo duplex sententia.

Postquam partes & officia innotuerint litigantium, optimum visum est de partibus iudicis in determinandis negotiis agere, quae consistunt in sententia, qua ius dicitur. Index enim dictus quasi ius dicens populo, sive quod iure dicti paret; iure autem disceptare, est iuste indicare.

Inde, quod in eo sentit & existimat iuri consonum & iustitiae iudex, sententia dicitur; sententia quippe iudicis est, quod ipse ita proponit & iudicauit, ut velit litigantium dubia & causam determinare, & definire. **b** Sententiarum alia est interlocutoria, alia diffinitiuæ. **c** Interlocutoria est, quæ inter principium & finem causæ super aliquo incidenti vel emergenti profertur, & ita ratione principalis causæ, quæ adhuc non determinatur, est interlocutoria; ratione vero negotii emergentis de quo fertur, dici potest diffinitiuæ; **e** diffinitiuæ tñ sententia proprie est, quæ causæ principalis omnino finē imponit, per absolutionem vel condemnationem. **f** habet interdum tamē sententia interlocutoria vim diffinitiuæ, & continens aliquando causam vel executionem irreparabilem per aliam

A sententiam. **b** Interlocutoria vim quoque diffinitiuæ habere dicitur, quando per illam quidem non diffinitur integre causa principalis, verum per indirectum deciditur articulus, qui ad diffinitiuam pertinet.

Rursum ex sententiis, quædam transiunt in rem iudicatam; quædam non transiunt. Res iudicata hic dicitur sententia, quæ sine vlo contrario remedio seruanda est, & quæ pro veritate habetur. **l** Sententia alia quæ impugnari potest, non transit in rem iudicatam; cuius generis illa est, quæ contra matrimonium lata est, quæ non transit in rem iudicatam; **m** nec ea quoq; quæ p matrimonio cōtracto, quod in gradu prohibito subsistere nequit, lata erit, & contra tamen, si nullo gradus impedimento contrahatur, & pro eo sine appellatione iudicetur. **o** Non transit etiam in rem iudicatam sententia secundum iudicium peritorum prolata; **p** sunt & alia his exempla similia. **q**

S C H O L I A.

- a ca. forus, 10. §. in omni quoque negotio, de verb signific.
- b l. 1. de re iudicata. P. sententia generaliter, id quod per sensus corporis comprehenditur dicitur; a sensibus enim sentio, & a sentiendo sententia. Et index etiam ex allegatis visis & auditis, intimatis, & probatis, colligit & instruit suum iudicium. **l.** illicitas, §. veritas, de offic. p. 4. P. Sententia autem debet esse conformis libello, l. ut fundus, communis diuiduntur. P. veruntamen non omnia, quæ a iudice pronuntiantur sententiam, faciunt iudiciale, nisi ea mente & cum deliberatione pronuntiantur, ut velit illis per litigies obtemperari. Quare comminationes, epistolæ, programmati iudicium, vim sententia non habent, l. 2. 4. 6. & si. C. comminationes, epistolæ, programmati, subscriptiones, auctoritatem rei iudicata non habere, lib. 7. C. tit. 57.
- c glossa in summa 2. q. 1. ad verba quod autem facit sententiam aliam diffinitiuam, aliam

aliam interlocutoriam, aliam praecepti; d. A. cit. autem praecepti, cum index sine causa cognitione precipit alicui, puta ut soluat cuiusdam decem; quae si soluantur, quamvis iniusterepi nequeunt. l. fin. quod meritis caus. quanquam, ut dixi proxime, sententia vim non habeant comminationes iudicium. Iudicati porro nomen de omni sententia intelligitur. l. 4. l. miles, & l. qui iudicati, de re iudic. in P. & praeceptum iudicati nomine potest intelligi, ut in l. si debitori, de iudic. P. Quia praecepta iudicium si non appellatur, merentur executionem, l. si prator, de iudic. P. l. quod inssit, de re iudicata. Glossa rursum in summa l. q. 3. ait, sententiarum aliam esse condemnationis, aliam excommunicationis, aliam suspensionis, aliam praecepti, quia tamen impro prius datur sententia; adhibet & inter has differentiam, quia, inquit, cōdemnationis sententia semper tenet, nisi sit iniusta ex ordine; quia tunc non valeret, ut ca. fin. §. diffinitiua, 2. q. 6. exceptis casibus ibi positis, & nisi appelletur ab ea. Item sententia excommunicationis ordinem, & causa propter quam feratur, cognitionem habet, ca. 11. nemo episcopus, 2. q. 1. c. reprehensibilis, de appell. c. sacro, de senten. excom. nec tamen relevatur per appellationem, nisi quoad cognitionem, ut c. perpetuas, de sententia ex commun. sententia vero praecepti vel man dati, non ligat, nisi id quod precipit pertineat ad officium pricipientis, c. quia frater noster, 7. q. 1.

d. c. significantibus, de appell. c. significavit, in 1. de testib. cap. cum olim, de offic. delegat. glossa ad clem. 1. ad verbum diffinitiua, de sequestra, possess. Philippus Francus ad ca cumcessante, num. 3 6. de appella. l. exti pulatione, de sententiis & interlocut. iudi. C. Alexander ad rubric. de re iudicat. num. 7. interlocutoria & interlocutio a modo ferendi appellantur; quod summarie inter partes, interim & dum exspectatur iudicium diffinitiuum fertur, cap. quod ad consultationem, de sententia & re iudicat.

E. l. & omnis priuunitatio iudicis post diffinitiua latam mere interlocutoria, non habens vim diffinitiua, prout docet F. mola ad l. si finita, §. non autem, de damno infecto. Aretinus ad l. 5. de verbis. oblig. Felinus ad rubricam, de sententia & re iudicata, quia diffinitio negotiorum superesse videtur diffiniendum, & quod pertinet ad illud, iam cestetur functus index officio suo.

e. Felinus ad rubric. de sententia & re iudicata. num. 2.

f. c. 2. de senten. & re iudic. c. 70. summopere, 11. q. 3. l. 1. de re iudicata. P. alioquin enim non valet diffinitiua sententia, nisi absolutionem vel condemnationem contineat, can. fin. §. diffinitiua, 2. q. 6.

g. Quorum plura exemplare fert Felinus ad rubricam, de sententia & re iudicata. Franciscus Aretinus confi. 20. tractat. & Bartolus ad l. quod inssit, de re iudicata. P. talis est sententia competentia iudicis, absolutionis ab iniustia seu ab observatione iudicii, desertionis, revocationis attentatorum, de procedendo vel non procedendo in causa, item exceptionem peremtoriam obstatre vel non, probatum esse vel non, & similes. licet enim aliquando speretur, quod fereatur diffinitiua, tamen haferuntur super eo, in quo pendet vittoria causa, & ita prae indicant ut diffinitiua.

h. Velut si iudex aliquem tortueri iuberet, ut in l. 2. de appell. recipien. P. aliud exemplum in l. 2. de eo qui mittitur in possessionem causarei seruanda. in Sex. lib. 2. tit. 7. si controvressa mota de beneficio aduersarius mittatur in possessionem rei seruanda causa, quia ex hoc vitiosus sequeretur ad beneficium ingressus, cum tamen sine canonica institutione obtineri non possit. c. 1. de reg. iur. in Sext.

i. l. in ira vtile, de minorib. 25. ann. & ibi Bart. num. 1. glossa ad clem. fin. ad verbum repulsione, in fin. de appellatio. Felinus ad rubricam, de sententia & re iudicata. Bart. ad l. quod inssit, de re iudicata. P.

k. Sic enim intelligenda, l. 1. de re iudicata. P.

dum *Modestinus* ait, res indicata dici- A
tur, quæ finem controveneriatum pro-
nuntiatione iudicis accipit, quod vel
condemnatione vel absolutione acci-
dit. Et ita accipit finem controveneria, si ab
ea appellari non possum. I. eleganter, §. si quis
potest, de condicione indebet. P.

1. *ingenuum, de statu hominum, tres iudicata, de reg. iur. P.*

2. *c. dator, & ibi glossa, ad verbum permanere, c. tenor, c. consanguinei, de sentent. & re iudic. & ubique Panor. & ad c. ex literis, nume. 1. 2. de consanguinit. & affinit. gloss. in c. 1. ut lite non contest. & c. ad verbum seruunt, ubi referuntur quadam specia- lia in causis matrimonii. & per Felinum ibidem nume. 2. Si tamen non impugnetur sententia, prae sumptio pro ea est, et si non fuerit appellatio, quod recte latet fuerit. c. quod ad consultationem, de sententia & re iudi- c. presentia, derenuntiat. c. sicut nobis, in C fin. de sent. & re iudic.*

3. *dict. c. consanguinei, & c. tenor, de sentent. & re iudic. Nam quum matrimonium impeditur iure, quilibet illud expugnare poterit, c. fin. c. videatur, qui matrimon. ac- cusa posse.*

4. *Quia enim obseruantia non nutrit pecca- tum, ut superius exemplum, gloss. in c. la- tor, & ibi Panormus. numer. 9. notatur ad c. quod ad consultationem, de sentent. & re D iudic.*

5. *cap. significasti, in 2. de homicidio iuncta gloss. ad verbum per errorem, Alexand. ad l. se ab hostibus, nume. 10. & l. sequent. soluto matrimonio. P. Iason ad l. admonendi, num. 3. & 4. 1. de iure iurand. & ideo si de contrario probetur, retrahatur, quemadmodum quando sententia est latet ex falsis testibus & instrumentis. o. cum 7. & A. 2. 2. de sententi. & re iudic. l. falsam, Cod. si ex falsis instrumentis, iud fuerit l. fin. de re iu- dic. P.*

6. *Ei thae communis Doctorum opinio, sen- tentiam, quod pertinet ad indicem profe- rentem, maxime si per sorde aut per im- pe-*

ritiam magnā eam ferat nunquā transire in rem iudicatam, quamvis ab ea pars non appellat. Bartol. ad l. 1. numer. 9. quod quisque iuris. P. & Alexand. ibid. nume. 19. & Angelus numero 3. Philippus Francis ad c. s. p. e. nume. 2. 3. & sequent. de appellatio. Socinus senior confisio 2. 4. nume. 8. & sequent. viss ac diligenter. & c. volume 1. quia index male iudicando per imperium in dolo esse presumuntur, & sic in faciendo delinquent, non appellans vero in omniendo; ideo iudicio factum preponderat. ut in l. si mora, in princip. salutem matrem. & ibi gloss. in verbum dolum, texiua in l. uem si obstetrix, §. fin. in fin. ad legem Aquil. & ibi gloss. ad verbum inebiuntur. Tenetur autem index ad damna & sumptus, & id quod interest parti laesa, ut sit Socinus d. confi. 2. 4.

C A P V T I I.

De quibus ferantur sententia.

D E omnibus autem, quæ in controver-
siam veniunt, dici sententia a iudice
debet, si ei liqueat de negotio; in dubiis
enim non potest quicquam vel de iure vel
de facto statuere, **a** sed vel iudicium sus-
pendere vel negotium ad superiorem, ut
ad summum pontificem, referre, **b** commu-
nicato consultationis & relationis litigian-
tibus exemplo; **c** qua relatione pendente
neque quicquam innouare vel iudicare de
negotio relato poterit, **d** & donec respon-
sum acceperit, secundum, quod lata sen-
tentia non recipit appellationem. **e** Insu-
per de eo tantum quod petitur, non de a-
lio sententia ferenda est, **f** ut sententia con-
formis sit libello. **g** De absensis autem &
inauditi causa, regulariter non iudicatur, **h**
nisi is fuerit prius contumax declaratus. **i**
Duæ porro causæ vna sententia terminati
possunt, **k** verum is, cui demandata est ex-
secutio sententie, non potest de negotio
toto iudicare, sed quæstiones motas debet
ad delegantem referre. **l**

S C H O L I A.

- a In redubia non potest dari certa sententia, c.granu, 11. q.3.
- b can. denique, §. quod si qualibet, 6. q.3. can. de libellis, §. nam sitale, 20. dist.
- c ca. intimaſſi, 68. de appell. l. 1. §. fin. & l. 2. de relatio. C.
- d c. licet, 5. de offic. deleg. c. nomen, vers. quod nec in negotiis, 2. q. 1. l. 1. l. inbemus, 34. vers. non prius, de appell. vide exceptionem in l. 1. §. 1. de appell. in P.
- e c. biduum, §. fin. 2. q. 6. l. fin. quando appell. sit. P.
- f l. 1. & 2. si a non competent. indic. ind. esse dicatur, lib. 7. C. iu. 48.
- g c. licet Hely, de simonia. c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, in si. de accusatio. clement. sape, §. verum quia, de verborum signific. l. vi fundus, cōmuni diuid. P. c. consulta- tionibus, 10. de offic. & potest. indic. deleg. e. ex parte, de rescript. tota 3. qu. 9. potissi- mum, c. 2.
- h ca. inter quatuor, de maior. & obedient. l. absentem, de paenit. C. l. absentem, de ac- cusatio. P. l. meminerint, si per vim vel alio modo. C.
- i d. c. inter quatuor, & d. c. consultationib. l. ite contestata & in pēctis actis & docu- mentis pro viraque parte, c. prout, de offic. deleg. aliquando etiam l. ite non contestata, c. unico, de eo qui mittitur in possēt. causa reſerua, in Sexto, lib. 2. titul. 7. l. prope- randum, §. cum autem, de ind. G. 2. eod. tit. in Sexto.
- k c. 1. de mutuū petitionib.
- l c. de cetero, §. de senten. & re indic. l. si ut proponis, C. de exſcuſo. rei indic. c. super eo, de crimine falso.

C A P V T I I I.

- 1 Quiferant sententiam.
- 2 Qui non.

Sententia dicitur ferri interdum a iure ſeu cauzione ſeu lege; interdum a indice; interdum ab arbitro. A iure fertur, quādo

A in dispositione canonis ſeu legis statuitur, vt qui tale quid cōmiserit, tali pena con- demnatus habeatur, quæ ſententia inter- dum ipſo iure & facto incurrit ſine alia declaratione iudicis tanquam lata; & inter- dum non niſi cum declaratione iudicis. b Iudex porro, cui negotium commiſſum eſt finiendum, ſententiam proferre debet, & iſque qui regulariter condemnare potest, & poterit abſoluere. d Dicitur & arbiter B dicere & ferre ſententiam; eiudex autē, qui pronuntiauit interloquendo, ſe non poſſe cognoscere, & abdicauit a le iurisdictio- ne, non potest poſte a ſententiam dicere, fvt neq; qui legitime eſt recuſatus. g

Cæterum nemo catholicus poſte ſe iu- dicandum ſententia hominis catholicī committere, alioquin eſt excommunican- dus. b Neque hæreticus excommunicatus palam, alium excommunicare poſterit; & C occulce tamen excommunicatus iudicare poſterit, niſi aliud prohibeat. k Prohiben- tur etiam natura iudicare mutus, ſurdus, perpetuo furiosus, impubes, quia iudicio carent. Lege item, vt ſenatu moſus. Morib. vt foeminae ſerui. Item laicus non iudicat de clericis, m niſi forſan a pontifice ſummo cauſa delegeetur ſpiritalis. n

S C H O L I A.

D a Quemadmodum in c. fin. de conſuetudine in Sexto, in ſtatuto epifcopi, vt quicunque furum fecerit excommunicatus ſit, idem in c. a nobis, de ſent. excom. Sunt & caſus in quibus quis incurrit iure excommuni- cationem ipſo facto prohibito commiſſo, vt in c. ſi quis ſuadente diabolo, 17. q. 4. c. non dubium, ca. veniens, cap. demonialibus, de ſentent. excom. cum ſimilb. item in caſe c. dura, de crimine falso, ca. tua nos, c. con- queſti, de ſententia excommunicat. cum ſi- milb. ſunt ita & caſus, in quibus ipſo iure quis priuatur ſuo beneficio ecclesiastico fa- elo aliquo, vel delicto cōmiſſo, vel in habiliſ ad illud efficiunt, vt in c. licet epifcopi, in 2. de confeſſio. prabend. cap. cum noſtris,

E

- eodem de concessione præben. *vbi nec opus* A
 est declaratione priuationis per senten-
 tiā cum ipso iure priuantur, ut nec in a-
 lis, in quibus ipso iure priuatio sit, linbe-
 mus, §. & economus, de sacro sancte eccles. Sa-
 tis enim lex interpellat pro homine in leg.
 magnam, de contrahen. & committēn. si-
 pulat. C.
- b Cuiusmodi sunt omnes fere pena a iure
 imposita, que exigunt sententiam declara-
 toriam reum crimen commisso, ex quo
 pena illi statuantur, quemadmodum non
 censetur prodigo ademta bonorum ad-
 ministratio, quin prius fuerit declaratus
 prodigus, & interdicta expresse fuerit ei
 per sententiam, *lis cui bonis, de verb. obli.*
- c l. de quare, 17. & l. ubi cœpium, de iudi. P.
 d l. 3. & 5. de re iudi. l. nulli, 10. de senten. &
 interlocut. omn. iudi. C.
- e Toto tit. de arbitris, in iure potestio, & ci-
 uili. l. 3. de sent. & interlo. omnium iudi.
- f c. significantibus, de offic. & potestat. iudi.
 deleg.
- g c. cum super, 23. de offic. deleg.
- h can. 3. 2. catholicus, 2. 9. 6. si hereticus da-
 mnatus alium damnare non potest, c. Aca-
 tius, 3. §. si ergo, & §. audiuius, 4. §. sin-
 antem, 24. q. 1.
- i dict. can. audiuius, in principio, & §. 1.
 24. q. 1.
- k can. excellentissimus, 1. q. 3. c. si quis con-
 fugerit, 16. eo. can. concubina, 16. distinct.
 can. quorundam, 23. dist.
- l Qua sequuntur summa sunt ex can. infa-
 mis, 1. §. tria sunt, 3. qu. 7. l. cum praetor, §.
 non ante omnes, de iudi. P. ubi gloss. ad-
 fert iura similia convenientia singulis.
- m c. 17. clericum nullus, ca. Christianus, 12.
 c. Sylvester, 13. c. relatum, 14. & alii, 11.
 q. 4. c. at si clerici, de iudi.
- n can. illud, 10. q. 3.

C A P V T I I I I .
 Quæ in sententia dicenda seruanda.

S Ententia ut valeat, debet iuxta sacro-
 rum canonum legumque decreta fer-

ri, a vocatis quorum interest, b adhibita
 matura deliberatione, & absque præcipi-
 tatione; c committitur tamen res aliquan-
 do alicui determinanda secundum eius
 conscientiam, d citius quam fieri poterit. e
 Debet & ferrinon ad acclamationes po-
 puli, f sed ex iure & seruato iuris ordine,
 quem & summus pontifex seruare soler, g
 & in scriptis per ipsum iudicem h seden-
 tem, i nisi forsan tam breues lites sint, &
 ita exigua causæ, vt illa solemnitate non
 indigeant. k Sententia ecclesiastica excom-
 municationis ferri non debet, nisi prius tri-
 na admonitione præcedere. l In dubia cau-
 sa potius reo quam actori fauendum e-
 rit, m & quod minimum n & benignius o
 præferendum. Debet & sententia esse
 certa, p & relata ad libellum vel ei confor-
 mis, q aut si conueniant inter se litigantes,
 relata ad conuēta. r Debet & ferri die non
 feriata sed iuridica, s in loco cōstituto, t pu-
 blice, non clam, aut secreto, v nec sub con-
 ditione. x Porro que a litigatorib. vele-
 rum aduocatis omissa sunt in iure, iudex
 debet supplere, y De qua re tamen cognouerit,
 de eadem pronuntiare tenetur, z atq;
 regulariter, vietus victori est condemnandus
 in expensis tanquam temerarius li-
 gitator, aa nisi forsan probabilem quādam
 causam litigandi bb habuerit.

S C H O L I A.

- a c. 1. & c. ne innitaris, de constitutio. c. 1. de
 sententia & re iudi. can. indices, §. bonus
 index, 3. qu. 7. ubi glossa notabiles, quando
 secundum propriam voluntatem & op-
 ionem vel aliorum, iudex iudicare de-
 beat, iunge can. summopere, §. fin. 11. q. 3.
 l. præses prouincie, 27. de re iudi. P. nec
 exemplis sed legibus iudicandum est, l. ne-
 mo, de sententia & interlocutio. omnium
 iudicium, C. §. omnis denique, nouella 82.
 §. fin. de offic. iudi. apud sustinua. Clerico-
 rum & spirituales causa potissimum sunt
 iudicanda secundum canones, c. quod cle-
 ricis, 9. de foro competent. cap. penultim.
 & fin.

- & fin. de secund. nupt. temporalium vero A id ipsum dicitur de sententiis proferendis in
 rerum & secularium, secundum leges ci- reos connictos confessos. l. cum reis. Cod. de
 uiles, ut plerunq; debent fieri iudic. c. 1. & poenit.
2. de oper. noni nuntiatio. facit tota 10. di- f cap. ad audienciam, de consuetud. c. Osus,
 stinct. apud Gratianum, & si lex deficiat, de elect. l. decurionum. 12. de poen. C.
- tunc relinquitur iudicium arbitrio iudi- g c. in causis, 19. de sentent. & re iudic. l. pro-
 cis. ca. unaquaq; S. fin. 1. 3. q. 2. latum, de sent. & interloc. omn. ind. P. lib.
 b l. de iniquoq; dere iudic. P. 7. tit. 45. non valde tamen interest, si ordo
 c can. summopere. 11. q. 3. c. quoniam con- verborum non seruetur anti forma, c. in his,
 tra. de probat. can. 4. Apostolice. 35. q. 9. l. de verb. signif. gloss. in summa. 2. q. 1. notat,
 2. de sentent. ex periculo recitan. Cod. l. eos B omnem sententiam interlocutoriam & dif-
 qui. 6. § fin. de modo multarum. C. l. 1. in finitiam, exigere ordinem iuris, & alio-
 princ. de requiren. reis. C. Papa etiam de- quin eo non seruato, nullam esse, ut dictum,
 bet cum magna deliberatione ferre, cano. & habetur in c. fin. 2. q. 6. distinguit tamen,
 Apostolice. 35. q. 9. & cum mentis tran- duplicem esse iuris ordinem: unum, qui est
 quillitate non in furore, can. illa, cum trib. de natura seu substantia iudiciorum, nem-
 sequentibus. 11. q. 1. pe ut post citationem quis habeat iudicias,
 d Secundum conscientiam relinquiter iudi- & siat latus contestatio, & testes recipian-
 ci aliquando res indicanda, vel a principe, tur sententia feratur in scriptis, contra quem
 vel a lege eius, ut in c. statutum. 11. § affer- ordinem sententia lata non valeat, d. §. dif-
 sorem, & cap. nisi cum pridem, in fine, de finitina: alium vero dicit esse ordinem, qui
 renuntiat. cap. final. in fine, de hereticis, in non est de substantia iudiciorum: veluti,
 Sext. cap. fin. de voto, lib. 3. tit. 34. can. vir ut sententia non feratur sub conditione,
 cum propria. 2. quast. 4. can. habuisse. 3. nec prius de proprietate, quam de possessio-
 distinct. can. deniq; 4. distinct. can. 1. 15. ne agatur, qui si non seruetur, nihilominus
 quest. 8. cap. mulieri, de iure iurand. quare valeat sententia, can. biduum, 2. q. 6.
 tunc non appellatur a iudicato per illos, quo-
 rum conscientia iudicium relictum est, quia
 conscientia solus superior Deus est. l. 2. C.
 d rebus credit. Iason ad §. sed iste, nume-
 ro 121. de actio. apud Iustinia. & ad l. nec D
 quicquam. §. ubi decretum, de offic. pro-
 consul. P. ad l. de pupillo. §. qui opus, de op.
 non in unitat. P. ad l. admonendi, numero
 11. de iure iurand. verum tamen si enormis
 esset iudicati laiso grauatus posset recurre-
 re ad superiorem, per textum iuncta gloss.
 in Clemen. 1. §. oneramus, de iure patrona.
 vel per officium iudicis fieri posset restitu-
 tio, argumento l. maioribus. C. communia
 virtus, iudicii.
- e nam iurgantium controvexas celeri sen- E sententia terminare, & aequitati conuenit &
 rigori. c. 2. de sent. & re iudic. cano. sicut. 2.
 q. 1. l. properandum. C. de iudic. c. finem li- i d. cap. fin. §. fin. de sentent. & re iudicat. in
 libus. c. venerabilis, de dolo & contumac. Sexto.
- f d. c. si. §. si. de sent. & re iudic. in Sex. auth. nisi
 breves, de sent. ex breviculo recitan. C. sic
 M m m m m

- sententia de modicis causis non eget scriptu A
 ra, c. si quis cum, 11. q. 1.
 1. c. 1. de iurega & pace. lib. 1. tit. 3. 4. c. sacro,
 de sent. excommunicat. c. 1. eo. tit. in Sexto.
 m. In dubius potius reo, quam auctor fauendū,
 c. cum sint, 11. cap. in pari, 65. de reg. iur. in
 Sex. cap. ex literis. §. quod si ambarum, de
 probat. c. inter dilectos, 6. de fide instrum.
 nisi ageretur de causa liberali, d. §. quod si
 ambarum, non in ambiguis semper pro li-
 bertate est respondendum, l. quoties, 20. l. B
 in obscura, 139. de reg. iur. l. cum inter ve-
 teres, 14. in fi. C. de fidei commiss. libertati-
 bus. l. inter pares, de re iudic. P. alioquin fa-
 vorabiliores rei, l. fauorabiliores, 167. l. ne-
 mo, 167. l. in pari, 170. l. cum par, 196. l.
 in eo, 33. de reg. iur. P. cum similibus, quia
 proniores esse debemus ad liberandum, quam
 ad obligandum, l. Arrianus, de actio. l. ab-
 sentem, de pœnis. P.
 2. In obscuris quod minimum est, sequimur, C
 c. ex parte, 18. de censib. cap. in obscuris, de
 reg. iur. in Sexto. l. semper, 9. eo. tit. in P. l. in-
 ter pares, 38. de re iudic. P.
 3. c. estote, 2. de reg. iur. l. semper, 55. l. ea qua,
 152. l. factum, 197. in fi. de reg. iur. l. non
 sine ratione, 5. C. de bonis qua liberis. Atq.
 humanius, quando datur electio, est seque-
 dum, l. cum inter veteres, 14. de fidei com-
 miss. libert. P. l. si fuerit, 11. §. si. de reb. dub.
 Et hoc maxime in pœnis infligendis erit D v
 obseruandum. Cauendum tamen erit in-
 dicanti, ne quid aut durius, aut mitius con-
 stituat, quam causa depositat. Nec enim
 aut severitatis, aut clementie gloria affe-
 ctanda est, sed perpenso iudicio, prout res
 expostulat, statuendum est. Porro in le-
 uioribus causis proniores indices ad lenita-
 tem esse debent, in grauioribus pœnis seve-
 ritatem legum, cum aliquo temperamen-
 to subsequi, ut ait Martianus in l. perfici-
 endum, 11. de pœn. vide qua dicuntur de
 iustitia imagine his conueniente, ex Chry-
 stoppo apud Gellium, lib. 4. c. 14.
 4. curare, de actio. apud Justin. l. in senten-
 tia, 58. de re iudic. l. l. & 2. de sententiis,
- que sine certa quantita proferunt. C. l. unis.
 C. de sententiis, que pro eo, quod interest,
 proferunt. lib. 7. q. 45.
 5. c. 1. libi, tunc vobis, &c. & cap. 2. de libelli
 oblat. lib. 2. tit. 3. l. vt fundus, communis di-
 uidunt. P.
 6. c. 2. de pact. c. 1. de transact. l. si connuerit,
 26. de re iudic. P.
 7. c. 1. de feriis, lib. 2. tit. 9. nec valet sententia
 diebus feriatis in honorem Dei, etiam con-
 sentientibus partibus lata, nisi forte aut ne-
 cessitas, aut pietas id suadeat. In feriis ta-
 men in utilitatem hominum introducti,
 licet in iudicium, vel ad subeundam sen-
 tentiam consentire litigantibus. Virumque
 caput probatur in c. fi. de feriis, in l. omnes,
 C. eo. tit. l. si vt proponis, 4. C. quomodo &
 quando index, lib. 7. C. tit. 43. l. si feriatic,
 eod. tit. P.
 8. c. fi. de rescrip. l. si vt proponis præses pronin-
 cia, 5. C. quomodo & quando iudex, si locu-
 sis certus sit iudicio exercendo assignatus,
 in eo pronuntiandum, quod si non sit, intel-
 ligitur locus idoneus, vbi iudicari conser-
 nit, l. si locus, de iud. P. l. si cum dies, §. si ar-
 biter, de recep. arbit. debet autem esse locus
 tutus litigantibus & honestus, vbi senten-
 tia reddi possit salvo honore maiorum, l. pen-
 nul. de iusti. & in l. si cum dies. §. penul. de
 recep. arbit. P.
 Presumitio quippe mala est contra occulte
 indicantes, c. consuluit, de off. deleg. c. Ana-
 stasius, 9. dist. l. cum sententiam præsidis, 6.
 de sent. & interloc. omn. iudic. sicut & fram
 presumitur contra conferentes occulte be-
 neficia, in c. vnic. vt ecclesiast. benefic. sine
 diminu. conferan. & in aliis occulte factis,
 vt in cap. cum inhibitio, de clandestina de-
 spons. can. pernitiosam, 18. q. 2. l. ita fidei,
 de iure fisci, l. non existimo, de administra-
 tutor. l. si. de ritu nupt. P.
 9. Sententia non debet ferri sub conditione,
 can. biduum, 2. q. 6. tenet autem, si feratur
 cap. a nobis, de sententia excommunic. intel-
 ligitur tamen conditio in sententia ex re-
 scripto lata, si preces veritate nitantur,
 quia

quia ex falsis propositiis potest retractari sententia, ut si super falsa instrumenta sit indicatum, cap. cum venerabilis, 6. §. licet autem de except. cap. si spero, 2. de crimen falsi, l. 1. 2. & fin. C. si ex falsis instrumentis indica sit, l. qui agnitiis, 11. de exceptio. ut & super falsis testimoniorum, cap. sicut nobis, 9. de testimonibus, c. cum I. & A. 2. 2. de sententia & re iudic. l. D. Adrianus, 33. de re iudic. P. dummodo probetur iudicem, vel supra falsum testimonium, vel in iuxta falsa instrumenta pronuntiatio, non aliter, l. falsam, 3. C. si ex falsis instrum.

x. l. unica, C. ut quae defunt aduocatis index partium suppleat.

z. l. de quare, 74. de ind. l. prator, 13. §. fin. de vac. mun.

aa. c. finem litibus, 5. de dolo & contum. c. fi. de maio. & obed. c. calumniam, de pœnitis. §. oportet, de iud. autb. generali, §. et si, de episo. & cleric. maxime quando constat de malitia vici, c. ex literis, de dolo & contumia. c. ceterum, & c. fi. de rescript.

bb. Et litigavit sine malitia, c. sacro, §. cumq; aduersus, de sent. excommu. l. qui solidum, §. etiam, de legat. 2. alioquin enim, nisi esset ita receptum, posset quis metu expensarum soluendarum omittere persequi aut defendere ius suum, l. illud, de petit. heredit. in Pandect. nisi ut dixi, constaret de malitia & calumnia, quia tunc condemnabitur in expensis. vide de his plenam gloss. ad c. finem litibus, ad verbum expensis, de dolo & contumac.

C A P V T V.

Contra quem ferenda non est sententia.

Contra Episcopum inconsulto summo Pontifice ferenda non est sententia, a neque contra absentem non vocatum, & contumacem. b Non est quoque pœnalis ferenda sententia ab Ecclesia, cum multitudine causa est peccati, vel quando ille peccat, qui sociatam habet multitudinem, & vel quando inde imminet periculum schi-

A simatis. d Sunt & maiores causæ, quæ tantum apud sedem Apostolicam sunt tractaæ, ex sua natura, vel ad illam euocataæ. e

S C H O L I A.

- a cano. accusatus, in fi. & can. seq. cano. dis-
cutere, & can. quamuis, can. nullum, can.
dudum, cum sequentibus usque ad c. pere-
grina, 3. quest. 6. can. 1. §. iudices, versi. fi-
nis vero, 3. q. 8. can. fi. versi. et si inter eos, 9.
quest. 3.
- b Ut supradiximus, & docetur tota, 3. q. 9.
& c. tenor, 10. de sententia & re iudic. c. con-
sultationibus, 10. de off. delegat. cap. inter
quatuor, 8. de maior. & obed. cano. in pri-
mis. §. sed & de personis. 2. quest. 1. Quo-
modo autem in absentes & cõnmaces pro-
cedatur, docetur in l. 2. 3. 4. 7. & antb. seq.
& l. 9. & 10. C. quomodo & quan. index,
lib. 7. C. tit. 43.
- c in can. si quis potest statem. 3. 1. §. similiter, &
seq. non potest. 2. 3. q. 4. & in eo casu dicitur
divina disciplina severa misericordia, fa-
cit can. ut constitueretur, 5. o. dist. sic vim-
dicit a ratione multitudinis relaxatur, can.
quoties. 1. q. 7. can. ipsa pietas. 2. 3. q. 4. can.
ordinationes. 9. q. 1. ubi rationes.
- d ca. cum quisq; 19. 23. q. 4. ex diuino Augu-
stino contra epist. Parmeniani, lib. 3. cap. 2.
- e cap. nec licet, 17. distinct. c. maiores, de ba-
pismo in concil. Trident. 24. session. de re-
forma. c. 20.

C A P . V I.

De effectu sententia.

Firma sententia esse debet, quæ iuste &
rationabiliter fuerit diffinita, multo
magis, si fuerit per superiorum robo-
rata. a Fit autem cõfirmatio a summo Pon-
tifice postulata, ne vlla controvrsia post-
ea, de re maxime cum consensu partium
confirmata, moueri possit, quamuis alio-
quin ante moueri potuerit. b Quare sen-
tentia legitime a iudice competente lata,
nec expugnata, seu res iudicata, producit
actionem & exceptionem. c Præsumitur

M m m m m 2

autem semper, vt oportet, & legitime lata, A e. donec contrarium probetur. *d* Quamobrem aduersus non venientem, & legitime vocatum, pro executione & effectu sententia conceditur missio in possessionem rei seruandæ causa, bonorum eius, qui vocatus copiam sui non facit, & vel aliter sententia non satisfacit: *f* nisi agatur de beneficio Ecclesiastico, in quo non sit ea missio ob contumaciam aduersarii. *g* Vt autem ante sententiam, & condemnationem ex- B secutio hieri non debet contra debitorem: *h* sic contra, postquam sententia lata est, maxime si transferit in rem iudicatam, ex- secutio non est differenda: *i* verumtamen non est exsequenda sine mandato iudicis, *k* quæ nulla vero est, non debet mandari executioni. *l*

S C H O L I A.

- a* cap. 4. de sent. & re indic. operatur autem C confirmatione vel roburatio facta per summum Pontificem, ut si causa cognita facta fuerit, & ex certa scientia, non possit inferior index de ea iudicare vel statuere. *c. 1.* & 2. de confirm. utili vel inutili.
b vt in cap. 2. de paſt. *c. 1.* de transact. cano. omnimodo. *3.5. q. 9. can. sicut. 2. q. 1.*
c can. 1. ca. loci noſtri, *3.5. q. 9. c. cum inter. 1.3. dere ind. l. 1.* C. de his, qui propter metum indic. non appellat. *l. si contra. 8. C. de D appellat. l. si pecuniam. C. dere ind. l. 3.* C. vt lite pendente vel post prouocat. & c. l. ingenuum. *2.5. de statu hom. P. dixi a competente iudice, cum aliud dicendum sit in incompetente, si per exceptionem obiciatur, c. at si clerici, de ind. ca. in primis. §. de persona Episcopi. 2. q. 1. can. 1. §. nullum. 3. q. 8. can. 1. 9. q. 2. cano. 1. & cano. in clericorum. 1. l. q. 1. can. cui est. 1.1. q. 3. l. si. C. si a non compet. ind.*
d c. in praesentia, verbi. & tanta sit, de renunt. c. sicut, & c. cum inter vos, de sent. & re ind. res indicata pro veritate habetur, d. l. ingenuum, de statu homi. *P. l. res indicata, de reg. iur.*

*c. tue fraternitati. 3. vt lie non contestata, quæ fit a magistratu eius loci, ubi bona sunt, c. 1. §. contrahentes, de foro compet. in Sext. l. 1. quibus ex cau. in poss. eat. *P. l. 2. §. si. vbi in rem actio exerceri debeat. Quis autem sui potestatem in iudicio vocatus facere non datur, docet l. 2. §. 1. quibus ex cau. in poss. eat.* Notat tamen Rebuffus tomo 1. Commentariorum ad constitutiones regias, in proœmio numero 101. in Gallia non muti actores in possessionem bonorum propter reorum contumaciam: sed aliam esse proximam, quam notat ad rubricam tractatus des defaults & contumaces, & sic ait, non seruari in sua specie titulum, quibus ex causis in possessionem eatur, & titulum, de bonis anterior. iud. possiden. verumtamen aliter alibi & ex iure scripto, eo tamen obseruato, quod si agatur actione in rem, fiat tantum missio in solam rem petitam, non in uniuersa bona possessoris, c. quoniam. §. §. in aliis vero, vt lite non contestat. *l. Fulcinius. 7. §. item videamus, quibus ex cau. in poss. eat. P. Si vero personali actione agatur, fiat tantum missio in possessionem mobilium, vel his non sufficientibus, immobilium, pro modo debiti declarati. d. c. quoniam. §. si autem super. Quin & si clericus debitor absit, contumacuerit satisfacere oportet ex fructibus, ex probanda sui beneficii. cap. peruenit, 2. de fideiſſor. fit & adhuc consummace vocato exſiſtente post annum alia missio ex secundo decreto, per quam missus verius possessor, constituitur reservata queſtione proprietatis abſenti, c. quoniam. §. in aliis, verbi. qui si venerit, vt lite non contest. c. 1. de eo, qui mittitur in poss. f.**

f Non enim ex una causa ſola contumacie, sed etiam ex aliis fit missio quoque in possessionem bonorum non obedientis sententiae, vel non folueris, vt liquet ex titu. quibus ex cau. in poss. eat. si reus conuenit minor aetate tutorum vel curatorem non habeat, vel ab eo non defendatur. *l. si pupillus. 1. 0. quibus ex causis in poss. eat. P. l. si minor.*

minor, 5. de rebus auctorit. iudic. possiden. A aut si reus conuentus sit furiosus, prodigus, vel alius, qui curatoris egeat opera, & is non adsit, l. Fulcinius, §. adeo autem, quibus ex caus. in possessione ea. l. vbi non voce, 166. de reg. iur. P. l. si debitor sine here-
de deceperit, l. si bona, 5. & l. pro debito, 6. §. quod si specialiter, de bonis author. iudi-
possiden. C. vel si hares quidem sit, sed suspe-
ctus sit, & noluerit satisfare creditoribus,
l. si creditores, 15. de priuileg. credit. B
g. cap. unico, de eo, qui mittit, in posses. causa
rei seru. in Sext. ca. olim, de rescr. vbi in-
terpretes.
h. c. significante, 69. de appella. l. 1. C. de ex-
secut. rei iudic. l. 8. de rei iudic. P.
i. can. sicut, 2. qu. 1. regulare illud, ut senten-
tia mandetur exsecutioni, non obstante
exceptione, can. sicut, 2. qu. 1. nisi incon-
tinēti probetur exceptio, ca. veniens, de te-
stibus. c. literas, de restit. spoliat. ut in qui-
busdam casibus notatis. in can. cum apud,
11. q. 3. dilatio autem exsecutionis prohi-
betur, qua non est, vel a iudice, vel a lege
condemnatis ad solvendam data, non qua
ab his concedatur, l. debitoribus, 31. dere
iud. l. 2. C. de usur. rei iudic. traditur &
ratio, cur etiam in causa criminali prius
mature consultata sententia, post prolationem
sit celeriter exequēda, in l. cum reus,
18. de pœn. C. l. pen. de custod. reor. C. l. 6. D
desicariis. Pan. Nisi forsitan ira commotus
princeps iussit sine cause cognitione reum
aliquem ultimo supplicio affici, cuius tunc
exsecutio debet ad 30. dies diffiri, donec
efferuerit ira eius, l. si vindicari, 10. C. de
pœn. quam constitutionem latam fuisse a
Theodosio sua fitione D. Ambrosi tradit. So-
zomenus, lib. 7. cap. 24. Possunt & effe alia
exceptiones, ex quibus differtur exsecutio
sententiae, veluti si is damnavit, cui ius da-
mandi non est, l. 2. §. fin. de pœnit. Pand.
velutius non est magistrisibus municipa-
libus damnare ultimo supplicio, leg. magi-
stratus, 12. de iuris dict. omn. iud. P. nec o-
nenibus, sed certius iudicibus ius deportan-

di datur, l. 2. §. constat, de pœn. P. l. inter
pœnas, 6. §. 1. de interdict. & relegandi, de
offic. pœfct. urb. nec relegandi, l. relega-
torum, §. 1. de interdict. & relega. & sic de
similibus, quæ per appellationem cogno-
scuntur.

k. in l. 8. C. de appellat. etiam si videatur in-
iusta exsecutori, ca. pastoralis, 18. §. quia
vero, de offici. deleg. potest & delegatus man-
dare iudicis ordinario exequi ius senten-
tiam, d. §. quia vero, c. de cetero, de senten-
& re iudi. vel ipse, si velit, potest eam exse-
qui, ca. significasti, 7. de offici. delegat. ordi-
narius tamen ex lege habet potestatem ex-
sequendi sententias suas, ca. si quis contra,
4. § fin. deforo compet.

l. l. 4. §. condemnatum, de re iud. P. nempe si
notoria sit nullitas, alioquin si pendet ad-
huc processus super nullitate, debet interim
mandari exsecutioni, & ita etiam in praxi
servatur, idque merito. Altoquin enim
quilibet sententia aduersum se latam nul-
lam dicere posset, & malitia hominum est
obviandum, l. in fundo, de rei vendic. P
ca. sedes, de rescr. atque semper, ut alibi.
sepius dictum, presumitur pro sententia, &
quandiu dubium est de his, qua non sunt
& non apparent, idem dicitur esse iudicium,
l. duo sunt, de testa. tut. P. Quando autem
sententia nulla dicitur, quæstio nullitatis
ad iudicem, qui protulit eam, efferenda est,
cap. de cetero, de re iudi.

C A P V T V I I .

Ex quibus impediatur fiat que inua-
lida sententia.

S Ententia effe eti priuatur pluribus mo-
dis, & fit inefficax, veluti si contra non
citatum & absentem pronuntietur, a ma-
xime eti contra citatum extraterritorium,
quo & casu nulla erit. b Sianon suo iudice
seu ab incompetente pronuntietur, c si
contra formam canonis, & ius constitutio-
nis pronuntiata sit expresse, d si non ser-
uato ordine feratur, e aut ab uno tantum
ex duobus vel pluribus datis, f iudicibus,

M m m m m 3

nisi aliter in compromiso vel denegatione permittatur, ut si non omnes non possint, vel nolint iudicare, alii iudicent. *g* Potest tamen unus arbitrorum vel iudicium aliis praesentibus & mandatibus, scriptam sententiam recitare, & perinde habetur, ac si ab omnibus esset recitata. Oportet autem ut is, qui recitat, non utatur verbis singulatis numeri, sed plurali dicens, *Nostales iudices pronuntiamus seu statuimus in hunc modum.* *h* Non valet etiam sententia contra rem iudicatam, a qua non fuerit appellatum, si modo ea fuerit iudici exhibita ante iudicium. Alioquin enim, si non fuerit proposita ea prior, res iudicata, vel saltem non sit probata, valebit secunda contraria. *k* Item si agatur de sententia matrimonii, contra quam alia pronuntiari possit, cum prior non transeat in rem iudicatam. *l* Nulla & dicetur sententia, quae lata est post elapsum tempus iudici ad iudicandum vel pronuntiandum præfixum. *m* Item, si contineat impossibile præceptum, si cum falso procuratore lata. Verum hæc sustinebitur quo usq; falsitas fuerit detecta. *o* Item & nulla, quæ incertam cōdemnationem continet, & quæ non possit certificari relatione facta ad acta, vel ad libellum, vel alio modo. *p* Reuocatur & sententia, quæ super rescripto per subreptionem impetrato interuenit. *q* Est & sententia aliquando iniusta ex animo proferentis. Iusta autem ex ordine & causa, aliquando est iusta ex animo & causa, sed non ex ordine, aliquando iusta ex animo & ordine, sed non ex causa. *r* Cum autem ex causa iniusta fuerit, aliquando nullum in eo omnino, qui accusatur, delictum est, quod sit damnatione dignum, aliquando non est in eo illud, supra quod fertur sententia, sed ex alio notandus est. Ex animo est iniusta, cum aliquis seruata integritate ordinis, in adulterum, vel in aliquem criminolium non amore iustitiae, sed luore odii, vel pretio, vel fauore aduersarioru inductus sententiam profert. Neque valebit etiam senten-

A tia de alia refacta, quam datus seu delegatus fuerit iudex, & nec si ad alias personas, quam comprehensas in mandato delegationis prorogata fuerit iurisdictio, & quam possit terminus iudicandi præfixus a litigantib. ante eius lapsum prorogari. *u* Ordinarii tamen iudicis laici iurisdictio, cum protogari possit ex litigantium laicorum consensu, & poterit & ad alias res extendi, & ad alias, quam suæ iurisdictionis ordinariæ personas. *v* Porro diffinitiva sententia, quæ absolutionem vel condemnationem non continet, pro nulla habetur. *aa* Redditur & inutila sententia, si sub cōdictione lata, illa resoluatur, *bb* vel si feratur, postquam quis se protectioni superioris subiecerit *cc*

S C H O L I A.

a cap. tenor, de re iud. & ibi interpretes, c. laitor, eo. t. t. ca. Ecclesia sancta Maria, de cōstitut. neque debet proferri diffinitiva partibus in mandatis, ca. i. de accusat. & peremtorium etiam requiritur contra ab entem citationis editum, l. ad peremtorium, de iudic. P. cum similib. Matthaus de Afflit. decis. 346. nu. 16. quinimo in summaris quoque cognitionib. requiritur præcedens citatio, aliter sententia erit nulla, Clem. sape, de verb. signific. Rom. confi. 255. quamquam a principe ita sine citatione lata fuerit sententia, cuius & eadem ratione nulla est, c. pastoralis, de senten. & re iudi. Felin. ad c. cum olim. num. 12. eo. t. t. atque ideo & in curia Romana ad audiendā sententiam semper pars citatur, Rota decis. 242. in nouis. Verum alibi ex stylo receptu, ut plerunque citatus legitime ab initio, & ad procedendum generaliter, non debet amplius specialiter vocari ad audiendam sententiam, ut notat Antonius Granatia, in Canonisationibus, ad c. si. nu. 38. lib. 7. O. Etianianus Westrii introductionis in aula Romane actiones post Marantam in praxi, 6. part. 1. memb. 10. & post Matth. de Afflit. decis. 755. sciendum est, quod in va-

invocatione, in antiquis. Ceterum arbitror A f ibi non requiri citationem in prolatione sententia, quando citati & vocati fuerint ab initio litigantes & comparuerint, & processum fuerit in causa & conclusum, & statuerit index, ius se diciturum. Sic & solet fieri vocati ab initio cum intimatione, quod sine venerit vel non, proceditur ad negotii diffinitionem: eoque stylo utuntur omnes curiae parlamentorum seu Senatum Gallie, ut ait Massuerius in praxi. tit. 34. B dere iud. §. si. Probat id ipsum Cynis, ad l. si quis ex consensu, de episcop. audien. l. quamvis, C. ad leg. Inst. de adult.

b Clem. 2. de sent. & re iud.

c. at si clerici, de iud. c. ad nostrarum audientiam, de consuet. §. si vero Ecclesiastico, ut cler. apud proprios episc. conueniant in non. c. accusatorem, 3. q. 8. c. 1. & can. Episcopum, 9. q. 2. c. in clericorum, 11. q. 1.

d cap. cum inter. c. cum causa, de senten. & re iudic. l. 2. C. quando prouoc. non est necesse. c. 1. de sent. & re iudicata. Similiter ne licet statuere valide contra consuetudinem notoriam scripta & approbatam, aut contra ordinationem regiam publicatam, l. de quibus, de legib. P. Felin. & Panorm. ad c. 1. de sent. & re iud.

e cap. ad probandam, de senten. & re iudic. l. prolatam, de sent. & interloc. omn. iud. C. can. qui appellat, 41. §. item sententia c. tra solitam, 2. q. 6. Attamen si non appellatur tenebit sententia, l. 1. C. de appell. Nulla etiam in iure sententia dicitur, ratione ordinis a iure constituti non servari, ut si index dum debebat condemnare procuratorem, condemnauit dominum litio, l. 1. C. de sent. & interloc. omn. iud. Vide tamen, quando dominus, quando evere procurator codemnari debeat, in c. licei causa, de proba. ca. inter dilectos, de fide instrum. c. querelam, de elect. l. nihil interest, de procurat. C. l. fin. de iud. C. Et in hac questione tutius agit iudex, si dominus & procurator condamnet: in criminib. tamen condemnandus est dominus, non procurator, d. l. si. C. de iniur.

A f can. ei. qui appellat, 41. §. item si plures, 2. q. 6. l. 4. C. de sentent. & interloc. omn. iudic. l. item si unus, §. item si plures, l. si in tres, b. scutis de recep. arbit. Pand. Nam omnes in quos compromissum est, vel qui delegantur simpliciter, debent iudicio interessere & sententia, aliter autem, vel uno eorum mortuo, vel absente, vel nolente iudicare, vel incapace redditio, alii iudicare nequeunt. ca. uno delegatorum, 42. de offi. delega. ca. cum causa, 22. eod. ttt.

g dict. cap. uno delegatorum, cap. cum super abbatia, 24. cap. prudentiam, 21. cum suis §§. de offi. deleg. can. Raynulius, in prin. de testam. l. non distinguemus, §. cum in plures, de recept. arbit.

h c. cum ab uno arbitrorum, 4. de sentent. & re iudic.

i ca. ei. qui appellat, 41. §. si item sit sententia lata, 2. q. 6. l. post sententiam, de sent. & interloc. omn. iudic. C. l. 2. quando prouocare non est necesse.

k cap. inter monasterium, 20. de sentent. & re iud. quando videlicet is, qui pro se priorem sententiam habebat, omisit ex certa scientia & malitiose eius exceptionem proponere, ut vexare et aduersarium sumtibus, vel quia illa sententia non satis fundata erat, ut in dict. cap. inter monasterium, argumen. l. si decipienti, ad senatus. Velleianum. non autem, si ex ignorantia omiserit eam exceptionem rei indicata, vel quia a tempore non poterat eam probare, quo causa omissionis tunc ei non praividicabit, quominus possit postea proponere omissionem, can. plerunque, 2. questio. 7. & sic notat glossa, ad dictum canon. ei qui appellat, §. item si sententia lata, ad verbum, judiciales, 2. quest. 6.

l can. loci, 2. §. quia ergo, 25. quest. 9. cap. lat. tor, cap. consanguinei, de sentent. & re iudic. Id ipsum & verum puto, de aliis sententiis, quae non transferunt in rem indicatam, ut eas possit contraria sententia, potissimum superior, coram quores tractatur, emendare male lata, d. c. inter monasterium, de sent.

- E*re iudic. Solet esse in praxi, ut si con- A
tendatur de aliqua re iudicata in inferio-
ri tribunali, coram superiori iudice impe-
trentur litera appellationis ab ea sententia,
qua apponitur, cum clausula restitutio-
nis in integrum contra desertionem appella-
tionis, vel quod non fuerit intra diffinita
tempora appellatum.
- m* cap. de causis, de officio delegat. l. cum non
eo die, quando prouocare non est necess. l.
fin. C. quomodo & quando index, l. i. C. de B
arbitris.
- n* Non valet sententia, & nullare manet cō-
tinens praeceptum impossibile, vel cui non
potuit propter rerum naturam, l. penult.
qua sententia sine villa appellat. rescin. l. im-
possibilium, de reg. iur. P.
- o* in c. in nostra, de procura. c. ex parte, de re-
script. l. licet, C. de procurat. l. fin. C. si a non
compet. indic.
- p* c. peruenit, de fidei ius. l. i. & seq. de sent.
qua sine certa quantita proferuntur. C. §. C
curare, de actio.
- q* c. sua nobis, de offic. vica, lib. i. tit. 28. c. ad
audientiam, de rescript. c. venia, 35. quest.
9. nempe tanquam prolata a non suo iudi-
ce, e. penult. l. i. q. 1. l. fin. C. si a non compe-
tent. ind.
- r* Quae sequuntur summa sunt ex ca. Episco- D
pus presbyter, 45. §. l. i. i. q. 1. docetur &
canonibus sequentibus, quomodo index
delinquat iudicium exercendo, dum ira,
premio, muneribus, & gratia mouetur.
In iusta tamen sententia non impugnatur,
si res ex iusta sententia possessa sit per tri-
ginta annos a morte iudicis computandos,
can. si sacerdos, 16, questio. 3. At multo
magis in iustum iudicium & diffinitio in-
iusta, regio mea aut cuiuscunque Epis- E
copi aut potentis a iudicibus ordinata &
& facta non valet, cano. 89. in iustum in-
dicium, l. i. q. 3.
- s* cap. cum olim, 32. de offic. delegat. ca. dilecta,
22. §. dictum, de rescript. l. i. l. si de proprie-
tate, 3. C. si a non competen. indic. Pro ea-
dem causa tamen censeatur, quod causa prin-
cipali accedit, & ita qui ad principalene-
gotium datus cognoscit, poterit regulari-
ter de accessorio quoque cognoscere, cap.
prudentiam, 21. §. sexta de offic. delegat.
- t* Inc. P. & G. 40. de offic. delegat. etiam ex
consensu partium, quia delegatus non ha-
bet iurisdictionem, nisi iuxta mandatum,
secundum cuius formam exequi, nec si-
nes excedere debet, d. ca. prudentiam, 21.
versilla quippe, de offic. delegat. l. diligen-
ter, mand. P. neque priuatorum consensu
ei ullam iurisdictionem dare potest, quia
lioquin non habet. l. priuatorum, C. de iu-
risdict. omn. indic. Sitamen quispiam im-
pedire vellet iurisdictione delegati, quam-
uis is mandato expresse non inferatur, ta-
men potest in eum per consequentiam de-
legationis statuere, cum sine eo non possit
mandatum exequi, c. i. c. preterea, ca. signi-
ficasti, c. prudentiam, c. suspicionis, de offic.
delegat. c. tam literis, de testib. mandatae-
ni iurisdictione, c. consentur omnia man-
data, sine quibus ea explicari vel exerceri
nequit, l. fin. de offic. eius, cui manda est iu-
risd. l. 2. de iurisdict. omn. ind. P.
- v* cap. de causis, 4. de offic. delegat. facil lex.
diem proferre, de recept. arbitri. Panitia so-
lemnitates, que sunt introducta in fano-
rem partium, ab illis remitti possunt, ca. tuis,
de testibus. l. i. de feriis, P. non autem ille,
qua sunt introducta propter reverentiam
dierum sacrorum, cap. fin. de feriis, ut ne-
que ea, qua fuerunt pro utilitate publica,
& pro substantia iudiciorum iudicata, ca.
accusatoribus, 3. que. 5. can. quorundam,
23. distinct. l. nec si volens, l. fin. §. sed quia,
C. de liber. causa, authent. decernimus, C.
de arbitri. prorogatio tamen hac temporis
debet fieri non tantum ex consensu litigan-
tium, sed etiam consensu iudicis, qui non
cogitur alioquin extra tempus delegatio-
ni iudicare, l. 2. §. sed si index, de indic. P.
l. diem proferre, l. arbiter compromiso, de
recept. arbitri. P.
- x* Dicitur hoc permisum laicis. nam clerici
per se non possunt in se prorogare iurisdi-
ctionem

tionem secularem, quantumcumque con-
sentiant, neque alterius iudicio Ecclesiasti-
ci non sui, nisi de licentia proprii Episcopi,
et si diligent, & c. significasti, de foro com-
pet. & abrogata est contraria. l. si quis in
conscriptendo, C. de episcop. & cler.

y Ita index de unare cognoscens, potest de a-
lia inter easdem partes cognoscere, si partes,
& ipse index consentiat, & iurisdictio or-
dinaria, de re ad re prorogatur, c. cū olim,
1. de offi. deleg. l. de quare, §. 1. de iud.

z Interdum hec prorogatio fit inuita perso-
nā alterius fori, quando in fraudem li-
tis, ea in illum translata est ad mutandum
forum. c. 1. de alien. iud. mut. c. fac. lib. 1.
tit. 42. fit & interdū sine fraude prorogatio
ad alias personas iurisdictionis, nempe ex
consensu litigantium se supponentis aliena
iurisdictioni, l. 1. C. de iurisd. omn. iud.
Exigitur autem, ut ea prorogatio fiat ex
certa scientia, nempe ut litigantes sciāt eum,
quem adeunt non esse propriū iudicem, sed
alienum, alioquin, si tanquam proprium ad-
venit, error nō prorogaret illius iurisdictionem, l. 1. & 2. de iud. P. l. si per errorem, de
iurisd. omn. iud. P.

aa c. si. §. diffinitina, 2. q. 6. l. 3. C. de senten-
tia & interlocut. omn. iudi. que ideo diffi-
nitina dicitur, quod finem imponat negotio. l. qualem, de arbitr. P. can. summope-
re, 1. l. qu. 3. reliqua vero sententia interlo-
cutorie dicuntur. Pro absolutione vero &
condemnatione habentur alia verba, qua
absoluendi vel condemnandi vim habent,
ut in c. in his, de verb. signif. l. quid tamen,
de recept. arbitr. Debet autem absolutio vel
condemnatio certa esse, alioquin non va-
leret ex alio capite, titulo, de sententiis, que
sine certa quantitate proferuntur. vi in can.

Apostolice, 4. in fin. 35. q. 9.

bb d. ca. Apostolica, 35. q. 9.

cc c. ad audienciam, 34. de appellat.

C A P V T . V I I I .

1 De aliis remediis contra sententias, appel-
latione.

2 Restitutione.

3 Retractione, supplicatione.

A 4 Detempore & causis proponendi prædicta remedia.

S Vnt autem sententia quædam, t̄ quæ
asuperiori per remedium ordinarium
appellationis emendantur, a vt proximo
dicemus Deo iuuāte titulo. Sunt alia quæ
illud non admittunt, & a quibus appellari
nequit, contra quas alia remedia sunt in-
trodūcta.

B Veluti restitutio in integrū, t̄ quod per-
sonis quibusdam datur, b quæ se valde læ-
fas ex sententia lata dicunt, c etiam contra
sententiam Papæ. d

Est & aliud remedium retractatio t̄ sen-
tentia, ex eo capite data, vel quod in ea de-
fuerint probationes, vel quod instrumenta
non fuerint producta, vel quod per er-
rorem facti iudicatum sit. e. Vi & contra
matrimonium sententia ex falsa causa, vel
errore lata retractatur. f

C Semel autem t̄ contra sententiam sup-
plicare licet, g & iure intra biennium, h &
pro gravi causa, non pro modica. i Benefi-
cio in integrum etiam denegato in alio iu-
dicio, iterum eidem denegandum vide-
tur, præterquam ad appellationem omis-
sam, & nisi nouis defensionibus ad huius-
modi beneficium sit admittenda. k Ad-
mittitur enim Ecclesia ad impetrādam
retractionem sententia, vel contractus,

D intra quadriennium ad beneficium resti-
tutionis, non postea, l nisi prævaricationis
vel fraudis manifestæ probetur super hoc
interuenisse conuentum. m Pendente ve-
ro restitutio causa indecisa, nil inno-
uandum, & sententia, contra quam peti-
tur restitutio, non mandatur executioni,
nisi forte per malitiam & damnum aduer-
sarii videatur proposita restitutio, vt dif-
fatur exēcutio, quo casu equitate perpen-
sa statuitur, vt exēcutio fiat data idonea
cautione, vt si actor in restitutio causa
prævaluerit, vniuersa, quæ medio tempo-
re sententia ipsius occasione percepta
erunt, actori restituantur, n sic & sententia
pendente supplicatione exequenda data
cautione, de omnibus receptis restituen-

N n n n

dis, si iudicatu retractetur, o in quo pvt in A
aliis supplicatio differt ab appellatione. b

S C H O L I A.

a Appellatio est presidium innocentie non in-
quitatis, ad emendandas iniquas iudicu-
sententias maxime inuentum, ca. cum spe-
ciale, 61. §. fin. de appella. l. 1. eo. tit. P. alio-
quin, si non appelletur standum est rebus
iudicatis. l. 1. C. de his, qui per metum iu-
dic. non appella. c. quod ad consultationem, B
de sent. & re iudi.

b Vt in c. 1. & 3. de in integr. restit. lib. 1. tit.
41. in causa ecclesia condemnata propter
negligentiam procuratoris, qui iura Ec-
clesia non produxit. Item in causa matri-
monii fauorabili, capit. ex literis, 4. eod. tit.
ca. 2. §. 25. quest. 9. Extraordinarium, hoc
est remedium, quod non datur, quando
competere potest commune & ordinarium,
c. aram felicis, 7. de restit. in integ. Est au-
tem restitutio in integrum reposito in pri-
stimum statum, in quo quis erat ante sen-
tentiam, c. fin. 2. q. 3. l. 1. C. de sententiā passis,
Lvn. C. de reputatio. sic Respublica in in-
tegrum restitutio postulat, l. vni. C. de
officio eius, qui vices alterius iudi. obtinet,
L. Rep. publicam, C. de iure re publica, lib.
11. ratio in l. Respublica, C. ex quib. causis
maior. vide not. ad c. 1. de restit. in integr.
in Sexto, minor quoque 25. annis laetus. l.
minoribus, 8. de in integr. restit. minor. C.
c. constitutus, de in integr. restit.

c Datnr & alias in integrum restitutio lessis
seu circumscriptis, aut metis, aut absentia,
aut calliditate aduersarii, aut etate. l. 1. &
2. de in integr. restit. Pan. & tit. de restitu-
tio. militum, libr. 2. C. tit. 5. & sequen. 5. 2.
Eaque conceditur causa cognita, leg. 3. de
restit. in integr. dumq. agitur illius que-
stio, omnia in suo statu sine innovacione re-
manent, l. vnic, C. in integr. restit. postu-
la ne quid noui fiat. Licet autem restitu-
tionem in integrum petere coram iudice, a
quo appellari non potest, quod tamen non
est receptum in appellationis tractatione.
Quia dico iudicatu, quia appellatio ini-

quitatis sententie querelam, in integrum
restitutio erroris proprii venie petitionem,
vel aduersarii circumventionis allegatio-
nem, cotinet, l. pref. prae. prae. 17. de mi-
nor. 25. annorum. vide tocum titulum. C.
si aduersus rem indica. & datur ianum
restitutio pro magna lesio, non pro modi-
ca, c. penul. de reb. eccles. non alien. l. scio. de
restitutio. in integr. ca. tum ex literis, eod.
Enormis vel magna lesio consideratur a
iudice, habitaratione, & rei & persona sen
Ecclesia lese, & si sint exiguarum faculta-
tum, vide Clem. 1. de restit. in integr.

d c. tum ex literis, 5. de restit. in integr.

e De quibus omnibus, in l. si quis aduersus,
& auth. que supplicatio, de precib. Impe-
rator. offer. C. l. 1. de sent. pref. prae. prae. C.
Olim fiebat reuasio processus, loco eius sup-
plicationis, ut ait Guido Papae, cons. 39.
incip. litera. Petitur q. per supplicationem
retractatio ob errorem facti, non iuris, quia
in iure non presumitur errasse index, ma-
gistratus aut princeps, qui omnia iura cen-
setur habere in scrinio sui pectoris, ca. 1. de
confi. in Sex. l. omnibus. C. de testa. in etiam
facere potuit senatus, contra cuius placitura
supplicatur, l. non ambigitur, de legi. P.

f Vt in can. 2. §. quia ergo, 35. q. 9. can. cum
per bellicam, 34. q. 1.

g l. si quis, de precib. impera. offer. l. fin. de col-
lusione detegēda. nisi dicatur quoque ma-
ximum errorem interuenisse in supplica-
tione, Guido Papae, decis. 345. incip. a sen-
tentia, & d. confi. 139.

h c. 2. de restit. in integr. in Sext. & d. auth.
que supplicatio, & l. vnic. de senten. prefe-
ctorum prae. prae. Aliquando in Gallia olim
usque ad 30. annos recipiebatur, ut nota-
tur in tit. de conclusione Ecclesia Gallica-
na, ad verbum, parlamentum, in pragm.
sanctie. Guiliel. Benedict. in repetit. c. Ray-
nutius, ad verbum mortuo, 1. nn. 273. de
testam. Hodie tamen ex constitutionibus
Regis est tantum datus annus, qua etiam
statuunt supplicantem non probantem er-
rorem propositum, damnandum in expen-
sis & multa, 120. librarum Parisiensem.

Quem-

- Quemadmodum & apud Hispanos, mul- A
tatur ex lege ad mille quingentas duplas,
ne quis temere audeat supremarum curia-
rum arresta impugnare, & ne ea iudicio
sint iuxta l. si prator, de iudi. P.
- i cap. fin. de in integr. restit. libr. 1. tit. 41. l. 1.
2. 3. si sepius in integrum restitutio postu-
letur.
- k cap. 1. & 2. de in integr. restitut. l. 1. Se-
xti, ut. 21. clem. 1. eo. titul. Hoc & tem-
pus datur minori ad eadem restitutio B
postulandam & finiendam, quando factus
est maior. Clem. ab Ecclesia, de restitu. in
integr. libr. 1. tit. 11. l. petende, & l. fin. de
tempor. in integr. restitut. l. Papinianus
exuli, de minor. 25. ann. nisi forsitan per in-
dicem, aut reum steterit, quominus intra
tempus prae dictum fuerit decisiva causa, d. l.
petende, & sic intelligi debere. c. tum ex li-
teris de in integr. restit. c. ad nostram, dere-
bus Ecclesie non alien. glossa norat, ad c. 1. C
de in integr. restitut. in Sexto, ad verbum,
quadriennium, si quidem hic nullamora,
aut negligentia culposa est, cum per peten-
tem non stet. Olim etiam dabatur tantum
ad petendam restitutio in integrum an-
nus utilis, sed postea datus quadriennium
iure, l. si. C. de temp. in integr. restit.
- l dict. cap. 1. in fine. de in integr restitut. in
Sexto. c. dilectus filius, de probend. c. non so-
lum, de reg. iur. in Sex. non enim debet ad- D
uersarius ex dolo suo quipiam lucrari, l.
ne ex dolo, de dolo.
- m Que omnia probantur, in ca. suscitata, 6.
de in integr. restitutio.
- n Authen. que supplicatio, de precib. imper.
offerent. Panor. ad d. c. suscitata, Cardin. ad
Clem. univ. de causa possessio. & propriet.
9. 10. gloss. ad cap. ex literis, de in integr.
restit. Math. de Afflict. decis. Neap. 341.
incip. lata est sententia.
- o Nam appellatio suspendit indicatum, l. 1. E q
- in si. ad senatus/cons. Turp. ill. ca. veniens, de
iure. & per consequens, ut plerunque
exsecutione eius, quia nihil nouari debet
appellatio pendente rubr. nihil nouari
appell. pend. c. an sit, de appell. l. appellatio-
- ne, C. eo. tit. supplicatio contra non suspendit,
vt dictu ex c. suscitata nihil nouari appell.
penden.
- p Quas refert Rebuffus tractatu, de suppli-
cationib. nu. 84. & seq. tom. 1. Commenta-
riorum in constitutiones regis, quarum prior
hac erit, quod appellatio iuri communi in-
nititur. tit. de appell. & l. 1. eod. P. supplicatio
ex gratia indulgetur. dict. aulicent. qua
supplicatio. Secunda, quod appellatio debet
fieri intra 10. dies. ca. concertationi, de ap-
pell. in Sext. Auth. bodie, eod. tit. C. sup-
plicatio potest fieri intra biennium de iure,
can. anteriorum, 2. q. 6. d. auth. qua supplicatio.
Tertia, de appellatione alius iudex,
quam qui grauauit cognoscit, c. 2. de con-
suetud. in Sex. de supplicatione vero, sidem
indices, d. auth. qua supplicatio. Quarta,
appellatur bis a diffinuua, tit. ne licet a ter-
tio appellare. C. at supplicatur tamem semel,
l. si quis, C. de precib. Imper. offer. Quinta,
appellans conqueritur, de iniquitate sen-
tentia, & iudicium, l. apertissimi, C. de in-
dic. l. 1. de appell. P. Supplicantum, de
errore, l. perfecti, de minorib. Sexta, in cri-
minalibus licet appellare, l. non tantum, de
appella. P. non autem supplicare, sed impe-
tratur venia vel indulgentia. l. rescripta,
C. de precib. Impera. offeren. C. can. rescripta,
25. qu. 2. Septima, a quibus appellare
non licet, sidem tamen supplicare licet.
Octaua, solus princeps admittit supplica-
tionem, non minor iudex, l. 2. & 3. C. sen-
tentiam rescindi non posse, superior vero
alius proximus iudex appellatur. Ceteris
extra constitutas ex iure scripto differen-
tias, statuta in causa appellationis locum
habebunt, in causa supplicationis, per te-
xutum, in l. fin. §. penultim. de temporibus
appellat. C. & ibidem Angelus, & Salyce-
tus, atque glossa ad l. 1. de sent. prator. C.
l. scio, de in integrum restitut. P. quia fa-
ciendum id non est, in quod plus expenda-
tur quam lucrari possumus, l. mediterra-
nea, de annonis & tributis, libr. 10. C. Fe-
linus ad cap. nonnulli, de rescript. Magna
autem, que sit vel modica causa, relinqui-

Nnnnn 2

tur arbitrio principis, qui admittit suppli- A
cationem, argument. capit. statutum, §. in-
super, de rescript. in Sext.

DE APPELLATIONIBVS.

a T I T V L V S XV.

a Exstat titulus de appellationibus, recusationibus, & relationibus, libr. 2. Decretalium, tit. 18. & lib. 2. Sexti, tit. 15. lib. 2. Clementinorum, tit. 12. & lib. 49. P. tit. sunt, 1. de appellationibus & relationibus, . quibus appellari non licet 3. qui B
& a quo appelletur. 4. quando appellandum sit, & intra qua tempora 5. de appellationibus recipiendis, vel non 6. de libellis dimissoriis, qui Apostoli dicuntur, 7. nihil nouare appellazione interposita. 8. qua sententia sine appellatione resci- dantur. 9. an per alium causa appellationis reddi possint 10. si tutor vel curator, vel alius appellauerit 11. eum qui appellauit, in provincia defen- di. 12. apud eum, a quo appellatur aliam causam agere compellend. iun. 13. si pendente appellatione mors interuenerit. Et libr. 7. C. sunt tituli. 62. de appellationibus & consultationibus. 63. de tem- poribus & reparacionibus appellationum, seu consultationum. 64. quando prouocare non est necesse. 65. quorum appellationes non recipiatur. 66. si pendente appellatione mors interuenerit. 67. de his, qui propter metum indic. non appella- runt. 68. si unus ex plurib. appellauerit. 69. si de momentanea possessione fuerit appellatum, 70. ne licet in una eademque causa tertio prouoca- re, vel post duas sententias iudicium, quas defini- tio prefecto: ubi roborauerit, eae retractare. in no- nelli Iustiniani, nouel. 23. de appellationibus, & intra qua tempora debet appellari. 49. de his, qui ingrediuntur ad appellationem, &c. nouel. 20. de administrantibus officia in sacris appella- tionibus.

C A P V T. I.

1. Continuatio. 2. Quid appellatio. 3. Dimis-.

Q Via iudicatu plenū non potest sortiri effeclum, si appellatū ab eo sit ad su- periorem, cuius ope sententia dicta, rescissa sit vel rescindi speretur, a quia etiā senten- tia contra ius litigatoriis lata, si ab ea appelle- latum non sit, tenet, licet non teneat, si fe- ratur contra ius constitutionis, bideo de appellatione dicamus.

Appellatio itaq., t̄ quæ & prouocatio, dicitur hic inuocatio auxiliū superioris ad emendanda facta iudicis & vel alterius. a

Appellationū t̄ alia sunt extraiudicia- les, alia iudiciales. e Extraiudiciales sunt de his, quæ nondū in iudicium deducta sunt, vt dum appellatur ab electione, spoliatione, & similib. f Estq; hęc proprie prouocatio ad causam, & habet vim conuentionis seu vocationis in ius, & profunde hęc prouocatio seu appellatio fit ad iudicem ordinariū, coram quo citadū vel vocandus esset pro lite aduersarius, dum est litigan- dum via ordinaria. g Iudicialis est de his, quæ in iudicium veniunt, vel ante litis cō- testationē, b vel post. Harum rursum quę- dam sunt rationales, quędam friuolæ, va- næ, & inanæ, & leues. k

S C H O I . I A.

a c. si quis episcopus, in fin. & seq. 6. q. 4. & in prin. 35. q. 9. sententia post appellationem non debet exsecutioni tradi. c. c. venientes, de turei. tum propter superioris auctoritatē, tum etiā, quia nihil est post appellationem innoandum, c. dilectis, de appell. tū. nihil nouari appellat. pend. tum quod indica- tum exstinguitur inspecto præsente statu. l. in fin. ad Senatus consul. Turpili. P.

b c. cum inter ves. de sent. & re iud. ca. & qui, §. diffinitiua, vers. nem si sententia, 2. q. 6. l. 2. C. quand. prouoc. non est necess. l. 1. §. 1. que sent. sine appellation. rescin. P.

c Nos hęc finitionē tradidimus omisiss. alii, lib. 50. Syntag. c. 2. cōtinet prouocatio in- que sententia querelā, l. prefecti, de mino- rib. 25. an. sic in cā. 1. 2. q. 6. licet appellāti vitia causa remedium appellationis sub- lenare, maiores indices contra minorū in- dicum s̄sbditorum sententias inuocantur. c. anteriorū, 2. q. 6. l. 1. §. si quis in appella- tione, de appell. Ceterum, qui prouocat, eu- mente id agit, ut arbiretur futurū emen- dandam sententiam, de qua conqueritur quamvis plerūq; in euentu & effetu su- perior in peius sententiam inferioris re- formet, l. 1. de appell. Pand. sic habita ra- tione intentionis, vel eius quod fieri debet, non eius quod s̄pē aliter quā oporteat sit, dicitur emendatio sententia inferioris fides per appellationem, arg. l. pen. de insti. S̄iur. superior

- superior hic dicitur index proximior immediate eius, de cuius sententia quispiam cōqueritur & pronocat, nec appellatur ad superiorē om̄isso medio. c. dilecti. 66. de appell. l. 1. eo. tit. P. ita nec sit ad comparem iudicis iudicantis, sed ad eis superiorē appellatio. §. illo videlicet, seu cap. 4. nouella 23.
- d. Dixi vel alterius, ut complectēter quoque extra iudiciale appellacionem, qua ab aliis quam iudicatis sit, ut ab electione & electoribus, cap. constitutus, de appellatio. & sic de similibus, de quib. postea.
- e. Vide, quae diximus de hac divisione, libro 50. Syntag. iur. c. 2. num. 5.
- f. Clemen. sicut, de appellatio. tradit & Bald. de extra iudiciale appellacionibus in l. si. de appellatio. recipien. ubi & lex aliquas enumerat. Dupliciter autem erit illa extra iudiciale consideranda, primo, quando non appellatur a iudice, sed aperite extra iudicium, per textum in cap. bona memoria de appell. & b. i. i. interpretes. secundo, quando appellatur a iudice extra iudiciale procedente, Philippus Francus in d. cap. bona, licet tamen a grauamine extra iudiciale ad superiorē appellare, cap. concertationi. 3. de appellatio. b. in Sexto, c. cum sit Romana, eo. tit. apud Gregor.
- g. Dicto cap. cum sit Romana. §. si vero, de appellatio. gloss. ad d. cap. concertationi, ad D verbum, grauatum, eod. iuu. in Sexto. Par. norm. ad cap. cum inter, numero 17. de except. Ideo ordinarius iudex est aedendus, habetque hec appellatio vim oppositionis, velut si ab exsequente appelleret, nec pronocabatur ad superiorē ordinarii. Et Par. norm. ad cap. dilecti, numer. 47. de appellatio. ait, quod extra iudicium nemo potest appellare, nisi ad superiorē, quem potest adire per viam querela, eo quod appellatio extra iudiciale nihil aliud sit, quā pronocatio ad causam, ut qui non potest citari coram aliquo iudice, non possit etiam ad eum pronocare editio, c. cum sit Romana, de appella. vide Bartho. ad l. de pupillo.
- A. §. si quis ipsi pretori, in l. opposit. de op. non nunt. P. & ad l. sires, & ibi text. de appell.
- b. Ut si quis vocatus sit a indice cum breui nimirum termino. c. l. de dilatio. l. 1. §. solent, quando appellatur P.
- i. Ante vel post sententiam, cap. significante, 34. cap. Rodulphus, 35. de rescriptis. f. a sententia diffinita, veleius executione. l. ab executore, de appellat. ab executione, quorum appellari non recipian.
- B. k. cap. cum appellacionibus, de appellatio. in Sexto, cap. ut debitus honor, eod. titul. apud Gregor. sunt inter frustratorias, qua moranda solutionis causa, vel iudicis suspendenda interponuntur apud Modestinus in l. tutor, 41. de usur. libro 22. titu. 1. siuole & leues, que pro minimis sunt, quas & reiicit Ulpianus in l. sitem alienam, §. solutam autem, de pign. auctio. lib. 13. P. tit. 7. frustratorias dixit Pragmatica sanctio, moratorias iudicis, titu. de frinol. appell.

C A P V T I I.

Pro quibus appellari possit.

A. Ppellare licet hoc iure, maxime Pontificio, pro omnibus rebus maioribus & minoribus, a nisi expresse prohibetur, b. quia non consideratur tam res in ipsis, quantum iniustitia, c. & in civilibus, & in criminalibus causis. d. Atque sacri canones ante & post litis cōtestationem, & in prolatione sententiae, & post singulis tribuunt appellandi facultatem: leges autem civiles appellacionem, nisi in certis casibus, ante sententiam non probant. e. Verum & iure Pontificio quædam requiruntur in appellatio. recipienda ab interlocutoria, de quibus paulo post. f. Prohibitum autem est, ne appelleret damnatus manifestus, raptor, vel fornicator, qualis ille, quem absensem Apostolus excommunicavit. g. item ne appelleret officialis a se iudice propter officii sui causam damnatus, h. ne ab executore, nisi is excedat. Reiicitur & appellatio, per quam quis impeditur nititur, ne interim aperiatur testamentum, neque

Nnnnn 3

recipientur de eo, quod perpetuo edito A
receptum, & decretum est, *l* vel de mo-
mentanea possessione, *m* vel de regularis
disciplina correctione, *n* vel de sententia
interdicti, *o* saltem in his non obstante ap-
pellatione, & sine prauidicio eius fiet senten-
tiae exsecutio, & quoties etiam fiscalis
calculi satisfactio postulatur, aut tributum
expositur, aut publici vel priuati debiti
evidentis & conuicti, redhibitio flagita-
tur: *vt* & appellatio exclusa, necessario B
in contumacem, vigor iudicarius exerce-
tur. *p* Non valet etiam appellatio genera-
lis super omni causa, quæ contra appellan-
tem moueri posset, *q* nec a futuro grau-
amine, nisi de eo comminatio facta sit, vel
per indicia iam appareat. *r* Si quando et-
iam causa iudicanda delegatur appellatio-
ne remota, appellatio non impedit co-
gnitionem, vel sententiae executionem, *s*
exceptis quibusdam casibus. *t* non appel-
latur item a confirmatione electionis, *v*
neque appellat per contumaciam damna-
tus absens, *x* neque a sententia diffinitiva
conformiter appellare licet, *y* neq; a con-
cessione rescripti, *z* non magis quam nec
a lege vel constitutione generali, edita ab
eo, qui haber potestatem edendi, *aa* nec
a compromissorum arbitrorum sententia,
bb nec generaliter valida erit appellatio
contra ius. *cc*

D

S C H O L I A.

- a* cap. de appellatio*nibus*, *11.* de appellatio*nibus*
l. litigatori*bis*. *14.* & *l*. & *in maiori*bis**. *C.*
de appellatio*nibus*. *l*. Imperator Alexander, *25.* in
fi. de app*el*.
- b* Prohibentur enim in quibusdam appellatio*nibus*, ut ex sequenti*bis* liquet. Arg. Specu-
lator tit. de appellatio*nibus* ponit *37.* ca-
sus, in quib*us* prohibetur, & lason ad aut*b*. E
ad h*ac*, de app*el*.
- c* cap. ad nostram, cap. cum speciali*§*. porro,
de appellatio*nibus*. Et ex constitutione Caro-
li *8.* Regis Galliarum, articulo *5.* in cau-
sis pure personali*bis*, sententia non exce-

dentes condamnationem decem librarum,
exsecutio*n* demandari possunt, non ob-
stantibus oppositionib*us*, aut appellatio*nibus*
quibuscumque, sine prauidicio tamen
illarum, & forsan, quia de modico non cu-
rat pr*et*or, & pro modico iure ci*n*ili appella-
tioni non recipitur, auth. *M*si breuiores. *C.*
de sent. ex periculo recita. *l.* unica. *C.* si de
momentanea poss*et*. suerit app*el*. quamvis
iure canonico aliter receptum fit. *c.* de ap-
pellatio*nibus*, de app*el*.

d *l.* & *in maiori*bis**, de appellatio*nibus*. *C.* ca-
no. liceat. *2.* quest. *6.* cap. cum sit Romana,
5. *§.* fin. de appellatio*nibus*. *l.* addit*os* supplicio,
29. *l.* si quis. *30.* de appellatio*nibus*. *l.* addit*os*,
6. *§.* fin. de ep*iscop*a. audien. Cod. *l.* non tan-
tum, de appellatio*nibus*. *P.* *l.* *2.* *§.* cum accipi-
mus, de poen*is*. *P.* *l.* *2.* *C.* si pend*en*. appella-
tion. mors intern*en*. quibus tamen ob*est*. *l.*
si qu*apoen*a. *244.* de verborum significat.
qua tamen intell*egitur* de damnato & con-
fesso, & eo, quem damnauerit*is*, qui pot-
estat*em* damnandi habuerit secundum p*re*-
nam, que a lege imposta*est* crimin*eu*s,
& iuxta *l.* *2.* quorum appellatio*nibus* non reci-
pian*is*, sicut in *l.* ob*seruare*. *C.* eod. & in ca-
no. fin. *§.* nullus. *2.* quest. *6.* Nullus, inquit,
homicidarum, veneficorum, malefico-
rum, adulterorum, itemque eorum, qui
manifestam violentiam commiserunt,
argumentis conuictus, testibus supera-
tus, voce etiam propria vitium scelus-
que confessus, audiatur appellans. O-
portet autem concurrere simul confessio-
nem, & quod confessus conuincatur, an-
tequam denegetur appellatio*nibus*, aliter sola
confessio*n* in criminali causa non nocet, ne-
que etiam in ci*u*ili, secundum quosdam,
quoniam poss*it* appellari, *l.* non tantum,
de appellatio*nibus*. *P.* gloss. ad dictum *§.* nullus,
ad verba, & hoc in notoriis. Punitur
30. auri pondo index erga principem, &
touidem erga officium eius ultra damna
graui*er*, qui non admis*it* appellatio*nibus*, *l.*
quoniam iudices. *21.* de appellatio*nibus*. *C.* &
in nouella *127.* cap. *3.* Galba Ces*ar* ani-
madauer-

maduerit in Capitonem, quod non detu- A
liiset appellations cuiusdam rei, sed dum
is ab eo ius dicente ad Cesarem prouocaf-
set, statim in excelsorem cellam transilof-
set, age, inquiens, dic causam coram Ca-
sare, cumque causa cognita damnasset, ut
scribit Xiphilinus ex Dione, in Nerone.
Rebuffus etiam in tractatu de sententiis ex-
secutoriis, in prefationibus num. 4. in tomo
primo commentariorum in constitutiones
Regias, tradit ex Boerto, in decisi. 153. in B
cip. Index pactus Iordanum quendam
de l'Isle, qui neptem Papa deffonsauerat
laqueo suspensum, quod post appellatio-
nem emissam ad senatum, & quia nolue-
rant renuntiare appellationi suffendi fece-
rat Seguinum & Rhenatum, valete, anno
1313. die Sabbathi. Ipse autem Rebuffus
ibidem ait, recipi in Gallia, in criminali-
bus quoque appellationem, & in omni ca-
sa, nisi delinquens captus sit in ipso male-
ficio, vel sit sponte confessus, ut fuit statu-
um in parlamento Parisiensi anno Domini
1286. Et in illis quoque casibus hodie
recipi, & adeo esse favorabilem appellatio-
nem in hoc regno admissionem, quod tres la-
trunculatores, quos propositos mareschal-
corum dicimus, seu Preuosts de mare-
schaux, fuerint capite truncati, eo quod
non obstante exceptione fori areo opposita,
& post appellationem ad senatum emissam D
exequi si fuisse sententiam stetam, licet
reple possint, non obstante appellatione ex-
sequi sententias suas, ubi fori non obiicitur
ex exceptio seu prescriptio. Ceterum ex
consuevit ne generali Germania, appella-
tiones in criminalibus non admittuntur,
vibabetur in ordinationibus Imperii, par-
te 1. titu. 28. §. 5. Et ita obseruari in Ca-
mera Imperiali Spirensi notat Minsinge-
rus, lib. 4. obseruationum, obseruation. 41. E
& 42. & Andreas Gaylius lib. 1. practi-
carum obseruationum, obseruat. 1. nume-
ro 28. tamen ut iudicem ibidem notant, prin-
cipaliter ratione nullitatis processus, dum-
modo index criminalium iusmedieate Imper-

rio subiectus sit, in Camera Imperiali ci-
tatio ad deducendam nullitatem proce-
sus decerni potest, nempe quod contra ac-
cusatum absentem non legitime citatum,
vel captum, inauditum, & indefensum,
& sic nulliter processum sit, iuxta cap. qua-
liter & quando, in 2. §. debet igitur, de ac-
cusatione. & l. absentem, eodem tit. Cod. &
iuxta textum in cap. fin. §. debet igitur, de
heretic. in Sexto. & ibi gloss. in verb. iudi-
ciis, & text. in l. vnu. §. cognitum, de
questione, in quo casu ipse index compare-
re debet, & docere per acta criminalia le-
gitime processum fuisse. Iure Pontificio,
qui non defert appellationi in grauioribus
criminibus, debet submoueri ab omni of-
ficio cleri, id est, debet deponi, cano. decre-
to. 2. quast. 6. & in ciuilibus debet ad su-
periorem remitti puniendus eius arbitrio,
cap. de priore, & ibi interpretes, & glossa
de appellatione. Vlpianus etiam ait in l. lege
Julia, de vi, 7. ad leg. Iuliam, de vi publico.
Lege Julia de vi publica tenetur, qui
cum Imperium, potestatemq; haberet,
ciuem Romanum aduersus prouoca-
tionem necanerit, verberauerit, iusser-
itque quid fieri, aut, quid in collum in-
iecerit, ut torqueatur. Inbeturque in l.
a proconsulibus, de appellatio. C. corporali
condigno supplicio affici, qui in criminali
causa noluerit appellationem admittere,
& l. addicatos, de episcopali audien. Cod. ait
capite puniri iudices, qui post appellatio-
nem interpositam, sententiam exsecuti fu-
erint capitalem, quia paria sunt occidere
innocentem, & occidere eum, qui consugit
ad infamam iuri defensionem.

e Sunt verba Alexandr. 3. in cap. supereo,
12. de appellatio. facit cap. ut debitus ho-
nor, eod. tit. Ius porro ciuile non permittit
appellationes ante sententiam diffinituam,
si grauamen renocari, & reparari possit. in
diffinituam, l. 1. §. huic consequens, de appel-
lationib. nisi noluerit index renocare gra-
uamen, consentit l. eos. §. super his ve-
ro, de appellatio. 2. l. ante sententia

tempus, quorum appellation. non recip. P. A
l fin. C. de sentent. & interlocuto. omnium
iudicium, l. apertissimi. C de indic. cum si-
mili. Permittit autem, si grauamen inter-
locutoria illatum non possit postea in diffi-
nitua emendari, veluti si tortura statua-
tur, l. 2. de appellat. recip. P. si appelletur a
comminatione indicis, inducente iustum
metum, cap. cum cessante, de appellation.
Et sic in similibus, in quibus satius est in
tempore grauamini occurrere, quam post B
laſam causam ad remedium recurrere, ut
in l. unica. C. quando lieeat sine iudice se
vindic. l. fin. C. in quibus causis in integr.
restitutione non est necessar. Cōſtituit & Sy-
nodus Basiliensis in §. statuit de causis, in
Pragma. sanctio. idipsum quodius civile, ne a quacumque instantia ante diffinitiuam
sententiam quomodocumque appelletur, nisi forsan tale grauamen existerit,
quod in diffinitiuam reparari non possit. Id C
ipsum & statutum in §. 1. de fruolis appella-
tionibus, in eadem Pragmat. sanctio.
Consentit & regula cancellaria Apostoli-
ce. 35. In Gallia etiam ex constitutione Re-
gum Caroli 8. artic. 52. & Francisci pri-
mi in publicatis anno 1519. articulo 4 statu-
tum, ut iudices, a quibus ante senten-
tiam diffinitiuam appellatur, possint prose-
qui iudicium, usque ad diffinitiuam, non
obstante appellatione, & sine praeiudicio e-
tius, de his, que in diffinitiuam reparari pos-
sunt. Verumtamen si appellationibus ve-
lint deferr indices, poterunt utique: non
enim est illi prohibitum. Idipsum si in iu-
dicibus, ad quos appellatum est, inhibitum
fuerit indici, a quo appellatur, ne ulterius
procedat, quod sit vel per literas superioris
iudicis, vel per literas a principe, veleius
cancellaria in Gallia impetratas, quibus
iudici insinuatis is supersedit ob reueren- E
tiam superioris, ut notat Rebussus ad Re-
bricam de fruolis appellat. glossa 1. in con-
cordatis. Statutum & idipsum in constitu-
tionibus Imperii, non recipi ad cameram
Imperiale appellatione a sententiis in-

terlocutoriis, quando grauamen potest re-
parari in diffinitiuam secundum ius Caſa-
reum, ut habetur in ordinacionibus iudicij
Camera Imperialis, parte 2. tit. 28. articu-
lo 11. sed & in Concilio Tridentino, sessio-
ne 13. de reformatione, cap. 1. in hac verba
statutum: In causis visitationis, & cor-
reptionis, siue habilitatis, & inhabilita-
tis, nec non in criminalibus ab episco-
po, seu illius in causis spiritualibus vica-
rio generali, ante diffinitiuam senten-
tiam ab interlocutoria, vel alio quocun-
que grauamine, non appelletur, nec e-
piscopus seu vicarius appellationi hu-
iusmodi tamquam friuolae deferre tene-
tur, sed ea hac quacumque inhibitione
ab appellationis iudice emanata, nec
non omni stylo & consuetudine, etiam
immemorabili contraria non obstante,
ad ulteriora valeat procedere, nisi gra-
uamen huiusmodi per diffinitiuam len-
tentiam reparari, vel ab ipsa diffinitiuam
appellari non possit, quibus casibus fa-
crorum & antiquorum canonum statua-
ta illibata persistant. Hac ibi & hec ea-
dem cum aliis capitulis de cōſtitutione. 24.
in decretis de reformatione c. 20.

f. Infra hoc titulo capite quarto.

g. Hec in c. cum sit Romana, 5. §. fi. cap. per-
uenit ad nos, 13. de appellation. In aliis au-
tem criminibus, in quibus non est noto-
rietas, appellatio recipitur, ut ibidem di-
ctum est.

h. can. fi. §. nulli quoque, 2. q. 6. l. 3. quorum
appellat. non recipian.

i. c. nouit ille, 43. de appellat. c. quod ad con-
ſultationem, 15. §. fi. de re iud. c. ei qui ap-
pellat. 41. §. ab exēcutione, 2. q. 6. l. 4. & 5.
quorum appellatio. non recip. l. ab exēc-
utione, 4. de appellat. l. quoniam, in 1. Cod.
eod. tit.

k. Si impediatur una, ne scriptus heres in po-
ſſionem mittatur, can. h. §. si quia etiam,
2. q. 6. l. 6. C. de appell.

l. c. consuluit, 27. de appellat. l. 7. §. penult. de
ad appellat. recipien.

m Nempe

m Nempe si appellatum fuerit a decreta fiduciaria possessione, quam vocant recredentiam vel momentaneam possessionem, donec liquido constet de proprietate alteri ex litigibus adjudicata. l. unic. si de momenta, possessione, appellat. fuerit. C. dicto can. fin. §. de possessione, 2. q. 6. l. 2. de edito diuini Adrian. tollen. C.

n cap. ad nostram, 3. c. reprehensibilis, §. nec subiecti, & §. fin. cap. quia nos, 3. 2. de appellat. c. licet, de offic. ordina. nisi excedere- tur modus in corrigendo, c. de priore, de appella- tio. cap. super questionis, §. nos au- tem, de offic. delega. quemadmodum ap- pellatur ab executore modum excedente, caput, quod ad consultationem, in fine de re iudica.

o c. ad hoc, 3. 7. de appella.

p dict. can. ei qui appellat, §. quoties etiam, 2. queſtio. 6. l. 4. Cod. quorum appellatio. non recipian.

q c. 2. de appellationib.

r c. 2. c. consuluit, 18. in 2. sc. incipien. & ca. cum ceſſante, de appel.

s c. pastoralis, 5. 3. de appellat. c. 1. de reſcript. de hac clauſula remota appellatione in ca. meminimus, 9. & in ca ſuggeſtum, 15. de appellationib. item in l. 1. §. final. a quibus D appellare non licet. Et per hanc clauſulam remotus a potestate appellandi ab uno cauſa articulo, remouetur ab aliis, ca ſecundo requiriſ, 41. de appellat. & ſi plures ſint diuersi articuli in reſcripto cum illa clauſula delegati, ſi ea clauſula in fine ponatur poſt illos ad eosdem pertinet, ſin autem inter plures inſeratur, ad ſuperiores, non ad ſequentes pertinet, niſi negotia fuerint connexa, c. in quodam, 71. de appel.

t Clauſula appellatione remota, non pertinet, primum ad caſies, in quibus appellatione expreſſe conceditur etiam appellatione re- mota. ut notat gloss. add. ca. pastoralis, 5. 3. de appel. vi ſi index deneget reſtitutionem ſpoliato, cap. ex conqueſtione, de reſtitutio. ſpoliator. ſi non vult admittere reſcuati- onem ex conſanguinitatis caſa, ca. poſtre-

mo, 36. de appellatio. quomodo autem ad hanc reſcuatiōnem ſit procedendum, vide cap. noni, 43. & cap. 61. de app. item ſi citauerit perſonā ad locum non tutum, c. ex parte, 47. eodem tunc. ſi cogit partes litigare coram ſubdelegato ſuſpecto. ca. ſuper queſtione, de offic. delega. de hinc ſecun- do quamus a iudice, cui cauſa delegata eſt remota appellatione, non admittatur appellatione, qua in iure expreſſe in caſu clauſule non eſt confeſſa, iamen hodie licet ap- pellare, & non obſtantē clauſula agitur coram iudice appellationis, de ea cauſa appellationis, et ſi non fuerit admiſſa, & ſi iusta viſa fuerit, retraſtatur iudicatum, c. ut debitus, de appellat. Solet & poſtquam cauſa fuerit deuoluta ad ſuperiorem per appellationem, per inhibitionem ſuperioris prohiberi cognitio cauſe inferiori. Quemadmodum & 23. loco poterit appellari non obſtantē clauſula illa, ſi ſententia manifeſtam continueat iniquitatem. ca. inter cate- ra, 9. de ſententia & re indica. Item & 4. non obſtantē illa clauſula poterit tertius ſenatus ab illis, quib. index cum illa clauſula datus eſt, pro ſuo intereſſe appellare a ſententia eius iudicis. ca. ſuper eo, 15. de of- ficio delega.

v cap. conſtitutus, 47. de appellat. ubi tamen dicitur contra electum & conſirmatum poſſe opponi, non per modum exceptionis vel appellationis, ad impediendum electio- nis & conſirmationis effectum, ſed in mo- dum denuntiationis vel accuſationis coram epifcopo vel ſuperiore, ſi quod ſit vi- tium in electo, quod mereatur priuati- onem, facit ad idem c. poſt electione de con- ceſſ. prebend. qui enim per electionem & conſirmationem miſſus eſt in poſſeſſionem beneficii, aſſequitur eius plenum ius, ideo exceptio aduersus illum, ut nimis ſera, non admittitur; accuſatio vel denuntiatio con- tra, & per exceptionem quis quidem re- pellitur ab obtinendo beneficio, ſed non a iam obtendo. ca. ſuper his, de accuſatio. ubi conſirmatus non habebat plenum ius, ideo

Ooooo

exceptio contra illum locum habuit; contrarium autem, ubi plenū ius fuisset concessum, & exigitur tantum exsecutio, quæ tunc non est impedienda per exceptionem, nisi electus & consecutus plenum ius esset publice de crimine infamatus. c. accedens, de accusationibus. alioquin exsecutio non debet impedi prætextu exceptionis opposita, nisi obuiceretur de falso, c. de cætero, de sent. & re iudi. c. super eo, de crimine falso.

x can. sunt etiam, 2. q. 6. can. de illicita, §. de B conventione, 2. q. 3. l. 1. quorum appellat. non recipian. C. l. & post edictum, 73. §. fi. de iud. l. ex consensu, §. fi. de appell. P. requiritur autem hic, quod ante contumaciam adfuerit, & quod post quam cōtumax fuerit declaratus, damnatus exsisterit. d. l. & post edictum, §. fi. & quod statim post pronuntiatum non adfuerit petens reparacionem sententia, & restitutione in integrum, per Ldinus Antonius, 7. in prin. de restit. in C integ. Consideratur etiam ut appellatio de negatur absenti, quod ante sententiam non appellauerit; nam si idem adfuerit, eo quod appellasset ante diffinitiua, poterit & absens ab ea diffinitiua quoq; appellare. iuxta id, quod explicatur in clemen. 1. de dolo & contum.

y Hoc ita explica, veluti si index delegatus ad causam de ea sententiam dixerit, & ita primo ab eo appellatum sit; & post appellatio nem alius delegatus fuerit, qui eandem confirmauerit sententiam, a qua iterum appellatum fuerit; & ad alium vel ad eundem causam remissa eadem sententia terminata sit. nam si ab eateria sententia confirmatoria duarum priorum appelletur, non valet appellatio. c. sua nobis, 65. de app. clem. fi. eo. tit. c. si autem, in prin. & §. unde in septimo, & c. si quis in quacunq; 2. q. 6. l. unica, ne loceat in una eademq; causa ter appellare. C. nouel. 82. §. præbebunt, versi. vel nisi tertio, nec obest quod quis potest quotiescumque grauatus erit appellare. d. c. quoties, & ea pulsatus, 3. qu. 6. nam illud intelligitur de omni & diverso grauami-

A ne, sed non quando in diffinitiua sententia, contra eandem quis idem grauamen proponit pluries, a quo in duabus appellacionibus recidit, & indicatum est, non fuisse grauamen; minus quoque obest c. Lothariu s, 31. q. 2. ubi Theodeberga dicitur ter appellasse, nam illud ter, in eadem appellatio ne repetitionem habet, dicendo appello, appello, appello, & sic una est appellatio, nec de ea ter fuit seorsum indicatum a superiore vel alio indice, & ita potest ter & quater & quinque appellari a iudice, si non admittat appellacionem, ut si non obstante appellacione interposita procedat, secundo licet ab eo appellare, & si non obstante secunda ab eo procedente, tertio & sic consequenter. renouatur enim grauamen, ideo toties appellare licet quoties renouatur. c. directa, cum ibi notatis, de app. sic intelligitur c. omnis oppressus, & cano, ideo, 2. q. 6. Consentium superioribus definiti in conventionibus regis Galliarum & summi pontificis, sit de fruolis appellacionibus, in concordatis. Ab interlocutoriis, inquit, secundo, a diffinitiua vero tertio prouocare non licet decernimus; sed volumus secundā sententiam interlocutoriam cōformem, & tertiam diffinitiua etiam conformem, omni mora cessante, executioni debite de mandari debere, quacunque appellacione interposita non obstante. Idem & ante statutum in Pragmatica sanctione, eod. in n. de fruolis appellatio, & in 35. regula cancellaria Apostolice.

z a concessione enim rescriptio non appellatur, sed ab eius executione, l. 1. a quib. appella non licet, P. l. 1. §. quæsum, de appellatio. l. subemus, 34. eo. tit. C. neq; enim obienni rescripti principis a recto deniare oportet, ea. si quando, 5. & ibi nos multa diximus de rescript. c. ex parte, 4. de astate & qualita. ordina.

aa Textus & doctores in c. quia nos, de app. l. sires, & ibi Bartol. de appellacionib. recip. P.

bb Quod

bb Quod exprimitur & declaratur in cap. a A
 iudicibus, & §. si quem, & c. si quis episco-
 pus, §. arbitrii tantum, 2. q. 6. dicimus
 autem non appellari a compromissis electis
 arbitris, ut excludamus arbitrorum sen-
 tentias, que ab ordinariis habentibus alio-
 quin iurisdictionem preferuntur, a quib.
 appellatur, d. c. a iudicibus, vers. ab iis, et si
 ut arbitrii, possunt enim indices ordina-
 ri, qui habent alioquin iurisdictionem,
 eligi in arbitros, c. cum tempore, de arbit. B
 & c. causam, de electione. stem delegati, c.
 literas, de presumt. c. cum olim, de arbitr.
 ca. nisi essent, de prabend. & isti possunt, ut
 indices in consentientes sententiam dicere,
 l. 1. C. de iuris dicitur omnium iudic. & ita ab
 illis appellatur, l. arbitro, qui satisda, cogan.
 Pan. nisi expresse se sententiam dicere tan-
 quam arbitros tantum dixerint; nam tunc
 electi ut simplices arbitri compromissarii,
 non habita ratione iurisdictionis alterius C
 iudicant, & ab illis non appellatur. Pos-
 sunt & indices ordinarii causam introdu-
 clam sua iurisdictionis amicabiliter com-
 ponere, ut in ca. si quis membrorum, 25. q.
 8. can. si primates, 5. q. 2. §. si vero, ut dif-
 ferentes indices, in au. hen. veruntamen eius
 cause arbitrium non possunt in se suscipere, D
 ca. 1. infamis, §. tria, 3. q. 7. circa fin. si que
 ordinarii possunt esse arbitrii causarum alterius fori, ut & indices ex consensu litig-
 anuum, & cause non introducta sua iuris-
 dictionis. Quamvis quidam dicat iure
 canonico posse proprium iudicem in arbit-
 rum eligi, ut gloss. ad can. iudicibus, 33. §.
 ordinarii, 2. q. 6. cui ego ad stipulor, dum-
 modo non sit in fraude principalis iuris-
 dictionis domini, vele mendarum statuta-
 rum; est enim proprium munus officii iu-
 dicis, prius tentare, an possi litigantes ad
 concordiam inducere, l. aquifissimum, de u-
 sufruct. P. eodem modo & per verba electi-
 norum compromissorum excludimus sen-
 tentiam arbitrorum, in quos non sponte, sed
 iure cogente compromissum est; a qua ap-
 pellatur, c. ab arbitris, 1. de offic. delega.

in Sext. l. 2. 3. in princ. de appella. l. is, in fin.
 C. de iud. & sic intelligendus est Alexander,
 dum ait, consi. 25. 4. nume. 7. volum. 6.
 iure pontificio posse a sententia arbitrii ap-
 pellari, iure ciuili quoque non admitti
 appellationem a sententia arbitrorum ex
 compromisso sponte electorum, docet l. 1. de
 arbitr. lib. 2. C. tit. 5. 6. l. non distinguemus,
 32. §. cum quidam, eod. tit. P. acquiescere
 itaq. debent compromittentes arbitrio, vel
 paenam soluere, vel nullum erit arbitrium,
 si paena adiecta non fuerit, vel dabitur ex-
 ceptio, l. 1. & fin. C. de arbitr. l. non distin-
 guemus, §. cum quidam, eod. titu. P. dum-
 modo omnes, in quos compromissum est, iu-
 dicauerint, non aliter, c. sane si ex consensu
 partium, 2. q. 6. qui canon ita intelligendus
 est, iuxta verba Gratiani, quando a pa-
 ciore numero, quam consensum fuerit, iu-
 dicatum est; alioquin enim si numerus e-
 electorum arbitrorum interuenerit, non es-
 set pronocatio recipienda, ut habeatur con-
 cil. Carthaginensi. 3. c. 10. Africano, c. 89.
 apud Iuonem parte 6. c. 363. & sic etiam
 in c. a iudicibus. 33. 2. q. 6. a iudicibus, quos
 communis consensus elegerit, non li-
 ceat prouocare. ex concilio Milevano
 c. 24. vide qua tractauimus lib. 47. syntag.
 c. 39. Sed & notandum, quod scribit Bal.
 & Ias. ad l. nemo potest, in prima lectura,
 num. 66. de lega. 1. & in secunda lectura,
 num. 93. communem esse sententiam, fieri
 posse pacto, ut possit appellari ab arbitrio
 compromissorum in casibus, in quibus non
 oritur actio, non quidem propriæ sed impro-
 priæ appellationem accipiendo pro recla-
 matione, d. l. non distinguemus, §. cum qui-
 dam, de arbit. facit texius in l. ex consensu
 de arbitris, P. consentiunt Butrigarius &
 I mola, ad c. quintanalis, de iure. Notat
 etiam Cosmas Guinier antiquus glossator
 pragmaticæ sanctionis, ad §. statut. eadem,
 ad verbum iudice, de causis. in Pragmat.
 sanctio. quod de iure canonico, arbitrium
 iniquam poterit per viam reclamationis
 retractari, & sic per impligationem offi-

Oooooo 2

cū iudicū, per c. 2. de arbit. quo loci & an-
notant, interpres, arbitrium continens
m. manifestam iniquitatem debere retracta-
ri ex arbitrio iudicis, cap. exposita, de arbit-
ris, vbi Panormit. & c. fin. de rerum per-
muta. c. ex aminata, de confirmata. utili vel
inutili, dum tamen intra decennium fue-
rit reclamatum a parte conquerente, alias
contra, ut notatur in c. per tuas, de arbitri.
Quia nulla lex vel superior sustinere recte
potest alium cum peccato, cap. fin. de pre-
scriptio, quare sententia non transit in rem
indicata ratione peccati imminentis. c.
lator, eodem tit. & iniquitas notoria habet
dolum presumptum, cap. 1. de presumtio. l.
creditor, §. Lucius, manda. P. notat insuper
Guinier predicto loco, de consuetudine
Francia in patria constitutinaria & foro
seculari, appellari a sententia huiusmodi
arbitrorum, eamque iudices emendare, si
male fuerint arbitrati, quemadmodum
& inre appellatur ab arbitris iuris, cap. ab
arbitris, de officio deleg. in Sex. l. fi. l. aper-
tissimi, C. de indic. C. et ceterum & quāquam
ab arbitrorum sententia appellari non pos-
sit, tamen contra poterit supplicare, c. non
sine, de arbit. Speculator istulo de arbit. §.
1. verific. arbitrator, Bald. & Salyc. ad l. 1.
C. de arbit. atque etiam poterit contra eo-
rum sententiam recurri ad arbitrium bo-
ni viri, ut infra docetur.
cc c. consuluit, de appell.

C A P V T I I I.

A quo & ad quem appelleatur.

Regula generalis constituenda, ab infe-
rioribus ad superiorem a proximum
b esse prouocandum, non ad parem, c nisi
sit consuetudo contraria recepta. d licet
tamen appellanti, qui errauit in proximo
superiore adeundo, & appellando, mutare
& errorem suum corrigerere. e Ad Papam
omnes appellare possunt, nemo autem ab
eo, f ut neque ab Imperatore g seu princi-
pe non habente superiorem, h non tamen
a ciuii seu seculari iudice, ad Papam ap-

A pellatur, nisi is esset de temporali iurisdi-
ctione ecclesia Romana. i A delegato iu-
dice appellatur delegas; k nisi forsan sum-
mus pontifex iudici ordinario mandaue-
rit iudicādam causā, quo casu non prin-
ceps, sed proximus iudicis superior appell-
landus est. l cauetur autem, ne clericus iu-
dicem laicum appelle, m aut Christianus
alterius fidei iudicem. n Appellatur a sub-
dito ordinario episcopi ad episcopum; o
ab officiali generali episcopi, & ab episco-
po ad archiepiscopū, non ad episcopum p
a co ncilio generali non est appellatio, q
sed a concilio archiepiscopali appellatur
primas. r

S C H O L I A.

a c. anteriorum, c. placuit, 2. quāst. 6. l. pra-
cipimus, C. de appellat. l. 1. eod. tit. P. supe-
rior in inferioris legem tollere potest, no contra
in inferior superioris. c. cum inferior, de
maio. & obed. Ad maiorem, non ad mino-
rem sit prouocatio, glo. ad c. 2. ad verbum,
officiali, de consuetud. in Sext. Hinc notat
Bald. ad leg. fin. C. communia deleg. quod
quando aliquid sit iudicio sortis vel fortu-
na, non appellatur, quia ea res non habet
superiorem in mundo. Sicq. admonet Re-
buff. tracta. de appell. art. 3. gloff. unica, di-
uisioes bonorum, quā interdum in Gallia
sunt iudicio sortis, non solere rescindi, nec
ex ea minorem restitui. l. verum. §. scien-
dum, de minor. 25. ann. P. quia quod fato
contingit cuilibet patrifamilias, quamuis
diligentissimo, posset accidere. §. si locupleti,
eiusdem leg. nisi esset enormis laus, quo ca-
super officium iudicis rescindi posset, argu.
l. maioribus, communis, utrinque iudic. C.
ubi Bald. vel nisi minor appellauerit in re-
gno Gallie ab hac divisione, dicens, se non
quidem iudicio sortis lausum, sed dolo ad-
uersarii, dolusque tunc reipsa interueniens
probabitur, aliquid non daretur restitutio.
d. l. verum, de minorib.

b id est, non appellatur ad maiorem superio-
rem omisso medio superiori; gradatim e-
nim

nim semper ad proximum superiorem appellatio facienda est, ca. dilecti, 66. de app. c. duo simul, 9. de officio & potest. iud. ordinari. c. Romana, 3. §. archidiaconus, de appellat. in Sext. l. imperatores, 21. in prin. de app. §. scito autem, de app. in nouellis, nisi forsan princeps aut summus pontifex appelletur, qui & alia via per simplicem querelam & supplicationem adiri possunt, ut ordinariis ordinariorum, titulo quādo imperator inter pupilos & viduas, ita & per appellationem summus pontifex inuocatur, c. si quis vestrum, ca. omnes, cap. ad Romanam, c. si quis putauerit, c. ideo hinc, c. decreto, c. qui se scit, cum similibus, 2. q. 6. can. accusatus, 2. quæst. 6. c. si duobus, 7. de appellatio Potest & legatus Papa omisso medio appellari, vel adiri. c. 1. de officio lega. Quando tamen appellatur ad Papam suxa formam, c. statutum, de re script. in Sext. non debet agitari causa appellationis C in curia Romana, sed debet delegari in partibus seu locis litigantium cognoscenda & de terminanda, ca. qua fronte, & ibi doctores, de appell. Et ita quoque statutum in concilio Basiliensi, §. si vero quippam, de causis, in pragmatica sanctio. nisi forsan propter defectum iustitia, aut iustum meum probatum summo pontifici, non possit in partibus delegari, ut in d. §. si vero, dicitur. Potest & ex consensu partium appellatio tractari, ubi appellatum est ad superiorem mediatum maiorem quam oporteat, vel apud parem, si modo consuetudo sit talis praescripta, & in his de facto non nocebit error, contra si ad inferiorem provocatum sit. l. 1. §. si quis in appellatione, de appella. P. l. ei cuius, 5. de app. recipien. Et valet etiā appellatio ad maiorem quam proximū, sed sit ab eo remissio ad proximum immediate superiorem per l. imperatores, 21. de appellat. vide Massuerium, tit. de appella. §. 27. quod si ex litigibus, unus ad proximum superiorem, alius ad summum pontificem appelletur, si ordinarius superior faciat prior citare appellantem ad

A summum pontificem, debet is nihilominus coram illo comparere de sua appellatione ad summum pontificem dicturus. c. si dno- bus, 7. c. adhac, 30. de appella. C cano. anteriorum, §. illo videlicet, 2. quæst. 6. & §. illo videlicet, nouella 23. quia par in parem non habet imperium, l. nam ma- gistratus, de recep. arbit. l. ille a quo, §. tem- pestinum, ad Senatus cons. Trebellian. nec valet consuetudo, ut ad minorem vel ad parem appelletur; neq. de ea re receptum pactum, quia est contra substantiam appellationis, gloss. ad ca. 2. ad verbum offi- ciali, de consuetud. neque pactum mutat substantiam actus, cui adiicitur, l. ubi ita donatur, de donatio. causa mort. l. cum precario, de precar. Pan. nec statutum aut consuetudo, l. 2. de usufructu earum rerum qua usu consumuntur. Nisi consuetudo parem vel minorem fecerit in eo casu appellationis maiorem, Ioannes & Andreas ad capit. Romana, de appellationibus, in Sexto. d. c. Romana, 3. §. ab archidiaconis, de app. in Sext. iuncta distinctione proxime supe-rioris annot. e can. fin. §. si vero is qui, 2. quæst. 6. l. 28. C. de app. f ca. ipsi sunt canones, 16. & sequen. 17. cun-cta per mundum, cum ibi notatis, 9. qu. 3. can. omnes qui, 2. distinc. Nec valet ap- pellatio a Papa ad concilium, d. can. cuncta per mundum, cum ibi notatis, 9. quæstio. 3. c. anteriorum, §. illo, 2. quæst. 6. Panormit. super rubricam, de app. nisi in tribus ca- sibus, in quibus dicitur esse concilium ge- nerale supra Papam, ut notatur in cap. 2. §. 1. de auctoritate sacrorum conciliorum, & ibi per glossam Cosmae Guinier. & in princ. tit. de collation. eodem lib. Pragma. sanct. Posset tamen a Papa male informa- to ad eundem bene informatum appellari, can. sententiam, 35. quæstio. 9. cano. prece, can. cum apud, 11. quæst. 3. c. tum ex lite- ris, de restit. in integ. ubi doctores. Et pec- caret Papa, si aitiam appellationem non ad-

Ooooo 3

admitteret; iustitiam enim denegaret; ut A
notatur per doctores ad c. consultationibus,
de offic. delega. & per Cardinal. Florent. ad
clement. pastoralis, de re indic. Verum haec
appellatio non imponit necessitatem summo
pontifici, nec impedit eius sententia exse-
cutionem, nisi ipse suspendat, & presumi-
tur semper pro iustitia eius sententia. Pro-
hibuit etiam expresse Pius Papa II. eius
nominis, appellari a Papa ad futurum con-
cilium, & voluit sic appellantem statim B 1
incurrere excommunicationem, a qua
non possit ab alio quam a summo pontifice,
excepto moris articulo, absolvit. Item &
incurrere censuras, quibus notatur crimi-
nis maiestatis laesae. Exstat eius rei
constitutio in fine tom. 1. consiliorum
sub data 4. Calend. Februarii, anni Do-
mini, 1459.

g. l. 1. a quibus appell. non licet, sic nec a Rege
Galliarum appellare non licet, qui non ha-
bet superiorem, c. per venerabilem, qui filii
sint legitimi. nec ab aliis, qui vices cum ple-
nissima potestate gerunt principis, ut nec
olim a dictatore, qui semestrem apud Ro-
manos gerebat potestatem absolutam. l. 2.
§. populo deinde, de origine iur. nec a sena-
tus, l. 1. §. sciendum est, a quibus appella-
non licet.

h. Ut a Rege Galliarum qui non habet su-
prio rem, ut dixi, ex c. per venerabilem, qui D
filii sint legitimi.

i. ca. si dubius, 7. §. fin. de appell.

k. ca. super questionum, 27. §. fin. de offic. de-
lega. l. 3. C. de pedan. indic. l. 1. & l. fin. quis
& a quo appelletur, l. solent, §. legatos, de of-
fic. pro consul. sic ab arbitris delegatus a Pa-
pa, Papa appellatur, l. ab arbitris, 11. de of-
fic. delega. in Sexto. & a delegatis a prin-
cipe, princeps appellandus, l. eos etiam, 16.
de appell. c. significantibus, eo. tit. a sublega- E
to ad subdelegatem, si sibi retinuerit quip-
piam ex iurisdictione delegata, non etiam, si
nihil sibi retinuerit, sed omne negotium
subdelegauerit, quo casu a subdelegato ad
primum delegantem appellatur, cap. super

questionum, 27. §. porro, §. si vero, in fin. &
§. eius ergo, & ca. cum te consulente, 18. de
offic. delega. l. 1. §. fin. quis & a quo appelle-
tur. P. c. si delegatus, 7. §. fin. de offic. dele-
ga. in Sexto. Appellatur autem a subdele-
gante subdelegans, si modo us possit indica-
re, aliter prior delegans appellatur, veluti
si subdelegans sit excommunicatus vel
mortuus, capit. si is cui, 10. de officio de-
legat.

c. licet, 12. de officio ordin. in Gallia tamen
in casibus abusus appellatur a iudice eccl-
esiastico ad senatum. si quid committat con-
tra sacrosancta concilia, decreta ecclasi-
stica, & constitutiones regias, vel concor-
data inter regem & summum pontificem,
ut habeatur in fine concordatorum, ubi
concessa est potestas regi & exsecutio eo-
rum, & vi cogat eas servare.

m. In principio & canonibus sequentibus, 25. q.
1. in Gallia tamen a iudicibus & cognatu-
ribus ecclasiasticis recipiuntur interdum ap-
pellatio, in casibus notoris abusus; hoc est,
quando iudex ecclasiasticus vel Praelatus
sua abutitur potestate, cum contra usum
commisum agit. Id enim est abut. l. plen-
num, §. 1. de usu & habit. P. abutuntur
etiam legibus & maiestate principali, qui
ad quantum & libidinem voluntur potesta-
te, ut ait Cicero pro Roscio Amerino, noto-
rius excessus & abusus iudicibus archiepi-
scopalibus concedit facultem cognoscendi
etiam in prima instantia de uegorio suffra-
ganei, quod aliter non permittebatur, cap.
Romana, §. sane, de censib. in Sex. c. Roma-
na, de pœn. in Sex. sic & in Gallia ab abusus
officialium & personarum ecclasiastica-
rum, appellatur curia superior parlamenti
eius diocesos in certis casibus, que nomi-
ne Principis impartitur opere & auxilium
ecclesia, ne sacrosancta & Apostolica de-
creta violentur, aut concilia ecclasiastica,
täquam filius ecclesia enim rex haie mu-
neri adstringitur. tractatur de his casibus
appellationum a Rebuffo in 3. tom. Com-
ment. ad constit. regias, tracta. de appelle-
tionibus

lationibus tanquam ab abuso, in constiu-
tione seu ordinatione Fräcisci 1. regis Gal-
liarum publicata anno 1539. artic. 5. 6. 7.
8. & in Rapsodia arrestorum Papi, lib. 19.
titu. 2. & anobis lib. 50. syntagm. iur. cap.
2. numer. 26. & in nostro tractatu de ab-
uso & remedio generali sub praetextu re-
ligionis.

n. Alioquin excommunicatus est, cano. 32.
Catholicus, 2. qu. 6. nisi forsan, ut notat ibi
gloss. Catholicus tunc degeret sub infideli
principi; quemadmodum & D. Paulus
pronocavit ad Cesarem, Acto. c. 25. facit
can. sin. ad initorum, 10. dist.

o d.c. 3. §. 1. de appell. in Sex. sunt enim aliqui
qui ultra episc. habent in eius diaeſci cer-
tam iurisdictionem ex privilegio, vel con-
ſuetudine, vel alio modo, quorum appella-
tiones ad episc. deuoluuntur, nisi aliter ex-
empti ad sedem Apostolicam perueniant; sic
& a capitulo episc. appellatur, cum diff. c. C

p. c. 2. de conſuetudine, in Sexto. c. 3. de appell.
in Sexto. nisi forsan quedam sit probabilis
causa, quae recipi appellationem ad episcopum
pum suadeat. d.c. 3. §. cum autem, vel con-
ſuetudo recepta id obtinuerit, d.c. 3. §. debet
autem, de appell. in Sexto.

q. Quia concilium generale representat, u-
niuersam ecclesiam, & auctoritate summi
ponificis publicatur, a quo non licet appellare,
ut diximus, & iniuriam facit iudicio
renverendissima synodi, si quis semel indi-
cata ac recte disposita renoluere, & publi-
ce difputare coetererit, l. nemo, de summa
trinit. C.

r. c. placuit, 2. q. 6. c. 5. inter, 6. queſt. 4. c. pres-
byteri, 11. q. 3.

C A P V T I I I I .

De forma appellandi.

A Ppellatio fit vel viua voce verbo, ap-
pello, illico sententia lata, a vel in scri-
ptis, post viuam vocem, vel sine ea, b intra
tempus a iure constitutum. c Appellandi
forma ad Papam vel in iudicio vel extra

A est, d vt ea fiat in scriptis, expressa causa, pe-
titis Apostolis, & constituto ad agendum
procuratore. Debet & a sententia interlo-
cutoria appellans, causam vel grauamen
exprimere rationabile, coram iudice a quo,
quod si probatum esset, iustum haberetur
ad reformationem sententiae; f debetque
addere in appellatione, sua exceptionem
non fuisse admissam; g in diffinitu illa ex-
pressio non exigitur, sed sufficit viua voce

B dicere, appello simpliciter, si incontinenti
post sententiam appelleatur; vel si ex inter-
vallo, dicere simpliciter vel scribere se
prouocare. h Pro appellatione habetur, si
post grauamen illatum, grauatus se submi-
ferit protectioni superioris omisso per
simplitatem verbo appello. i Iusto etiam
metu prohibitus appellare, existimandus
est ad appellationis beneficium conuolaſ-
ſe, si intra tempus quo prouocatur, coram
iudice, a quo appellare voluit, vel si cum ha-
bere non potuit illius iudicis copiam, in
præſentia bonorum virorum, protesta-
tione super hoc proposita, causas appella-
tionis expreſſerit. k Procurator ad ap-
pellandum constitutus, non deber excede-
re formam mandati; aut aliter agens non
preejudicat domino. l Sia pluribus iudici-
bus appellatio facienda, coram maiori parte
fiet. m Pro appellatione quoque habetur,
recurrere ad iudicem pro emendatione
sententiae. n

S C H O L I A.

a Fit illico verbo lata sententia, sedente pro
tribunali adhuc iudice, aut eo nondum di-
uertente ad extraneos aetus, aut apud aetas
eo dem die, l. litigatoribus, 14. de appell. C. l.
2. eod. tit. P. can. post appellationem, §. for-
ma, 2. q. 6. facit l. a sententia, 5. §. si. de ap-
pella. P. vel si fiat intra tempus, quod indul-
getur nouo iure ad appellandum, de quo
potest. Et si propter meum iudicis grauatus
non possit ab eo appellare, vel si is abſit
potest appellari coram notario & testibus,
c. si. de appella. l. 2. C. de his qui per meum
iudic. non appell.

E

- b Postquam appellatum est verbo, aliquando, & ut plerunque appellatio coniicitur in scripta & intimatur seu significatur iudicis & parti, aliquando sola scriptura appellationem continens eisdem datur; neg, est & substantia appellationis in scriptis facta, ut ea legatur coram iudice, c. appellatio, 9. de appell.
- c In appellationibus quatuor sunt obseruanda tempora, tempus primum appellandi, 2. petendi & concedendi Apostolos, 3. offerendi prædictos Apostolos iudici ad quem, 4. iepus persequendi appellationem, Quod ad primum pertinet, antiquitus appellabatur tantum in scriptis, in causa propriæ intra biduum; in causa autem aliena, seu procuratorio nomine, intra triduum a prolatione sententia computandum, l. 1. §. biduum, cum §§. sequentib. quando appellan. sit, lib. 49. P. tit. 4. l. eos, 6. §. sin autem, in iudicio, de appellat. C. cano. biduum, 2. C q. 6. fuit postea tempus appellandi concessum quinque dierum, ut ait Iulius Paulus, lib. 5. receptarum sententiæ, tit. 33. c. 1. can. 22. propter superfluum, 2. q. 6. ubi & ultra dicitur datum tempus sufficiens adeundi superiorem habitatione itineris, & facta connumeratione 20. milliarium pro singulis diebus, ut & in can. 23. habita dinumeratione, ead. 2. quæst. 6. l. 1. si quis cautionibus. P. deinceps & dati ad appellandum decem dies, sine a diffinitina, sine ab interlocutoria appellandum sit, sine a iudiciali, sine ab extra iudiciali grauamine ex Iustiniani nouel. 23. de appellationib. §. 1. & authent. hodie, C. eodem tit. de appell. & nouel. 123. de sanctissimis episcopis, §. si quis contra aliquem, quod & approbatum iure pontificio, in c. concertationi, 8. de appell. in Sexto. can. biduum, §. quod autem, in sententiis, c. anteriorum, E 2. quæst. 6. quo elapsa sine appellatione tempore, excluditur appellandi facultas, ut ibidem dicitur. Quod locum habet non tantum in appellatis, sed etiam in eo, qui alterius appellationi voluerit adhædere,

A quod facere debet intra decem dies, ut ait Rota, decisio. 539. incip. in grauamine, in antiqu. & decisio. 225. adhibentes, in antiquis. Alexan. consi. 101. & 125. vol. 2. & alii post gloss. ad c. ut circa, §. alioquin, in verbum adhæretes, de elect. Guido Papaeus, decis. 13. & 78. & 436. metuntur autem iura hoc tempus decem dierum, a tempore illatigrauamini. Quare signum persequeret post latam sententiam, poterit semper pronocari, ut si quis incarceratus detineatur, & appellat ab incarceratione, Iason ad L. error, nume. 8. de iur. & fac. ignor. vide Guidon. Papam, decisio. 436. nume. 64. & hoc de primo tempore. Secundum vero tempus, quod est in petendis & dædis Apostolos, est triginta dierum, intra quos peti, dari, vel denegari debent a iudice, a quo appellatur; in quibus index deliberare potest, num admittere vel reiucere debet, appellationem, c. ab eo, de appell. in Sexto. clem. quamvis, eod. tit. l. indicibus, C. eod. tit. quod si index noluerit dare, sufficit appellanti peti, & in instanter, & eum contestatum super eo fuisse, l. unica, de libel. dimisso. quamvis enim index non differat appellationi, tamen leges differunt, l. quoniam iudices, C. de appell. l. ei cuius, de appell. recip. Hi dies triginta incipiunt currere seu labi a die appellationis secundum Hofsten. ad c. cordi. de appell. in Sext. Secundum autem Ioannem And. & alio, a die prolatæ sententie, gloss. ad d. c. ab eo, de appell. in Sex. & ad l. 1. de libellis dimissor. l. cum quidam, 7. de appell. in Sexto. petitio instant est, & quæ semel fit, & non amplius glossa ad dictam l. 1. de libellis dimissor. Notabile est, quando index noluerit dare Apostolos, quod appellans debet iterum appellare a denegatione, alioquin enim iudici consentire videretur, & deserrere appellationem, & sententia transiret in rem indicatam. Zabarella ad clement. 1. colum. 3. versic. ex hac glossa. de dolo & contumac. Tertium tempus est, quod post petitos Apostolos adire oportet iudicem ad quem

- quem appellatur, & ad reddendos ei Apo- A
stolos seu ad praesentandos superiori, in l.
praes pronicia, de appella. C.l.nemo, 3. de
temporibus appell. Et in hoc tempore debet
intimari appellatio adversario, & dies ei
dici prosequenda appellatio causa, clement. 1. de appell. Quartum tempus consti-
tuitur in prosequenda appellatio, cap. vt
personas ecclesiarum, 4. c. peruenit, 13. de
appellatio, cum similib.
- d c. 1. de appell. in Sexto. B
- e Apostoli sunt litera iudicis dimissorie, qui-
bus testatur superiori talem a se appellasse,
libr. 1. de libellis dimissor. lib. 49. P. tit. 6. §.
Apostolos de appell. C.l.dimissorie, 106. de
verbis signific. P. d. in q. a. dimitto, ut sim-
plex simus.
- f d. c. 1. de appell. in Sex. c. vt debitus honor,
59. c. interposita, c. cum speciali, 51. c. can-
sam, eod. tit. apud Greg. clemen. appellanti,
eod. tit. l. appellanti, 13. §. si. eo. tit. P.
- g e. dilecto filio, 65. eod. tit. de appell.
- h cap. 1. versus qui, & ibi gloss. de appella. in
Sexto. c. Romana, §. cum autem, & ibi no-
tatur eod. tit. Solemnitas alia non requiri-
tur, nec scriptura neque causa in l. 1. in fin.
& l. 2. & l. litigatoribus, C. de appell. & ita
post hanc appellatio, a diffinitua in-
quidum est, appello ab iniqua sententia,
liberum est in iudicio eius, ad quem pro-
nunciatum est causas grauaminis, quas pla- D
cuerit proponere etiam non propositas co-
ram indice, a quo appellatum est, nona
quoque instrumenta producere, & nonos
testes, & non deducta adducere, & proba-
re non probata, c. constitutus, in 2. de appell.
c. fraternitatis, de testib. c. cum Ioannes, de
fide instrum. l. per hanc, de tempo. appella.
C. l. scio, de fide instrument. ca. accedens, ut
luc non contesta, non proced. ad test. exam.
- Aliter in appellatio ab interlocutoria, in E 1
qua sola causa appellandi ante diffinituam,
in iudicio appellatio est prosequenda,
non alia & ex iisdem altius prioris iudicii
determinanda & indicanda clement. ap-
pellanti, de appell. ca. causam, 62. & d. c. vt
- debitus, eodem tit. apud Gregor. & idcirco
exprimenda in ea appellatio causa ab in-
terlocutoria, vt & in appellatio, ex-
tra iudicialebus, vt in causa electionis, in c.
vt circa, de electio, in Sext. clem. consti-
tutionem, eod. tit. c. cum nobis, eod. tit. apud
Gregor. & in aliis similib. extra iudicialebus.
vt in c. 1. de his qui sunt a maiori parte ca-
pituli, c. bona, de app. eaq. appellatio etiam
extra iudiciale in scriptu est proponenda,
vt ab interlocutoria sententia iudiciale, c.
cordi nobis, de appell. in Sext. aliter non re-
putaretur quis appellans. glo. fin. ad c. cum
causam, 62. de appell.
- i Expressio in c. ad audientiam, 34. de appell.
quando illa subiectio protectionis habuit
rel. qua, qua in appellatio exiguntur,
nempe quod in finuata sit & intra tempus
debitu, & contra certum grauamen, alio-
quin generalis protectionis non eximit a pro-
pri iudicis iurisdictione, cap. ex parte, de
privilegio.
- k ca. fin. de appell. l. 2. C. de his qui per metum
iudic. non appella. l. cum quidam, de appell.
contestatio porro illa, quod ob metum iudi-
cis non possit appellari libere, fieri debet in-
tra tempus appellandi, & sic non currit
contra protestantem præscriptio temporis,
c. fin. de offic. ordinari. c. fin. de electio. can.
placuit, 16. q. 3. l. ut perfectius, C. de annali
except. l. fin. C. de episcop. audien. Qualis
porro hic meius esse debeat, tradit Iason &
Paulus Castrensis ad l. cum aliquis, de iu-
re delibera. C. & ad l. interpositas, Cod. de
transactio. Felinus ad capit. ecclesias sanctæ
Maria, de constitutio. Causa porro ap-
pellatio hic dicuntur exprimenda, quan-
do videlicet sit appellatio ab interlocuto-
ria, non si a diffinitua, vt paulo ante di-
ctum est.
- l. significante. 69. de appell.
- m clemen. 1. eod. tit.
- n l. non distinguemus, §. cum quidam, de
receptis arbitri. Speculat. tit. de arbitris, §.
sequitur.

Ppppp

C A P V T V.

Qui appellare possunt.

Protest quis pro se, *a* & pro alio appellare procuratio nomine, *b* etiam pro inuito condemnato. *c* Et vna sententia pluribus condemnatis, si unus solus appellaverit, illius victoria ceteris suffragatur, si communis iure iuuentur, idemque negotium & eadem causa defensionis existat. *d* Qui iurauit quod stabit mandato iudicis, *B* ab eo appellare non potest. *e* Appellant alioquin a sententia omnes, quorum interest ex aliqua causa, non fusile ita iudicatum, vel extra iudicium aliquid actum, siue continentur in sententia, siue non continentur. *f* Qui tamen non detulit appellatio adiudicarii, ipse appellans in eadem causa non auditur. *g* Non debet quoque admitti manifeste superflua & frustratoria appellatio, *h* nec eorum, quorum non interest, *i* nec eius qui passus labi tempus datum ad appellandum, & post tempus appellavit. *k*

S C H O L I A.

- a* Vt liquet ex iuris de appellationib.
- b* c. interposita, 70. §. eidem, de appell. can. anteriorum, 28. 2. q. 6. §. 1. de appell. in nouel. seruata forma mandati, c. significanti, 69. de appell. l. fin. an per alium causa appellatio. redi possit. lib. 49. P. titu. 9. l. 4. §. fin. de appell. P.
- c* l. non tantum, de appell. ubi ratio, cur pro inuito damnato appelletur, quod non audiatur perire volens, & in l. addictos, de episcop. audienc. C. l. add. etos, de appellatio. facit l. 1. de liberali causa. P. veruntamen causam appellationis criminalis & capitalis, non potest per procuratorem prosequi, can. si autem, 39. §. fin. & sequent. si quando, 2. quest. 6. can. in criminalibus, penult. 6. quest. 3.
- d* cap. penult. de appellat. ubi & ista circumstantia descripta sunt, idem & in c. ei qui, §. sunt quorum, §. quandoque, 2. quest. 6.

- A* l. 1. & 2. C. si unus ex plurib. appellauerit, in quib. glossa explicationem adferunt.
- e* c. questioni, 21. de appellat. cui tamen ex diametro pugnare videatur cap. ad hoc, 20. codem tit. quod intelligit gloss. ad dict.
- c*. questioni, de eo qui iurauit stare iudicio ecclesie, qui contra fuerat propter conuinciam excommunicatus, & ideo postea iudicium subiens, etiam si appellauerit grauatus, stare iudicio videtur, eo quod ligauerit, licet tanquam grauatus appelle. At cap. praesenti, loquitur de eo, qui iurauit se mandato & sententia staturum, eo quod non contumace, sic & non potest appellare, qui pacatum fecit de non appellando, l. fin. §. fin. de temporib. ordina.
- f* in c. non solent, 1. q. 6. l. 4. §. 1. de appell. P. l. 1. quorum appell. non recip. l. 2. C. quando appellan. sit, vide quae diximus sup. cap. 2. quando appellari possit ab arbit.
- C g* cap. constitutis. 2. 3. c. an sit, 4. 2. de appellat. ca. bona, de elect. frustra implorat legis auxilium, qui committit in legem, cap. quia frustra, de usur. l. auxilium, in fin. de minorib. c. an sit, de appellat. ca. fin. de immunita. ecclesia.
- h* l. 1. de naufrag. lib. 10. C. tit. de fruolis appellatio. in Pragma. sancto. & concordatis Gallicanis, & summi pontificis. Quare & qui frustratorie appellat, & qui illam admitit, quilibet puniri debet in decem libras anri, l. quisquis, quorum appellations non recipian. l. 2. C. de episcop. audienc. l. si quando, §. si quis ausus fuerit.
- i* can. non solent, 1. q. 6. c. transmissa, de elect. l. 1. de appell. recip. P.
- k* Nempe qui appellavit post decennium a tempore latia sententia, can. anteriorum, 2. q. 6. c. significanti, de testib. c. dilectis, de elect. §. 1. de appell. & intra qua tempora, &c. Soleit tamen aliquando restituere negligentem ad appellandum, per literas princeps in Gallia maxime, & ex causa cancellaria eius illas concedit; dicuntur lettres d' appell avec relief de n' avoir appellé & intimé dans le temps. Ratio autem

autem, quare regulariter post decem dies non appelleatur; quod post lapsum eius temporis sententia transiit in rem iudicatam, quod ad negligentem pertinet, qui sibi imputare debet, & cui sua mora debet esse nocina, & acquiesce videtur non appellando, & quod ad consultationes, de sentent. & re iudic.

C A P V T VI.

Quae obseruanda sunt appellationibus interponendis & prosequendis

EX superioribus porro colligemus, appellationem intericiendam esse, & a iudice petendos esse Apostolos seu literas dimissorias, a iudicem autem denegare non debere. *b* Erit autem postea appellatio aduersario appellato insinuanda, ut vocatus veniat ad eius iudicium. *c* Debet & presentari iudici ad quem, *d* qui postea habitatione distantiæ locorum, diem dicit, quo se partes iudicio sistere debeant; *e* cui etiam acta sunt edenda & transmittenda a iudice a quo. *f* Prosequenda deinde coram iudice appellationis eius decisio; *g* & ibi probanda erit causa appellandi ab interlocutoria, quod ea fuerit proposita nec admissa, & quod vera sit & iusta; *h* non autem coram iudice a quo appellatum est. *i* Suntque ita causæ solæ propositæ iudici a quo in interlocutoria, discutiendæ ante iudicem ad quem, & non aliæ, *k* in appellatione autem a diffinitiua & propositæ iudici & aliæ in appellatione tractari possunt. *l* Placuit autem, ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis ad alios ecclesiasticos maiores appellatum fuerit, audiencia non denegetur. *m* Attamen non est inhibendus episcopus, a quo appellatur ab archiepiscopo ad quem appellatur, ne cognoscat de negotio, nisi causa appellationis videatur iulta archiepiscopo vel superiori, & de ea cœperit cognoscere. *n* Appellatione porro devoluta ad superiorem, eo qui appellatus fuit veniente, si is qui appellauerit venire neglexerit, si quid proprium

A habuerit, competentem illi faciat recompensationem expensarum; ut hoc saltem tenore territus in grauamen alterius non facile quis appellat. *o* Id ipsum dicendum est de appellato non comparente. *p* Sed & omnino puniendus appellans, ut quoties iniusta eius appellatio pronuntiatur, sumtus, quos dum sequeretur aduersarius impendit, reddere cogatur. *q* Atq; si constiterit causa appellationis cognita, male fuisse appellatum, & bene iudicatum; causa remittenda est ad iudicem, a quo appellatum est, *r* nisi forsan is iniustam appellationem admiserit, quo casu non est eiremittenda. *s* Ante cognitionem tamen appellationis non debet ad iudices, a quibus appellatum, causa remitti, nisi partes consentiant. *t* Quod si contra constiterit bene appellatum esse, iudex appellationis rescisfa priore sententia, potest & debet procedere in causa principali. *u* Hoc tamen placuit, ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis, ad alios iudices ecclesiasticos, vbi est maior auctoritas, fuerit prouocatum, non eis obsit, quod eorum fuerit soluta sententia; nisi concipi non potuerint, vel iniquo animo iudicasse, aut non fuerint aliqua cupiditate, aut gratia depravati. *x* Potest & iudex appellationis, quodolis fuerit coram primis iudicibus contestata super eodem negotio, parte quæ conuenit contumaciter se absenteante, cum ei de meritis causæ liquebit, commissum sibi negotium disfinire. *y*

S C H O L I A.

- a* Qui Apostoli seu literæ dimissoriæ, diriguntur a iudice a quo ad iudicem, ad quem prouocatum est, c. post appellationem, in prin. 2. q. 6. c. 1. *sb*; perat Apostolos, & c. 4. de appellatio. in Sexto. l. unica de libellis dimissor. in Gallia loco Apostolorum, intra tempus constitutū sit reuenatio appellatio- nis, ut dicunt; & docet Massuerius in pra- dicta tit. de appell. §. 2.
- b* cano. appellantem, cano fin. §. similiter, 2.

PPPPP 2

- q. 6. cap. de priore, 31. ca. ut debitus honor, A
de appellationib. l. Imperator Alexander,
25. evd. tit. P. & §. atqui ut omnibus, & §.
nam si per procuratorem, nouel. 82. §. ad
hac sancimus, nouel. 126. §. appellationes,
nouel. 134. nisi forsan post tempus presti-
tutum ad appellandum appelletur, aut in-
terdictum legibus pronocatio, d. §. ad hac
sancimus.
- c. clem. 1. §. est tamen, de app. clem. causam,
de elect.
- d. cap. 3. §. si vero vocatis partibus, §. quod si
obiiciatur, de appell. in Sext. vbi ratio.
- e. c. cum speciali, 61. de appell. can. propter
superflua, 22. & seq. 2. qu. 6.
- f. can. fin. §. iudicibus, 2. q. 6. c. fin. de proba. l.
nec causas, 51. l. a proconsulibus, 19. l. in-
dicibus, 24. C. de appell. l. nemo, 3. de tem-
porib. appell. hocq. fieri debere intra trigin-
ta dies a tempore appellationis notat Iulia-
nius patritius, in nouellis. ca. 422. potest &
qui appellat, sibi terminum ad prosequen-
dam seu ad instituendam appellationem
statuere, & ad certam diem ea causa cita-
re aduersariorum; si tamē longius quam par-
fit tempus concipiatur, potest a iudice a quo,
illi terminus præfigi, intra quem debeat
superiorem adire, ca. personas ecclesiarum,
4. de appell. Sic & index a quo appellatur,
potest compellere appellatorem, ut intra cer-
tum, competens & conueniens tempus pro-
sequatur appellationem interpositam, aut
indicio suo pareat, ca. peruenit ad nos, 13.
& c. consuluit, 14. de appell. non poterit ta-
men index a quo præfigere terminum ap-
pellanti, intra quem appellationis diffini-
tione obtineat, quia tunc imponeret legem
superiori decisionis, quod facere non potest,
c. cum inferior, de maior. & obed.
- g. c. 4. & 5. & c. peruenit, 13. de appell.
- h. cap. dilecto, 63. cap. interposita, 70. de ap- E
pellatio.
- i. c. si a iudice, 10. de appell. in Sexto.
- k. clement. appellanti, de appell. in Sexto. vbi
& idipsum dicitur, habere locum in ap-
pellatione extra iudiciali. Ratio, quia si
- causa appellandi fuissent propria iudicii a
quo appellatum est, forsan emendasset sen-
tentiam, & eas admisisset, cum possit con-
traria sententia quod iussit feci, reno-
care, l. quod iussit, de re iud. P.
- l. Sic causa appellationis a diffinitiis a potest
coram indice, ad quem appellatum est mu-
tari, & alia allegari, l. 3. §. fin. l. scio quasi-
tum, §. si. de appell. l. eos qui, 6. §. si quid an-
tem, l. in offerendis, 35. §. fin. C. de appell. l.
per hanc, C. de temporibus appellat. Quod
intelligendum est, si ad eandem actionem
& causam pertineant, alioquin in causa
appellationis non licet nouam actionem in
locum prioris substituere, d. l. per hanc, nisi
forsan in causa beneficiali ad summum
ponitatem prouocatum fuerit, qui poterit
de novo de causa possessori & peitorii co-
gnoscere, clement. 1. de causa possessio. &
proprietate.
- m. can. placuit, 9. 2. quastio. 6. ex Iulio Papa
in decretis sine in rescriptis ad Orientales
cap. 22.
- n. cap. 2. §. si vero, & §. quod si obiciatur, de
appell. in Sext.
- o. c. reprehensibilis, 26. §. si autem, de appell.
Punitur appellans, qui non prosequuntur
fuerit appellationem, in expensis aduersa-
rii. Et si non habebit proprium, puta quod
sit monachus, filius familiæ punitur aliter
ex arbitrio iudicis, cano. si res, 14. q. 6. can.
c. finem lusibus, de dolo & contumac. cap.
caterum, c. fin. de rescript. l. eum quemte-
mere, de iud. P.
- p. c. 1. §. fin. de appell. in Sex. vbi ratio, ne elu-
datur index & aduersarius, facit quoque
c. cum speciali, §. excessu quoque, vers. nul-
lo autem, c. interposita, 70. §. fin. eodem tit.
apud Gregor. §. in omnibus, nouel. 126.
Prestantur autem iste impensa ob contu-
maciam tantum, non habita ratione prin-
cipalis causa litis, an iusta vel iniusta sit ei,
cui præstantur, c. cum dilecti, in fine de do-
lo & contumacia. c. ad hoc, in fin. de seque-
stra. possessio. cap. quoniam, §. in aliis, ut lite
non contesta. l. sancimus, C. de iudic. anh.
qui

- qui semel, C. quomodo & quando index, A
l. eum quem temere, de indic. P. eruntque
iunq. iste expensa soluenda, ante quam con-
tumax ulterius audiatur, d. l. sancimus, &
d. o. quoniam, §. in aliis.
- q. can. 27. omnino, 2. q. 6. ca. reprehensibilis,
de appella. & si sumtus aliquando etiam ad
quadruplum impensarum taxati fuerunt,
d. can. omnino, aliquando ad duplum, can.
libellum, 3. q. 4. hodie tantum simpli sunt,
l. non ignorat, l. terminato, de fructibus &
lit. expens. veruntamen ultra sumtus so-
lent, aliter puniri temere appellantes ex
constitutionib. regnorum multis pecunia-
riis, ut in iure ciuili, in causa ciuili multa
quinquaginta librarum argenti, l. ab ex-
ecutore, C. quorum appellat. non recipian.
Irrogatur & in criminali infamia & litis
amissio, l. a. proconsulibus, de appell. C. nisi
in primis index admisisset appellationem,
quia tunc appellans temere arbitrio iudi-
cis ad quem puniretur, l. eos, §. nec temere,
de app. C. Rursus & si quis ad munus vel
honores nominatus, appellauerit, nec obti-
nuerit damnum, quod interim res publica
passa fuerit, praestare cogetur; Id ipsum di-
cetur de eo, qui a tutela datione temere ap-
pellauit, l. imperatores, 2. 1. §. si magistra-
tus, de appel. l. 1. si tutor vel curator appel-
lauerit.
- D c. cum in ecclesia, 3. 1. cap. vt debitus, 59. §.
cum auem, vers. et si nimis, cap. cum spe-
ciali, 6. 1. de appel. cap. Romana, 3. §. fin. &
cap. cum appellationibus, 5. eodem titul.
in Sexto.
- E d. c. cum appellationib.
Sic consensus partium indecisa appellatio-
neremissionem operatur, non aliud. ca. ac-
cepta a cognitione, 3. 5. de appel. c. fin. §. fin.
& cano. si quis episcopus, 2. q. 6. & per imas,
de sentent. excommunic. l. eos qui, C. de ap-
pel. sed & pars appellans ante cognitionem
appellationis, potest redire ad indicem a
quo appellauit, etiam non consentiente ap-
pellato, cui iam non consentienti sumtus,
quos iam fecit, restitui debent, ad illos con-
- demnato appellante, ca. interposta, §. 1. de
appellat.
- v. c. ad probandum, 2. 4. de senten. & re indic.
c. vt debitus, 59. §. cum autem, vers. alio-
quin ipse procedat, & c. cum speciali, §. ex-
cessu quoque, vers. appellationis causa, de
appellat.
- x. can. hoc autem placuit, 37. 2. quæstio. 6. ex
conclio Carthaginensi, 3. c. 10. Sic index
presumitur ex officio iudicasse, quia appella-
tionis index interdum in melius, inter-
dum in peius sententias reformare potest,
l. 1. de appellatio. P. & quod ex officio sit
presumitur recte factum, nisi fraus aut ma-
litia doceatur, cano. absit, cano. si episcopus
forte, 11. quæst. 3. can. Lugdunensis, 9. q. 2.
c. sicut, de sentent. & re indic. c. in presen-
tia, de renuntiation. Aliter enim si constet
quod index iniquo animo male iudicau-
erit, arbitrio indicis superioris emendabi-
tur, l. fin. de variis & extraordinar. cogni-
tio. nam & facit index litem suam, tene-
turque ad litis estimationem, qui odio, do-
lo, pecunia, seu per fordes indicis sui senten-
tia corruperit, quæ postea reformata fue-
rit, l. 2. C. de pœna. indic. qui male iudica.
§. 1. de obliga. quæ ex quasi delicto nascun-
cum simil.
- y. c. per tuas, §. 8. §. fin. de appel. quod intellige
concurrentibus omnibus predictis, dum de
diffinitiua pronuntianda aetum est; vide-
licet, si de proprietate rei agatur, & si ap-
pellatum post contestationem litis, testibus
publicatis ante sententiam, & contumac
fuerit appellans, cap. prout, de dolo & con-
tumac. quo loci plene id tractatur. Et si a-
gatur de possessione, si possessor est præsens,
& absens auctor, tunc sine fuerit lis conte-
stata, sine no, potest dari diffinitiua, si con-
stet de meritis causa, & sic intelligitur cap.
causam, de dolo & contumac. cap. audita,
de restitutione spoliatorum. authentica,
qui semel, Codic. quomodo & quando in-
dex; quod si non liqueat de causa, absolu-
nendum erit reus ab observatione indicii,
& in expensis condemnandus auctor, l. pro-

Ppppp 3

perandum, §. si quidem, de iudicat. C. cum A
finis lib.

C A P. VII.

De effectu appellationis &
attentatis.

Appellatione pendete indecisa coram iudice superiore nihil innouandum est in eius praetudicium; fitq; ob eam causam iudici, a quo appellatum est, inhibitio B periudicem ad quem appellatum fuit; & innouatum vel attētarum, si quod factum fuerit, erit rescindendum, an si qui appellauerit quoque contra appellationē suam, vel aduersarii sui ante factam, prior nouauerit aliquid. **b** Itaque appellatio deuoluta cause cognitionem ad superioris tribunal, maxime vbi est admissa ab inferiore. **c** Nec solum cause ipsius deuolutum censetur principale negotium ea admissa, sed etiam eius accessoria. **d** Suspendit quoque appellatio executionem sententiae, ut & officium iudicis, qui eam protulit in ea causa & articulo, in quibus appellatum est; e non autem in aliis non coniunctis, si ab interlocutoria appelleatur. **f** Et hæc regulariter intelligenda; aliquando enim appellatio ex ratione aliqua iusta non suspendit omnino officium iudicis, a quo appellatum est, quominus aliquid efficaciter agat. Et D proinde reo appellante a sententia contra eum lata, fructus rei petitæ, si ab eo disperatur, sequestrantur. **g** Neque impediet appellatio effectum confirmationis præcedentis. **h** Nec exsecutionem eorum, quæ iure, non obstante appellatione, & sine præiudicio eius exsecutioni mandari possunt; i sic sententia excommunicationis seu suspensionis non obstante appellatione ab ea, sortitur effectum. **k** Potest & excommunicatus, pendete appellatione, absolvi ad cautelam, l & non obstante appellatione a collatione beneficij sibi ante quæ vacaret promissi, alteri factæ, datur possesso & collatio. **m**

S C H O L I A.

- a** Hec omnia in cano. post appellationem. §. Vipianus, 2. q. 6. l. unica, nihil nouari appellatione pend. P. exempla renocationis factorum post appellationem ponuntur in c. 1. ad presentiam, 16. cap. dilectus, 55. de appelle. c. licet, 14. de sententia. c. com. in Sext. c. cum olim, 32. de officio. delegat. c. cum tu filii, 16. de testib. c. dilecta, 10. de exceptio. c. simil. Explicatio porro horum omnium petenda est ex cap. non solum, 7. de appella. cuius verba hic inseram: non solum innouata post appellationem a diffinitiuam sententia interiectam, debent semper (exceptis casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) ante omnia per appellationis iudicium penitus reuocari, sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam & appellationem (quæ post modum intra decennium interponitur ab eadem) contigit innouari, ac si post appellationem eadem innouata fuissent. Illa vero quæ post appellationem ante sententia diffinitiuam innouantur, donec appellationis causam veram esse constituerit, reuocari non debent, nisi iudicatio appellationis (postquam sibi constituerit post appellationem admissam, ex causa probabili fore ad se deuoluta) inhibeat canonice iudici, a quo appellatum existit ne procedat, tunc enim post inhibitionem huiusmodi quicquid fuerit innouatum est (licet causa non sit vera) per appellationis iudicium ante omnia in pristinum statum reducendum. **Hac ibi.** Attentata & innouata dicuntur facta a indice, a quo appellatur, vel a parte post appellationem canonice interpositam, & dicta attentata, eo quod que facta ita inane sunt, non valent, ut vere facta, sed tamen conatur ad faciendum imperfecti, id est, tentata non fieri possent habentur, explicatur in Lubemus, 14. §. 1. de sacros. eccl.
- b** Paria sunt enim quod ad effectum, non fieri vel fieri inutiliter, l. quoies, qui satisda-
re coe-

recognantur. Innotare & attentare autem A non dicitur tertius aliquis a litigantibus & iudice, si pendente appellatione aliquid agat contra inhibitionem parti vel iudici, a quo appellatur factam, nec ratione atten- tatorum ex eo tenetur, ca. Romana, 3. §. in alium, de appellat. in Sext. dictum autem in regula attentari contra appellationem indecisam; nam si aliquid casu dicatur corrovere, non sit attentatum, quia causa redit ad priore iudicem submoto impedi- B mento iudicis superioris, veluti si renuntia- tū sit appellationi, c. 4. vers. nisi appellatio- ni, de appell. vel si iudex grauamen renoca- nerit, c. si a iudice, 10. de app. in Sext. vel si alio modo appellatione non subsistat, vel reii- ciatur, c. non solum, 7. ver. sic. exceptis casib- bus, eod. tit. ca. fin. de dolo & contumacia. sed & dictū inhibitionem factam iudici, a quo appellatum, facere attentatum postea gestum, quod intelligendum de appellatio- ne ab interlocutoria, in qua oportet post in- terpositionē prius inhibere iudicem a quo, quam attentasse dicatur, d. c. non solum, §. illa autem.

c. sape, §. satius, de app. c. 1. c. non solum, 7. eodem sit. in Sext. & earatione impeditur cognitio inferioris iudicis in ea causa, quia admissendo appellationem, & ei differen- do videtur quantum in se est, a se abdicare iurisdictionem, ca. cum appellationibus, de D appellat. in Sext.

d. c. dilectis filiis. 55. de appel.

e. cap. venientes, 19. de iure iurand. d. cap. di- lectis. Disputant porro interpretes, num ap- pellatio suspendat vel extinguat iudicium, nos vero paucis resoluimus, suspendere vere iudicium ratione fuit: iuris cunctus; quia fieri potest ut probetur, vel improbetur, & eatenus suspenditur. Et quia interim iudi- catum caret executione, dicitur etiam ex- singui secundum quid. Sic intelligenda l. tale pactum, §. qui pronocavit, de pactis, in Pan. l. furti, de his qui notan. in fum. P. l. 1. §. fin. ad Senatu' consilium Turpil. & ita quoque suspenditur post appellationem

officium iudicis a quo appellatur in causa appellationis. capit. licei, de officio legat. capit. sacro, de sententia excommunicato. capit. pastoralis, §. præterea, & capit. fina. de officio delegat. & impedit appellationem, interim sententia transcat in rem iu- dicatam, neve pendente appellatione inde- cisā mandetur executioni, exceptis casib- bus notariis ab Innocentio ad cap. pastoralis, de officio delegat. Poterit tamen index in alia causa, quam a qua appellatum est, procedere contra appellantem, cap. cum te- neamur, 17. & cap. præterea, 22. de app. nisi forsitan e a causa, in qua appellatum non est, sit ita ei, in qua appellatum est, coniuncta, ut separatum, & nisi post appellationis decisionem tractari & decidi nequeat, quo & casu nec in ea index, a quo appellatum est, procedere poterit, capit. super eo, 10. de appellatio. ut & in exemplo cano. post appellationem, §. si quis ex pluribus, 2. quæstio. 6. l. unica, §. fin. nihil nouari ap- pellat. pendent. Si etiam a iudice ut suspe- cto appellatum erit quodve noluerit ob re- cussiones propositas abstinere in causa a- liqua, non poterit idem index contra ap- pellantem etiam in alia causa procedere pendente appellatione, quia eadem vide- tur causa.

f. cap. præterea, cap. super eo, cap. ad hæc, cap. propositi, de appellatio. l. 1. eum qui appel- laverit in prouincia defendi, lib. 49. Pan. tit. 11.

g. §. fin. de sequestratio. possesso. cano. quo: ius post, 2. q. 6.

h. cap. constitutus, de appellatio. & ibi Inno- centius.

i. Nempe quando grauamen potest renoca- ri in diffinitiva, non aliter, l. index, l. Paulus, de re iudic. P. l. dini fratres, de pœna. P. l. 1. sententi. resc. non poss. P. quare si de ali- mentis agatur pendente appellatione ex- ecutione sit, l. si instituta, §. de inofficio, de in- offic. restam. P.

k. cap. dilecti, 52. §. fin. & cap. pastoralis, §. 3. §. verum quia, de appellatio. cap. is ch. 1, 20.

§. fin. de sententia excommunicat. in Sext. A
prohibet tamen appellatio, ne post eam ex-
communicari possit appellans valide, cap.
dilectis, 55. de appellacioni, quod si fiat, erit
absoluendus excommunicatus, capit. ad
presentiam, 16, de appellatio. Sed & ex-
communicatio sub conditione lata, si ap-
pellatio interponatur ante conditionis e-
uentum, eam suspendit. cap. præterea, 40.
de appellatio.

1. c. qua fronte, 25. de appellatio.

m. cap. relatum, 3. de concessio. præben. quia
manifestum est, illam promissionem non
valuisse, cum beneficiis promitti non possint,
antequam videntur, nec conferri. ca. 2. eod.
tit. c. detestanda, c. ne captanda. eodem tit.
in Sexto.

C A P V T V I I I .

De extincione & sublatione appellacionis, C
renuntiatione & desertione.

Extinguitur appellatio, vel tollitur
multis modis, ut si iudex a quo appellatur,
reuoauerit grauamen a quo appellatum est, quare & tunc in causa protulit,
dummodo ex alia causa legitima non sit
suspectus. a. Quemadmodum autem iudex
murando & corrigendo sententiam, po-
test extinguere appellacionem; sic etiam
appellans mutando consilium, & renun-
tiando appellacioni expresse, b. vel tacite,
quod accidit multis modis, veluti si appelle-
lans non petat Apostolos intra triginta
dies, c. si non adierit superiorum intra tem-
pus præfixum, d. si non prosequatur ap-
pellationem intra annum vel biennium,
vel aliud tempus a iudicibus diffinitum,
proutque causarum qualitas postulat. e. Si
is qui appellavit, postea produxit testes, vel
agat in causa coram iudice a quo appella-
vit. f. Quare appellacione deserta, poterit
iudex prior procedere in causa non diffi-
nitam, g. poterit tamen, qui ad priorem iudi-
cem reddit per desertionem, iterum appelle-
lare si iterum grauetur. h. Quod si a sen-

A tentia diffinitudia appellatum fuerit, & de-
ferta sit appellatio, persecutio desertæ ap-
pellationis non impedit, quo minus sen-
tentia transeat in rem iudicatam, i. si alio-
quin illa sine appellacione esset aliqua, non
ita si fuisse alioquin nulla. t.

S C H O L I A .

- a. cap. cum cessante, 60. de appellacionibus, l.
quod inssit, de re iudic. Pand. dummodo
appellans non fecerit sumtu in prosequen-
da appellacione, l. si pecuniam de conditio.
ob causam, nam non videretur res integra,
& videtur adhuc grauatus remanere
appellans, nisi ei sumius restituerentur, &
redderetur indemnus ex appellacione; quod
si fieret, posset index renocare granamen
etiam coiuncto, quia eius nihil interefset.
cap. interposita, §. 2. de appellacionibus, dum-
modo etiam appellatio non fuerit deducta
in iudicium superioris, alioquin autem
iudicis officium est, corrigere quod minus
legitime fecit, cap. qualiter & quando, de
accusatio.
- b. Desistendo expresse ab appellacione, ut in
can. ei qui, §. si quis libellos, 2. questione 6.
cap. 4. de appellacione, in Sexto. dummodo
etiam aduersarii non interficit & sumtu in
prosequenda appellacione non fecerit; vel
si fecerit, si ei restituantur, dicit. cap. inter-
posita, §. 2. de appellatio. ibi refusis impen-
sis, &c.
- c. ab eo, &c. ut super, de appellat. in Sexto.
clem. 2. eod. tit.
- d. d. c. personas, 4. de appellatio.
- e. cap. cum sit Romana, 5. de appellatio. qui
non prosequitur, videtur renuntiasse ap-
pellacioni, cap. directa, 39. eodem capit.
gratum, de officio delegat. Et ita peream
negligentiam prosequendi firmatur iuris-
dictionis iudicis a quo, & damnatur in ex-
pensis, aduersario negligente, appellans.
cap. reprobabilis, 26. cap. ad hec, 27. ca.
permenit, 28. & capit. 33. de appellatio. sit
aliquando restitutio contra lapsum bien-
nii, ut in capit. ex ratione, 8. eodem titul.
decla-

declaratur & deserta extra iudiciale ap- A pellatio, quam quis intra annum non fuerit prosequitus. clement. 3. de appellatio. declaratur autem a quo tempore currat mora prosequenda appellationis in clemen. quandiu, 4. eodem tit. agitur & de termi- no prosequenda appellationis, in cap. saepe contingit, 44. eodem tit. apud Gregorium. A quo vero statuatur terminus ad pro- sequendum, an a indice, a quo appellatur, an a indice ad quem, docetur in cap. ex insi- nuatione, 50. eodem tit. dicitur autem ibi terminum diffinienda appellationis, non posse ab inferiori superiori prescribi, cano. anteriorum, §. ad bac, 2. questio. 6. quia inferior non potest legem dare superiori, cap. cum inferior, de maiorita. & obedien. can. inferior, 21. distinctio. cap. annotuit, de electio. l. minor, de minoribus, 25. annis. Ille a quo, §. tempore, ad Seatus con- C sult. Trebellian. poterit nihilominus in- ferior appellanti praesigere terminum, intra quem teneatur adire superiores. & incipiat prosequi appellationem, non autem vi dif- finitionem obtineat. Sicut & ipse appellans potest sibi terminum ponere & appellatus minuere si vellet terminum legale, ut & index superior ratione habua cause, ubi ea fuerit ad illum deosculata potest abbrevia- re terminum iuris & cogere litigantes ap- D pellationem prosequi, ut docetur expresse in cap. oblate, 57. de appellationibus. Ce- terum hic observandum est, cum gloss. ad dictum cap. oblate, ad verba pars ap- pellata, quod tempus legale quod indu- clum est ad prosequendam appellationem, est annis, & ex ista causa biennium, ut in dicto cap. oblate, & in cap. cum sit Romana, cap. constitutus, cap. ex tra- ratione, eodem titul. de appellation. Quod iesi pars appellata non potest prenentire, nisi pars appellans sine praesitione termini a se nec a indice facta, appellauerit; quo casu potest appellatus literas commissio- nis impetrare, quarum auctoritate in ap- pellationis causa procedatur, dummodo

nimum precurrat, ut appellantem in- commissione impetranda supplantet. cap. oblate, §. licet igitur, de appellation. facit cano. ei qui, §. appellatus, 2. questio. 6. ter- minum, vero prosequendi statutum ab homine neutra pars potest praeuenire, cap. saepe, de appellation. At appellans potest eum terminum legalem quandocunque, & si velit, potest litera ea de re impetrare, cum in eius favorem tempus illud sit constitutum, capit. bona, de confirmatio. utili vel inutili. Illud autem notatur, quod de iure intraterminus legalem causa ap- pellationis debet esse determinata, nec pos- set ultra protendi, dict. cano. ei qui appel- lat, 2. questio. 6. l. fin. & l. nemo, de tempo- ribus appellat. nisi ex ista causa proroge- tur, ut in dict. c. cum sit, & ea. constitutus, de appellat.

f. cap. directa, 39. de appellationib. capit. ex ore, de his que fiunt a maiori parte, capit. c. si de terra, & cap. accedentibus, de pri- uileg.

g. c. constitutus, 45. de appell. quod ex conci- lio Lateranensi concessum fuit dict. c. direc- ta, 39. & c. reprehensibilis, c. saepe, eod. tit. permisit & ius civile in l. fin. §. fin. de tem- porib. appellat.

h. d. c. directa, 39. de appell.

i. clem. si appellationem, 6. eod. tit. cuius hac verba: si appellationem per negligen- tiam appellantis deserta, appellans ipse cum appellato, aut appellatus et- iam post & principaliter prosequatur, non ideo minus in rem iudicatam cen- sebitur transiisse sententia, a qua fuerit appellatum. & ibi glossa ad verbum ap- pellatus, resoluti non valere sententiam a superiori super causa appellationis latam post desertonem appellationis, prior erit ratio, quia deserta appellatione, ipse desinit esse index, & iusta sententia a non suo iudi- ce non tenet. i. u. si a non competen. indic. Cod. cap. at si clerici, de indic. Item 2. quod appellatione deserta, sententia indicis, a qua appellatum fuit, transiuit in rem in-

Q999

dicatam, quia non censetur ab ea appellatum, & appellans cadit causa, cap. saepe, de appell. & contrarem indicatam sententia lata non valet, cap. inter monasterium, de sentent. & re iudic.

k glossa fin. ad dictam clementinam si appellationem, de appellat. nam nulla sententia ab initio, non potest transire in rem iudicatam, etiam si ab ea appellatum non fuerit; & proinde si appellatum quidem fuerit;

rit; sed deserta fuerit appellatio, & perinde habeatur, ac si non fuisset appellatum, non transibit quoque in rem iudicatam, ut quando non fuit omnino appellatum, cap. licet, de sententia excommunicatio. in Sext. & ibi notatur. Si autem sententia est aliqua, & non nulla, ut p[ro]via contra ius litigatoriis pronuntiata, appellatione deferita, ea transibit in rem iudicatam perinde ac si appellatum non fuisset.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VER-
BORVM MEMORABILIVM IN LI-
BRIS PARTITIONVM IURIS PONTIFICII
CONTENTORVM.

CVIVS PRIOR NVMERVS NOTAT LI-
brum, secundus titulum, tertius caput, quartus numerum.

Porro locum in glossa notatum facile litera interlinearis textus indicabit.

A.

Abbates qui lib. 2. tit. 9. cap. 3. num. 5. abbatissae eod. abbatis dignitas post episcopum eod. gloss. abbatibus benedictio datur pro consecratione lib. 1. tit. 29. cap. 6. num. 3. abbatibus quae sunt prohibita in iurisdictione episcopi, & alibi, lib. 5. tit. 1. cap. 4. iuncta glossa. abbatia beneficium lib. 1. titul. 27. capit. 5. abbatissa electa quando priuetur iure, si non benedicatur intra annum, lib. 1. tit. 28. c. 4. abigeatus pena lib. 4. tit. 10. c. 8. abigeatus quid lib. 4. tit. 10. c. 2. nn. 6. abiuratis heresos quomodo facienda, lib. 2. tit. 6. c. 8. an abiurazione quis exiret p[ro]enam

mortis & confiscationem honorum, eo glo. abolitio criminis rei & accusationis, quando impediat repetitionem accusationis, lib. 5. tit. 9. c. 6. gloss. aborsus pena, lib. 4. tit. 13. c. 5. nume. 8. aborsus & abortus in quo differant, lib. 2. tit. 3. c. 4. gloss. abortini partus non sunt sepeliendi in loco sacro, lib. 1. tit. 15. c. 7. litera h. absens non contumax non est indicandus, lib. 5. tit. 14. c. 5. absentem nisi contumacem non licet accusare lib. 5. tit. 9. c. 5. absentes quos fructus prabenda ecclesiastica percipient, lib. 1. tit. 27. c. 3. nume. 3. absolutio ap[er]ea & culpa, lib. 4. tit. 16. cap. 9. in fine. absolutio ad cautelam, & absolutio cum reincidentia, lib. 4. tit. 16. c. 9. & ibi glossa. absolu-